

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ DOKTORA PROGRAMI

MİRAS ALANLARININ KORUMA-KULLANMA DENGESİNİN
BELİRLENMESİ: KAPADOKYA ÖRNEĞİ

Doktora Tezi

Gülhan SÖZBİLEN

Danışman

Doç. Dr. Duygu EREN

Nevşehir

Haziran /2022

TEŞEKKÜR

Tatil günün de dahi aradığım ve daima ulaşabildiğim, benim kadar titiz çalışan ve emek veren danışmanım Doç. Dr. Sayın Duygu EREN'e edeceğim tüm teşekkürler eksik kalır. Akademik anlamda bana kattığı her şey için Sayın Hocam'a teşekkürden çok minnetlerimi sunarım.

Komite toplantıları sırasında titiz incelemeleri ve amansız tartışmaları sonucunda çalışmama büyük bir anlam ve değer katan Prof. Dr. Sayın Şule AYDIN ve Prof. Dr. Sayın Korhan KARACAOĞLU'na en içten teşekkürlerimi sunarım.

Davetimizi kabul ederek savunma jürimde bulunan kıymetli hocalarım Prof. Dr. Sayın Emrah ÖZKUL'a ve Prof. Dr. Sayın Kenan GÜLLÜ'ye katkılarından dolayı teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Teşekkürlerimi sunmaya bir anne olarak çocuklarımla devam etmek istiyorum. Bu çalışmayı sürdürürken kimi zaman onlarla geçirmem gereken zamandan çaldım, kimi zamanda bana ihtiyaç duyduklarında yorgundum. Buna rağmen büyük bir olgunlukla bana anlayış gösteren Zelal ve Boran'a sonsuz teşekkürlerimi ve sevgilerimi sunuyorum. Ayrıca en büyük destekçilerim olan Eşim, Annem ve Babama da teşekkür ederim.

MİRAS ALANLARININ KORUMA-KULLANMA DENGESİNİN BELİRLENMESİ: KAPADOKYA ÖRNEĞİ

Gülhan SÖZBİLEN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Haziran/2022

Danışman: Doç. Dr. Duygu EREN

ÖZET

Değerli, sınırlı ve yenilenemeyen bir kaynak olan doğal ve kültürel mirasın, günümüz koşullarında turizm faaliyetleri de dâhil pek çok baskıya maruz kaldığı bilinmektedir. Bu baskı ve riske bağlı olarak doğal ve kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirliği hususu, son yılların önemli ve tartışmalı konuları arasına girmiştir. Kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirliği sorunu, aslında miras alanlarının nasıl yönetilmesi gerektiği anlamına gelmektedir. Yönetim planları ve politikaları hazırlanırken, alanların hassasiyetleri ve dayanma güçleri mi yoksa cazibesini sürdürerek ya da arttırarak çok kazanmak mı dikkate alınmalıdır? Bu soru, eşsiz evrensel güzelliği ve kıymetiyle önemli ve çok ziyaretçi alan bir destinasyon olan Kapadokya Bölgesi'ndeki miras alanları için de geçerlidir. Buradan hareketle bu çalışma, Kapadokya Bölgesi'ndeki miras alanlarının durumlarını belirlemek amacıyla toplanan bilgileri bir matris kullanarak sistematik bir şekilde değerlendirmeyi ve varlıkların nasıl yönetilmesi gerektiği konusunda öneriler sunmayı amaçlamaktadır. Bu amacı gerçekleştirebilmek için çalışmanın alanı olarak, Kapadokya Bölgesindeki miras alanları içerisinde en çok ziyaretçi alan ve tanınan miras alanları ile Dünya Miras Listesi'nde yer alan alanlardan 14 tanesi seçilmiştir. Miras alanlarını, matris üzerine yerleştirebilmek için bilgi toplamak amacıyla daha önce bir çalışmada kullanılmış olan soru formu Kapadokya Bölge'sine uyarlanmıştır. Miras alanları ve turizm hakkında bilgi sahibi uzmanlardan oluşan 34 kişilik bir örneklem ile yüz yüze görüşmeler yapılmış ve miras alanlarının, görüşme formunda yer alan her bir ifade için ayrı ayrı puanlandırılması istenmiştir. Toplanan görüşme formundaki ifadelerle ait puanların ortalamaları alınarak, miras alanlarının matrisin dikey ve yatay eksenine göre aldıkları değerlere ulaşılmıştır. Bu değerlere göre miras alanları matrise yerleştirmiş ve dayanıklılık ve pazar çekiciliği durumları ortaya çıkmıştır. Ulaşılan sonuçlara göre 6 miras alanı dayanıklılığı ve çekiciliği yüksek, 5 miras alanı orta çekicilikte ve dayanıklılıkta, 3 miras alanı ise dayanıklılık açısından orta ve çekicilik açısından da yüksek düzeyde çıkmıştır. Böylece miras alanlarında yönetim önceliklerinin nasıl olması gerektiği belirlenmiş ve aynı sonuçlar yönetim öncelikleri doğrusunda da gösterilmiştir. Bu bilgiler ışığında miras alanlarının yöneticileri ve paydaşları ile akademisyenlere bazı önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kapadokya, Miras Alanları, Koruma-Kullanma, Dayanıklılık-Pazar Çekiciliği Matrisi, Yönetim Öncelikleri Doğrusu

**DETERMINATION OF PROTECTION-USAGE BALANCE OF HERITAGE
SITES: CAPADOCIA EXAMPLE**

Gülhan SÖZBİLEN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences

Tourism Business Major, Ph.D., June/2022

Supervisor: Assoc. Dr. Duygu EREN

ABSTRACT

It is known that natural and cultural heritage, which is a valuable, limited and non-renewable resource, is exposed to many pressures, including tourism activities, in today's conditions. Due to this pressure and risk, the protection and sustainability of natural and cultural heritage has become one of the important and controversial issues of recent years. The problem of conservation and sustainability of cultural heritage actually means how heritage sites should be managed. When preparing management plans and policies, should the sensitivities and resilience of the areas or the earning a lot by maintaining or increasing their attractiveness be taken into account? This question also applies to the heritage sites in the Cappadocia Region, which is an important and highly visited destination with its unique universal beauty and value. From this point of view, this study aims to systematically evaluate the information collected in order to determine the status of heritage sites in the Cappadocia Region, using a matrix, and to offer suggestions on how assets should be managed. In order to achieve this aim, as the study area, 14 of the heritage sites in the Cappadocia Region, which receive the most visitors and are recognized, and 14 of the sites on the World Heritage List were selected. The questionnaire, which was used in a previous study, was adapted to the Cappadocia Region in order to collect information in order to place the heritage sites on the matrix. Face-to-face interviews were conducted with a sample of 34 experts, who were knowledgeable about heritage sites and tourism, and they were asked to score separately for each statement in the interview form. By taking the average of the scores of the expressions in the collected interview form, the values of the heritage areas according to the vertical and horizontal axis of the matrix were reached. According to the results, 6 heritage sites are high in durability and attractiveness, 5 heritage sites are medium attractive and durable, and 3 heritage sites are medium in durability and high in attractiveness. Thus, it was determined how the management priorities should be in the heritage areas and the same results were shown in the management priorities line. In the light of this information, some suggestions were made to the managers and stakeholders of the heritage sites and to the academicians.

Keywords: Cappadocia, Heritage Sites, Conservation-Use, Durability-Market Attractive Matrix, Management Priorities Line

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	ii
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK.....	iii
KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	xiv
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MİRAS KAVRAMI ve SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ

1.1. Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma.....	6
1.2. Sürdürülebilir Turizm.....	9
1.3. Dünya Miras Alanlarının Belirlenmesi.....	18
1.4. Türkiye’de Dünya Mirası.....	22
1.5. Miras ve Turizm Arasındaki İlişki.....	25
1.6. Doğal ve Kültürel Mirasın Sürdürülebilirliğinin Önemi.....	31

İKİNCİ BÖLÜM

MİRAS ALANLARINDA KORUMA-KULLANMA UYGULAMALARI

2.1. Miras Alanlarının Korunmasının Önemi ve Gerekliliği.....	37
2.2. Miras Alanlarının Korunmasında Etkili Olan Uluslararası Örgütler.....	39
2.2.1. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO):.....	40
2.2.2. Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS):.....	41
2.2.3. Uluslararası Doğayı Koruma Birliği (IUNC).....	42
2.2.4. Uluslararası Kültürel Varlıkların Korunması ve Onarımı Çalışmaları Merkezi (ICCROM).....	44
2.2.5. Dünya Mirası Şehirleri Örgütü (OWHC):.....	45
2.2.6. Avrupa Tarihi Kentler ve Bölgeler Birliği:.....	46
2.2.7. Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP)/Akdeniz Eylem Planı (MAP):.....	47
2.2.8. Avrupa Konseyi (COE):.....	47
2.2.9. Avrupa Birliği:.....	48

2.3. Miras Alanlarının Korunmasında Uluslararası Sözleşmeler ve Diğer Belgeler.....	49
2.3.1. Türkiye Büyük Millet Meclisi (T.B.M.M.) Tarafından Kanun Olarak Kabul Edilen Sözleşmeler.....	52
2.3.1.1. Dünya Kültür ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi:	52
2.3.1.2. Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi:	54
2.3.1.3. Avrupa Arkeolojik Mirasının Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi:.....	55
2.3.2. Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Benimsenen Diğer Uluslararası Belgeler.....	56
2.3.2.1. Avrupa Kültür Konvansiyonu:.....	56
2.3.2.2. Silahlı Çatışma Halinde Kültürel Değerlerin Korunması Sözleşmesi.....	57
2.3.2.3. Akdeniz’de Özel Koruma Alanlarına İlişkin Protokol	59
2.3.2.4. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi.....	61
2.3.2.5. Avrupa Peyzaj Sözleşmesi.....	62
2.3.3. Kültürel Mirasın Korunması Hususunda Farklı Konu ve İçerikteki Belgeler.....	64
2.3.3.1. Genel İçerikli Belgeler.....	65
2.3.3.1.1. Anıtların Korunması ve Restorasyonu için Uluslararası Tüzük (Venedik Tüzüğü)	65
2.3.3.1.2. Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü	66
2.3.3.1.3. Nara Özgünlük Belgesi	66
2.3.3.1.4. Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü.....	67
2.3.3.1.5. Kültürel Öneme Sahip Yerlerin Korunması Amaçlı Avustralya ICOMOS Tüzüğü (Burra Tüzüğü).....	69
2.3.3.1.6. Mimari Mirasın Analizi, Korunması ve Strüktürel Restorasyonu Alanındaki İlkelere İlişkin Tüzük	70
2.3.3.1.7. Kültürel Miras Alanlarının Yorumu ve Sunumu, ICOMOS Tüzüğü	71
2.3.3.2. Koruma ve Turizm Arasındaki İlişki İle İlgili Belgeler	72
2.3.3.2.1. Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü: Miras Açısından Önem Taşıyan Yerlerde Turizmin Yönetilmesi, Etik Tüzüğü.....	73

2.3.3.2.2. Sürdürülebilir Kalkınmanın Bileşenlerinden Biri Olan Kültürel Mirasın Korunmasında Turizmin Önemi Konulu Tavsiye Kararı	75
2.4. Miras Alanlarının Korunmasında Ulusal Mevzuatta Yer Alan Uygulamalar	78
2.4.1. Miras Alanlarının Korunmasına Yönelik Doğrudan Uygulamalar	78
2.4.1.1. 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu	79
2.4.1.2. 2863 Sayılı Kanunda Bazı Değişikliklerin Yapılmasına İlişkin 5226 Sayılı Kanun.....	81
2.4.1.3. 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun.....	82
2.4.1.4. Milli Parklar Kanunu:	84
2.4.1.5. Doğal Sit Alanlarının Korunmasına Yönelik İlke Kararları	87
2.4.2. Miras Alanlarının Korunmasına Yönelik Dolaylı Uygulamalar	90
2.4.2.1. Turizm Teşvik Kanunu:	90
2.4.2.2. Kıyı Kanunu:.....	91
2.4.2.3. İmar Kanunu:	91
2.4.2.4. Çevre Kanunu:	91
2.4.2.5. Maden Kanunu:.....	91
2.4.3. Miras Alanlarının Korunması İle İlgili Diğer Uygulamalar	92
2.4.3.1. Taşıma Kapasitesi	92
2.4.3.2. Pazarlamama (Demarketing)	95
2.4.3.3. Alan Yönetimi.....	97
2.4.3.4. Master Planlar	101
2.4.3.5. 2023 Türkiye Turizm Stratejisi.....	102

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAPADOKYA'DAKİ MİRAS ALANLARI VE TURİZM POTANSİYELİ

3.1. Kapadokya'nın Oluşumu.....	108
3.2. Kapadokya'daki Miras Alanları	111
3.2.1. Göreme Açık Hava Müzesi.....	111
3.2.2. Zelve Açık Hava Müzesi.....	118
3.2.3. Paşabağları Ören Yeri	120
3.2.4. Derinkuyu Yeraltı Şehri	121
3.2.5. Kaymaklı Yeraltı Şehri	123

3.2.6.	Soğanlı Köyü.....	124
3.2.7.	Ihlara Vadisi	125
3.2.8.	Karain Güvercinlikleri	127
3.2.9.	Karlık Kilisesi	129
3.2.10.	Yeşilöz Theodoro Kilisesi	130
3.2.11.	Gülşehir Açıksaray Ören Yeri.....	132
3.2.12.	Devrent (Dervent) Vadisi	133
3.2.13.	Ürgüp Peri Bacaları (Üç Güzeller).....	134
3.2.14.	Uçhisar Kalesi ve Cevizli Mevki.....	136

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MİRAS ALANLARININ KORUMA-KULLANMA DENGESİNİN

BELİRLENMESİ: KAPADOKYA ÖRNEĞİ

4.1.	Araştırmanın Gerekliliği ve Konusu	139
4.2.	Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	142
4.3.	Araştırmanın Varsayımları	145
4.4.	Araştırmanın Yöntemi	145
4.4.1.	Görüşme Formlarının Hazırlanması.....	149
4.4.2.	Araştırma Sorusunun Belirlenmesi	151
4.4.3.	Araştırmanın Evreni ve Örneklem Büyüklüğü	152
4.4.4.	Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları	153
4.4.5.	Görüşmelerin Gerçekleştirilmesi ve Verilerin Toplanması	155
4.4.6.	Verilerin Analizi.....	156
4.4.7.	İstatistiksel Analizler ve Bulgular	156
4.4.7.1.	Miras Alanlarına Ait Ortalamalar	156
4.4.7.2.	Pazar Çekiciliği-Dayanıklılık Matrisi	170
4.4.7.3.	Pazar Çekiciliği-Dayanıklılık Matrisinin Yorumlanması	172
4.4.7.4.	Miras Alanlarında Yönetim Öncelikleri Doğrusu	174
TARTIŞMA		176
SONUÇ VE ÖNERİLER.....		189
KAYNAKÇA		200
EKLER.....		213
ÖZGEÇMİŞ.....		216

KISALTMALAR VE SİMGELER

UNCHE	: Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı
UNCED	: Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı
UNWTO	: Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
SIDS	: Gelişmekte Olan Küçük Ada Ülkeleri
IUNC	: Dünya Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği
ICOMOS	: Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi
ICCROM	: Kültür Varlığını Koruma ve Restorasyon İçin Uluslararası Araştırma Merkezi
SOKÜM	: Somut Olmayan Kültürel Miras
UNEP	: Birleşmiş Milletler Çevre Örgütü
COE	: Avrupa Konseyi
OWCH	: Dünya Mirası Şehirleri Örgütü
MAP	: Akdeniz Eylem Planı
T.B.M.M.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÜRSAB	: Türkiye Seyahat Acentaları Birliği
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
GEEAYK	: Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
KUDEB	: Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
HES	: Hidroelektrik Santralleri
RES	: Rüzgâr Enerjisi Santralleri
GES	: Güneş Enerjisi Santralleri
M.Ö.	: Milattan Önce
ATV	: Bütün Arazilere Uygun Araç (All Terrain Vehicle)
km.	: Kilometre
km²	: Kilometre kare
m.	: Metre
cm.	: Santimetre
kg.	: Kilogram
M.S.	: Milattan Sonra
KOP	: Konya Ovası Projesi

Hz. : Hazreti
AHİKA : Ahiler Kalkınma Ajansı
KİP : Koruma Amaçlı İmar Planı

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Maddi ve Manevi Sürdürülebilir Kalkınma.....	8
Tablo 1.2. UNESCO Dünya Mirası Türkiye Geçici Listesi.....	24
Tablo 1.3. Doğal ve Kültürel Mirasın Sınıflandırılması	26
Tablo 2.1. Kültürel Mirasın Korunması İle İlgili Uluslararası Sözleşmeler ve Diğer Belgeler	51
Tablo 4.1. Miras Alanının Özellikleri Boyutuna Ait Ortalamalar	157
Tablo 4.2. Miras Alanının Ulaşılabilirliği ve İmkânları Boyutuna Ait Ortalamalar.....	160
Tablo 4.3. Alanın Taşıdığı Değer Boyutuna Ait Ortalamalar	162
Tablo 4.4. Koruma ve Yönetim Boyutuna Ait Ortalamalar.....	165
Tablo 4.5. Miras Alanlarına Ait Üst Boyutların Ortalamaları	168

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Olağanüstü Evrensel Değerin Üç Unsuru	30
Şekil 2.1. 1954 Sözleşmesi Amblemi	58
Şekil 3.1. Büyük Kapadokya ve Merkez (Çekirdek) Kapadokya Bölgeleri	106
Şekil 3.2. Jeolojik Dönemler Çizelgesi	108
Şekil 3.3. Peribacalarının Oluşum Çizgisi	110
Şekil 3.4. Zelve Açık Hava Müzesi'nin Lokasyon Haritası.....	120
Şekil 3.5. Ihlara Vadisi Yürüyüş Güzergahı	126
Şekil 4.1. Kültürel Miras Destinasyonlarında Yönetim Öncelikleri	146
Şekil 4.2. Pazar Çekiciliği-Dayanıklılık Matrisi	147
Şekil 4.3. Miras Alanlarının Pazar Çekiciliği-Dayanıklılık Matrisi İçerisindeki Konumları	171
Şekil 4.4. Kapadokya Miras Alanlarında Yönetim Öncelikleri Doğrusu	174
Şekil 4.5. Mavi Tur Programının Temsili Değişikliği	196

GİRİŞ

İnsanoğlunun uzun yaşam ve medeniyet serüveninin, bu süreçteki gelişiminin kanıtları ve izleri kültürel miras olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca insanoğlunun geçirdiği süreç gibi bir de gezegenimizin geçirdiği, değiştiği ve evrildiği milyonlarca yıllık bir süreç daha bulunmaktadır. Her iki sürecin sonucunda, paha biçilmez kıymette pek çok somut varlık ve somut olmayan değer ortaya çıkmıştır. Bu varlık ve değerler bazen ayrı ayrı yalnızca kültürel miras ya da doğal miras olarak isimlendirilmiş, bazen de ikisinin bir arada bulunduğu karma olarak ifade edilen ve muhteşem ve eşsiz bir örneğini Kapadokya’da gördüğümüz, doğal ve kültürel mirası oluşturmuşlardır.

Değerli, sınırlı ve yenilenemeyen bir kaynak olduğu bilinen doğal ve kültürel mirasın, günümüz koşullarında turizm faaliyetleri de dâhil pek çok baskıya maruz kaldığı bilinmektedir. Küreselleşme, kentleşme ve yenileşme hareketleri, çağdaş toplumun sürekli değişen yapısına paralel olarak sürekli artan ihtiyaçlar, yeni yerleşim alanlarına duyulan gereksinim, buna karşın kent toprağının giderek azalması gibi nedenlerle oluşan baskılar ve çevre sorunları, doğal ve kültürel miras üzerindeki tehditleri gün geçtikçe daha çok artırmaktadır. Bu tehditler karşısında arkeolojik, doğal ve kültürel koruma alanlarının, kayıplara ya da istem dışı ve kontrolsüz değişimlere izin verilmeksizin etkin bir şekilde yönetilmesi bir zorunluluk olmuştur. Uygarlık kanıtlarının, gelecek kuşaklara aktarımında önemli bir kaynak olan doğal ve kültürel mirasın, sistemli ve planlı biçimde korunması ve bunu sağlayacak eylem planlarının hazırlanması, erişim, katılım ve sürekliliğin sağlanması hayati önem taşımaktadır (Madran, 2019: 7).

Doğal ve kültürel mirasın, geçmişten geleceğe aktarılacak bir olgu olduğunu belirten UNESCO, “birimizin mirası hepimizin mirası” sloganıyla, dünyadaki doğal ve kültürel mirasın tek bir ulus için değil tüm insanlık için yaşam ve ilham kaynağı, paha biçilmez ve yeri doldurulamaz değerler olduğunu vurgulamaktadır. Gerek doğal gerekse kültürel miras, kaybolduğunda onları geri getirmek mümkün değildir. Bu nedenle doğal ve kültürel mirasın korunması toplumdaki her bir bireyin sorumluluğudur. Toplumsal bilinç ve hafızanın sürdürülebilmesi, bilim ve eğitimin iyileştirilmesi, sanatsal ve estetik değerlerin korunması, çevresel çeşitliliği

sürdürmek ve ekonomik fayda elde etmek gibi nedenler de doğal ve kültürel miras varlıklarının korunması gerekliliğini ortaya koymaktadır (Demirçivi, 2017: 92).

20. yüzyıl ile başlayan süreç, toplumlar için hızlı ekonomik büyüme, büyük bir sosyal değişim ve gelişimi de beraberinde getirmiştir. Bu durumun pek çok olumlu ve olumsuz sonucu olmuştur. Bunlardan belki de en önemlisi tüketim anlayışındaki değişim olmuştur. İnsan ırkı artık yalnızca ihtiyacı olanı tüketmeyen, ihtiyacından çok daha fazlasını hızla tüketen bir canlıya dönüşmüştür. Bu dönüşüm hem dünyadaki doğal kaynakların hem de insanlığın geçmişine ait olan maddi ve manevi değerlerin (somut ve somut olmayan kültürel miras) hızla yok olması sorununu doğurmuştur. Bu durum ekonominin ve hatta sosyal yaşamın hemen her aşamasında “sürdürülebilirlik” olarak isimlendirilen yeni bir kavramı hayatımıza sokmuştur.

Sürdürülebilirlik kavramı, turizm ve miras açısından ele alındığında doğal ve kültürel varlıkların yönetiminin karmaşıklığını, paydaşların farklı ihtiyaçlarını, varlıkların farklı sağlık düzeylerini ve bunlara bağlı olarak gelişmiş ya da geliştirilebilecek çeşitli turizm çekiciliklerini bir arada değerlendirmeyi içermektedir. Bazı durumlarda, kültürel mirasın korunmasına odaklanan yönetim ilkelerinin öncelik kazanması ve turizmin ikincil bir rol üstlenmesi daha uygun olacaktır. Örneğin, çok kırılabilir veya Pazar çekiciliği çok az olan bir varlık ya da alan için, ekonomik fayda sağlayacak turizm faaliyetlerinin aktif olarak gerçekleştirilmesi zor olacaktır. Bunun dışında kalan, yani miras alanının ya da varlığının dayanıklı ve yüksek Pazar çekiciliğine sahip olduğu durumlarda, kültürel miras yönetimi ile ilgili kaygılar daha az olacağı için turizm ön plana çıkarılabilir (McKercher ve Cros, 2012: 171-172).

Turizm ve miras varlıklarının ya da alanlarının yönetimi büyük ölçüde bağımsız ancak yine de paralel çalışması gereken ve varlık paylaşan iki farklı uzmanlık alanıdır. Her ikisini de bir araya getiren miras turizmi, günümüzde çok fazla talep gören alternatif bir turizm türüdür. Miras turizmi için en büyük zorluk, doğal ve kültürel miras ile turizm yönetimi ihtiyaçlarının, ziyaretçilerin ilgisini çekecek ürünler oluştururken aynı zamanda kültürel miras değerlerini koruyabilecek bir süreç geliştirebilmektir. Burada dikkatle değerlendirilmesi gereken ve süreç doğru ilerlediğinde çözüm olabilecek “sürdürülebilirlik” ve buna bağlı olarak da “sürdürülebilir turizm” kavramlarına odaklanmak gerekmektedir. Ancak sürdürülebilirlik kavramının anlamı, kavrama hangi pencereden baktığımıza göre

değişmektedir. Kimileri için sürdürülebilirlik, bir ürün üretilmesi ve bu ürünün yüksek düzeyde ve uzun vadede talep edilmesi anlamına gelen ekonomik sürdürülebilirliktir. Kimilerine göre ise sürdürülebilirlik, doğal ve kültürel varlıkların zarar görmesine yol açacak her türlü kullanıma karşı çıkan bir bakış açısını ifade etmektedir. Elbette ki doğru olan doğal ve kültürel varlıkları ve değerleri koruyarak birer ekonomik ürüne dönüştürebilmektir.

Her biri turizm açısından birer destinasyon olan, tarihi, doğal ve kültürel zenginliğe sahip kentlerin korunması; kentsel rekabetin gündemde olduğu küreselleşen dünyada daha da önem kazanmaktadır. “Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması” başlıklı Washington Tüzüğünde; “endüstrileşmeyi izleyen kentsel değişimlerin etkisiyle bugün, tarihi kentler ve kentsel alanlar yok olma tehdidi altındadır” ifadesiyle tüm dünya için risk uyarısı yapılmıştır. Tarihi kentlerin korunması ise ancak; şehir planlarıyla bütünleşmiş koruma planları ve kentin gelişme dinamiklerine bağlı, çok yönlü uzmanlık ve çoklu katılım ile sağlanabilecektir (Üzümcü, Çelik ve Karataş, 2017: 55). Bu nedenle miras alanlarının mevcut durumlarının tespiti (hassasiyeti, dayanıklılığı ve ziyaretçiler tarafından tercih edilme durumları) net bir şekilde ortaya koyulmalı ve bu yönde yönetim ve koruma planları geliştirilmelidir.

Doğal ve kültürel miras varlıklarının turizm potansiyelinin değerlendirilmesi karmaşıktır. Çünkü turizm faaliyetleri söz konusu olduğunda bu varlıkların yalnızca Pazar potansiyellerinin değerlendirilmesi eğilimi ortaya çıkmaktadır, ancak kültürel miras ve turizm arasındaki ilişki bundan çok daha fazlasını içermektedir. Miras varlıklarının turizm potansiyellerine yönelik herhangi bir değerlendirme, varlığın sağlığını veya ziyaretçilerle başa çıkabilme kabiliyetini de dikkate almalıdır. Pazar araştırmaları en çok, varlığın ziyaretçiler açısından çekici bulunan özelliklere sahip olup olmadığını ve varlığın potansiyelinin nasıl tüketilebilir ürünlere dönüştürülebileceğini belirlemekle ilgilenmektedir. Öte yandan, sağlık değerlendirmesi, turistlerin ziyaret etmesine izin verilip verilmeyeceği ve eğer verilecekse, varlığın orijinal içsel değerlerinden ödün vermeden hangi ziyaret düzeylerinin gerçekleştirilebileceği gibi daha temel bir soruyu yanıtlamaktadır. Bu değerlendirmenin makro düzeyden mikro düzeye, genelden başlayıp özele doğru yapılması önerilmektedir. Miras varlığı daha geniş bir bağlamda ele aldıktan sonra, daha spesifik konuların incelenmesi gerekmektedir. Örneğin, varlığın bir miras alanı

olarak tescillenip tescillenmediği, varlığın kullanımı ve yönetimine dahil olan ve varlıkla ilişkili insanlar, varlığın yönetiminde ve kullanımında sahip olunan beceriler ve finansal kaynaklar gibi hususların incelenmesi yerinde olacaktır (McKercher & Cros, 2012: 172). Buradan hareketle bu çalışma, varlıkların hangi durum içerisinde yer aldığını belirlemeye yardımcı olacak bir matris kullanarak, varlıkların nasıl yönetilmesi gerektiği konusunda fikir vermek için toplanan bilgilerin sistematik bir şekilde nasıl değerlendirilebileceğini tartışmaktadır.

Çalışma, Kapadokya'daki miras alanlarında koruma-kullanma dengesinin belirlenmesine yardımcı olacak bir model kullanarak ortaya bilimsel ve gerçekçi veriler koyabilmek fikrinden doğmuştur. İnsanlık için hem manevi hem de maddi açıdan büyük öneme sahip miras alanlarının sürdürülebilirliğine katkı sağlamak bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Çünkü doğal ve kültürel miras varlıklarını turizm faaliyetlerinin dışında tutmak mümkün değildir ve bu nedenle bu varlıkların akılcı ve bilimsel verilerle kullanılması ve yönetilmesi şarttır.

Doğal ve kültürel miras alanları, sürdürülebilir bir anlayışla, bu alanların sonraki kuşaklara da aktarılması gerekliliğine olan inançla kullanılmalıdır. Gelecek nesiller de en az bizim kadar bu alanlar üzerinde hak sahibidir ve hem somut hem de somut olmayan kültürel miras onlara kim olduğunu anlatacaktır. Bu nedenle miras alanlarının ekonomik değer dışında tarihi, bilimsel ve sosyal pek çok değere sahip olduğu asla unutulmamalıdır. Ancak elbette miras alanlarındaki tüm paydaşların sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel çıkarlarının korunması gerektiği de mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır. Yani hem bugünün ihtiyaçları karşılanmalı hem de yarının ihtiyaçları unutulmamalıdır. Bu nedenle miras turizmi destinasyonlarında hem turizmden elde edilecek ekonomik faydayı hem de doğal ve kültürel miras unsurlarının sürdürülebilirliğini aynı anda sağlayabilecek bir turizm gelişim planı ve miras alanlarının yönetim politikası uygulanmalıdır. Arzu edilen bu durumun gerçekleştirilebilmesi için de miras alanları iki farklı bakış açısı ile değerlendirilmelidir. Bu çalışmanın ortaya çıkmasına neden olan sorunsal da tam olarak budur. Bir miras alanında hangi anlayışın daha ağırlıklı olması gerektiğinin tespit edilebilirliğini ölçmek üzere yola çıkılmıştır. Bu amaçla, daha önce iki farklı çalışmada (Cros, 2001; McKercher ve Cros, 2012) tanıtılmaya çalışılmış olan bir model Kapadokya rneği üzerinde kullanılarak, doğal ve kültürel miras varlıkları

hakkında durum tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Bu model, ülkemizde bulunan hem Dünya Miras Listesi'nde yer alan 19 değer in hem de aday listesinde (Geçici Miras Listesi) bulunan 84 miras alanının korunmasına ve bu alanlarda uygulanacak yönetim önceliklerinin belirlenmesine katkı sağlayacaktır. Bu nedenle çalışma, hem kültürel miras hem de turizm alanıyla ilgili olan her bir paydaş için faydalı olacak sonuçlar içermektedir ve bu açıdan oldukça büyük bir öneme sahiptir.

Literatür incelendiğinde kültürel miras varlıkları ve turizm faaliyetleri arasındaki ilişkiyi değerlendiren, bu ilişkiyi koruma-kullanma perspektifinden inceleyen çalışma sayısının yetersizliği görülmektedir. Bu çalışma ile çok önemli bir turistik destinasyon olan ve aynı zamanda Dünya Miras Alanı olan Kapadokya Bölgesi'nde yer alan 14 miras alanının mevcut durumu ve böylece turizm faaliyetlerinden kaynaklanabilecek baskılara dayanabilme kapasiteleri incelenerek bir matris üzerine yerleştirilmiştir. Bunun sonucunda hem bu destinasyonda bulunan hem de diğer pek çok destinasyon yer alan miras alanları için faydalı olacak öneriler sunulacaktır. Çalışma literatüre miras ve turizm arasındaki ilişkiyi ölçmeye yardımcı olacak alternatif bir yöntem kazandırmayı da amaçlamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MİRAS KAVRAMI ve SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ

1.1.SÜRDÜRÜLEBİLİRLİLİK VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA

Nüfus artışı, kentleşme ve göç gibi nedenlerden dolayı, insan ihtiyaçları çeşitlenmiş ve giderek artmış; buna karşın kaynaklar azalmaya, kirlenmeye ve hatta yok olmaya başlamıştır. Buna bağlı olarak da günümüzde çok sık telaffuz edilen “sürdürülebilirlik” kavramı ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilirlik, çevreden ekonomiye, finansa, kamu maliyesine ve hatta bunun bütçe, borçlanma, sosyal güvenlik gibi alt bileşenlerine, sivil toplum kuruluşlarından, özel şirketlere kadar hemen hemen gündelik hayatın her alanında karşımıza çıkan bir kavram haline gelmiştir (Şen, Kaya ve Alpaslan, 2018: 3). Latince “sustinere” kelimesinden gelen sürdürülebilirlik kavramı, sözlüklerde temel olarak “*sürdürmek, devam ettirmek, sağlamak, desteklemek ve var olmak*” ifadeleriyle açıklanmaktadır (Dilek, Türksoy, Şanlıöz-Özgen, & Çelebi, 2016: 27).

Sürdürülebilirlik kavramına ilk olarak, Alman maden işletmecisi Hans Carl von Carlowitz’in 1713 yılında yazdığı ve 1732 yılında yayımlanan “Yabani Ağaç Yetiştirme Klavuzu (Sylvicultura Oeconomica)” isimli kitabında rastlandığı pek çok kaynakta belirtilmektedir. Saksonya bölgesindeki maden ocaklarının artan kereste ihtiyacını karşılamak amacıyla, orman alanlarında büyük tahribata neden olduğunu fark eden Carlowitz, ormancılık sektörünün korunmasına ilişkin olarak kaleme almış olduğu bu çalışmasında, Almanca’da sürdürülebilirliğe karşılık gelen “nachhaltigkeit” ifadesini kullanmıştır (Şen, Kaya ve Alpaslan, 2018: 9).

Carlowitz’in bu çalışmasının ardından sürdürülebilirlik kavramı, “ormanların yönetimi” alanı içerisinde, 1760’larda Alman araştırmacıların en çok ilgilendikleri konuların başında yer almış, böylece sürdürülebilirlik teori ve araştırmalarının

temelleri atılmaya başlanmıştır. Sürdürülebilirlik üzerine araştırmalar yapan bu Alman araştırmacılardan birisi de Georg Ludwig Hartig'tir. Araştırmacı, 1805'de yayımlanan "Vergi Talimnamesi ve Ormanların Tasviri (Anweisung zur Taxation und Beschreibung der Forste)" başlıklı çalışmada, sürdürülebilirliğe ilişkin değerlendirmelerde bulunmuştur (Şen, Kaya ve Alpaslan, 2018: 11).

Ancak yapılan bu çalışmalar, kaynakların korunmasından daha çok ekonomik verimliliğin sağlanması ve artırılması amacına odaklanmaktadır. Kaynakların korunmasına yönelik ilk gelişme, 1866 yılında Alman biyolog Ernst Haeckel'in "ekoloji" kavramını gündeme getirmesiyle olmuştur. Haeckel'in bu ekolojik bakış açısına göre, organizma, içerisine doğduğu doğal yaşam ile var olabilir ve bu nedenle temel bakış açısı, ihtiyaçların giderilmesinden ziyade, mevcut kaynakların yani doğal çevrenin korunması olmalıdır (Şanlıöz-Özgen, Dilek, Türksoy ve Çelebi, 2016: 28). 1972 yılında Stockholm'de düzenlenen ve sürdürülebilirlik fikrine odaklanan Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı'nda (UNCHE), çevreye zarar vermeden ekonomik ve endüstriyel büyümeye ulaşmanın mümkün olacağı savunulmuştur. Bu konferans aynı zamanda Meadows'un 2004 yılında yazdığı, endüstriyel hızlanma, nüfus artışı, yetersiz beslenme, yenilenemeyen kaynakların tükenmesi ve çevresel bozulmaya odaklanan "Büyümenin Sınırları" kitabına da temel oluşturmuştur (Feil ve Schreiber, 2017: 670).

Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından 1987 yılında hazırlanan Brundtland Raporu'nda, sürdürülebilir kalkınmanın tanımı formüle edilmiş, çevre ve kalkınma hedefleri arasındaki çatışma sorunu ele alınmaya çalışılmıştır. Ayrıca sürdürülebilir kalkınma, "*gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme kabiliyetinden ödün vermeden, bugünün ihtiyaçlarını karşılayan bir gelişme*" olarak ifade edilmiştir (Harris, 2003: 1).

"Eco-92" veya "Rio-92" olarak da bilinen ve 1992'de gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda (UNCED), sosyo-ekonomik kalkınma, hesap verebilirlik ve çevre koruma ile uzlaştırılmaya çalışılmıştır. Rio'da düzenlenen bu konferansta "insanoğlunun sürdürülebilir gelişimin merkezinde yer aldığı, herinsanın doğa ile uyumlu, sağlıklı ve verimli bir yaşam hakkı olduğu" vurgulanmıştır. Rio Konferansı ile birlikte, sürdürülebilir gelişme olgusunun kapsamı oldukça genişlemiş, sürdürülebilir gelişim birçok disiplin içerisinde kendine yer

bulmuştur. Bu konferansta, detaylı bir şekilde hazırlanmış ve aşağıda belirtilen iki farklı çalışma yer almıştır (Basiago, 1999: 148; Bozlağan, 2005: 1020):

- Çevre yönetimi ve sürdürülebilir kalkınmadan başlayarak, ekoloji ve küresel kalkınmanın bütünlüğünü korumak ve bunlara saygı duymak için uluslararası anlaşmalar yapan **Rio Bildirisi**.
- Programların ve çevre politikalarının uygulanmasına odaklanan **Gündem 21**. Bu belgede, sürdürülebilir gelişme olgusunun yanı sıra sürdürülebilir insan yerleşimi, sürdürülebilir dağ geliştirme, sürdürülebilir tarım ve kırsal kalkınmanın teşvik edilmesi, sürdürülebilir orman gelişimi gibi konular üzerinde de ayrıntılı bir şekilde durulmuştur.

Sürdürülebilir kalkınma kavramının karmaşık bir analize sahip olması, yaşam kalitesi ve nüfus ihtiyaçları ile çevresel sorunlar arasında yakın bir ilişkisi bulunmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle sürdürülebilir kalkınmadan yoksulluk, eşitsizlik, çevresel bozulma, artan kentsel alanlar, enflasyon oranı, işsizlik, finansal, jeopolitik ve ekonomik krizler, hatta geleneksel değerlerin tahribi gibi insanlığın en büyük sorunlarının çözülmesi beklenmektedir. Bu beklentiden yola çıkarak sürdürülebilir kalkınmaya yönelik birçok farklı yaklaşım ortaya çıkmıştır (Bulin ve Călăretu, : 59). Örneğin Bulin ve Călăretu (2012) çalışmalarında sürdürülebilir kalkınmayı, Tablo 1’de belirtildiği üzere maddi ve manevi olarak sınıflandırmışlardır.

Tablo 1.1. Maddi ve Manevi Sürdürülebilir Kalkınma

Maddi Sürdürülebilirlik	Manevi Sürdürülebilirlik
<ul style="list-style-type: none">• Gelecek nesiller için fırsatları ve yaşam koşullarını sürdürmek• Yenilenebilir doğal kaynakları sabit bir seviyede tutmak• Çevresel faktörlerin giderilmesi	<ul style="list-style-type: none">• Kültürel mirası korumak• Gelecek için yaratıcı yetenekler geliştirmek

Kaynak: Bulin ve Călăretu, 2012: 59

Ortaya çıktığı 1700’lerden bu zamana dek önemi gittikçe artan “*sürdürülebilir, sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma*” terimleri, bilimsel literatürde, özel sektörlerde ve devlet kurumlarında çok kullanılmasına rağmen, kavramın tanımlanmasında henüz bir fikir birliğine ulaşamamıştır. Bu terimlerin anlamları, kavramı değerlendiren farklı perspektiflerin sayısı ve içeriğine bağlı olarak

değişebilmektedir (Feil ve Schreiber, 2017: 668). Günümüzde insan yaşamı içerisindeki faaliyetlerin neredeyse tamamıyla ilişkilendirilen sürdürülebilirlik kavramına, sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir kentler, sürdürülebilir tarım, sürdürülebilir mimari ve hatta sürdürülebilir miras gibi pek çok farklı anlam yüklenebilmektedir (Şanlıöz-Özgen vd., 2016: 29)

Sürdürülebilirlik, güncel ihtiyaçları belli bir yaşam kalitesi sağlayabilecek düzeyde ancak biyosferin taşıma kapasitesini, ekosistemi ve kaynakları da göz önünde bulundurarak gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama olanaklarına zarar vermeden temin etmek olarak tanımlanmaktadır. Yani sürdürülebilirlikte temel felsefe, her neslin elindeki ana sermayeyi harcamak yerine, bir önceki nesilden kalan mirastan elde ettiği kârla yaşamasıdır (Baysan, 2003: 11). Kavramın gelişim ve değişimi göz önünde bulundurulduğunda sürdürülebilirlik, canlı organizmaların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için zorunlu olan doğal kaynaklar ile insan yaşamına anlam katan kültürel kaynaklardan, gelecek kuşaklarında bunlara ihtiyaç duyacağı bakış açısıyla, minimum tüketimle maksimum fayda sağlayacak şekilde yararlanmak olarak ifade edilebilir.

1.2.SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM

Yirminci yüzyıl hızlı ekonomik büyümenin yanı sıra sosyal değişim ve gelişimi de beraberinde getirmiştir. Herhangi bir sektörde yaşanan gelişmeler, farklı sektörlerdeki gelişmeleri ve yeni iş kollarının ortaya çıkmasını tetiklemiştir. Büyüyen ekonomilere sahip ülkeler arasındaki rekabet gittikçe şiddetlenmiştir. Hızlı nüfus artışı ve ekonomik büyüme gibi değişimlerin yanı sıra kişi başına düşen gelir ve refah artışı yaşanan diğer gelişmelerdir. Bütün bu olumlu gelişmelerin yanı sıra büyük ölçekli seri üretim, toplu tüketim ve kitlesel atıklar çevrenin bozulmasına ve kirliliğe yol açmaya başlamıştır. (Dilek vd. 2016: 29-30). Bu olumsuzluklar neticesinde “sürdürülebilirlik” kavramı ortaya çıkmış, kavramın gelişim süreci sonucunda ülkelerin kalkınması ve ekonomik büyümenin, ancak sürdürülebilir kalkınma anlayışı ile gerçekleşmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Bu nedenle pek çok ülkenin kalkınmasında hayati öneme sahip olan ve doğal ve kültürel kaynaklardan beslenen turizm için de sürdürülebilir bir anlayışın geliştirilmesi zorunlu olmuştur.

Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, 1987 yılında sürdürülebilir kalkınma tanımını formüle ederek, çevre ve kalkınma hedefleri arasındaki çatışmayı ele almaya çalışmıştır. O zamandan bu zamana kavramın geniş kapsamlı kullanımından yola çıkılarak, sürdürülebilir kalkınmanın aşağıda belirtilen üç temel yönünün olduğu konusunda büyük ölçüde görüş birliğine varılmıştır (Harris, 2003: 1).

- **Ekonomik Sürdürülebilirlik:** Ekonomik açıdan sürdürülebilir bir sistem sürekli olarak mal ve hizmet üretebilmeli, devlet dış borç seviyelerini koruyabilmeli ve yönetilebilmeli, tarımsal veya endüstriyel üretime zarar veren aşırı sektörel dengesizliklerden kaçınabilmelidir.
- **Çevresel Sürdürülebilirlik:** Çevresel açıdan sürdürülebilir bir sistem, yenilenebilir kaynakların aşırı sömürülmesinden kaçınılması ve yenilenemeyen kaynakları yalnızca uygun ikamelere yatırım yapıldığı ölçüde tüketilmesi için istikrarlı bir kaynak temeli sağlamalıdır. Bu, biyolojik çeşitliliğin korunmasını, atmosferik stabiliteyi ve normalde ekonomik kaynaklar olarak sınıflandırılmayan diğer ekosistem fonksiyonlarını içermelidir.
- **Sosyal Sürdürülebilirlik:** Sosyal açıdan sürdürülebilir bir sistem, dağıtım ve fırsatta adalet, eşit sağlık ve eğitim hakkı, cinsiyet eşitliği ve siyasi hesap verebilirlik ve katılım dahil olmak üzere yeterli sosyal hizmet sunumu sağlamalıdır.

Sürdürülebilir turizm olgusu, sürdürülebilir kalkınmaya dayanmaktadır. Kalkınmanın temelinde yer alan çevre bilinci ve çevre konusundaki değerlendirmeler turizm sektöründe büyük önem taşımaktadır. Sürdürülebilir turizm, ekonomik gelişme, çevresel kaynakların korunması, yerel halkın ve turistlerin tatmini konusunda bir denge unsuru olarak kabul edilmektedir. Turist, yerel halk, işletmeler, bölgesel çekicilikler ve doğal çevre arasında karmaşık, birbirini etkileyen, ortak yaşamla oluşan bir ilişki bulunmaktadır. Sürdürülebilir turizmin en belirgin özelliği, hem yerel halkın hem de ziyaretçilerin ihtiyaçlarının karşılanması ve birer ekonomik kaynak olarak kullanılan turistik çekiciliklerin zenginleştirilip korunmasıdır (Alkan, 2015: 6693).

Sürdürülebilir turizmin gelişmesini sağlayan iki temel gücü oluşturan yeni turistler ve yeni özel sektör girişimleridir. Yeni turistler, sivil toplum kuruluşları (STK), yerel yönetimler ve medyanın da etkisi ile çevreye karşı daha duyarlı bir tüketici profili sergilemektedir. Özel sektör ise yeni ve aydınlanmış bir yaklaşımla, yeni turistin daha güvenli ve daha temiz bir çevre içerisinde, yerlilerle daha fazla temasta bulunma taleplerine kulak vererek hizmet üretmektedir. Bu bakış açısıyla turizmin, kendi iyiliği ölçüsünde var olacak bir sektör olduğunu belirtmek gerekmektedir. Şöyle ki; yürüme, dalış, rafting, golf, balıkçılık gibi pek çok turizm faaliyetinin neredeyse tamamı çevreye ve doğal oluşumlara bağlı olarak gerçekleşebilmektedir. Bu faaliyetlerin gerçekleştiği destinasyonların da seyahat edenlerin ilgisini çekmek için temiz ve güvenli olması en önemli özelliğidir (Poon, 2007: 66). Temiz ve güvenli destinasyonlar, değişen turist profiline de bağlı olarak doğal ve kültürel mirasa karşı ne kadar duyarlı ve onlara karşı ne kadar iyi olduğu ile değerlendirilmeye başlanmıştır. Yani sürdürülebilir turizm anlayışı destinasyonların devamlılığını sağlamada hayati öneme sahiptir.

UNWTO gibi ilgili kurum ve kuruluşlar ile hemen her ülkeden konu ile ilgili çok sayıda araştırmacı sürdürülebilir turizme yönelik farklı tanımlar yapmışlardır. Ancak bu tanımlar birbirinden farklı olsa da her biri doğal ve kültürel kaynakların korunması ve etkin kullanımı, turist ihtiyaçlarının karşılanması, yerel halkın kalkınması ve refahı gibi bazı temel noktalara değinmektedir. Bu temel noktalar bir araya getirildiğinde kavram *“insanın içinde bulunduğu çevrenin bozulmadan veya değiştirilmeden korunarak, kültürel bütünlüğün, ekolojik süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin devamının sağlandığı ve yaşamı sürdüren sistemlerin idame ettirildiği, aynı zamanda tüm kaynakların ziyaret edilen bölgedeki insanların ve turistlerin ekonomik, sosyal ve estetik ihtiyaçlarını doyuracak şekilde ve gelecek nesillerinde aynı ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri biçimde yönetildiği bir kalkınma şekli”* olarak açıklamaktadır (Şanlıöz-Özgen vd., 2016: 41).

Pek çok ülkenin 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi ile Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ni (SDG'ler) birlikte kabul ettikleri 2015 yılı, küresel kalkınma için bir dönüm noktası olmuştur. Gündem, aşırı yoksulluğu sona erdirmek, eşitsizlik ve adaletsizlikle mücadele etmek ve 2030 yılına kadar iklim değişikliğini gidermek için dönüştürücü, evrensel ve bütünlük bir küresel çerçeve ortaya koymaktadır. Turizm,

tüm bu hedeflere doğrudan veya dolaylı olarak katkıda bulunma potansiyeline sahiptir. Sürdürülebilir turizm, 2030 Gündemi içerisinde oldukça geniş bir şekilde açıklanmıştır. Ancak bu gündeme ulaşmak için açık bir uygulama çerçevesi, teknoloji, altyapı ve insan kaynağı ve bunlar için kullanılacak yeterli finansman ve yatırım desteği gerekmektedir. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve turizmin bu hedefler ile ilişkisi, Dünya Turizm Örgütü'nün konuyla ilgili yayınladığı broşürde şöyle belirtilmektedir (UNESCO, 2015):

- 1. Her yerde tüm formlarıyla yoksulluğu sona erdirmek:** Dünyanın en büyük ve en hızlı büyüyen ekonomik sektörlerinden biri olan turizm, her seviyede ekonomik büyüme ve gelişmeyi teşvik etmek ve iş yaratma yoluyla gelir sağlamak için iyi bir konumdur. Sürdürülebilir turizm gelişimi ve toplum düzeyindeki etkisi, ulusal yoksulluğu azaltma hedefleri, girişimciliği ve küçük işletmeleri teşvik etmekle ilgili olanlar ve daha az tercih edilen grupları, özellikle de gençleri ve kadınları güçlendirmekle bağlantılı olabilir.
- 2. Açlığı sonlandırmak, gıda güvenliğini sağlamak, beslenmeyi iyileştirmek ve sürdürülebilir tarımı teşvik etmek:** Turizm, turistik bölgelerde yerel ürünlerin üretimini, kullanımını ve satışını ve bunun turizm değer zincirine tam entegrasyonunu teşvik ederek tarımsal verimliliği artırılabilir. Ayrıca, büyüyen bir turizm segmenti olan tarım turizmi, geleneksel tarımsal faaliyetleri tamamlayabilir. Yerel topluluklarda bu şekilde sağlanacak bir gelir artışı, turizm deneyiminin değerini arttırırken daha esnek ve dayanıklı bir tarımsal faaliyeti mümkün kılabilir.
- 3. Her yaştaki insan için sağlıklı yaşamlar sağlamak ve refahı teşvik etmek:** Turizmin ekonomik büyümeye ve kalkınmaya katkısı, sağlık ve refahı da zincirleme bir şekilde etkileyebilir. Örneğin, anne sağlığını iyileştirmeyi, çocuk ölümlerini azaltmayı ve hastalıkları önlemeyi hedefleyen sağlık hizmetlerine, turizmden elde edilen doğrudan gelirler ve bunlara bağlı olarak toplana vergi gelirleri aktarılabilir.
- 4. Kapsayıcı ve adil bir kalitede eğitim sağlamak ve herkes için yaşam boyu öğrenme fırsatlarını teşvik etmek:** İyi eğitilmiş ve yetenekli bir işgücü, turizmin gelişmesi için çok önemlidir. Sektör, eğitime ve mesleki eğitime yatırım yapma konusunda teşvik sağlayabilir. Nitelikler, standartlar ve

sertifikalarla ilgili sınır ötesi anlaşmalar yoluyla işçi hareketliliğine yardımcı olabilir. Özellikle gençler, kadınlar, yaşlılar, yerli halklar ve özel ihtiyaçları olanlar, turizmin kapsayıcılık potansiyeliyle, hoşgörülü, barış yanlısı ve şiddet içermeyen bir kültürün değerlerinden ve küresel eğitim araçlarının tüm yönlerinden fayda sağlayabilir.

- 5. Cinsiyet eşitliği sağlayarak tüm kadınları ve kız çocuklarını güçlendirmek:** Turizm, kadınlara yönelik istihdam imkanlarını arttırarak gelir getirici fırsatlar yaratmakta ve böylece kadınları ekonomik ve sosyal açıdan güçlendirmektedir. İstihdam edilen kadın işgörenlerin ve girişimcilerin payının en yüksek olduğu sektörlerden biri olan turizm, kadınların potansiyellerini ortaya çıkarmakta, toplumun her alanında tam anlamıyla var olmalarına ve liderlik etmelerine yardımcı olmaktadır.
- 6. Herkes için suyun ve sanitasyonun erişilebilirliğini ve sürdürülebilir yönetimini sağlamak:** Turizm, herkes için hijyen ve sanitasyonun yanı sıra suya erişim ve güvenlik sağlamada kritik bir rol oynayabilir. Turizm sektöründe suyun etkin kullanımı, uygun güvenlik önlemleri, atık su yönetimi, kirlilik kontrolü ve teknoloji verimliliği ile birleştiğinde, insanlığın en değerli kaynağını korumanın anahtarı olabilir.
- 7. Herkes için uygun fiyatlı, güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerjiye erişimi sağlamak:** Önemli enerji girişi gerektiren bir sektör olarak turizm, doğru uygulamalarla yenilenebilir enerjiye geçişi hızlandırabilir. Böylece turizm, sürdürülebilir enerji kaynaklarına sağlam ve uzun vadeli yatırımları teşvik ederek, sera gazı emisyonlarını ve iklim değişikliğini azaltmaya, kentsel ve bölgesel bazda enerji sorunlarına yenilikçi çözümler bulunmasına katkı sağlayabilir.
- 8. Herkes için kesintisiz, kapsayıcı, sürdürülebilir bir ekonomik büyümeyi, tam ve verimli bir istihdam anlayışına uygun olan işleri teşvik etmek:** Turizm, şu anda dünya genelinde küresel ekonomik büyümenin itici güçleri olarak belirtilen sektörler arasında yer almaktadır. Turizm sektöründeki iyi iş fırsatlarına erişim sağlanarak, toplum, özellikle de gençler ve kadınlar, artan becerilerden ve mesleki gelişimden yararlanabilir. Sektörün istihdam yaratmaya katkısı, “2030 yılına kadar, iş fırsatları yaratan ve yerel kültürü ve

kültürel ürünleri teşvik eden sürdürülebilir bir turizm için politikalar tasarlamak ve uygulamak” olarak belirtilmektedir.

9. Esnek altyapı oluşturmak, kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşmeyi ve yenilikçiliği teşvik etmek: Turizmin gelişimi, özel olarak kamu yararı için tedarik edilen altyapıya ve yenilikçi bir ortama dayanmaktadır. Sektör ayrıca, ulusal hükümetleri, alt yapıyı iyileştirmek ve diğer sektörleri güçlendirmek, kaynaklar açısından daha sürdürülebilir, verimli ve temiz olmaya teşvik edebilir. Böylece potansiyel turistleri ve diğer yabancı yatırım kaynakları ülkeye çekilebilir. Bu aynı zamanda ekonomik büyüme, gelişme ve yenilik için gerekli olan sürdürülebilir sanayileşmeyi de desteklemektedir.

10. Ülkeler arasındaki ve ülkelerin kendi içlerindeki eşitsizliği azaltmak: Turizm, yerel toplulukları ve bölgesel ya da ülkesel gelişimin tüm kilit paydaşlarını içine alarak toplumsal gelişimi arttırarak eşitsizliklerin azaltılması için güçlü bir araç olabilir. Turizm, kentsel yenilenmeye ve kırsal kalkınmaya katkıda bulunabilir ve topluluklara başarılı olma fırsatı vererek bölgesel dengesizlikleri azaltabilir. Turizm aynı zamanda, gelişmekte olan ülkelerin küresel ekonomide yer alması için etkili bir araçtır. Turizmin az gelişmiş ülkelerin ekonomilerinin önemli bir ayağı olduğu, ekonomik verilerle desteklenmektedir. Örneğin, az gelişmiş ülkeler, uluslararası turizmden 2000 yılında 2,6 milyar ABD doları, 2014 yılında 16,4 milyar ABD doları gelir elde etmiştir.

11. Şehirleri ve insan yerleşimlerini kapsayıcı, güvenli, esnek ve sürdürülebilir hale getirmek: Vatandaşları için iyi olmayan bir şehir, turistler için de iyi değildir. Sürdürülebilir turizm, kentsel altyapıyı ve evrensel erişilebilirliği geliştirme, bozulmuş alanların yenilenmesini teşvik etme ve turizmin dayandığı varlıklar olan kültürel ve doğal mirası koruma potansiyeline sahiptir. Yeşil altyapıya daha fazla yatırım yapılması (daha verimli ulaşım tesisleri, azalan hava kirliliği, miras alanlarının ve açık alanların korunması vb.), yalnızca sakinlerin değil aynı zamanda turistlerin de faydalanabileceği daha akıllı ve daha yeşil şehirlerle sonuçlanacaktır.

12. Sürdürülebilir tüketim ve üretim modellerini sağlamak: Turizm bir sektör olarak, bünyesindeki üretim ve tüketim uygulamalarını sürdürülebilir bir

anlayışla gerçekleştirmeye başladığında, sürdürülebilirliğe doğru yaşanacak hızlı bir küresel değişimi de destekleyecektir. Bunu yapmak için de turizmin, yerel kültürel ürünleri ve üretim yöntemlerini destekleyen yeni iş olanakları yaratması gerekmektedir. Ayrıca, sürdürülebilir bir kalkınma için sürdürülebilir turizmin etkilerini izleyen bazı araçlar geliştirmek ve uygulamak da gerekmektedir. Bu nedenle sürdürülebilir tüketim uygulamalarını geliştirmek amacıyla “10 Yıllık Sürdürülebilir Tüketim ve Üretim Modelleri Programları Çerçevesi”ne bağlı olarak “Sürdürülebilir Turizm Programı” geliştirilmiştir.

13. İklim değişikliği ve etkileri ile mücadele etmek için acil olarak harekete

geçmek: Turizm, maalesef, iklim değişikliğine katkıda bulunurken, aynı zamanda bu durumdan olumsuz olarak etkilenmektedir. Bu nedenle, iklim değişikliğine küresel tepkilerde öncü bir rol oynamak sektörün kendi çıkarınadır. Turizm, özellikle ulaşım ve konaklama sektöründe, enerji tüketimini azaltarak ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelerek zamanımızın en acil sorunlarından birinin üstesinden gelmeye yardımcı olabilir.

14. Sürdürülebilir kalkınma için okyanusları, denizleri ve deniz

kaynaklarını korumak ve sürdürülebilir bir şekilde kullanmak: Özellikle Gelişmekte Olan Küçük Ada Ülkeleri (SIDS) için en önemli turizm türlerinden biri olan kıyı ve deniz turizmi, sağlıklı deniz ekosistemlerine dayanmaktadır. Bu tür destinasyonlarda turizmin gelişmesi ve uzun vadede süreklilik kazanması için kırılgan deniz ekosistemlerinin korunması ve mavi bir ekonomiyi teşvik etmek zorunludur. Bu nedenle Entegre Kıyı Bölgesi Yönetimi Programı'nın bir parçası olarak sürdürülebilir bir turizm yönetimi (ekonomik faydayı da artırmak için), balıkçılık ve su ürünleri ile birlikte deniz kaynaklarının sürdürülebilir kullanımına hizmet etmelidir.

15. Karasal ekosistemlerin sürdürülebilir kullanımını korumak, restore

etmek ve teşvik etmek, ormanları sürdürülebilir şekilde yönetmek, çölleşme ile mücadele etmek, arazi bozulmasını durdurmak ve tersine çevirmek, biyolojik çeşitlilik kaybını önlemek: Görkemli manzaralar, el değmemiş ormanlar, zengin biyolojik çeşitlilik ve doğal miras alanları,

turistlerin bir varış yerini ziyaret etmelerinin ana nedenleridir. Sürdürülebilir turizm, yalnızca biyolojik çeşitliliğin korunmasında değil, aynı zamanda karasal ekosistemlerde de atık ve tüketimin azaltılmasına yönelik çabaları, yerel flora ve faunanın korunmasında ve bu konuda insanları bilinçlendirme faaliyetlerinde önemli bir rol oynayabilir.

16. Sürdürülebilir kalkınma için barışçıl ve kapsayıcı toplumları teşvik etmek, herkes için adalete erişimi kolaylaştırmak ve her düzeyde etkili, hesap verebilir ve kapsayıcı kurumlar oluşturmak: Turizm, farklı kültürel geçmişlere sahip milyarlarca insan arasındaki karşılaşmalar etrafında döndükçe, sektör, kültürler ve inançlar arasında hoşgörü ve anlayışı geliştirebilir ve böylece daha barışçıl toplumların temellerinin atılmasına fayda sağlayabilir. Ayrıca bir geçim kaynağı olarak yerel topluluklara fayda sağlayabilir, girişimcilik faaliyetlerini teşvik edebilir ve kültürel kimlikleri güçlendirebilir. Bu durum, toplumlarda şiddet ve çatışmanın kökleşmesini önleyebilir ve barışın güçlenmesini sağlayabilir.

17. Uygulama araçlarını güçlendirmek ve sürdürülebilir kalkınma için küresel ortaklığı canlandırmak: Turizm, doğası gereği, özel/kamu ortaklıklarını güçlendirme ve birçok paydaşı (uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel), Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve diğer ortak hedeflere ulaşmak için bir arada tutabilme becerisine sahiptir. Nitekim, kamu/kamu işbirliği ve kamu/özel ortaklıkları, turizm gelişimi için gerekli ve temel bir dayanaktır ve 2015 sonrası Kalkınma Gündemi'nde turizmin bu rolüne yönelik farkındalığın arttığı görülmektedir.

Turizmin, sektörel anlamda var olması büyük oranda kültürel ve doğal çevre unsurlarına bağlıdır. Bu unsurların olmadığı bir bölgede turizm faaliyetlerinin geliştirilmesi neredeyse imkansızdır. Bu nedenle, turizm sektörünün ekonomik bir faaliyet olarak varlığını devam ettirebilmesi, bu doğal ve kültürel çevre unsurlarının korunmasına ve yaşatılmasına bağlıdır. Ancak, maalesef sektörel kullanımdan dolayı çoğu zaman doğal ve kültürel çevreye en büyük zararı yine turizm verebilmektedir. Turizmin doğal ve kültürel çevre üzerindeki bu olumsuz etkileri, turizm faaliyetlerinin planlanmasında ve kaynakların etkin ve verimli yönetilmesindeki eksikliklerden kaynaklanmaktadır. Bu

nedenle destinasyonlarda turizm faaliyetlerinin planlı bir şekilde yürütülmesi, kaynakların sürdürülebilirliği açısından son derece önemli olmaktadır (Kozak, 2014: 4).

Pek çok ülkede kamu sektörü tarafından ulusal ve yerel düzeylerde kabul edilebilir kalkınma için birkaç rehber yayınlanmıştır. Örneğin, İngiltere'deki İngiliz Turizm Kurulu, ulusal parklar için bir gündem yaratmış ve turizmin gelişmesini ve çevresiyle ilgili sorunları dengelemek için kılavuzlar hazırlamıştır. İngiltere Çevre Bakanlığı tarafından belirlenen ilkeler, karşılıklı saygı, uyum, kaynakların daha iyi yönetimi, koordinasyon ve nesiller arası eşitlik üzerine kuruludur. Benzer çalışmalar Yeni Zelanda, Kanada ve Avustralya tarafından da yapılmış ve rehberler yayınlanmıştır. Toplu olarak ele alındığında, çoğu çalışma benzer anahtar kelimeler önermekte veya sürdürülebilir kalkınma alanlarını aşağıdaki şekilde vurgulamaktadır (Chhabra, 2010: 19-20):

- Doğal ve insan kaynaklarının daha uzun uygulanabilirliği ve kalitesi,
- Farklı menfaat sahiplerinin paydaşları arasındaki karmaşık etkileşimlerdeki çatışmayı azaltmak,
- Nüfus ihtiyaçlarına ve yaşam kalitesine ev sahipliği yapmak,
- Gelecek nesillere fayda sağlamak,
- Uzun vadeli biyolojik ve kültürel çeşitliliği korumak için ziyaretçi kurallarını koruma kurallarına göre dengelemek,
- Turizmin ev sahibi toplumdaki rolünü yeniden değerlendirmek,
- Kültürel bütünlüğü korumak.

Yukarıda belirtilen çalışmalar ve benzerleri ülkelerin sürdürülebilir kalkınmaya ve sürdürülebilir turizme ne kadar büyük bir önem verdiklerini göstermektedir. Sürdürülebilir turizm kavramı, kısmen turizmin etkileriyle ilgili endişeler ve kısmen daha iyi bir çevre için çalışmalar yürüten kuruluşların çabaları nedeniyle dikkat çekmiştir. Sürdürülebilir turizm, sürdürülebilir kalkınma ile uyumlu her türlü alternatif turizmi ifade etmektedir (Chhabra, 2010: 20).

1.3.DÜNYA MİRAS ALANLARININ BELİRLENMESİ

Yukarıda ifade edilen alternatif turizm türlerinden biri de sürdürülebilir miras turizmidir. Sürdürülebilir miras turizmi, ekonomik rakamları hedeflerken, miras ürünlerinin ve çevresindeki çevrenin sorumlu kullanımını teşvik etmeyi amaçlar. Ancak bu turizm türünün en büyük sorunu olarak belirtilen belirsizlik, belirtilen amaca ulaşmayı güçleştirmektedir (Chhabra, 2010: 20). Bu belirsizlikleri ortadan kaldırmaya yönelik olarak yapılmış olan çalışmaların başında Dünya Miras Alanları'nın tespiti ve tescillenmesi gelmektedir.

Dünya Mirası kavramı, Milletler Cemiyeti başkanlığındaki tartışmalardan kaynaklanmış, ancak İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasından sonra rafa kaldırılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın Avrupa kentlerinde yarattığı yıkım, pek çok farklı konuyla birlikte mirasın korunması fikrini de yeniden gündeme getirmiştir. Bunu takiben 1954'te, "Silahlı Çatışma Durumunda Kültürel Varlıkların Korunması Sözleşmesi", Lahey'de kabul edilmiştir. Bu sözleşme ile ilk defa devletler, bir topluluğun kültürel varlığına verilen zararın, tüm insanlığın kültürel mirasına verilmiş olduğunu kabul etmişlerdir. Daha sonra 1960'lı yıllarda, UNESCO'nun uluslararası mirası korumaya yönelik kampanyaları başlatılmıştır. Bu eylemlere daha küresel bir yapı kazandırmak için özellikle UNESCO'ya üye olan devletler, insanlığın ortak kültürel mirası için birtakım uluslararası düzenlemeleri geliştirme ve uygulama kararı almışlardır. Tüm bu gelişmeleri takiben, temel prensibi, bazı mülklerin sadece yerel ve ulusal olarak değil, aynı zamanda tüm insanlık için büyük önem taşıdığı anlayışına dayanan "Dünya Mirası Listesi"ni de oluşturan bir kongre düzenlenmiştir (Ascaniis, Gravari-Barbas ve Cantoni, 2018: 8-9).

Paris'te Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün (UNESCO)17 Ekim – 21 Kasım 1972 tarihleri arasında gerçekleştirdiği on yedinci Genel Konferansı'nda yapılan oturumda, kültürel ve doğal mirası, yalnızca zamana ve bakımsızlığa bağlı çürümenin değil, aynı zamanda değişen sosyal ve ekonomik koşulların ağırlaştırdığı ve büyük hasar veya tahribata neden olan farklı fenomenlerin de tehdit ettiği belirtilmiştir. Kültürel veya doğal mirasın herhangi bir ögesinin bozulmasının veya yok olmasının dünyanın bütün uluslarının mirasına zarar vereceği vurgulanmıştır. Bu amaç için 16 Kasım 1972'de, olağanüstü evrensel değere sahip kültürel ve doğal mirasın korunmasına yönelik uluslararası kolektif bir sistemi kuracak olan bir

sözleşme kabul edilmiştir. UNESCO'nun 1972 yılındaki "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi"ne göre aşağıdakiler "kültürel miras" sayılmaktadır (UNESCO, 1972: 1-2):

- **Anıtlar:** Tarih, sanat veya bilim açısından istisnaî evrensel değerdeki mimari eserler, heykel ve resim alanındaki şaheserler, arkeolojik nitelikte eleman veya yapılar, kitabeler, mağaralar ve eleman birleşimleri.
- **Yapı toplulukları:** Mimarileri, uyumlulukları veya arazi üzerindeki yerleri nedeniyle tarih, sanat veya bilim açısından istisnaî evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı toplulukları.
- **Sitler:** Tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnaî evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik siteleri kapsayan alanlar.

Aynı Sözleşmeye göre aşağıdaki eserler de "doğal miras" sayılacaktır (UNESCO, 1972: 1-2):

- Estetik veya bilimsel açıdan istisnaî evrensel değeri olan, fiziksel ve biyolojik oluşumlardan veya bu tür oluşum topluluklarından müteşekkil doğal anıtlar.
- Bilim veya muhafaza açısından istisnaî evrensel değeri olan jeolojik ve fizyografik oluşumlar ve tükenme tehdidi altındaki hayvan ve bitki türlerinin yetiştiği kesinlikle belirlenmiş alanlar,
- Bilim, muhafaza veya doğal güzellik açısından istisnaî evrensel değeri olan doğal sitler veya kesinlikle belirlenmiş doğal alanlar.

İstisnaî evrensel değere sahip kültürel ve doğal mirasın korunması için Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi çerçevesinde "Dünya Mirası Komitesi" adı altında bir Hükümetlerarası Komite kurulmuştur. Komite üyelerinin seçiminde, dünyanın değişik bölge ve kültürlerinin adilâne bir biçimde temsili güvence altına alınması vurgulanmıştır. Ayrıca komiteye üye olan Devletlerin, temsilcilerini kültürel ve doğal miras alanında yetkili kişiler arasından seçecekleri de özellikle ifade edilmiştir. Dünya Miras Komitesi, 1972 Doğal ve Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesine taraf olan devletler arasından dört yıllık aralıklarla gerçekleştirilen seçimler sonrasında belirlenen yirmi bir Taraf Devlet'ten

oluşmaktadır. Komitenin işleyiş kurallarının yer aldığı Uygulama Rehberi isimli bir çalışma belgesi mevcut olup, Komite bir aday alanın Dünya Miras Listesi'ne veya Tehlike Altındaki Dünya Miras Listesi'ne kayıt edilip edilmeyeceği konusunda nihai kararına ulaşırken bu Uygulama Rehberi doğrultusunda hareket etmektedir (UNESCO, 2019).

Uluslararası önem taşıyan ve bu nedenle takdire ve korunmaya değer doğal oluşumlara, anıtlara ve sitlere “Dünya Mirası” statüsü tanınmaktadır. Üye devletlerin UNESCO'ya başvurusuyla başlayan Dünya Mirası aday süreci, Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) ve Uluslararası Doğayı ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (IUCN) uzmanları tarafından başvuruların değerlendirilmesi ve Dünya Miras Komitesi'ne görüş bildirmesi ile başlamaktadır. Bu işlem dizisinin tamamlanmasından sonra, aday varlıklar Dünya Miras Komitesi'nin nihai kararı doğrultusunda bu statüyü kazanarak ilan edilmektedirler (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019).

UNESCO Dünya Miras Listesi'ne dahil olabilmenin ilk koşulu, ülkelerin dünya mirası olabilecek değerlerinden oluşan bir ulusal envanter oluşturmasıdır. Ulusal envanterlerin listelerine Geçici Liste adı verilmektedir. Bu Geçici Listedeki seçilen ve UNESCO Dünya Miras Listesi'ne kaydedilmek üzere üye devletlerin yetkili birimleri tarafından hazırlanan adaylık dosyaları UNESCO Dünya Miras Merkezine ilgili icracı Bakanlıklar kanalıyla iletilmektedir. Dünya Miras Merkezi ise bu dosyaları değerlendirmek üzere UNESCO'nun süreçteki danışsal organları olan uluslararası kuruluşlara yani IUCN (Dünya Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği), ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) ve ICCROM'a (Kültür Varlığını Koruma ve Restorasyon İçin Uluslararası Araştırma Merkezi) ileterek aday dosyaların bilimsel inceleme ve değerlendirilmelerinin yapılmasını sağlamaktadır. Danışsal organların ve Dünya Miras Komitesi'nin yaptığı değerlendirmeler sonucunda, bir miras alanının Dünya Mirası Listesine alınma süreci karara bağlanmaktadır (UNESCO, 2019).

UNESCO Dünya Miras Listesi, Dünya Miras Komitesi'nin üstün evrensel değere sahip olduğunu onayladığı kültürel, doğal ve karma miras alanlarını içermektedir. 2021 yılı itibarıyla Dünya genelinde UNESCO Dünya Miras Listesi'ne kayıtlı 1154 kültürel ve doğal varlık bulunmaktadır. Bunların 897 tanesi kültürel, 218 tanesi

doğal, 39 tanesi ise karma (kültürel/doğal) varlıktır. Ülkemizin, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğu altında yürüttüğü çalışmalar neticesinde bugüne kadar UNESCO Dünya Miras Listesi'ne 19 adet varlığımızın alınması sağlanmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, Dünya Miras Listesi, 2021).

Dünya Mirası Listesi'ne dâhil olabilmek için, söz konusu alanların üstün evrensel değer sahibi olması ve aşağıda belirtilen 10 seçim kriterinden en az bir tanesini yerine getirmesi gerekmektedir (UNESCO, 2019):

1. İnsanın yaratıcı dehasının üst düzeyde bir temsilcisi olması,
2. Dünyanın bir kültür bölgesinde veya bir döneminde mimarlık veya teknoloji, anıtsal sanatlar, kentsel planlama veya peyzaj tasarımı gibi alanlarda önemli gelişmelere, insani değer alışverişlerine tanıklık etmesi,
3. Yaşayan veya yok olan bir kültürel geleneğin veya uygarlığın eşsiz veya olağanüstü, ender rastlanan bir temsilcisi olması,
4. Bir yapı tipinin seçkin bir örneği ya da insanlık tarihinin önemli bir aşamasını/aşamalarını gösteren bir mimari ve teknolojik bütünün veya peyzajın örneği olması,
5. Geri dönölmez bir değişim karşısında hassaslaşmış olan bir kültürü/kültürlerin temsilcisi; geleneksel insan yerleşimi, arazi veya deniz kullanımının seçkin bir örneği olması,
6. Evrensel önem taşıyan sanatsal veya edebi eserler, fikirler, inançlar, yaşayan gelenekler veya olaylar ile doğrudan veya dolaylı olarak ilgili olması,
7. Olağanüstü doğal özelliklere sahip olması veya sıra dışı doğal güzelliğe ve estetik öneme sahip olması,
8. Yaşamla veya arazi biçimlenmesiyle ilgili, sürmekte olan bir jeolojik oluşumun ya da jeomorfik ve grafik özellikleri, Dünya tarihinin belirli aşamalarını temsil eden örnekler olması,
9. Karasal, kıyısal ve deniz ekosistemleri ile bitki ve hayvan topluluklarının evrimi ve gelişimi ile ilgili ekolojik ve biyolojik süreçleri temsil eden sıra dışı örnekler olması,
10. Bilim ve koruma açısından üstün evrensel değer taşıyan tehlikede olan türler dahil olmak üzere, biyolojik çeşitliliğin yerinde korunması için en önemli ve anlamlı doğal habitatlara sahip olması.

Dünya Mirasına aday gösterilen kültürel ve doğal varlıklar, yukarıda sayılan evrensel değerlere göre değerlendirilmekte ve karşıladıkları ölçütler dolayısıyla Dünya Mirası statüsü almaya hak kazanmaktadırlar. Aday gösterilen alanların sahip olduklarını ileri sürdükleri üstün evrensel değerler, Dünya Mirası Komitesi tarafından gözden geçirildikten sonra onaylanmaktadır. Kültürel ve doğal varlıkların Dünya Mirası Listesi'ne girişinde, üstün evrensel değerlerin yanı sıra, söz konusu varlığın korunma durumu, yönetim sistemi, özgünlüğü ve bütünlüğü konuları da incelenmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021).

Özellikle yapılar ve onların bir araya gelerek oluşturdukları kentsel, kırsal ve arkeolojik alanlar, yaşamın mekâna yansıması olarak kabul edilmekte, bu yapı ve alanlar, değişik dönemlerde yaşayan topluluklar ve onların sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal yaşamlarıyla ilgili olarak en somut bilgileri veren güvenilir kaynakları meydana getirmektedirler. Yani tüm bu yapıların ve yapı topluluklarının öğretici değerleri bulunmaktadır. Günümüzde genel olarak 'kültürel turizm' başlığı altında toplanan hareketlerin de kökeninde geçmişi öğrenme, bilgilenme ve merak giderme isteği bulunduğu için, kültürel varlıklar, bu istekleri karşılayan somut öğeler haline dönüşmektedir (Madran ve Tunçer, 2013: 21).

Ülkeler, sahip oldukları doğal ve/veya kültürel değerlerin Dünya Mirası Listesi'ne dahil edilmesinden, somut ve soyut pek çok beklentiye sahiptirler. Öncelikle böylesi bir prestij listesine dahil edilmiş yerlere sahip olmak, bir ülkenin bilinirliğini olumlu yönde etkilemektedir. Böylece bu alanlara dayalı olarak geliştirilen ekonomik faaliyetlerden (örneğin turizm gibi) elde edilecek gelir hem ülke ekonomisine hem de söz konusu alanların korunması ve yönetimi için gerekli olan finansmanın sağlanmasına katkıda bulunacaktır. İşte bu nedenlerden dolayıdır ki ülkeler, Dünya Mirası Listesi'nde kendilerine ait birçok alanın tescil edilmesini ve kaydedilmesini istemektedirler (Somuncu ve Yiğit, 2008: 390).

1.4.TÜRKİYE'DE DÜNYA MİRASI

İnsanoğlu tarih sahnesine çıktığından bu yana yaşadığı alanları değerli kılmış ve kültürünü gelecek nesillere taşıyacak büyük eserler ve izler bırakmıştır. Tüm insanlığın mirası kabul edilen değerleri ortak bir geçmiş olarak benimsemek, tanıtmak ve gelecek nesillere aktarmak için UNESCO, 1972 yılında Paris'te toplanan 17. Genel Konferansı'nda "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair

Sözleşme”yi kabul etmiştir. Türkiye, bu sözleşmeye 14 Şubat 1983 tarihinde taraf olmuştur. Dünya Miras Listesi, UNESCO Dünya Miras Komitesi tarafından belirlenerek buldukları ülkenin devleti tarafından korunması garanti edilen ve tüm dünya için önemli bir değer taşıdığı kabul edilen doğal ve/veya kültürel varlıkların yer aldığı bir listedir. UNESCO insanlığın ortak mirasını oluşturan değerleri korumada uluslararası işbirliğini sağlamayı amaçlanmaktadır. Türkiye’nin 2021 yılı itibariyle UNESCO Dünya Miras Listesi’nde yer alan 19 varlığı ve bu varlıkların Dünya Mirası kabul edildikleri tarihler, aşağıda belirtilmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, Dünya Miras Listesi, 2021):

- İstanbul’un Tarihi Alanları (1985)
- Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası (1985)
- Göreme Milli Parkı ve Kapadokya (1985)
- Hattuşa (Boğazköy) – Hitit Başkenti (1986)
- Nemrut Dağı (1987)
- Xanthos-Letoon (1988)
- Pamukkale-Hierapolis (1988)
- Safranbolu Şehri (1994)
- Troya Antik Kenti (1998)
- Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi (2011)
- Çatalhöyük Neolitik Kenti (2012)
- Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı (2014)
- Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu (2014)
- Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri (2015)
- Efes (2015)
- Ani Arkeolojik Alanı (2016)
- Afrodias (2017)
- Göbeklitepe arkeolojik Alanı (2018)
- Arslantepe Arkeolojik Alanı (2021)

UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme, Taraf Devletler’e, Dünya Miras Listesi’ne kaydedilmesi uygun olan varlıklara ilişkin kendi envanterlerini (geçici liste) oluşturmaları ve UNESCO bünyesindeki Dünya Miras Merkezi’ne iletmesi yükümlülüğünü vermektedir. Geçici Listeler hazırlanırken, varlıkların Dünya Miras Komitesi’nce belirlenen kriterleri karşılama durumları ile mimari, tarihi, estetik ve kültürel, ekonomik, sosyal, sembolik ve felsefi özellikleri de dikkate alınmaktadır. Türkiye’nin UNESCO Dünya Miras Geçici Listesi’nde aşağıdaki varlıklar yer almakta olup; bu varlıklarla ilgili detaylı bilgilere UNESCO

Dünya Miras Merkezi'nin resmi web sitesi olan "<http://whc.unesco.org/en/tentativelists/state=tr>" adresinden ulaşılabilmektedir.

Tablo 1.2. Türkiye'nin Dünya Miras adaylarının yer aldığı alanları göstermektedir(Kültür ve Turizm Bakanlığı, Dünya Miras Geçici Listesi, 2021):

Tablo 1.2. UNESCO Dünya Mirası Türkiye Geçici Listesi

UNESCO DÜNYA MİRASI TÜRKİYE GEÇİCİ LİSTESİ		
KÜLTÜREL OLARAK		
Karain Mağarası (Antalya) [1994]	Odunpazarı Tarihi Kent Merkezi (Eskişehir) [2012]	İsmail Fakirullah Türbesi (Siirt) [2015]
Ahlat Eski Yerleşimi ve Mezar Taşları (Bitlis) [2000]	Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi (Gaziantep) [2012]	Yıldız Saray Kompleksi (İstanbul)[2015]
Alahan Manastırı (Mersin) [2000]	Zeugma Arkeolojik Siti (Gaziantep) [2012]	Bodrum Kalesi (Muğla) [2016]
Alanya (Antalya) [2000]	Sardes Antik Kenti ve Bintepeler Lidya Tümlüsleri Manisa) [2013]	Sivrihisar Ulu Camii (Eskişehir) [2016]
Harran ve Şanlıurfa Yerleşimleri (Şanlıurfa) [2000]	Laodikeia Antik Kenti (Denizli) [2013]	Hacı Bayram Camii ve Çevresindeki Tarihi Alanlar (Ankara) 2016
İshakpaşa Sarayı (Ağrı) [2000]	Ceneviz Ticaret Yolu'nda Akdeniz'den Karadeniz'e Kadar Kale ve Surlu Yerleşimleri [2013]	Sultan II. Beyazıt Han Külliyesi (Edirne) [2016]
Konya Selçuklu Başkenti (Konya) [2000]	Anadolu Selçuklu Medreseleri (Erzurum, Sivas, Kayseri, Konya ve Kırşehir) [2014]	Nuruosmaniye Külliyesi (İstanbul) [2016]
Mardin Kültürel Peyzaj Alanı (Mardin) [2000]	Anavarza Antik Kenti (Adana) [2014]	Silvan Malabadi Köprüsü (Diyarbakır) [2016]
Selçuklu Kervansarayları Denizli-Doğubayazıt Güzergâhı [2000]	Kaunos Antik Kenti (Muğla) [2014]	Tuşpa/Van Kalesi, Van Tarihi Kenti ve Höyüğü (Van) 2016
St. Nicholas Kilisesi (Antalya) [2000]	Korykos Antik Kenti (Mersin) [2014]	Kıbyra Antik Kenti (Burdur) [2016]
St. Paul Kilisesi, St. Paul Kuyusu ve Çevresi (Mersin) [2000]	Kültepe Arkeolojik Alanı (Kayseri) [2014]	Yivli Minare Camii (Antalya) [2016]
Sümela Manastırı (Trabzon) [2000]	Çanakkale ve Gelibolu 1. Dünya Savaşı Alanları (Çanakkale) [2014]	Assos Arkeolojik Alanı (Çanakkale) [2017]
Likya Uygarlığı Antik Kentleri (Antalya ve Muğla) [2009]	Eflatunpınar: Hitit Su Anıtı (Konya) [2014]	Ayvalık Endüstriyel Peyzajı (Balıkesir) [2017]
Perge Antik Kenti (Antalya) [2009]	İznik (Bursa) [2014]	İvriz Kültürel Peyzajı (Konya) [2017]
Sagalassos Antik Kenti (Burdur) [2009]	Mahmutbey Camii (Kastamonu) [2014]	Priene Arkeolojik Alanı (Aydın) [2018]
Beşşehir, Eşrefoğlu Camii (Konya) [2011]	Ahi Evran Türbesi (Kırşehir) [2014]	Gaziantep Yeraltı Su Sistemleri: Kasteller ve Livaslar (Gaziantep) [2018]
St. Pierre Kilisesi (Hatay) [2011]	Vespasianus-TitusTüneli (Hatay) [2014]	Anadolu Türk Mirasının Erken Dönemi: Niksar, Danişmend Hanedanının Başkenti (Tokat) [2018]

Aizanoi Antik Kenti (Kütahya) [2012]	Zeynel Abidin Camii ve Mor Yakup Kilisesi (Mardin) [2014]	Justinianus Köprüsü (Sakarya) [2018]
Beçin Ortaçağ Kenti (Muğla) [2012]	Akdamar Anıt Müzesi (Kilisesi) (Van) [2015]	Sarıkaya Roma Hamamı (Yozgat) [2018]
Birgi Tarihi Kenti (İzmir) [2012]	Antik Aspendos Kenti Tiyatrosu ve Su Kemerleri (Antalya) [2015]	Harput Tarihi Kenti (Elazığ) [2018]
Gordion (Ankara) [2012]	Eshab-ı Kehf (Kahramanmaraş) [2015]	Anadolu'daki Ahşap Tavanlı ve Ahşap Destekli Camiler (Konya, Kastamonu, Eskişehir, Afyonkarahisar, Ankara)[2018]
Hacı Bektaş Veli Külliyesi (Nevşehir) [2012]	Mudurnu Tarihi Ahi Kenti: Ahiliğin Tanıkları (Bolu) [2015]	İzmir Tarihi Liman Şehri (İzmir) 2020
Hekatomnos Anıt Mezarı ve Kutsal Alanı (Muğla) [2012]	Dağlık Frigya Vadisi (Kütahya, Afyon ve Eskişehir) [2015]	Koramaz Vadisi (Kayseri) 2020
Niğde'nin Tarihi Anıtları (Niğde) [2012]	Stratonikeia Antik Kenti (Muğla) [2015]	Zerzevan Kalesi ve Mithraeum (Diyarbakır) 2020
Mamure Kalesi (Mersin) [2012]	Uzunköprü (Edirne) [2015]	Karatepe Aslantaş Arkeolojik Alanı (Osmaniye) 2020
Beypazarı Tarihi Kenti (Ankara) 2020	Mardin Midyat Çevresi (Tur Abdin) Geç Antik ve Orta Çağ Kilise-Manastırları (Mardin) 2021	
KARMA OLARAK		
Güllük Dağı-Termessos Milli Parkı (Antalya) [2000]	Kekova (Antalya) [2000]	Harşena Dağı ve Pontus Kral Kaya Mezarları (Amasya) [2015]
Kemaliye Tarihi Kenti (Erzincan) 2021		
DOĞAL OLARAK		
Tuz Gölü Özel Çevre Koruma Alanı [2013]		Kızılırmak Deltası (Samsun) [2016]
Balıca Mağarası Tabiat Parkı (Tokat) 2019		

Kaynak: (Kültür ve Turizm Bakanlığı, Dünya Miras Geçici Listesi, 2021)

Geçici listeler, üye ülkeler için aynı zamanda bir tür ulusal envanter de oluşturmaktadır. Geçici listeler hazırlanırken varlıklar için Dünya Miras Komitesi'nin belirttiği 10 temel kriterle birlikte varlıkların mimari, tarihi, estetik, kültürel, ekonomik, sosyal sembolik ve felsefik değerleri de dikkate alınmaktadır.

1.5.MİRAS VE TURİZM ARASINDAKİ İLİŞKİ

Turizm olayını ve kavramını belirlemek amacıyla yapılan çalışmalar 19. Yüzyılın sonlarına kadar uzanmaktadır. Olayın farklı yönlerine önem veren yazarların yaptığı tanımlar bu sebeple birbirinden farklı olmuştur. Hepsinden hareketle aşağıdaki gibi uygun bir tanım yapmak mümkündür (Usta, 2002: 8):

“Turizm, sürekli yaşanan yer dışında, ticari kazanç amacına dayanmayan nedenlerle yapılan ve yirmi dört saati aşan veya en az bir gecelenmeden oluşan geçici seyahat ve konaklamalarının ortaya çıkardığı ekonomik ve sosyal nitelikli olay ve ilişkilerin bütünüdür.”

Turizm, günümüzde en önemli boş zaman değerlendirme ve dinlenme aktivitelerinden biri olup ekonomik anlamda da ülkelerin gelişiminde önemli rol oynamaktadır. Dünyada hızla gelişen kitle turizmi, 1980 sonrası ortaya çıkan negatif çevresel etkilerle tartışılırken dönemin turist profili de kitle turizminden bireysel turizme doğru değişen bir eğilim göstermeye başlamıştır. Özgün ve yerel kültür varlıklarına, doğaya yönelen, yerel nüfusla iletişim kurma çabası taşıyan ve sürdürülebilirliğe önem veren yeni turist tipi, alternatif turizm türlerine ve bunların olduğu alanlara yönelmeye başlamıştır (Yazgan, 2013: 95). Bu alternatif turizm türlerinden birisi de “kültür turizmi, miras turizmi ya da kültürel miras turizmi” gibi adlarla anılan turizm türü olarak literatüre girmiştir.

UNESCO, 1972’deki Dünya Miras Sözleşmesinde, miras alanları Tablo 1.3’de belirtildiği gibi kültürel ve doğal olarak sınıflandırmıştır. Kültürel miras ise kendi içerisinde maddi (somut) ve maddi olmayan (somut olmayan) şeklinde alt gruplara ayrılmaktadır (Senthil, 2016: 478). Bu sınıflandırma kültürel ve doğal mirasın çerçevesinin belirlenmesinde faydalı olacaktır.

Tablo 1.3. Doğal ve Kültürel Mirasın Sınıflandırılması

KÜLTÜREL MİRAS		DOĞAL MİRAS
Somut Miras		<ul style="list-style-type: none"> • Ekolojik ilgi alanına giren doğal ve deniz parkları • Jeolojik ve fiziksel oluşumlar • Olağanüstü doğal güzelliklere sahip manzaralar • Birleşik doğal temalar
Taşınmaz	Taşınabilir	
<ul style="list-style-type: none"> • Anıtlar: Arkeolojik sitler, endüstriyel arkeolojik alanlar • Binalar: Mimari eserler, tarihi merkezler, bina grupları • Alanlar: Kültürel manzaralar, tarihi parklar ve botanik bahçeleri 	<ul style="list-style-type: none"> • Arşivler • Müze koleksiyonları • Kütüphaneler 	
		<ul style="list-style-type: none"> • Müzik • Dans • Edebiyat • Tiyatro • Sözlü gelenekler • Geleneksel performansları • Sosyal uygulamalar • Bilgi birikimi • El sanatları • Kültürel alanlar • Dini törenler

Kaynak: (Senthil, 2016: 278)

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere kültürel miras genel olarak iki temel alanda ortaya çıkmaktadır:

- **Somut Kültürel Miras**

Somut kültür varlıkları, kültür ve tabiat varlıklarını koruma faaliyetleri kapsamında korunması gerekli görülen, taşınır taşınmaz kültür varlıkları olarak belirtilmektedir. Elle tutulabilen, gözle görülebilen, maddi varlığı olan ve bu özellikleriyle koruma altına alınabilecek varlıklar somut kültürel varlıkları oluşturmaktadır (Turgut, 2013: 22).

- **Somut Olmayan Kültürel Miras**

UNESCO tarafından 2003 yılında üye ülkelere imzaya açılan Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nde, somut olmayan kültürel miras, "toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekanlar" olarak tanımlanmıştır (UNESCO, 2019). Bu kavram somut olan kültürel miras kadar önemli olan ve sürdürülebilirliğinin sağlanması gereken bir kavramdır.

Somut olmayan kültürel miras (SOKÜM) kavramı, uzunca yıllar tartışılmış başlarda folklor, halk bilgisi, ortak bellek vb. gibi isimlerle anılmış ancak, UNESCO'nun 17 Ekim 2003 tarihli 32. Genel Kurulunda onaylanarak yürürlüğe girmiş olan Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nde tekrar gündeme gelmiş ve bugün kullanılan haliyle "somut olmayan kültürel miras" olarak adlandırılmıştır. Sözleşmenin ikinci maddesinde nelerin somut olmayan kültürel mirası oluşturduğu açıklanmıştır. Buna göre;

- Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar
- Gösteri sanatları
- Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler
- Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar
- El sanatları geleneği, somut olmayan kültürel mirasın belirlediği alanlardır (Oğuz, 2009: 122).

İnsanoğlu üzerine yerleştiği her toprak parçasında kendine has bir kültürel görünüm ve kültürel yapı oluşturmuştur. Buna dayanarak kültürün her ülkede farklılıklar

gösterdiğinden, hatta aynı ülke içinde bile kendi arasındaki farklılığından ve özgünlüğünden söz edilebilmektedir. Bu farklılıklar, turizmin başlangıç aşamasından beri ilgi çekici olma özelliğini korumaktadır. Bilgi ve ulaşım teknolojisindeki hızlı değişim ve gelişmelerin de etkisiyle, insanların farklı milletlere ait kültürleri tanıma ve görme isteği ve buna bağlı olarak da kültür turizmine olan talep artırmıştır. Bu nedenle bir destinasyonun sahip olduğu kültürel zenginlikler, turizm olayı içerisinde oldukça önemli bir yere sahip bulunmaktadır (Uygur ve Baykan, 2007: 16).

Artan küresel rekabet sonucunda ortaya çıkan teknolojik, ekonomik ve siyasal değişimlere bağlı olarak, turizm sektöründeki tüketim kalıplarında da değişiklikler olduğu görülmektedir. Bu değişime bağlı olarak, özellikle az gelişmiş ülkelerin dünya turizm pazarından aldıkları payı artırabilmeleri, sundukları turizm ürünlerini çeşitlendirmeleriyle doğru orantılı olarak değişmektedir. Özellikle son yıllarda dinlenme, eğlenme, sağlık, din, spor vb. nedenlerin yanında, kültür de insanların turizme katılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Dünya Turizm Örgütü verilerine göre, kültür turizmi en fazla gelişme gösteren turizm türleri arasında yer almaktadır ve gelişimin artmaya devam edeceği öngörülmektedir. Önemli bir alternatif turizm türü olan kültür turizminin gelişmesi, ekonomik, sosyal ve kültürel faydaları nedeniyle büyük önem taşımaktadır (Uygur ve Baykan, 2007: 1).

Kültür turizmi bağlamında, turizm ve kültür arasındaki ilişkiye daha ayrıntılı bakıldığında, genellikle aşağıdaki durumların ortaya çıktığı görülmektedir (Usta, 2002):

- Turizm sayesinde insanlar, değişik toplumların kültürel yapılarını tanıma olanağı bulurlar. Bu nedenle turizm, farklı toplumsal yapılara sahip insanlar arasında kültürel bir alışveriş ortamı sağlar.
- Bir ülkede turizm geliştikçe, o ülke insanların bilgi ve birikimi artar ve insanlar farklı kültürlerle karşı daha hoşgörülü olurlar.
- Bir toplumun kültürel unsurlara verdiği önem, aynı zamanda turizmi özendirici bir unsur olmaktadır. Genellikle kültürel anlamda yüksek birikime sahip insanların seyahat etme eğilimleri daha yüksek olmaktadır.
- Turizm sayesinde bir ülkenin kültürel varlıkları daha farklı bir anlam ve değer kazanır. Toplumda bu varlıkları korumak ve yaşatmak konusunda bir duyarlılık gelişir.

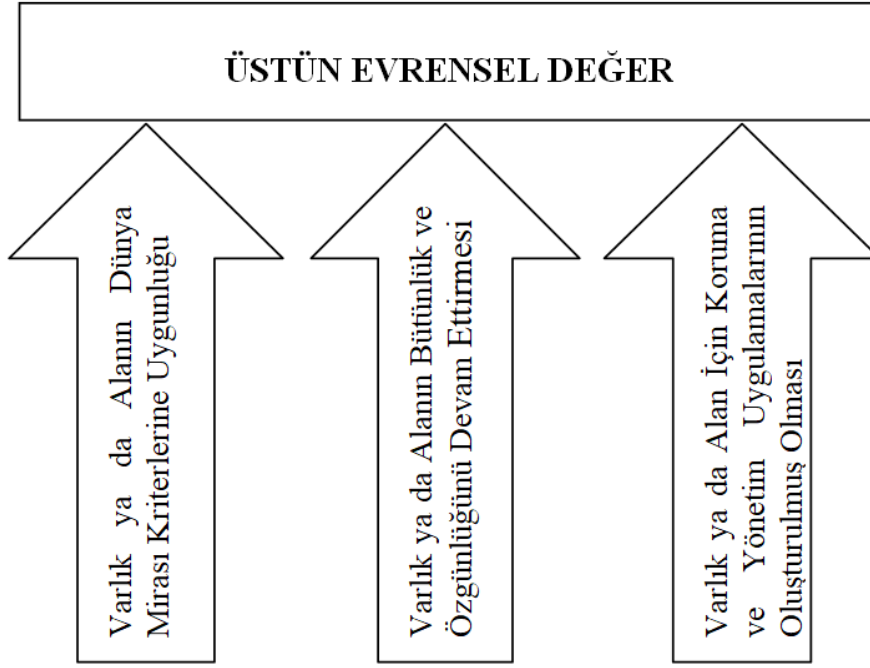
Turizm ve kültürün yaklaşmasına yol açan iki temel nedenin varlığından söz edilmektedir: Birincisi, önceden günlük yaşamdan ayrı değerlendirilen sosyal ve kültürel alanların zaman içerisinde benzeşmesi ve yakınlaşmasıdır. İkinci neden ise turist deneyimlerinin kültürleşmesi, kültürün yeni biçimlerini oluşturmasıdır. Ayrıca kültür turizminin gelişimi ve turizm merkezlerinin geliştirilmesinde sembollere daha fazla yer verilmesi bu süreci hızlandırmaktadır (Öter ve Özdoğan, 2005: 128).

- **Doğal Miras**

UNESCO'nun Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi'nin daha iyi anlaşılması ve uygulanması için yayınladığı Rehber'de Dünya Mirası kriterinden son dört tanesi olağanüstü doğal değerlere sahip varlıkları ve alanları tanımlamaktadır. Kriterler, Dünya Mirası kavramının kendi evrimini yansıtmak için Dünya Mirası Komitesi tarafından düzenli olarak gözden geçirilmekte ve güncellenmektedir. Doğal kriterlerin ifadesi, Dünya Mirası Sözleşmesinin yürürlükte olduğu süre boyunca birkaç kez biraz değişmiştir. Ayrıca, Dünya Mirası Sözleşmesi, kültürel ve doğal miras arasında ayırım yapmaktadır ve doğal miras, Sözleşme'nin 2. Maddesinde şu şekilde tanımlanmaktadır (IUCN ve UNEP-WCMC, 2003: 4):

- Estetik veya bilimsel açıdan **Üstün Evrensel Değeri** olan, fiziksel ve biyolojik oluşumlardan veya bu tür oluşum gruplarından oluşan doğal özellikler;
- Bilim veya koruma açısından **Üstün Evrensel Değere** sahip tehdit altındaki hayvan ve bitki türlerinin yaşam alanını oluşturan jeolojik ve fizyografik oluşumlar ve kesin olarak belirlenmiş alanlar;
- Bilim, koruma veya doğal güzellik açısından **Üstün Evrensel Değere** sahip doğal alanlar veya kesin olarak tanımlanmış doğal alanlar.

Yukarıdaki açıklamalar “üstün evrensel değer” kavramını karşımıza çıkarmaktadır. Üstün evrensel değer Şekil 1’de gösterildiği üzere üç kriterin bir araya gelmesi ile oluşan bir dünya miras ölçütü olarak belirtilmektedir.

Şekil 1.1. Olağanüstü Evrensel Değerin Üç Unsuru

Kaynak: (IUCN ve UNEP-WCMC, 2003: 3)

Turistik çekiciliğin yer ve olay çekiciliği şeklinde olduğu belirtilmektedir. Yer çekiciliği, bir destinasyonun sahip olduğu doğal, tarihi ve kültürel varlıkları nedeniyle turistler tarafından tercih edilmesidir. Yer çekicilikleri, kendi içerisinde doğal ve insan yapımı çekicilikler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Peribacaları ve Pamukkale travertenleri doğal çekiciliklerin en güzel örneklerini oluştururken; piramitler, anıtlar, tarihi evler ve kaleler insan yapımı çekiciliklere örnek olarak verilebilir. Olay çekiciliği ise bir destinasyonda gerçekleştirilen önemli bir olayın turistik talebi harekete geçirmesi ile oluşmaktadır. Olimpiyat oyunları, festivaller, fuarlar, sergiler vb. olay çekiciliklerine örnek olarak verilebilir. Uygulamada her iki tür çekicilik unsurlarının birlikte kullanılması destinasyonun ve turistik ürünün rekabet gücünü arttıracaktır (Erdoğan, 2015: 70)

Son yıllarda, safari ve yaban hayatı gözlemciliği, rafting, kayak, kano, yürüyüş ve tırmanma, kuş gözlemciliği, doğa fotoğrafçılığı, botanik çalışma veya bitki gözlemciliği, kampçılık, balık avlama, mağaracılık, kelebek gözlemciliği, binicilik gibi pek çok seyahat motivasyonu görülmektedir (Koroğlu ve Karaman, 2014: 97). Bu faaliyetlerin tamamı doğal koruma alanlarında, hatta doğal miras alanlarında gerçekleşmektedir. Örneğin, bir dünya miras alanı olan Kapadokya'da kültürel mekanların ziyareti kadar doğa fotoğrafçılığı, kampçılık, atlı ve yaya vadi

yürüyüşleri, bisiklet ve ATV turları, jeep safari gibi alanın doğal yapısına ve özelliklerine dayanan turistik aktiviteler de düzenlenmektedir. Ayrıca özgün, bozulmamış ve korunmuş, farklı doğal alanlar ve oluşumlar daima ilgi odağı olmuş ve ziyaretçi çekmiştir. Bu nedenle doğal miras alanları başta olmak üzere pek çok doğal koruma alanı yüksek çekiciliğe sahip destinasyonlara dönüşmektedir.

Doğal Dünya Mirası alanları, gezegenin en önemli korunan alanları olarak kabul edilmekte ve dünya çapında milyonlarca insana yaşamı destekleyen faydalar sağlamaktadır. Yine de iklim değişikliği, altyapı çalışmaları, madencilik, kaçak avlanma ve diğer tehditlerin artan baskısı altında bulunmaktadırlar. Dünya Mirası Listesi'ndeki 257 doğal alan toplandığında Hindistan'dan çok daha büyük bir alanı kapsamaktadır. Dünya Mirası Listesi şu anda 1000'den fazla alan içermektedir ve bu alanların %20'si doğal "Üstün Evrensel Değerleri" için listelenen doğal sitlerde oluşmaktadır. Doğal Dünya Mirası alanları arasında Galapagos Adaları, Serengeti, Kilimanjaro, Yellowstone, Büyük Set Resifi ve Ha Long Körfezi gibi ikonik yerler bulunmaktadır (IUNC, World Heritage, 2022).

Buraya kadar anlatılan somut (arkeolojik sit alanları, kiliseler, camiler, köprüler, kervansaraylar vb.), somut olmayan (geleneksel el sanatları, halk müziği ve dansları, bayramlar ve festivaller, yöresel yemekler vb.) ve doğal unsurların neredeyse tamamı miras turizmi içerisinde birer ticari ürüne dönüşmektedir. Miras ve turizm arasındaki kopmaz bağların en temel göstergesi de bu ilişkidir.

1.6.DOĞAL VE KÜLTÜREL MİRASIN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİNİN ÖNEMİ

Kültür turizmi, geçmiş ve yeni kültürleri tanıma temeline dayanan, insanların hem kendi kültürleri hem de farklı kültürlere açık olan yanlarıyla ilgili turizm faaliyetlerinden oluşmaktadır. Özellikle tarihi alanları ve kalıntıları görmek, kırsal yerleşim yerlerine gidip yöresel yemekleri tatmak ve folklorik özellikleri tanımak amacıyla seyahatler yapılmaktadır (Gülbahar, 2009: 165).

Kültür turizmi, geliştiği yerlerin tarihi ve kültürel mirasının korunması konusunda etkili olduğu gibi ekonomik açıdan da kazançlar sağlayabilmektedir. Kültür turizmi, şayet sürdürülebilirlik ilke ve politikaları göz önünde tutularak planlanabilirse, yerel, kültürel değerlerin küreselleşme karşısında yok olmasını engelleyici bir özelliğe sahip olabilecek ve kültürel mirasın korunmasında bir araç haline gelebilecektir. Ancak, kültür turizmi

sürdürülebilirlik ilkelerine dayalı planlarla geliştirilemezse, destinasyonların sahip olduğu kültürel varlıklar üzerinde olumsuz etkilere neden olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Bunun sonucunda ise, yerel kültürel varlıkların bozulması, yabancılaşması ve özgünlüğünü kaybetmesi söz konusu olmaktadır (Uygur ve Baykan, 2007: 128).

Kültür turizmi en yalın şekliyle, değişik kültürleri ve kültür eserlerini görmek için yapılan seyahatler olarak tanımlanmaktadır. Daha geniş bir ifadeyle; *“festival, folklor, tiyatro ve sergi gibi sanat etkinliklerine katılmak, geçmiş ve yaşayan uygarlıklarla kültürel değerleri tanımak, tarihi yerleri ve toplumun yaşayan tarzlarını görmek amacıyla yapılan gezilerdir”*. Kültür turizmi, turizm endüstrisinin en önemli bileşenlerinden birisidir (Somuncu ve Ceylan, 2016: 55).

Türkiye toprakları insanlığın ilk göçü sayılan ve 1.8 milyon yıl önce ilk kültürel üretimi yapan Homo Erectus'un Afrika kıtasından diğer kıtalara geçişinden itibaren, bir kültürel üretim ve aktarım merkezi kimliğini kazanmıştır. Böylece Türkiye, gerek geçmişe ait kültür mirası ve gerekse çağdaş kültür elemanları ile kültür turizmi ürünlerinde çok önemli bir potansiyele sahip olmaktadır. Ancak, bu potansiyeline rağmen Türkiye, kültür turizminde arzu edilen sonuçlara ulaşamamış görünmektedir (Gürcan, 2010).

Kültür turizminin gerçekleştirilmesinde esas önemli olan sürdürülebilirlik anlayışıdır ve buna göre sürdürülebilir kültür turizmine ait aşağıdaki ilkelerden söz etmek mümkündür (Çekül, 2012: 16):

1. Tarihi kentlerin yerel yöneticileri, öncelikle kültürün ve tarihi mirasın değerinin bilincinde olmalı, bu değerleri turizmin getirisinin üstünde tutmalıdır.
2. Kültür turizmi uygulamalarında; özgünlük ve farklılıklara, yerel kültürlere ve inançlara saygı geçerli olmalıdır.
3. Kültür mirası öğeleri korunmalı ve kültür turizmi bu amaca hizmet etmelidir.
4. Kültür turizmi yerel toplumun ihtiyaçlarına sorumlulukla yaklaşmalı ve ziyaretçiler bu konuda bilgilendirilmeli, kültür turizmi etkinlikleri de ev sahibi toplum tarafından onaylanmalıdır.
5. Kültür turizmi sürdürülebilir kalkınma hedeflerini desteklemelidir.

6. Belediyeler, yerel topluluklar ve işyerleri gibi yerel paydaşlar kültür turizminin geliştirilmesi sürecinin içinde yer almalıdır.
7. Kültür turizmi, yerel toplumun tümüne eşitlikçi yarar sağlamalıdır.
8. Kültür turizmi, ziyaretçilerin ihtiyaçlarına cevap vermeli, yüksek kaliteli bir deneyim yaşatmayı amaçlamalıdır.
9. Karbon salınımını düşürecek önlemler alınmalı, su ve enerji gibi kıt kaynaklar korunmalı ve çöp üretimi düşürülmelidir.
10. Kültür turizmi, sürdürülebilir bir ulaşım sistemi üzerine kurulmalıdır.
11. Turizmin etkileri ve toplumsal maliyeti, tüketicilere ve üreticilere uygulanan fiyatlara yansıtılmalıdır.
12. Kültür turizminin yönetim ve gelişimi değişime açık olmalıdır.

İçinde bulunduğumuz zaman diliminde, destinasyonların turistik potansiyellerinin belirlenmesinde doğal çekicilikler kadar tarihi ve kültürel çekicilikler de önemli olmuştur. İç ve dış turizmde farklı kültürleri tecrübe etme ve öğrenme amacı ile yapılan seyahatlerin sayısı son yıllarda artmıştır. Kültürel turizm, tarihi yerlere ve arkeolojik alanlara yapılan ziyaretleri, yerel toplumların festivallerine katılmayı, geleneksel dans ve törenlerin izlenmesini, yörelere özgü geleneksel ürünlerin satın alınması gibi pek çok aktiviteyi kapsamaktadır (Okuyucu ve Somuncu, 2012: 38). Kültürel değer kavramı; bir yörenin tarihini yansıtan, günümüze ulaşabilmiş yapılar ve eserler, yörede yaşamış kültür ve medeniyetlerden bugüne ulaşmış antik kentler ve müzeler, festivaller, özel gün kutlamaları, yöresel el sanatları gibi yerel kültürü yansıtan ürünleri kapsamaktadır (Emekli, 2003: 44-45).

Kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılması; koruma, kullanma, yorumlama, bilgilendirme ve sunma gibi farklı uzmanlık alanlarını bir araya getiren çalışmalara bağlıdır. Bu nedenle sürdürülebilir kültürel miras yönetimi, “sistemik ve katılımcı bir yönetim biçimi çerçevesinde düşünülen bir çalışma” olarak tanımlanabilir. Miras alanlarının devamlılığının sağlanabilmesi adına, bu alanlarda etkili yönetim stratejileri geliştirmek oldukça etkili olacaktır (Erdoğan ve Atak Çobanoğlu, 2019: 41).

Turizm ve miras yönetimi arasında çok kolay kurulabilen, doğal bir bağ bulunmaktadır. Son yıllarda bu bağı inceleyen ve mirasın sürdürülebilir bir biçimde turistlere sunulması ve tanıtılması gerektiğini ima eden pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda, kültürel miras koleksiyonlarının anlamsal açıklamaları, miras alanlarında

multimedya ve diğer teknolojilerin kullanımı ve hata kültürel mirasın korunmasında kirliliğin rolünü gibi pek çok farklı konu vurgulanmaktadır. Ancak, miras alanları ve turizm arasındaki ilişki sanki yalnızca kültürel miras ile kurulmuş, bu çalışmalarda turizmin en önemli varlıklarından biri olan doğal evre ve doğal miras alanları hakkında çok az araştırma yapılmıştır (Faganel ve Trnavcevic, 2012: 590).

Korunan alanlarda turizmin planlanması ve yönetiminin, yerel koşullar ve yerel topluluklar açısından sürdürülebilir turizmi geliştirmek için yönlendirilmesi gerekmektedir. Kaynakların ve ziyaretçi yönetiminin bir diğer önemli yönü de, yalnızca bugünün ziyaretçilerinin değil gelecekteki ziyaretçilerin de memnuniyeti için doğal miras alanlarının korunması gerektiğini akılda tutmaktır. Korunan alanlarda sürdürülebilir bir yönetimi anlayışının benimsenmesi, kültürel miras kadar doğal mirasın korunmasına da katkıda bulunabilir ve doğal güzelliğin yok edilmesi tehlikesini önleyebilir. Turizm ve doğal miras arasındaki ilişki yalnızca turizmin doğal evre üzerindeki etkisine odaklanmamalıdır. Aynı zamanda kaliteli fiziksel çevrenin turizm için önemi ve turizm ve doğal evre arasında bir ilişkiye koordine etmeye duyulan ihtiyacı da vurgulamalıdır. Eşit derecede önemli olmalarına rağmen, doğal mirasın genellikle göz ardı edilme eğilimi bu alanların sürdürülebilirliği açısından son derece riskli bir durumdur (Eagles, McCool ve Haynes (2002)'dan aktaran Faganel ve Trnavcevic, 2012: 590).

İKİNCİ BÖLÜM

MİRAS ALANLARINDA KORUMA-KULLANMA UYGULAMALARI

Miras kavramı, geçmişten bugüne ulaşmış tarihi kalıntılar anlamında ilk defa, tarihî yapıların korunması ve restorasyonunu uluslararası bir çerçeveye belirleyen ve 1964 yılında düzenlenen “Venedik Tüzüğü”nde yer almıştır. Tüzükte, insanların insani değerlerin bütünlüğü konusunda gittikçe daha çok bilinçlendikleri ve eski anıtları ortak miras saydıkları vurgulanmıştır. “Doğal ve Kültürel Miras” terimi ise; 1972 yılında UNESCO’nun üye ülkelere yönelik olarak imzaya açtığı “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme” ile bir anlamda uluslararası resmiyet kazanmış ve literatürdeki yerini almıştır (Çokişler, Arslan ve Çokişler, 2016: 16).

Sözleşmede kültürel mirasın; tarihi, sanatsal ya da bilimsel açıdan istisnai değere sahip anıtlar, yapı toplulukları ve sit alanlarını kapsadığı belirtilmiştir. Sözleşme aynı zamanda doğal siteleri; “Jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihî devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve görsel değerleri, barındırdıkları çeşitlilik, özellikli canlı grupları ve yaşam değerleri bakımından korunması gerekli yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan korunması gerekli alanlar” olarak tanımlamıştır. Ayrıca yine sözleşmeye göre hem kültürel hem de doğal mirasın tanımları içerisinde yer alan kriterlerden bir kısmını veya tamamını karşılayan alanların da “karma/kültürel ve doğal miras” olarak kabul edildiği belirtilmektedir.

Tek yapı ve siteler ölçeğindeki doğal ve kültürel mirasın korunması, sağlıklılaştırılması, yönetimi, işletimi, yorum ve sunumları gibi pek çok konuda, Avrupa Konseyi (COE), UNESCO, ICOMOS vb. uluslararası kuruluşlar tarafından çok sayıda tüzük, tavsiye kararı ve niyet niteliğinde belge hazırlanarak hem üye ülkelere hem de dünya kamuoyuna sunulmuştur. Doğal ve kültürel miras olarak tanımlanan öznelerin tespiti,

belgelenmesi, korunması, kültürel turizm kapsamında değerlendirilmesi ve işlevlendirilerek kullanılması, bilinç oluşturulması bu belgelerin değindiği en temel konulardır (Özgönül, 2013: 35).

Dünya çapında gelişen ve küresel bir bakış açısına dönüşen doğal ve kültürel mirasın korunması anlayışı ülkemizde de geçerlidir. Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yer alan toprakların hem doğal hem de kültürel zenginlikleri düşünülecek olursa, koruma çalışmalarının ülkemiz için ne denli önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak koruma uygulamalarını oluşturmak, geliştirmek ve en önemlisi uygulamaya geçirebilmek son derece zordur. Ülkemizdeki koruma uygulamalarında da bazı sıkıntılar yaşanmaktadır. Yaşanan bu sıkıntılar arasında ilk sırayı parasal kaynak yetersizliği almaktadır. Bu nedenle yeni “itici güçler” bulunması önem taşımaktadır. Turizm bu noktada önemli bir girdi olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle birbirlerini besleyen ve etkileyen doğal ve kültürel varlıklar ile turizm arasındaki ilişki konusunda değişik içeriklerde uluslararası belgeler hazırlanmıştır. Bu konuda en kapsamlı belge, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 2003 yılında kabul edilen ve “Sürdürülebilir Kalkınmanın Bileşenlerinden Biri Olan Kültürel Mirasın Korunmasında Turizmin Önemi” başlıklı tavsiye kararıdır. Bir diğeri ise 1999 yılında Mexico’da hazırlanan “Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü: Miras Açısından Önem Taşıyan Yerlerde Turizmin Yönetilmesi, Etik Tüzüğü”dür (Özgönül, 2013: 42). Ancak korumayla ilgili en temel kaynağın 1972’de UNESCO tarafından hazırlanan ve üye ülkeler için imzaya açılan “Dünya Doğal ve Kültürel Mirasının Korunması Sözleşmesi” olduğu bilinmektedir.

Miras alanlarının korumasına yönelik düzenlemeler yalnızca uluslararası boyutta değil aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti’nin ulusal mevzuatında ve uygulamalarında da yer almaktadır. UNESCO tarafından hazırlanmış olan 1972 sözleşmesi temel alınarak, ülkemizde 1983 yılında 2863 sayılı “**Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu**” hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur (www.mevzuat.gov.tr, 1983). Ayrıca 1999 yılında Kültür Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından yürürlüğe koyulan 658 sayılı “**Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararı**” ile de sit alanlarının koruma-kullanımına yönelik yasal koşullar belirlenmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018).

Bu bölümde, miras alanlarının korunmasının gerekliliği ve önemi konusuyla birlikte, miras alanlarının korunmasını doğrudan ve dolaylı olarak belirleyen, ulusal ve uluslararası düzenlemeler ve uygulamalar ile bunların oluşmasını sağlayan kurum ve kuruluşlar hakkında detaylı bilgi verilmektedir.

2.1. MİRAS ALANLARININ KORUNMASININ ÖNEMİ VE GEREKLİLİĞİ

Doğal ve kültürel mirasın korunması 2000’li yıllardan itibaren devletlerin ve toplumların ilgisini çeken konuların başında gelmekte ve pek çok uluslararası kuruluşun çalışmalarının odak noktasını oluşturmaktadır. Hatta birçok uluslararası düzenlemeyle birlikte, doğal ve kültürel mirasın korunması artık insan hakları ile birlikte değerlendirilmeye başlanmıştır (Dağıstan Özdemir, 2005: 20).

Doğal ve kültürel mirası korumak, doğal çevreyi korumak kadar önemlidir. Ancak, turizm alanında çalışan çoğu araştırmacı, sürdürülebilir turizm tartışmalarını dünyanın doğal ve ekolojik yapısına odaklanmaktadır. Aslında bazı doğal ortamlar, gelişme ve büyümenin etkilerinden kurtulurken ve organik olarak yenilenebilirken, zarar görmüş kültürel miras alanlarının yeniden oluşturulması ya da kendisini yenilemesi mümkün olamamaktadır. İnşa edilmiş miras, bir kez imha edildiğinde, sonsuza kadar yok olan, yenilenemez bir kaynaktır (Timothy ve Nyaupane, 2009: 20). Doğal alanların korunması ise dünyanın doğal ekolojik yapısını sürdürebilmek için hayati öneme sahiptir. Ayrıca yaşadığımız yüzyılın karmaşa ve gürültüsünden kurtulup yenilenme ihtiyacı, korunmuş doğal alanların insan yaşamındaki önemini arttırmaktadır.

Miras, günümüzde toplumlar için önemi giderek artan bir kavram halini almaktadır. Bunun nedeninin, net olmamakla birlikte, modernleşme hızının artması ve toplumdaki değişim ölçeğiyle ilgili olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle miras, geçmiş toplumların varlığına kanıt, modern toplumlar için ait olma ve güvenlik hissi, ayrıca hızla değişen bir dünyada toplumlar için bir tür çapa olmaktadır. Birçok toplumda miras, kimliğin önemli bir belirleyicisi olmaktadır. Kültürel miras toplumlara geçmişini anlamak, şimdiki zamanın ve geleceğin sorunlarını yönetmek gibi konularda yardımcı olurken, doğal miras alanları da gezegenimizin yaşamsal fonksiyonlarını sürdürebilmesini sağlamaktadır (Wijesuriya, Thompson ve Young, 2013: 12).

Doğal ve kültürel mirasın korunması ve sonraki nesillere aktarılmak istenmesinin altında, mirasın bir değeri olduğu inancı yer almaktadır. Toplumların geçmişleri ve yaşadıkları dünya ile kurmak istedikleri ilişkinin miras öğeleri üzerinden somutluk

kazanıyor olması, doğal ve kültürel mirasın toplumlar için taşıdığı değer en başında gelmektedir. Miras öğeleri, genç kuşaklara soyut bir şekilde anlatılan geçmiş hikâyelerin, canlanmasını ve somutlaşmasını sağlamaktadır. Ancak, son yıllarda miras alanları, turizmin ilgisini daha fazla çekmeye başlamış ve böylece tarihi ve doğal değerlerinin dışında ekonomik bir değer de kazanmasına neden olmuştur. Bir başka değer konusu da doğal ve kültürel miras alanlarının ve varlıklarının buldukları yerlere sağladıkları imajdır. Küresel rekabet içerisinde markalaşarak yer edinmeye çalışan destinasyonlar için imaj önemli bir yatırım aracıdır ve bu anlamda doğal ve kültürel miras öğeleri destinasyonlara artı değer kazandırmaktadır. Her ne kadar işlevselci değerler olarak adlandırılan bu tür değerler önem taşısa da, bahsedildiği üzere, ulus-devletler için bir kolektif hafıza inşası olması ve insanoğlunun yaşayabileceği alanları oluşturması, mirası değerli kılan öncelikli hususlar olarak belirtilmektedir (Aksoy ve Enlil, 2012: 8-9).

Turizm endüstrisinin yaşadığı hızlı büyüme ve değişime bağlı olarak ortaya çıkan yeni turizm türleri arasında en hızlı gelişenlerden biri olarak kabul edilen “**miras turizmi**”, 1980’li yılların ikinci yarısından bu yana pek çok araştırmaya konu olmuştur. Miras turizmi, “*bir destinasyonun doğal ve kültürel miras varlıklarına dayanan ve onları turistler tarafından tüketilebilecek ürünlere dönüştüren bir turizm çeşidi*” olarak ifade edilmektedir (Çokişler, Arslan ve Çokişler, 2016: 16).

Miras turizmi, ekonomik kazançlar sağladığı kadar, geliştiği yerlerin doğal ve kültürel mirasının korunması konusunda da etkili olabilmektedir. Miras turizmi, sürdürülebilirlik ilke ve politikalarına bağlı kalınarak geliştirilir ise yerel doğal ve kültürel değerlerin küreselleşme karşısında yok olması engellenebilecek, en azından süreç yavaşlatılabilecektir. Diğer bir ifade ile turizm, mirasın korunmasında bir araç haline dönüşebilmektedir. Ancak, aksi durumda turizmin, yörelerin sahip olduğu kültürel varlıklar üzerinde olumsuz etkilere neden olabileceği de unutulmamalıdır. Bunun sonucunda ise, yerel kültürel varlıkların bozulması, yabancılaşması ve özgünlüğünü kaybetmesi, doğal alanların kirlenmesi ya da yok edilmesi söz konusu olabilmektedir (Uygur ve Baykan, 2007: 30). Bu bağlamda miras turizminin gerçekleştiği destinasyonlarda, yerine koyulması ya da yenilenmesi mümkün olmayan bir kaynak olan doğal ve kültürel miras alanlarının korunması daha fazla önem kazanmaktadır.

Doğal ve kültürel varlıkların, özellikle taşınmaz kültürel varlıkların korunmasında, bu varlıkların ekonomik amaçlarla kullanılması anlayışının yanında, zaman içerisinde, korumanın aynı zamanda bir görev olduğu anlayışı da kabul görmeye başlamıştır. Korumanın bir gereklilik olarak görülmeye başlanmasıyla, doğal ve kültürel varlıkların korunması faaliyetleri hem ulusal hem de evrensel açıdan önem taşıyan faaliyetler haline gelmiştir (Çolak, 2015: 31).

Savaşlar, doğal afetler, hızla artan nüfus artışı ve buna bağlı olarak hızlanan şehirleşme faaliyetleri, insan ihtiyaçlarına ve isteklerine bağlı olarak miras alanlarının işlevlerinin değişmeye başlaması daha ciddi ve kapsamlı bir bütünleşik koruma anlayışını da gerekli kılmıştır. Bütünleşik koruma anlayışına geçişte dünyada meydana gelen bu gelişmelerin yanı sıra 1964 yılında Venedik Tüzüğü'nün kabul edilmesi ve Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO), Dünya Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) ve Uluslararası Müzeler Konseyi (ICOM) gibi kurumların oluşturulması da etkili olmuştur (Kurtar ve Somuncu, 2013: 36).

2.2.MİRAS ALANLARININ KORUNMASINDA ETKİLİ OLAN ULUSLARARASI ÖRGÜTLER

İnsanlığın tarihi boyunca yaşayan değişim ve ilerlemenin arkasında, kültürler arası iletişim ve etkileşimin büyük bir rolü vardır. Milli veya yerel bir kültürün tümüyle diğer kültürlerden soyutlanması, o kültürün kesinlikle diğerlerinden etkilenmeden gelişmesinin iddia edilmesi pek de mümkün değildir. Yani kültürler veya kültürel varlıkların tek bir milletin malı sayılması doğru görülmemektedir. Kültürlerin ve kültürel varlıkların korunmasında milletlerin ortak hareket etmesi bir gerekliliktir. Aynı şekilde Dünya'nın herhangi bir yerinde yok olan bitki ve hayvan türleri, bozulan bir doğal alan yalnızca o bölgenin değil gezegenin ekolojik sistemini etkileyecek ve günümüzün küresel problemlerinden biri olan iklim değişikliği gibi sorunlara neden olacaktır. Bu gereklilikten hareketle, koruma alanında uluslararası düzenlemeler yapılmış ve bu alanda görev üstlenecek teşkilatlar belirlenmiştir (Çolak, 2015: 210).

Bu başlık altında, doğal ve kültürel mirasın tanımlanması, anlaşılması, korunması ve kullanılması konularında çalışmalarda bulunan bazı önemli uluslararası kuruluşları ve bunların bu alandaki çeşitli faaliyetleri açıklanmaktadır. Türkiye, bu örgütlerin bazılarında üyelik düzeyinde bağlıdır.

2.2.1. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO):

UNESCO Birleşmiş Milletlerin uzmanlaşmış bir kuruluşu olup, eğitim, bilim ve kültür alanlarında faaliyetlerde bulunmaktadır. Örgütün kuruluş sözleşmesi, 16 Kasım 1945 tarihinde imzalanmış ve yirmi ülkenin onaylamasıyla 4 Kasım 1946 tarihinde resmen yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu kurucu yirmi ülke arasında, onuncu sırada yer almaktadır. Kurumun misyonu, adalete, hukukun üstünlüğüne, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı geliştirmek için eğitim, bilim ve kültür aracılığıyla uluslararası işbirliği sağlayarak barış ve güvenliğe katkıda bulunmak olarak ifade edilmektedir. UNESCO'nun kültür programı kültür ve kalkınma, dünya mirası, somut olmayan miras, silahlı çatışma ve miras, yasadışı kültür varlığı ticareti, su altı kültür mirası, somut kültür mirası ve müzeler, kültürler arası diyalog, yasal düzenlemeler ve acil durum yönetimi gibi temel konuları içermektedir (Ünsal ve Pulhan, 2012: 36-37).

UNESCO, uluslararası alanda entelektüel işbirliğini özendiren, bunu sağlamak için gerekli koşulları bir araya getiren, bu işbirliği için bir forum oluşturan, kalkınma için işbirliği yapılmasını sağlayan, üye ülkeleri evrensel etik kurallarına uygun davranmaya özendiren uluslararası bir kuruluştur. UNESCO'nun misyonları arasında yer alan bu işleve, "uluslararası camianın vicdanı" olma işlevi de denilmektedir. Örgütün kuruluş sözleşmesinde doğal ve kültürel miras alanındaki en önemli yenilik; mirasın korunması konusunda çeşitli etkinlikler düzenlemek, uluslararası işbirliğini sağlamak ve dünya mirasının durumunu izlemek amacıyla "Dünya Miras Komitesi" adı altında hükümetlerarası bir komite kurulmuş olmasıdır. UNESCO'ya üye olan her ülke, belli zaman dilimlerinde bu komitede görev almaktadır (Özgönül, 2013: 44).

Ayrıca, UNESCO 1972 yılında Dünya Doğal ve Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'ni üye ülkeleri için imzaya açmıştır. Bu sözleşmeyle birlikte Dünya Miras Komitesi'nin takibinde Dünya Miras Listesi'nin oluşturulmasına karar verilmiştir. Sözleşmeye taraf olan ülkeler, topraklarında bulunan ve **olağan dışı evrensel değere** sahip olduğunu düşündükleri değerlerini, bir aday dosyası hazırlayarak Dünya Miras Komitesi'ne bildirmektedirler. Komite bu değerlerin belirlenen ölçütlere uygun olup olmadığına ilişkin bir ön çalışma yapmakta, bu ön çalışmada kültürel değerler için ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi), doğal değerler için ise IUCN (Uluslararası Doğayı Koruma Birliği) kuruluşlarından

görüş talep etmektedir. Bu kuruluşlar tarafından hazırlanan ön değerlendirme raporları, her yıl toplanan Dünya Miras Komitesi tarafından değerlendirilmekte, önerilen yapı ya da alanın gerekli ölçütleri taşıdığına karar verilirse Dünya Miras Listesi'ne alınmaktadır (Özgönül, 2013: 45).

2.2.2. Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS):

Uluslararası Anıtlar ve Siteler Konseyi ICOMOS, UNESCO ile bağlantılı küresel bir sivil toplum kuruluşudur. Amacı, anıtların, bina komplekslerinin ve alanların korunmasını, kullanılmasını ve geliştirilmesini teşvik etmektir. ICOMOS, Dünya Miras Listesi'nin oluşturulması aşamasında, Dünya Miras Komitesi'nin danışma kurullarından biri olarak çalışmaktadır. Bu nedenle, dünya mirasında kültürel alandaki adaylıkları değerlendirmekte ve Dünya Miras Komitesi'ne görüş bildirmektedir. Ayrıca yapıların ve yapı komplekslerinin korunma durumunu sağlama görevini de yürütmektedir. Yirminci yüzyılın başlarında başlayan, mimarlar, tarihçiler ve diğer uzmanlar arasındaki ilk görüşmelerin ve tartışmaların mantıklı bir sonucu olarak, 1964'te Venedik Tüzüğü'nün kabul edilmesinden hemen sonra 1965'de kurulmuştur. ICOMOS, uluslararası düzeyde kültürel mirasa yönelik felsefe ve öğretilerin çerçevesini kademeli olarak inşa etmiştir (ICOMOS, Mission, 2021).

ICOMOS'un günümüzde geçerli olan tüzüğü, 22 Mayıs 1978'deki beşinci genel kurul toplantısında son halini alarak yürürlüğe girmiştir. Günümüzde ICOMOS'un 110'dan fazla ülkede kurulmuş olan ulusal komiteleri (ICOMOS Türkiye gibi...) ve 7500'ün üzerinde üyesi bulunmaktadır. ICOMOS'un temel amaçları aşağıdaki gibidir (ICOMOS Türkiye, 2019):

- ✓ Dünyadaki koruma uzmanlarını bir araya getirerek, mesleki bir iletişim ve fikir alışverişi forumu oluşturmak,
- ✓ Korumanın ilke, teknik ve yönetimleri üzerine bilgi toplamak, değerlendirmek ve bu bilgileri ilgililere dağıtmak,
- ✓ Koruma alanında uzman belgeleme merkezlerinin oluşturulması maksadıyla ulusal ve uluslararası yetkililerle işbirliği kurmak,
- ✓ Mimari mirasın korunmasını ve geliştirilmesi amacıyla yürürlüğe koyulan uluslararası belge ve sözleşmelerin kabulü ve yürürlüğünü sağlamaya yönelik çalışmalar yürütmek,

- ✓ Tüm dünyada, koruma uzmanları yetiştirmeye yönelik eğitim programları düzenlenmesini desteklemek,
- ✓ Mirasın korunması hususunda çalışan meslek insanlarının ve uzmanların, yüksek bilgi ve birikimlerini, uluslararası topluluğun hizmetine sunmaktır.

Ülkemizde ICOMOS, 1974 yılında yayınlanan ve 1992’de güncellenerek bugünkü halini alan bir yönetmelik ile Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı olarak yarı resmi bir konsey olarak kurulmuştur. Yarı resmi olarak kurulmasına rağmen ICOMOS Türkiye, özellikle 1992 yılından sonraki sürece bağlı olarak artık özerk bir yapıya sahiptir. ICOMOS’un önemi kültürel mirasın korunması ile ilgili alanlardaki pek çok farklı uzmanı bir araya getirerek düşünce üretebilme becerisinden kaynaklanmaktadır. Uluslar arası temaslar ve bağlantılar başta olmak üzere çeşitli faaliyetlerde bulunan ICOMOS Türkiye Milli Komitesi, 1997 sonrası faaliyetlerine bağlı olarak 1999’da Abdi İpekçi Barış Ödülü’ne layık bulunmuştur (ICOMOS Türkiye Milli Komitesi: 2022)

2.2.3. Uluslararası Doğayı Koruma Birliği (IUNC)

Uluslararası Doğayı Koruma Birliği (International Union for Conservation of Nature), 1500’den fazla üye kuruluşun bilgi, kaynak ve erişiminden yararlanmaktadır. Bunlar arasında devletler ve devlet kurumları, büyük ve küçük pek çok sivil toplum kuruluşu, yerli halk örgütleri, bilimsel ve akademik kurumlar ve iş dernekleri bulunmaktadır. IUCN, Dünya Mirası Sözleşmesi kapsamında doğaya ilişkin resmi danışma organıdır ve tehditlerle karşı karşıya kalan alanları korumak için gerekli eylemler ve aday gösterilen alanlar hakkında tavsiyelerde bulunur. Dünya Mirası Komitesi nihai kararları alır. IUCN, Dünya Miras Listesi’ne aday gösterilen alanları değerlendirir ve listelenen alanların korunma durumunu izler. IUCN, Dünya Mirası alanlarının yönetimini iyileştirmeyi ve Dünya Mirası Sözleşmesinin doğa koruma ve sürdürülebilir kalkınmadaki rolünü geliştirmeyi amaçlamaktadır (IUNC, World Heritage, 2022).

Dünya Mirası Sözleşmesi’nin merkezinde, bazı yerlerin insanlık için çok değerli olduğu, onları korumak ve gelecek nesillere aktarmanın hepimizin ortak sorumluluğu olduğu fikri yatmaktadır. 1972’de imzalanan Dünya Kültürel ve doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi, insan ve çevre arasındaki karmaşık etkileşimleri tanıyan, doğa ve kültürü açıkça birbirine bağlayan uluslararası koruma çalışmalarının en

önemlisi olarak belirtilmektedir. IUCN, UNESCO ile birlikte Dünya Mirası Sözleşmesi'nin taslağını hazırlamıştır ve başlangıcından itibaren doğa üzerine resmi Danışma Kurulu olarak görev almaktadır. Uluslararası Doğayı Koruma Birliği ayrıca, korunması gerekli doğal alanlara yönelik, aşağıdaki sınıflandırmayı da oluşturmuştur (IUNC, Protected Area Categories, 2022).

- Kesin Doğa Koruma Alanı (Kategori Ia): Biyolojik çeşitliliği ve muhtemelen jeolojik/jeomorfik özellikleri korumak için ayrılmış, insan ziyareti, kullanımı ve etkilerinin sıkı bir şekilde kontrol edildiği ve koruma değerlerinin korunmasını sağlamak için sınırlandırıldığı oldukça sıkı bir şekilde korunan alanlardır. Bu tür korunan alanların, bilimsel araştırma ve izleme için vazgeçilmez referans alanları olarak hizmet edebileceği belirtilmektedir.
- Yabani Alan (Kategori Ib): Genellikle değişmemiş veya çok az değişmiş, kalıcı veya önemli insan yerleşimi olmaksızın doğal karakterlerini ve etkilerini koruyan ve bu doğal durumlarını korumak için yönetilen geniş alanlardır.
- Milli Park (Kategori II): Büyük ölçekli ekolojik süreçleri korumak için ayrılmış büyük doğal veya doğala yakın alanlardır. Ayrıca bölgenin karakteristik tür ve ekosistemlerinin tamamlayıcısı, aynı zamanda çevresel ve kültürel olarak uyumlu, bilimsel, eğitici ve eğlence amaçlarına bağlı olarak ziyaretçilere fırsatlar sunan alanlar olarak da tanımlanmaktadır.
- Tabiat Anıtı (Kategori III): Bir arazi şekli, denizsel dağ, denizaltı mağarası, mağara veya hatta antik bir kuru gibi canlı jeolojik bir özelliği olabilen ve belirli bir doğal anıtı korumak için ayrılmış korunan alanlardır. Bu türdeki korunan alanlar, genellikle oldukça küçük ve yüksek ziyaretçi değerine sahiptir alanlardır.
- Habitat/Tür Yönetim Alanı (Kategori IV): Belirli türleri veya habitatları korumayı amaçlayan ve yönetimi bu önceliği yansıtan, korunan alanlardır. Kategori IV içerisinde korunan pek çok alan, belirli türlerin gereksinimlerini karşılamak veya habitatları korumak için düzenli, aktif müdahalelere ihtiyaç duymaktadır.

- Peyzaj/Deniz Manzarası Koruma Alanı (Kategori V): İnsanların ve doğanın zaman içinde etkileşiminin önemli, ekolojik, biyolojik, kültürel ve doğal değere sahip farklı karakterde alanlardır. Doğayı korumak ve diğer değerleri de sürdürülebilmek adına doğa insan etkileşiminin korunması ve doğru yönetilmesi gereken koruma alanlarıdır.
- Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Kullanımı ile Korunan Alan (Kategori VI): Ekosistem ve habitatlar ile ilgili kültürel değerler ve geleneksel doğal kaynak yönetim sistemleri ile birlikte yönetilen ve korunan alanlardır. Alanın büyük bir kısmı doğal durumda iken, bir bölümü sürdürülebilir doğal kaynak yönetimi anlayışı ile doğal kaynakların düşük düzeyde endüstriyel olmayan kullanımının doğa koruma ile uyumlu olduğu, geniş alanlardır.

IUCN'nin yukarıda açıklanan korunan alan yönetimi kategorileri, korunan alanları yönetim amaçlarına göre sınıflandırmaktadır. Kategoriler, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşlar ve birçok ulusal hükümet tarafından korunan alanların tanımlanması ve kaydedilmesi için küresel standart olarak tanınmakta ve bu nedenle ülkelerin ulusal mevzuatlarına giderek daha fazla dahil edilmektedir (IUNC, Protected Area Categories, 2022).

2.2.4. Uluslararası Kültürel Varlıkların Korunması ve Onarımı Çalışmaları Merkezi (ICCROM)

ICCROM (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property), dünyanın her bölgesinde, kültürel mirasın korunmasını teşvik etmek için üye devletlerine hizmet veren ve hükümetler arası çalışan bir kuruluştur. “Kültürlerin çeşitliliğine karşı gösterilen saygı ve hoşgörünün, bu alanda gerçekleşecek diyalog ve işbirliğinin, karşılıklı güven ve anlayış ortamında gelişecek olan uluslararası barış ve güvenliğin en iyi güvenceleri olacağını” belirten, UNESCO'nun 2001 yılında gündeme getirdiği Kültürel Çeşitlilik Deklarasyonu'nun ruhu çerçevesinde çalışmaktadır. ICCROM, üye ülkelerini, sınırları içerisindeki ve ötesindeki mirasın korunması konusunda, altmış yılı aşkın bir süredir desteklemektedir. Ulusal ve uluslararası düzeyde ve yerdeki kurumlarla ve uzmanlarla birlikte çalışan kuruluş, mirasa ilgi duyan yeni nesil uzmanları ve kamuoyunu bilgilendirmektedir. ICCROM, koruma ve restorasyon için yenilikçi

eğitim programları, araçlar ve materyaller geliştirmekte ve dünya çapında profesyonel eğitim faaliyetleri düzenlemektedir (ICCROM, 2019).

ICCROM, 1959 yılında Roma'da kurulmuştur. Taşınır ve taşınmaz mirasın korunmasıyla ilgili eğitim veren ve uzmanlarıyla uygulama yapan bir kuruluştur. ICCROM'a üye ÷lkelerin sayısı 100'den fazladır. ICCROM, koruma etkinliklerini dört ana konuda yoğunlaştırmıştır (Özgönöl, 2013: 48):

- **Eğitim:** Bu bağlamda yeni eğitim araçları oluşturulmakta, başta Roma olmak üzere dünyanın çeşitli yerlerinde eğitim etkinlikleri düzenlenmektedir.
- **Bilgilendirme:** ICCROM'un 1961'de Roma'da açılan merkez kütüphanesinde 64.000 kitap ve belge bulunmaktadır. Tüm bu kaynaklara istenen formları doldurarak ücretsiz ulaşmak mümkündür.
- **Araştırma etkinlikleri:** Yeni koruma yaklaşımları geliştirmek, uygulamaya yönelik uluslararası ölçüt ve teknikleri oluşturmak amacıyla toplantılar düzenlenmektedir.
- **Teknik yardım sağlamak:** Koruma konusunda yardım isteyen ÷lke ve kuruluşlarla ortak projeler geliştirmek ve onlara teknik yardım sağlamak, ICCROM'un işbirliği alanındaki etkinlikleri arasındadır.

2.2.5. Dünya Mirası şehirleri Örgütü (OWHC):

Dünya Mirası şehirler Örgütü (OWHC), Québec'te (Kanada) gerçekleştirilen Dünya Mirası şehirleri'nin ilk toplantısını takiben, 1991'de oluşturulmuş ancak resmi olarak 8 Eylül 1993'te Fas'ta kurulmuştur. Örgüt, bir Dünya Mirası mülkünün kentsel yönetimi ile ilgili tüm konularda ortak bir istihbaratı temsil etmektedir ve kendi topraklarında UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde bulunan bir miras alanına sahip 300'den fazla şehirle bağlantı kurmaktadır. Tüm bu şehirlerin toplam nüfusu 164 milyondan fazladır. Seçilen şehirler, belediye yetkililerinin ve miras yöneticilerinin aktif katılımıyla, Örgüt'te belediye başkanları tarafından temsil edilmektedir (OWHC, 2019).

OWCH'nin merkezi Québec'tedir. Kurumun temel hedefleri, Dünya Doğal ve Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nin uygulanmasını sağlamak, kültürel mirasın korunması ve yönetilmesi konularında işbirliği yapmak, aynı alanlarda

işbirliği ve uzmanlaşmayı sağlamak, üye şehirler arasında dayanışma ruhu oluşturmak olarak belirtilmektedir. Örgüt, belirtilen hedefler doğrultusunda, kongreler, konferanslar, seminerler, çalıştaylar gibi pek çok etkinlik düzenlemektedir. Ayrıca üye şehirlere miraslarının korunması, geliştirilmesi ve tanınması doğrultusunda “*City2City, Mayors&Heritage, Jean-Paul-L’Allier Miras Ödülü*” gibi programlar ve projeler de sunmaktadır (www.yereldiplomasi.gov.tr).

2.2.6. Avrupa Tarihi Kentler ve Bölgeler Birliği:

Avrupa Tarihi Kentler ve Bölgeler Birliği, 1999 yılında, Avrupa Konseyi bünyesinde Strasbourg’da kurulmuştur. Birlik, Avrupa Konseyi’ne üye ülkelerdeki Tarihi Kent Birlikleri’nin işbirliği yapmalarını kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Bu yolla tarihi kentlerin ve sakinlerinin özel gereksinmelerine dikkat etmeyi ve kamunun kültürel varlıkların önemi ve değeri konusunda bilgilendirilmesini amaçlamaktadır. Birlik bünyesinde bu amaçların gerçekleştirilmesine yönelik olarak aşağıda belirtilen faaliyetleri gerçekleştirilmektedir (Özgönül, 2013: 47):

- Konferanslar, kültürel etkinlikler ve yayınları içeren programlar geliştirmek ve sürdürmek.
- Avrupa’nın kültürel mirasının korunmasına ve yönetimine ilişkin deneyimlerin paylaşılmasını sağlamak.
- Kültürel mirasın korunmasına yönelik olarak geliştirilecek projelerin finansmanı için Avrupa ölçeğinde ortaklıklar kurulmasına yardımcı olmak.

Avrupa Tarihi Kentler ve Bölgeler Birliği, kısa adıyla “Miras Avrupa” olarak da bilinmektedir. Miras Avrupa, özellikle tarihi merkezlerin turizme nasıl kazandırılacağı ve turizm amacıyla kullanılırken nasıl korunacağı konusunda hem deneyim paylaşımını hem de bu amaçla ortak çalışmalar yürütebilmek için gerekli ortamı hazırlamaktadır. Ayrıca Avrupa ölçekli fonları kullanarak, belirlenen pilot kentler ile birlikte çeşitli projeler yürütmektedir. Birlik, tarihi kentlerdeki kentsel dönüşüm çalışmaları ve bu alanların ekonomiye kazandırılması ile ilgili olarak uygulanan, Avrupa ölçekli iki önemli proje olan “*INHERIT*” ve “*HerO*” projelerinin çıktısı olarak iki rehber hazırlamıştır. Türkiye Tarihi Kentler Birliği, Avrupa Tarihi Kentler ve Bölgeler Birliği’nin (Miras Avrupa) asli üyesidir (www.yereldiplomasi.gov.tr, Avrupa Tarihi Kentler ve Bölgeler Birliği, 2019).

2.2.7. Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP)/Akdeniz Eylem Planı (MAP):

Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), küresel çevre gündemini belirleyen, sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutunun Birleşmiş Milletler içerisinde tutarlı bir şekilde uygulanmasını teşvik eden ve küresel çevre için yetkili bir savunmacı olarak hizmet veren lider bir küresel çevre otoritesi olarak tanınmaktadır. Misyonu, gelecek nesillerin haklarından ödün vermeden, ulusların ve insanların yaşam kalitesinin iyileştirmesini sağlamak, çevre için ilham verecek ortaklıklar geliştirerek bilgi vermek olarak belirtilmiştir. 1974'te Bölgesel Denizler Programı'nın oluşturulmasından hemen sonra, 1975'te Birleşmiş Milletler Çevre Örgütü (UNEP) tarafından Akdeniz bölgesini oluşturan 21 ülkeyi kapsayan “*Akdeniz Eylem Planı*” olarak isimlendirilen bir eylem planı hazırlamıştır. Akdeniz Eylem Planı'nın ilk odağı, deniz kirliliğinin kontrol altına alınmasıdır. Ayrıca, kirlilik kontrolüne ve entegre kıyı bölgesi planlama ve yönetimindeki sorunlara çözüm arayışında, anahtar bir araç olarak sektörel bir yaklaşım da sergilemektedir (UNEP, 2019).

Ayrıca, Akdeniz Eylem Planı çerçevesinde, “*100 Tarihi Sit Programı*” oluşturulmuştur. Programın amacı, Akdeniz Eylem Planına esas teşkil eden Barselona Konvansiyonu'nda yer alan Akdeniz'in önemli kültür varlıklarının korunması, bozulmayı hızlandıran kirliliğin önlenmesi, kontrolsüz turizm için önlem alınması olarak belirtilmiştir. 1985 yılında Cenova'da kabul edilen bir deklarasyonla, programı onaylayan 16 ülke, kültür varlıklarının korunmasına yönelik olarak alınması gerekli önlemleri, ana amaçları ve özel önem taşıyan en az 100 tarihi sit alanının belirlenmesini kabul etmişlerdir. Bu listede Türkiye'den Antalya, Aspendos, Bursa, Didim, Efes, Fethiye-Ölüdeniz, Bodrum (Halikarnassos), İstanbul, Kaunos, Kekova, Knidos, Milet, Bergama, Faselis, Priene, Truva ve Ksantos yer almaktadır (Özgönül, 2013: 45).

2.2.8. Avrupa Konseyi (COE):

Avrupa konseyi, II. Dünya Savaşı'ndan büyük bir yıkımla çıkan Avrupa'da, halklar arasındaki uzlaşmayı sağlamak ve kıtada süregelen gerginlik ve çatışmaları yok ederek, ortak kurumlar, standartlar ve sözleşmelere dayanan bir güven ve işbirliği ortamı kurmak amacıyla kurulmuştur. Bu amaçla, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve çoğulcu demokrasi ilkelerini korumak ve güçlendirmek; ırkçılık, hoşgörüsüzlük, yabancı düşmanlığı, sosyal dışlanma, uyuşturucu ve çevre kirliliği gibi sorunlara

çözüm bulmak; ayrıca, Avrupa'nın kültürel benliğinin oluşmasına ve gelişmesine katkıda bulunmak gibi çalışmalar yürütmektedir (Dışişleri Bakanlığı, 2019).

Bu çerçevede, arkeolojik mirasın korunması ve geliştirilmesi, Avrupa'nın ortak mirasına olan ilginin artırılması, kültürel varlıklara ilişkin bilgilerin herkes tarafından kullanılabilmesi, Avrupa kültür yolları, Avrupa miras günleri, doğal ve kültürel miras, koruma ve toplum, sosyal bütünleşme, koruma eğitimi, teknik işbirliği ve danışmanlık gibi konularda çalışmalar ve düzenlemeler yapılmaktadır. Bu konular arasında 1975 yılından beri devam etmekte olan “*Teknik İşbirliği ve Danışmanlık Programı*”, Konsey'in kültür mirası konusundaki en önemli etkinliklerinden biridir. Bu program çerçevesinde üye ülkelere, mimari ve arkeolojik mirasın kullanımı, yönetimi, tanıtılması, korunması; sit alanlarının korunması ve geliştirilmesi; kentsel planlama sorunları konularında teknik, hukuksal ya da kurumsal hizmet verilmektedir. Kısaca, koruma etkinliklerinde yeni yasal düzenlemelere gerek duyan, yeni örgütlenme biçimleri arayan, yapı ya da sit alanı ölçeğinde teknik bir sorunla karşılaşan ülkeler Avrupa Konseyi'ne başvurarak teknik yardım ve danışmanlık talep edebilmektedirler (Özgönül, 2013: 45).

2.2.9. Avrupa Birliği:

Avrupa Birliği'nin temelleri, kömür ve çelik endüstrilerinin yönetimini bir araya getirmek amacıyla 1951 yılında kurulmuş olan ve kurucu üyeleri Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'dan oluşan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'na dayanmaktadır. 1957 yılında ise gümrük birliği işlemlerini sağlayan “Avrupa Ekonomik Topluluğu” ve nükleer enerji çalışmaları yürütmek için kurulan “Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (Euratom)” olmak üzere iki yeni topluluk daha oluşturulmuştur. 1967 yılında, imzalanan Brüksel Antlaşması ile var olan bu üç topluluk, “Avrupa Topluluğu” adıyla tek bir çatı altında toplanmıştır. 1992 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile ilk kez “Avrupa Birliği” ismi kullanılmıştır. Günümüzde Avrupa Birliği'ne üye 28 ülke bulunmaktadır (disiliskiler.ktb.gov.tr).

Birliğin Ana Sözleşmesi'nde 1993 yılından bu yana, Avrupa ölçeğinde öneme sahip kültürel mirasın korunması için üye ülkelerin desteklenmesi anlayışı yer almaktadır. Bu destek başlangıçta sadece yapı ölçeğinde iken, daha sonraki yıllarda kentsel, arkeolojik ve doğal miras alanlarını da kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Avrupa

Birliği'nin eğitim programlarına Avrupa'nın ortak mirasının öğretilmesi ve koruma bilincinin geliştirilmesi de eklenmiş, bu amaçla SOCRATES adıyla bir program oluşturulmuştur. 1999 yılında başlatılan “Avrupa, Bir Ortak Miras” kampanyasında koruma bilincinin geliştirilmesine ilişkin olarak hazırlanan beş belge, üye ülkelerce kabul edilmiş ve bu alanda birçok proje başlatılmıştır. Avrupa Birliği, doğal ve kültürel mirası ekonomik kalkınmanın bir bileşeni olarak görmekte ve bu amaçla, hem bütün olarak Avrupa'da hem de ulusal ölçekte kıtadaki ülkelerde etkinlikler düzenlemektedir (Özgönül, 2013, 46).

2.3. MİRAS ALANLARININ KORUNMASINDA ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER VE DİĞER BELGELER

Doğal ve kültürel varlıkların tüm insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmesi gerektiği ve bu yönde korumaya yönelik önlemler alınması, koruma anlayışında evrensel bir ilke olarak kabul edilmektedir. Çünkü bu varlıklar, hangi ülke sınırları içerisinde olduğuna ya da hangi kültüre ait olduğuna bakılmaksızın, insanlık tarihinin bir ürünü ve insanlığın ortak geçmişinin bir parçası olarak kabul edilmektedir. Bu ilkeden hareketle, doğal ve kültürel varlıkların korunması görevi, ülkelerin taraf olduğu milletlerarası hukuk metinlerinde yoğun olarak vurgulanmaktadır. Küresel ve bölgesel ölçekte oluşturulmuş pek çok uluslararası hukuk metni, doğal ve kültürel varlıkların korunması konusunda, birçok ülkeyle birlikte Türkiye'ye de sorumluluklar yüklemektedir. (Çolak, 2015: 45-47).

Uluslararası düzenlemelerin bir bölümü bağlayıcı, bir bölümü ise tavsiye niteliğinde olan belgelerdir ve korumayı kuramsal ve uygulama açısından yönlendirmektedir. Örneğin, Türkiye Cumhuriyeti'nin taşınmaz kültürel varlıkların korunması alanında kabul ettiği ve taraf olduğu, Türkiye Büyük Millet Meclisi (T.B.M.M.) tarafından bir yasa ile benimsenen bazı uluslararası belgeler bulunmaktadır. Bunlar aynı zamanda ulusal yasa düzeyindedir ve Türkiye Cumhuriyeti mevzuatının bir parçasını oluşturmaktadırlar. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na aykırılıkları iddia edilemez(Özgönül, 2013: 28).

Bu bölümde kültürel mirasın korunması konusundaki uluslararası sözleşme ve belgeler Tablo 2.1’de belirtildiği üzere aşağıda yer alan üç ana başlık şeklinde sınıflandırılarak incelenecektir:

1. T.B.B.M. tarafından kanun olarak kabul edilen sözleşmeler.
2. Türkiye Cumhuriyeti tarafından bakanlıklar ya da bakanlar kurulu nezdinde kabul edilen uluslararası belgeler.
3. Kültürel mirasın korunması ile ilgili farklı konu ve içerikteki belgeler.

Tablo 2.1 Kültürel Mirasın Korunması İle İlgili Uluslararası Sözleşmeler ve Diğer Belgeler

T.B.M.M TARAFINDAN KANUN OLARAK KABUL EDİLEN SÖZLEŞMELER	TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARAFINDAN BENİMSENEN ULUSLARARASI BELGELER	KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI İLE İLGİLİ FARKLI KONU VE İÇERİKLERDEKİ BELGELER	
		GENEL İÇERİKLİ BELGELER	KORUMA VE TURİZM ARASINDAKİ İLİŞKİLER İLE İLGİLİ ULUSLARARASI BELGELER
Dünya Kültür ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi, Paris 1972/UNESCO	Avrupa Kültür Konvansiyonu, Paris 1954/COE	Anıtların Korunması ve Restorasyonu için Uluslararası Tüzük (Venedik Tüzüğü), Venedik 1964	Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü: Miras Açısından Önem Taşıyan Yerlerde Turizmin Yönetilmesi, Etik Tüzüğü, Mexico 1999
Avrupa Mimari Mirasın Korunması Sözleşmesi, Granada 1985/COE	Silahlı Çatışma Halinde Kültürel Değerlerin Korunması Sözleşmesi, Lahey 1954/UNESCO	Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü, Lozan 1990	Sürdürülebilir Kalkınmanın Bileşenlerinden Biri Olan Kültürel Mirasın Korunmasında Turizmin Önemi Konulu Tavsiye Kararı, Strasbourg 2003
Avrupa Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, Valetta 1992 / COE	Akdeniz'de Özel Koruma Alanlarına İlişkin Protokol, Cenevre 1986/COE	Nara Özgünlük Belgesi, Nara 1994	
	Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, Paris 2003/UNESCO	Yöresel Mimari Miras Tüzüğü, Mexico 1999	
	Avrupa Peyzaj Sözleşmesi, Floransa 2000	Kültürel Öneme Sahip Yerlerin Korunması Amaçlı Avustralya ICOMOSTüzüğü, Burra 1999	
		Mimari Mirasın Analizi Korunması ve Strüktürel Restorasyonu için İlkelere İlişkin Tüzük, Zimbabwe 2003	
		Kültürel Miras Alanlarının Yorumu ve Sunumu, ICOMOS Tüzüğü, Quebec 2008	

Kaynak: Tablo Yazar Tarafından Hazırlanmıştır.

2.3.1. Türkiye Büyük Millet Meclisi (T.B.M.M.) Tarafından Kanun Olarak Kabul Edilen Sözleşmeler

Kültürel ve doğal varlıkların korunmasının giderek artan önemi, bu alanda devletler boyutunda yasal düzenlemeler yapılması kadar uluslararası boyutta da çalışmalar yapılmasını gerekli kılmıştır. Tablo 2.1’de belirtildiği üzere bu uluslararası sözleşme ve diğer bazı belgeler üç gruba ayrılarak açıklanacaktır. Birinci grubu aşağıda belirtilen ve T.B.M.M. tarafından kanun olarak kabul edilmiş olan üç sözleşme oluşturmaktadır.

2.3.1.1. Dünya Kültür ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi:

UNESCO’nun 17 Ekim – 21 Kasım 1972 tarihlerinde, Paris’te toplanan 17. Genel Konferansında “tüm insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmiş evrensel değerlere sahip kültürel ve doğal sitleri dünyaya tanıtmak, insanlar arasında söz konusu evrensel mirasa sahip çıkacak bilinci oluşturmak, bozulan ve yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan kültürel ve doğal değerlerin yaşatılması için gerekli işbirliğini sağlamak” gibi konular görüşülmüştür. Görüşmeler sonucunda, belirtilen bu konuların uluslararası bir sözleşmeye konu edilmesine karar verilmiş ve 16 Kasım 1972’de “**Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme**” kabul edilmiştir. Bu sözleşme T.B.M.M. tarafından 14.4.1982 gün ve 2658 sayılı kanunla kabul edilmiş ve bir iç hukuk belgesine dönüştürülmüştür (Özgönül, 2013: 28).

1972 yılında imzalanan bu sözleşmede, koruma altına alınması gereken dünya mirasının kültürel ve doğal miras olmak üzere iki başlık altında incelendiği görülmektedir. Sözleşme metninde kültürel mirası oluşturan unsurlar “anıtlar, yapı toplulukları ve sitler” olarak belirtilmiş ve birinci bölümünde bu kavramlara yönelik olarak geniş tanımlara yer verilmiştir. Fiziksel ve biyolojik oluşumlardan veya bunların topluluklarından oluşan doğal anıtlar, jeolojik ve fizyografik oluşumlar, hayvan ve bitki türlerinin yetiştiği alanlar ve doğal sitler, “**doğal miras**” başlığı altında belirtilmektedir. Ancak bu sözleşmenin, yalnızca kültürün somut alanlarına vurgu yapıldığı, bu somut alanlar çevresinde oluşan kültürel aktarımlara değinilmediği ve bu durumun bütüncül bir koruma yaklaşımına uygun olmadığı yönünde eleştirildiğini de belirtmek gerekmektedir. Kısaca sözleşmede koruma yaklaşımının sosyo-kültürel dinamikleri göz ardı edilmektedir (Basat, 2013: 62).

Bu sözleşmeye taraf olan devletlerden her biri, topraklarında bulunan kültürel ve doğal mirasın saptanması, korunması, muhafazası, teşhiri ve gelecek kuşaklara iletilmesinin sağlanması görevinin öncelikle kendisine ait olduğunu kabul etmektedir. Ülkeler ayrıca, uygun olduklarında özellikle mali, sanatsal, bilimsel ve teknik alanlarda her türlü uluslararası yardım ve işbirliğini sağlamada kaynaklarını sonuna kadar kullanarak elinden geleni yapmakla da yükümlüdürler. Sözleşmeye göre, her devlet topraklarındaki kültürel ve doğal mirasın korunması, muhafazası ve teşhiri amacıyla etkili ve işleyen önlemlerin alınmasını sağlamak için kendi koşullarına uygun biçimde aşağıda belirtilen çalışmaları da yürütecektir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019):

1. Kültürel ve doğal mirasa, toplumun yaşamında bir işlev vermeyi ve bu mirasın korunmasını kapsamlı planlama programlarına dahil etmeyi amaçlayan genel bir politika benimsemek.
2. Kültürel ve doğal mirasın korunması, saklanması ve teşhiri için şayet mevcut değilse, sınırları içerisinde bir veya daha fazla hizmet kurumunu, işlevlerini yerine getirmeye yetecek personel ve araçlarla kurmak.
3. Bilimsel ve teknik çalışma ve araştırmaları geliştirmek ve kültürel ve doğal mirası tehdit eden tehlikelere karşı harekete geçilmesine olanak sağlayacak müdahale yöntemlerini mükemmelleştirmek.
4. Kültürel ve doğal mirasın saptanması, korunması, saklanması, teşhiri ve yenilenmesi için gerekli olan uygun yasal, bilimsel, teknik, idarî ve malî önlemleri almak.
5. Kültürel ve doğal mirasın korunması, saklanması ve teşhiri konularında eğitim yapan ulusal veya bölgesel merkezlerin kurulmasını veya geliştirilmesini desteklemek ve bu alandaki bilimsel araştırmaları teşvik etmek.

Bu listede, Türkiye'den, İstanbul'un Tarihi Alanları, Divriği Ulu Camisi ve Darüşşifası (Sivas), Hattuşaş (Boğazköy)-Hitit Başkenti (Çorum), Nemrut Dağı (Adıyaman-Kahta), Xantos-Letoon Antik Kenti (Antalya-Muğla), Safranbolu Şehri (Karabük), Troya Antik Kenti (Çanakkale), Selimiye Camisi ve Külliyesi (Edirne), Çatalhöyük Neolitik Kenti (Konya), Bergama Çok Katmanlı Kültürel peyzaj Alanı

(İzmir), Bursa Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğunun Doğu (Bursa), Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri (Diyarbakır), Efes (İzmir), Ani Arkeolojik Alanı (Kars), Afrodiasias (Aydın), Göbeklitepe Arkeolojik Alanı (Şanlıurfa) ve Arslantepe Arkeolojik Alanı (Malatya) kültürel miras olarak yer almaktadır. Pamukkale-Hierapolis (Denizli), Göreme Milli Parkı ve Kapadokya (Nevşehir) ise hem kültürel hem doğal dünya mirası (karma miras) olarak listeye kaydedilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, Dünya Miras Listesi, 2021)

2.3.1.2. Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi:

Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu ikinci sözleşme "**Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi**"dir. Bu sözleşme, 1985 yılında, Granada'da Avrupa Konseyi'ne üye ülkeler tarafından kabul edilmiş ve 13.4.1989 gün ve 3534 sayılı yasayla Türkiye Cumhuriyeti'nin iç hukukunda yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeyi imzalayan ülkeler, mimari mirasın korunması için yasal önlemler almayı ve bu önlemler çerçevesinde ve her ülkeye ve bölgeye özgü yöntemlerle, anıtları, bina gruplarını ve siteleri korumayı üstlenmektedir. Sözleşmede yer alan evrensel ilkelere birisi de "*mimari mirasın korunması, bunun teşviki ve yaygınlaştırılmasını, kültürel ve çevresel planlama politikalarının başlıca unsuru olarak kabul etmek*" ilkesidir. Bu hususun, özellikle ülke koşullarının iyileştirilmesi bakımından önemli olduğu düşünülmektedir (Özgönül, 2013: 29-30).

Kültür varlıklarının korunması konusunda, Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu sözleşmelerden birisi olan Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi, bölgesel nitelikte bir yaptırımdır. Avrupa Konseyi olarak, ortak bir Avrupa idealine sahip olan, Avrupalı olmayı bir değer olarak kabul eden ülkeler, bu görüşleri doğrultusunda Avrupa'nın mimari mirasını korumayı bir gereklilik olarak kabul etmektedirler. Bu gereklilikten hareketle oluşturulan Sözleşme ile taraf olan devletler, Avrupa'nın ortak mirasını korumaya yönelik olarak, şehirlerde ve kırsal alanlarda bulunan mimari değerlerin korunması hususunda önlem almakla yükümlü tutulmaktadır (Çolak, 2015: 65-66).

Sözleşme, mimari miras kavramının aşağıda belirtilen kalıcı varlıklardan oluştuğunu belirtmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı: 2019):

- a) **Anıtlar:** Tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal ve teknik bakımdan taşıdıkları önem nedeniyle dikkate değer binalar ile diğer yapılar ve bunların eklentileri ile tamamlayıcı kısımları,
- b) **Bina Grupları:** Topografik olarak tanımlanabilecek birimleri oluşturmaya yeterince uygun olan ve tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal veya teknik bakımlardan önemleri nedeniyle dikkate değer, kentlerde veya kırsal bölgelerdeki benzer (türdeş) bina grupları,
- c) **Ören Yerleri (Sitler):** Topografik olarak tanımlanabilecek kadar belirgin ve benzer özelliklere sahip, aynı zamanda tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal veya teknik bakımlardan dikkate değer, kısmen inşa edilmiş, insan emeği ile doğal değerlerin birleştiği alanlar.

Sözleşmeyi imzalayan devletler, kentsel ve kırsal çevreleri geliştirerek, devletlerin ve bölgelerin ekonomik, sosyal ve kültürel açılarından kalkınmasına katkıda bulunmayı, bu yolla gelecek nesillere bir kültürel kaynak sistemi devredilmesine yönelik çalışmalar yapmayı taahhüt etmektedirler. Taraf devletler, mimari mirasın korunması ve bu koruma anlayışının yaygınlaştırılması hususunda ortak bir politikanın ana ilkeleri üzerinde anlaşmaya varılmasının önemini kabul ederek, sözleşmedeki hususlarda mutabık kalmışlardır. Toplamda 27 maddeden oluşan sözleşme “Mimari Mirasın Tanımlanması, Korunacak varlıkların tespiti, Yasal koruma işlemleri, Tamamlayıcı tedbirler, Yaptırımlar, Katılma ve kuruluşlar, Enformasyon ve eğitim, Koruma politikalarında Avrupa koordinasyonu, Nihai hükümler” başlıklı bölümlerden oluşmaktadır (Çağlayan, 2018: 275-276)

2.3.1.3. Avrupa Arkeolojik Mirasının Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi:

Avrupa Konseyi'nin kabul ettiği Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, ilk olarak 6 Mayıs 1969 Londra'da gündeme gelmiş ve 16 Ocak 1992 Valetta-Malta'da gözden geçirilerek kabul edilmiştir. 1990'lı yıllara gelindiğinde sözleşmede yer alan “kültürel mirasın değeri konusunda kamuoyu oluşturulması için eğitici çalışmalar yapılması, bu alanların halka açılması” gibi kararlara bağlı olarak, kültürel mirasın korunmasına yönelik olarak çalışmaların gerçekleştirilmesinde bölgesel düzeyde bir ivme kazandırmıştır (Gültekin ve Uysal, 2018: 2039).

Sözleşmenin amacı, ilk maddede, “*Avrupa'nın ortak belleğinin kaynağı ve tarihi ve bilimsel incelemelerin bir aracı olması nedeniyle arkeolojik mirasın korunması*” olarak belirtilmiştir. Bu sözleşmede miras yapıları; “*yapı grupları, sitler, taşınabilir objeler, başka cins anıtlar ile bunların karada veya denizdeki uzantıları*” olarak tanımlanmıştır. 16 Ocak 1992 tarihinde onaylanan bu belge, 5.8.1999 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 4434 sayılı Kanunla kabul edilmiştir (Özgönül, 2013: 31).

Sözleşmede, arkeolojik miras alanlarındaki envanter ve araştırma uygulamalarının esasları ve bu alanların korunmasına yönelik olarak alınacak tedbirler ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Koruma çalışmalarının oldukça büyük bir bütçe gerektirdiği düşüncesiyle, sözleşmeye taraf olan devletlere finansman konusunda önerilerde bulunulmuştur. Ayrıca sözleşmede, taraf olan devletlerin miras alanlarına yönelik olarak bilimsel bilgi toplama ve bu bilginin dağıtımından da sorumlu oldukları belirtilmektedir (TÜRSAB, 2020).

2.3.2. Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Benimsenen Diğer Uluslararası Belgeler

Türkiye Cumhuriyeti, Bakanlar Kurulu Kararı veya ilgili kurumların aldığı çeşitli kararlarla, kanun olarak belirlenmiş olan uluslararası sözleşmelerin dışında doğal ve kültürel mirasın korunması ile ilgili başka pek çok uygulamaya daha resmen taraf olmuştur. Bu uygulamalar aşağıda açıklanmaktadır:

2.3.2.1. Avrupa Kültür Konvansiyonu:

Türkiye'nin de üye olduğu Avrupa Konseyi'nin korumaya yönelik olarak gerçekleştirdiği çalışmalardan birisi de doğal ve kültürel varlıkların korunmasına yönelik olarak geliştirilmiş bölgesel bir düzenleme olan Avrupa Kültür Konvansiyonu'dur.

Bu konvansiyon, Avrupa ülkeleri tarafından, kültür alanında ortak bir anlayışın geliştirilmesi ve Avrupa'nın ortak kültür mirasının korunması için ulusal katkıda bulunmak amacıyla Avrupa Konseyi tarafından oluşturulmuş olan en eski belgelerden bir tanesidir. Konvansiyona göre; taraf olan ülkeler, Avrupa ölçeğinde kültürel etkinlikler yapmak üzere ortak programlar gerçekleştirmek, bu bağlamda uzman değişimini sağlamak, kendi ülkelerindeki kültürel değerleri, Avrupa'nın ortak mirasının tamamlayıcı bir elemanı olarak görmek ve bu değerlerin korunması

için gerekli önlemleri almak ile ilgili gerekli çalışmaları yapmakla yükümlüdürler (Özgönül, 2013: 33).

2.3.2.2.Silahlı Çatışma Halinde Kültürel Değerlerin Korunması Sözleşmesi

İnsanoğlunun yarattığı ve kendini yaşamak zorunda bıraktığı silahlı çatışmaların neden olduğu yıkım ve tahrip, özellikle 20. Yüzyılda insanlığın sık sık karşılaştığı bir olay haline gelmiştir. Bu çatışmalar insanların canına ve malına zarar verdiği gibi kültürel varlıklar da daima bu çatışmaların temel hedefi haline gelmekten kurtulamamıştır. Irak ve Suriye’de faaliyet gösteren ve Irak-Şam İslam Devleti olarak adlandırılan terör örgütünün, 2015 yılının Şubat ayında Musul Halk Kütüphanesi’ni yakması ve Müze’de bulunan heykel ve diğer sanat eserlerini tahrip etmesi, herhangi bir çatışma ya da savaş durumunda kültürel ve doğal mirasa verilecek zararların son örneği olarak tarihi kayıtlara geçmiştir. Yine benzer bir yıkım aynı yılın Ağustos ayında Palmira Antik Kenti’nde yaşanmıştır. Hâlbuki kültürel varlıklar, UNESCO’nun çalışmalarında sıklıkla vurgulandığı gibi, “*sadece bir ulusun kültürel mirası değil, tüm insanlığın mirasıdır.*” Dolayısıyla, bir kültürel varlığa verilen zarar sadece, bulunduğu ülke halkını değil, uluslararası toplumun bütününe ilgilendirmektedir (Erdem, 2018:186-187).

Lahey’de 14 Mayıs 1954’de kabul edilen sözleşme, 7 Ağustos 1956’da yürürlüğe girmiştir. Türkiye, sözleşmeyi 10 Nisan 1965 tarihli yasa ile kabul etmiştir. Sözleşmeye taraf olan ülkeler, barış zamanında olası bir savaş tehlikesine karşı kültür varlıklarını koruyacak önlemler alacak ve hiçbir kültürel varlık, bir savaş esnasında korunmasını güçleştirecek işlevlerde kullanılmayacaktır. Savaş sırasında yaşanacak bir işgal durumunda, işgalci taraf, işgal ettiği ülkenin kültür varlıklarının korunmasında sorumlu olan uzmanlarına destek sağlayacaktır. Bu bağlamda, savaştan zarar görebileceği belirlenen kültür varlıklarının korunmasına ilişkin önlemleri, işgal edilen ülkedeki ilgili kişi ya da kurumlar alamıyorsa, bu önlemler işgalci olan ülke tarafından alınacaktır. Sözleşmenin ilk maddesinde belirlenen tanımlar içerisinde yer alan yapılara, aşağıda gösterilen Şekil 2.1’deki amblemden bir tane, özel koruma altında olan ya da çok özel koleksiyonları barındıran yapılara ise bu amblemden üç tane takılmasının uygun olduğu belirtilmiştir (Özgönül, 2013: 33).

Şekil 2.1. 1954 Sözleşmesi Amblemi

Kaynak: Özgönül (2013: 33).

Ayrıca 1954 Sözleşmesi, tanımların yer aldığı ilk bölümdeki bilgilerle ilk defa kültürel mal teriminin çerçevesini çizmiştir. Buna göre sözleşmenin 1. Maddesi (a) fıkrasında belirtilen menkul ve gayrimenkul mallar ve bunların korunduğu, sergilendiği binalar ve çok sayıda bu ve benzeri mal ve binayı içine alan merkezler kültürel mal olarak sayılmaktadır. Belirtilen maddenin ilgili fıkrası şöyle demektedir (Çokişler , 2019: 70):

“dinî veya lâik, mimari, tarihi anıtlarla sanat anıtları, arkeolojik değerlerdeki yerler, bütünü itibariyle tarihi veya artistik bir alâka arzeden yapı toplulukları, sanat eserleri, el yazmaları, kitap ve başkaca tarihi, artistik veya arkeolojik değer taşıyan eşya, keza yukarıda bildirilen servetlerden mürekkep bilim koleksiyonlarıyla önemli kitap, arşiv, röprodüksiyon koleksiyonları ve emsali gibi milletlerin kültür mameleklerinde büyük önemde yeri olan menkul ve gayrimenkul mallar(Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı, 1954).”

Sözleşmenin birinci maddesi (b) fıkrasına göre, yukarıda belirtilenlere ek olarak, tanımlanan kültür varlıklarının toplandığı ve saklandığı müze, büyük kütüphane ve arşiv depolarının da silahlı bir çatışma halinde korunması gerektiği belirtilmektedir. Sözleşmenin (c) fıkrası ise (a) ve (b) fıkralarında tarif edilen kültür mallarını büyükçe sayıda içine alan ve “anıt merkezleri” denilen merkezlerin de kültür varlığı olduğunu belirtmektedir (Çolak, 2015: 51).

Özetle Lahey Sözleşmesi olarak bilinen bu sözleşme, kültürel varlıkların korunması bakımından genel ve özel olmak üzere ikili bir koruma sistemi öngörmektedir. Bu

bağlamda taraf olan devletlere idari, askeri ve cezai yaptırımlar ayrıca bazı teknik konulara ilişkin yükümlülükler getirmiştir (Erdem, 2018: 191).

2.3.2.3. Akdeniz’de Özel Koruma Alanlarına İlişkin Protokol

Cenevre’de 3 Nisan 1982’de kabul edilen ve 23 Mart 1986’da yürürlüğe giren protokol, Türkiye Cumhuriyeti tarafından 7 Ekim 1988 gün ve 88/13151 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kabul edilmiştir. Bu Protokol, doğal değerlerin yanı sıra kentsel ve arkeolojik değerlerin de ele alındığı, bu nedenle büyük önem taşıyan ve ayrıntılı olarak incelenmesi gereken bir belgedir (Özgönül, 2013: 34).

Protokolü imzalayarak taraf olan ülkeler, aynı zamanda 16 Şubat 1976 tarihinde Barselona’da kabul edilen Akdeniz’in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi’ne de taraf ülkelerdir. Bu protokol ile Akdeniz Bölgesi’nde artan insan faaliyetlerinden kaynaklanan tehlikenin, çevreyi tehdit eder bir duruma geldiği, bölgenin hidrografik ve ekolojik özelliklerinin göz önünde bulundurulması gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca, Akdeniz’de doğal kaynaklarının ve doğal sitlerinin ve bölgedeki kültürel mirasın, deniz alanları ve çevreleri de dahil olmak üzere “**özel koruma bölgeleri**” kurulması yolu ile korunmasının ve gerektiğinde iyileştirilmesinin önemi vurgulanmaktadır. Bu amaca erişmek için de protokolü imzalayan ülkeler arasında sıkı bir işbirliği kurulması gerektiği belirtilmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1982).

Özel Çevre Koruma Bölgelerini diğer koruma statülerinden ayıran en önemli özellik, yerleşim bölgelerini de kapsıyor olması ve bu alanlarda koruma kullanma dengesi gözetilerek çevre düzeni planlarının hazırlanmasıdır (Özden, 2005: 4). Türkiye’de 2022 yılı itibarıyla ilan edilmiş 16 adet Özel Çevre Koruma Bölgesi bulunmaktadır (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2022). Bunlar arasında Kapadokya Bölgesi’nde yer alan Ihlara Özel Çevre Koruma Bölgesi de bulunmaktadır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın resmi web sitesinde isimleri açıklanan özel çevre koruma bölgeleri şunlardır;

- Belek Özel Çevre Koruma Bölgesi,
- Foça Özel Çevre Koruma Bölgesi,
- Datça-Bozburun Özel Çevre Koruma Bölgesi,

- Fethiye-Göcek Özel Çevre Koruma Bölgesi,
- Gökova Özel Çevre Koruma Bölgesi,
- Göksu Deltası Özel Çevre Koruma Bölgesi,
- Gölbaşı Özel Çevre Koruma Bölgesi,
- Ihlara Özel Çevre Koruma Bölgesi,
- Kaş-Kekova Özel Çevre Koruma Bölgesi,
- Köyceğiz-Dalyan Özel Çevre Koruma Bölgesi,
- Pamukkale Özel Çevre Koruma Bölgesi,
- Patara Özel Çevre Koruma Bölgesi,
- Tuz Gölü Özel Çevre Koruma Bölgesi,
- Uzungöl Özel Çevre Koruma Bölgesi,
- Saros Körfezi Özel Çevre Koruma Bölgesi
- Finike Denizaltı Dağları Özel Çevre Koruma Bölgesidir.

Bu protokol, özel koruma alanlarında, sit alanları özellikleri aranması, korunması için de tampon bölgeler oluşturulmasını öngörmektedir. Kültürel mirası da içeren bu alanlarda aşağıdaki düzenlemelerin yapılması kararlaştırılmıştır (Özgönül, 2013: 34):

1. Bir planlama ve yönetim sisteminin oluşturulması.
2. Koruma alanlarını bozacak ve zarar verecek bütün uygulamaların yasaklanması.
3. Arkeolojik eser sayılabilen herhangi bir kalıntının yerinin değiştirilmemesi ve arkeolojik faaliyetlerin düzenlenmesi.
4. Koruma önlemlerine konu olabilecek alanlarda bulunan arkeolojik eserlerin, bitki ve hayvanların kısmen veya tamamen ticari amaçla kullanılmalarının, ihracatlarının düzenlenmesi.

Ülkemizde Özel Çevre Koruma Bölgesi ilanı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'ne gelen talepler ya da Genel Müdürlüğün yürüttüğü çalışmalar doğrultusunda Bakanlar Kuruluna sunulur ve Bakanlar Kurulu

Kararı ile tescil edilerek Resmi Gazetede yayınlanır (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2022). İncelemelerde Akdeniz’de denizsel ve kıyısal alanların seçimi ve kurulması hususunda aşağıda sıralanan uluslararası ölçütler dikkate alınmaktadır (Özden, 2005: 3-4):

- **Ekolojik Kriterler:** Yerel halk tarafından benimsenmesi, doğallık, nadirlik, bütünsellik, üretkenlik, yararlanma imkânı, türlerin bağımlılığı
- **Sosyal Kriterler:** Çeşitlilik, kamu sağlığı, rekreasyon, kültür, tarih, arkeoloji, estetik, eğitim, araştırma
- **Ekonomik Kriterler:** Ticari türlerin önemi, balıkçılığın önemi, alana yönelik doğal tehditler, ekonomik kazanımlar
- **Bölgesel Kriterler:** Bölgesel değer, ulusal değer, yerel bilinçlendirmeye katkı, uyumlu kullanımların sunumu, turizm
- **Yarar Sağlayacak Kriterler:** Acillik, boyut, tehdit derecesi, etkinlik, fırsatçılık, mevcudiyet, onarılabilirlik

Korunan alan” kavramı, 644 sayılı KHK ye dayanılarak çıkartılan yönetmeliklerde geçmektedir. İlgili yönetmeliklere göre “korunan alan; Milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, doğal sit alanları, sulak alanlar, özel çevre koruma bölgeleri ve benzeri koruma statüsü bulunan, biyolojik çeşitliliğin, doğal ve bununla ilişkili kültürel kaynakların korunması ve devamlılığının sağlanması amacıyla ilgili mevzuata göre tespit edilen ve yönetilen kara ya da deniz alanını” ifade etmektedir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2022).

2.3.2.4. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, UNESCO tarafından 2003 yılında kabul edilmiş ve UNESCO üyesi olan 178 ülke Sözleşme’yi imzalayarak taraf olmuştur (Nalcıoğlu, 2018: 132). Türkiye’nin 27 Mart 2006 tarihinde resmen taraf olduğu sözleşmede **somut olmayan kültürel miras**, “*toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar*” olarak tanımlanmaktadır (UNESCO, 2003).

Somut olmayan kültürel miras (SOKÜM) olarak kabul edilerek koruma altına alınacak değerlerin neler olacağı, SOKÜM'ün korunması sözleşmesinde belirtilen hususlardan birisidir. Sözleşmenin içeriğinde, korunması gereken somut olmayan kültürel miras unsurlarının en sık karşılaşılan örnekleri aşağıdaki gibi ifade edilmiştir (Çolak, 2015: 60):

- Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar,
- Gösteri sanatları,
- Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler,
- Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar,
- El sanatları geleneği kapsamında üretilen kültür değerleri.

Sözleşmeye taraf olan devletler, ülkelerinde bulunan somut olmayan kültürel mirasın korunmasını güvence altına almak için gerekli önlemleri almak; bu mirası oluşturan değerlerin bir envanterini hazırlamak ve düzenli olarak güncelleştirmek ile yükümlüdürler. Ayrıca, taraf olan devlet, somut olmayan kültürel mirasın korunmasını, gelişmesini ve değer kazanmasını teminat altına almak amacıyla; genel politika benimsemek ve bu mirasın korunmasını ilgili planlama programlarına dahil etmek; kültürel mirasın korunması konusunda varsa ilgili kurumlardan bir veya daha fazla yetkili kılmak, şayet yoksa bu kurumları oluşturmak; kültürel mirasın korunmasında bilimsel, teknik ve sanatsal incelemeleri ve bunları gerçekleştirecek araştırmalara ilişkin yöntem bilimini özendirme ve uygun yasal, teknik, idari ve mali önlemler almak üzere çaba göstermek zorundadır (Özgönül, 2013: 34-35).

2.3.2.5. Avrupa Peyzaj Sözleşmesi

Doğal kaynakların ve çevrenin korunması ve sürdürülebilir yönetimi konularına planlanmanın önemi, hem ulusal hem de uluslararası platformlarda artan bir önemle tartışılmaktadır. Çevre sorunları, nerede yaşanırsa yaşansın, boyutları ve sonuçları küresel sonuçlar doğurmaktadır. Bu nedenle bu sorunların çözümü için alınan önlemler ve gerçekleştirilen uygulamalar uluslararası nitelik taşımaktadır. Bu bağlamda, bazı uluslararası sözleşmeler doğmuş ve pek çok ülke, çok sayıda sözleşmeye taraf olarak doğal kaynakların korunmasının önemi konusunda görüş

birliğine varmıştır. Elbette ki gezegenimizin diğer yerlerine paralel olarak Türkiye’de de çevre sorunları yaşanmakta ve sıklıkla gündeme gelmektedir. Çevrenin önemli bir parçası olan ormanlar artan bir hızla bozulmakta, nehirler kirlenmekte, toprak erozyona uğramakta, biyolojik çeşitlilik tehlike altına girmekte, yaban hayatı ve yaşama ortamları bozulmakta ve tüm bunların sonucu olarak kültürel ve doğal miras olumsuz etkilenmektedir. Bu hem toplumsal hem de evrensel değer değer taşıyan doğal unsurların korunması konusunda Türk Çevre Mevzuatı, pek çok hüküm içermektedir. Bunun dışında, Türkiye’nin 1960’lı yıllardan itibaren, çevrenin korunması ile ilgili taraf olduğu pek çok uluslararası sözleşmeye bulunmaktadır. Usulüne uygun olarak yürürlüğe konulmuş bu sözleşmeler, Türk Hukuk sistemi içinde kanuna denk bir statüye sahip olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, sözleşmelerden doğan sorumluluklara uyulması, Türkiye açısından son derece büyük bir önem taşımaktadır. Bu önemli Sözleşmelerden biri de Avrupa’nın doğal ve kültürel peyzajlarının bir bütün olarak korunması, yönetilmesi ve planlanması konusunda bir çerçeve sözleşme olan Avrupa Peyzaj Sözleşmesi’dir. Sözleşme 2000 yılında Avrupa Konseyine üye ülkelerin imzasına açılmış ve Türkiye tarafından 2003 yılında çıkarılan 4881 sayılı Kanun ile onaylanarak kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiştir (Erdem ve Coşkun, 2009: 68-69)

Sözleşmenin genel amacı, Avrupa peyzajlarını korumak, yönetmek ve planlamak üzere, kamu otoritelerini, yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde politikalar oluşturmaya ve önlemler almaya teşvik etmek olarak ifade edilmektedir. Böylece peyzajların kalitesini korumak ve iyileştirmek mümkün olacaktır. Sözleşme tüm Avrupa’yı kapsamakta ve doğal, kırsal, kentsel ve kent çevresi alanlarının hepsini içine almaktadır. Kara parçaları, iç sular ve deniz alanları da yine sözleşme kapsamına giren alanlar olarak belirtilmektedir. Peyzajların, kültürel ya da doğal unsurları ile ayrı ayrı değil, bütün yönleriyle toplam olarak ve birbirleriyle ilişkileri göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi gerektiği sözleşmede vurgulanan bir diğer husustur (Ortaççeşme ve Sayan, 2002).

Sözleşme’nin amaçları çerçevesinde, peyzaj kavramı “insanlar tarafından algılandığı şekliyle, karakteri doğal ve/veya insanî unsurların eyleminin ve etkileşiminin sonucu olan bir alan” olarak tanımlanmıştır. Ayrıca Sözleşme’nin 5. Maddesi’nde, Avrupa

peyzajlarının korunması hususunda alınması gereken genel önlemler hükmü yer almaktadır. Bu önlemler sözleşmede aşağıdaki şekliyle yer almaktadır (TBMM, 2003):

- Peyzajlar, yasayla, insanların çevrelerinin önemli bir bileşeni, onların paylaştıkları kültürel ve doğal mirasın çeşitliliğinin bir ifadesi ve kimliklerinin bir temeli olarak tanınmalıdır.
- Sözleşme içerisinde ayrıca ifade edilen özel önlemlerin kabulü yoluyla, peyzajların korunması, yönetimi ve planlamasını amaçlayan peyzaj politikaları oluşturmak ve uygulamak.
- Genel kamuoyunun, yerel ve bölgesel makamların ve peyzaj politikalarının tanımlanmasına ve uygulanmasına ilgi duyan diğer tarafların katılımını sağlamak için usul ve esaslar oluşturmak.
- Peyzajı, bölgesel ve şehir planlama politikalarına, kültürel, çevresel, tarımsal, sosyal ve ekonomi politikalarına ve aynı zamanda peyzaj üzerinde doğrudan veya dolaylı etkisi olabilecek diğer politikalara dahil etmek.

Avrupa Peyzaj Sözleşmesi, Avrupa peyzajlarının kalitesini ve çeşitliliğini tüm Avrupa kıtası içinde bütün olarak, bir kaynak oluşturma düşüncesi ile hazırlanmış olmasından dolayı önemlidir. Bu kaynakların korunması, yönetimi ve planlanması ile ilgili alınacak ortak karar ve bu kararın devamlılığı, Avrupa devletleri için peyzajların sürdürülebilirliği ve Avrupalı kimliğin oluşması için kaçınılmazdır (Erdem ve Coşkun, 2009: 79). Ayrıca doğal ve kültürel mirasın korunmasına yönelik olan ulusal ve uluslararası çalışmalar incelendiğinde, doğal miras üzerine kurgulanan ya da doğal mirasın korunmasına odaklanan çalışma, sözleşme, kanun ya da herhangi bir belgenin oldukça sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Avrupa Peyzaj Sözleşmesi doğal miras alanlarını da kapsadığı için özel bir önem taşımaktadır.

2.3.3. Kültürel Mirasın Korunması Hususunda Farklı Konu ve İçerikteki Belgeler

Kültürel miras olarak tanımlanan öznelerin tespiti, belgelenmesi, korunması, kültürel turizm kapsamında değerlendirilmesi ve işlevlendirilerek kullanılması ve bilinç oluşturulması, bu belgelerin değindiği konulardan bazılarıdır. Bu başlık altında açıklanacak olan belgeler kendi içerisinde “genel içerikli belgeler” ve “koruma ve turizm ilişkileri ile ilgili belgeler” olarak sınıflandırılmaktadır.

2.3.3.1.Genel İcerikli Belgeler

Genel icerikli belgeler olarak gruplandırılan bu belgeler, kültürel mirasın korunmasına yönelik olarak gerçekleştirilmiş olan çeşitli toplantı ve çalışmaların sonuç raporu niteliğindedir. Bu belgeler aşağıda açıklanmaktadır:

2.3.3.1.1. Anıtların Korunması ve Restorasyonu için Uluslararası Tüzük (Venedik Tüzüğü)

Venedik'te 25-31.05.1964 tarihinde gerçekleştirilen II. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi'ne katılan mimarlar ile koruma ve bakım uzmanlarından oluşan bir grup Avrupalı uzman tarafından hazırlanan ve sunulan Venedik Tüzüğü, kültürel mirasın korunmasında uluslararası kurumsallaşma ve mevzuat oluşturmanın ilk hareketi olarak değerlendirilmektedir. Tüzük, tarihi yapıların korunması ve restorasyonu hakkında uluslararası bir ereve oluşturmayı amaçlamaktadır. Çağdaş restorasyon ilkelerinin geliştirilmesi açısından önemli olan Venedik Tüzüğü, zellikle II. Dünya Savaşı'nın Avrupa'da yarattığı yıkım sonrası, tarihi doku ve kentlerin korunması ve yenilenmesi konularının gündeme gelmesiyle daha da önem kazanmıştır. Venedik Tüzüğü, lkemizde Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun (GEEAYK) 24 Eylül 1967 tarih ve 3674 sayılı kararı ile benimsenmiştir (zgnl, 2013: 27).

Venedik Tüzüğü, UNESCO'nun 1956 tarihli "Arkeolojik Kazılarda Uygulanacak Uluslararası İlkeler" konulu tavsiye kararı dikkate alınarak hazırlanmıştır. Tüzük içerisinde koruma için aşağıda belirtilen temel ilkeler vurgulanmıştır;

- a) Yıkıntılar korunmalı, mimari unsurların ve buluntuların sürekli olarak korunması için gerekli önlemler alınmalıdır,
- b) Bütün yeniden inşa işlemlerinden peşinen vazgeçilmelidir.

Tüzüğün 15. Maddesine göre, arkeolojik alanlarda yeniden yapım uygun değildir, yalnızca gerekli durumlarda anastilosis (hiçbir yeni ge eklenmeden mevcut parçalar ile yeniden yapım) yapılması uygun görülmektedir. Venedik Tüzüğü'nde belirtilen hususlardan birisi de "*eksik kısımlar tamamlanırken, bütünle uyumlu bir şekilde bağdaştırılması ve tarihi tanıklığı yanlış bir şekilde yansıtmaması için, orijinalden ayırt edilebilecek bir şekilde yapılması gerektiği*" ilkesidir. Tüzüğe göre yapılacak eklere, ancak "*yapının ilgi çekici bölümlerine, geleneksel konumuna,*

kompozisyonuna, dengesine ve çevresiyle olan bağıntısına zarar gelmediği hallerde” izin verilmelidir (Uçar ve Örmecioglu, 2018: 23). Tüzük, bugün hala gerçekleştirilen restorasyon çalışmalarında temel belirleyici konumundadır.

2.3.3.1.2. Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü

Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü, Venedik Tüzüğü'nün başarısından esinlenerek hazırlanmış bir ICOMOS tüzüğüdür. Arkeolojik mirasın korunmasındaki başarı, ancak birçok disiplinin uzmanları arasındaki etkin işbirliğine bağlıdır. Ayrıca arkeolojik mirasın korunmasındaki tüm paydaşlar (devlet yetkilileri, akademik araştırmacılar, özel veya kamu girişimcileri ile halk) arasında işbirliği gerekmektedir. Bu bakış açısından hareketle tüzükte, arkeolojik mirasın yönetiminin değişik yönlerine ilişkin ilkeler ortaya konulmaktadır. Bu ilkeler arasında, kamu yöneticilerinin ve yasa koyucularının sorumlulukları, envanterleme süreçlerinin gerektirdiği mesleki yetenekler, belgeleme, kazı, araştırma, sürekli bakım, koruma, yeniden yapım, bilgi verme, sunuş, halkın erişimi ve kültür mirasının kullanılması ile arkeolojik mirasın korunmasında görev alacak meslek insanlarının nitelikleri yer almaktadır (ICOMOS, 1990).

Tüzük, aynı zamanda, arkeolojik alanların korunmasında arkeolojik alan yönetimin önemini vurgulayan bir metindir. Tüzükte, *“temel verileri arkeolojik yöntemlerle elde edilen, insanlık tarihinin yerüstü, yeraltı ve sualtındaki taşınabilir ve taşınamaz varlıklarının bütünü”*, arkeolojik miras olarak tanımlanmıştır. Tüzükte önemi vurgulanan bir diğer husus da arkeolojik mirasın korunmasında, tüm paydaşlar ve yönetim politikaları ile bütünleşik bir koruma anlayışı geliştirilmesinin gerekliliğidir. Ayrıca arkeolojik mirasın korunması ve etkin yönetimi için maddi kaynakların sağlanması, devletin görevi olarak tanımlanmaktadır (Özgönül, 2013: 36).

2.3.3.1.3. Nara Özgünlük Belgesi

Japonya'nın Nara kentinde 1994 yılında, 28 ülkeden toplam 45 uzmanın davet edilmesiyle, koruma alanında önemli kararların alındığı bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda kültürel çeşitlilik ve kültürel varlıklarda özgünlük kavramı tartışılmış ve sonuç olarak “Nara Bildirgesi” yayınlanmıştır. Konferansta yapılan görüşmeler ve tartışmalar sonucunda, bazı dünya dillerinde özgünlük (authenticity) kavramının tam olarak karşılığı olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu nedenle

konferansın sonuç bildirgesi, Nara Özgünlük Belgesi (Nara Document on Authenticity) olarak adlandırılmıştır (Vatan ve Kaptan, 2012: 49).

Koruma ve restorasyon kavramları, artık herkesçe bilinen, çok sık kullanılan terimlere dönüşürken bu kavramlarla ilgili olarak zihinlerde “yıkıp benzerini yapmak” gibi bir algı yanlışlığı oluşmaktadır. Kavramlarla ilgili oluşan bu belirsiz ortamda “Nara Belgesi” daha da büyük bir önem kazanmaktadır. Pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de koruma anlayışı, yıkıp benzerini yapmakla özdeşleşirken, özgünlüğün ve yerelliğin önem kazandığı, kültürel çeşitliliğin vurgulandığı, yerel niteliklerden kaynaklanan çoksesliliğin korunması gerekliliğini tartışan bu belge, aynı zamanda uygulama ve kuram kopukluğunu da simgelemektedir (Asatekin, 2004: 82).

Konferansta gerçekleşen çalışmalar neticesinde, bilimsel çalışmada, koruma ve restorasyon müdahalelerinde, Dünya Mirası Listesi’ne kabul edilme sürecinde, yani kültür mirasıyla ilgili her türlü envanterde, varlığın “özgünlük değerine” çok önemli bir işlev yüklendiği tespiti yapılmıştır. Ancak özgünlük değeri de dahil olmak üzere varlıklara atfedilen tüm değerlerin ve bilgi kaynaklarının güvenilirliği konusundaki yargıların kültürden kültüre, hatta aynı kültürün içinde bile değişebileceği belirtilmiştir. Bu nedenle özgünlük değerlendirmelerinin tek ve değişmez ölçütlere dayandırılmaması gerektiği de vurgulanmıştır. Buna bağlı olarak her varlığın ait olduğu kültürel bağlamda dikkate alınması ve değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir (Özgönül, 2013: 37).

Nara Bildirgesi’nde, kültürel mirasın korunmasında, somut ve somut olmayan mirasın bir arada düşünülmesi gerektiği belirtilerek, sadece nesnel anlamda koruma değil, ruhun ve ritüellerin de somut varlığı oluşturan önemli unsurlar olduğu düşüncesi vurgulanmıştır. Bu vurgu koruma yaklaşımlarında önemli bir dönüm noktası olmuştur (Vatan ve Kaptan, 2012: 49).

2.3.3.1.4. Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü

Toplumsal özellikleri yansıtan, geçmişin belgesi olan yöresel mimari miras, kültürel çeşitliliğin vazgeçilmez bir ögesidir. ICOMOS’un Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü, sosyo ekonomik değişim nedeniyle terk edilen, mevcut fiziki yapıyla bütünleşme konularında sorunlarla karşılaşan geleneksel mimari mirasın korunması ve bakımı konusunda ilkeler belirlemektedir. Genel koruma ve uygulama ilkelerini içeren bu tüzük, ICOMOS’un korumaya yönelik olarak gerçekleştirdiği çalışmalardan biridir

ve Ekim 1999'da Meksika'da yapılan 12. Genel Kurul toplantısında kabul edilmiştir (Özgönül, 2013: 37).

Tüzük, geleneksel yapıları, “*toplumca paylaşılan bir yapı geleneği; çevreye uygun yöresel veya bölgesel bir kimlik; üslup, biçim ve görünüş tutarlılığı veya geleneksel yapı türlerine bağlılık; anonim olarak aktarılan geleneksel tasarım ve yapı ustalığı; işlevsel, sosyal ve çevresel kısıtlamalara etkin olarak cevap verebilme; geleneksel yapı sistemlerinin ve zanaatlarının etkin uygulaması gibi ayırt edici özellikleri olan yapılar*” olarak tanımlamaktadır. Belirtilen genel ilkelerden birisi, “*geleneksel mimarinin takdir edilmesi ve başarıyla korunması toplumun buna katılımı, desteği, sürekli bakımı ve kullanımına bağlı olduğu ilkesidir*”. Bir diğer ilke de “*hükümetler ve yetkili kuruluşlar bütün toplumların yaşayan geleneklerini sürdürme ve bunları mevcut yasal, yönetsel ve maddi olanaklarla koruyarak gelecek kuşaklara aktarma haklarını tanımalıdır*” şeklindedir. Tüzükte ayrıca yöresel mimarinin korunmasına yönelik olarak aşağıda belirtilen ilkeler belirlenmiştir (ICOMOS, 1999):

1. Geleneksel çevrenin korunması, farklı disiplinlerden oluşturulmuş bir uzman ekip tarafından, değişim ve gelişmenin kaçınılmaz olduğu kabul edilerek ve toplumların kültürel kimliklerine saygı gösterilerek yürütülmelidir.
2. Geleneksel yapılara, yapı guruplarına ve yerleşim alanlarına yapılacak çağdaş müdahaleler, bu yapı ve yapı guruplarının kültürel değerlerine ve geleneksel karakterlerine saygı gösterilerek yapılmalıdır.
3. Geleneksel mimarlık, nadiren tek yapılarla temsil edilebilir. Bu mirası daha iyi yaşatabilmenin yolu, değişik bölgelerin özelliklerini yansıtan yapı guruplarını ve yerleşmeleri gerekli bakım ve onarım çalışmalarısıyla korumaktır.
4. Geleneksel mimarlık, kültürel peyzajın temel bileşenidir ve koruma yaklaşımları planlanırken bu ilişki dikkate alınmalıdır.
5. Geleneksel miras yalnızca somut varlıklar, kütleler, yapılar ve mekânlardan oluşmaz, bunların kullanılış ve algılanış biçimlerini, bu somut alanların etrafında oluşmuş ve yaşayan gelenekleri ve onlara bağlı elle tutulamayan ilişkileri de kapsamaktadır. Koruma çalışmalarında bu durum göz önünde bulundurulmalıdır.

Geleneksel yapım teknikleri, toplumların barınmak için kullandıkları doğal ve geleneksel yöntemlerden meydana gelmektedir. Bu yöntemler, sosyal ve çevresel durumlara bağlı olarak değişen ve sürekli olarak bu değişim neticesinde ortaya çıkan yeni durumlara uyarlanan bir süreçtir. İçerisinde bulunduğumuz zaman diliminde yöresel yapı gelenekleri, ekonomik, kültürel ve mimari açılarından tek tipleşme tehdidi altındadır. Küreselleşmenin bir sonucu olarak ifade edilen bu tehdide nasıl karşı koyulacağı yerel halkın, hükümetlerin, plancıların, mimarların, mirasın korunmasından sorumlu olan ve konuya ilgili çeşitli disiplinlerin uzmanlarından oluşan gurupların temel ve ortak sorumluluğudur. Mimari mirasın kaybının toplumlar için bir çeşit hafıza kaybı olacağı unutulmamalıdır.

2.3.3.1.5. Kültürel Öneme Sahip Yerlerin Korunması Amaçlı Avustralya ICOMOS Tüzüğü (Burra Tüzüğü)

Burra Tüzüğü olarak da anılan bu ICOMOS tüzüğü, kültürel miras alanlarının korunması ve yönetimi açısından, kültürel değere sahip alanların yöneticileri, müdürleri ve mülkiyet sahipleri gibi farklı statülerdeki kişilerin kullanması için yapılmış rehber niteliğinde bir belgedir. Tüzük, kültürel öneme sahip yerlere yapılacak müdahalelere ve değişimlere oldukça temkinli yaklaşmaktadır. Bu tür yerlerin, mümkün olan en az müdahale ile kültürel özelliklerini kaybetmeden korunması ve kullanılması, tüzüğün amaçlarından biri olarak belirtilmektedir (Özgönül, 2013: 38). Burra Tüzüğü, 1975 yılından 2000’li yıllara kadar yapılmış olan pek çok çalışmayla birlikte, koruma kavramının içeriğini geliştirerek, miras alanlarının doğal ortamıyla beraber sanatsal, teknik, tarihsel ve toplumsal boyutları ile korunması ve yönetilmesine ilişkin rehber ilkeler belirlenmesine ve “üstün evrensel değer” tanımının gelişmesine katkıda bulunmuştur (Akin, 2013: 77).

Tarihi yapıların korunması ile ilgili olarak geliştirilmiş olan 1999 tarihli ICOMOS Burra Tüzüğü’nün 8. Maddesinde “*Tarihi bir alanın korunması, görsel düzenlemeleri ve tarihi dokuya katkıda bulunan diğer parçalarının da korunmasını beraberinde getirir. Nitekim yeni yapılanma, yıkım, izinsiz müdahaleler veya ortamı olumsuz yönde etkileyecek diğer değişiklikler uygun değildir*” ifadesi yer almaktadır. Bu açıklamayla, tarihsel ve kültürel değerlerin devamlılığının sağlanmasında, varlıkların çevrelerindeki unsurların göz ardı edilemeyeceğine dikkat çekilmektedir (Gögebakan, 2018: 135).

Koruma çalışmalarında, öncelikle miras alanının fiziksel olarak belgelenmesi, sözlü ve yazılı verilere dayanan analizlerinin yapılması ve bu çalışmaların sürekli güncellenmesi gerektiği, alanın değerini ortaya koyan belgeler ve politikaların alana ilişkin idari bir plana dönüştürülmesi, hazırlanan yönetmeliklerin gerektiğçe güncellenmeleri, Tüzük'te belirtilen diğer hususlardandır. Koruma süreçlerinde her aşamanın, konusunda uzman kişilerce yapılması, sürecin her aşamasının belgelenmesi ve arşivlenmesinin gerekliliğine ve kültürel mirasın korunması için gerekli kaynakların sağlanmasına vurgu yapılmaktadır. Tüzüğün son maddesinde ise kültürel öneme sahip yerlerin korunmasında “*en iyi korumanın, en az işlem ve harcama gerektiren koruma*” olduğu şeklinde bir değerlendirme yer almaktadır (Özgönül, 2013: 39).

2.3.3.1.6. Mimari Mirasın Analizi, Korunması ve Strüktürel Restorasyonu Alanındaki İlkelerle İlişkin Tüzük

ICOMOS'un 2003 yılında Victoria Şelaleri'nde yapılan 14. Genel Kurulu'nda kabul edilen bu belgenin amacı, “*akılcı olan analiz ve onarım önerilerini garanti altına almak için tavsiyelerde bulunmak*” olarak belirtilmiştir. Ayrıca sunulan tavsiyelerin, koruma ve onarım sorunlarıyla ilgili kişilere yardımcı olmayı amaçladığı, ancak hiçbir zaman kültürel ve bilimsel metinlerden elde edilecek bilgilerin yerini alamayacağı da belirtilmiştir. Tam metinde sunulan tavsiyeler iki bölüm halinde düzenlenmiştir: “İlkeler” bölümünde korumanın temel kuralları, “Rehber” bölümünde ise tasarımcının izlemesi gerekli kurallar ve yöntem tartışılmaktadır. Belgenin yalnız “İlkeler” bölümü, onaylı bir ICOMOS tüzüğü statüsüne sahiptir (ICOMOS, 2003).

Tüzükte vurgulanan diğer hususlar ise şöyle özetlenebilir (Özgönül, 2013: 39-40):

- Her müdahale, mümkün olduğunca, yapının veya yapı topluluklarının ilk tasarımına, yapım tekniğine ve tarihi değerine ve önceki izlerin korumasına özen göstermelidir. Yapılacak müdahalenin tesisat ve işlevsellik gibi konuların değişik yönlerine ağırlık veren bütünlük bir planın ürünü olması gerekmektedir.
- Harap yapılar tümüyle yenilenmemeli, onarılmalıdır.
- Söküm ve tekrar birleştirilmeleri ancak başka bir yöntemle korunmaları olanaksız veya sakıncalı ise değerlendirilmelidir.

- Müdahalelerin uygulama ve izleme süreci bir denetim programı takip edilerek gerçekleştirilmelidir.
- Ayrıca müdahale sürecinin, yapının tarihinin bir parçası olarak belgelenmesi bilgi birikimi açısından önem taşımaktadır.

Mimari mirasın korunması ve onarımı, yeni bir yapının inşa edilmesinden çok daha farklı süreçleri içeren bir uzmanlık alanıdır. Yapıyı inceleyip tanıyarak başlayan sürecin ilk aşaması koruma projesi hazırlama aşamasıdır. Süreç, yapı ile ilgili toplanan tüm bilgilerin değerlendirilmesinin ardından proje nerisi ile sona ulaşır. Bilgi toplama ve toplanan bilgilerin projeye yansıtılması uygulamaya başlandıktan sonra da devam eder. Son derece önemli olan mimari mirasın korunmasına yönelik proje hazırlayan mimarların yukarıda bahsi geçen ilkelere uymaları ve bu ilkelerin gereklerini yerine getirmeleri, kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasında hayati önem taşımaktadır (Önge, 2020: 47).

2.3.3.1.7. Kültürel Miras Alanlarının Yorumu ve Sunumu, ICOMOS Tüzüğü

Miras alanlarının “yorumlanması” ve “sunumu” için standart terminoloji ve kabul edilmiş mesleki ilkelere duyulan ihtiyaç açıktır. Son yıllarda, kültürel miras alanlarının pek çoğunda gerçekleştirilen faaliyetlerin artması ve bu alanların pazarlanması ve yönetimi için yeni teknikler ve ekonomik stratejiler geliştirilmiş, ancak bu da yeni sorunların oluşmasına neden olmuştur. Bütün bu gelişmelere bağlı olarak, kültürel miras alanlarının hem yetkililer tarafından korunması hem de kamuoyu tarafından önemsenmesi bağlamında aşağıdaki soruların cevapları önem kazanmıştır (ICOMOS, 2008):

1. Kültürel miras alanlarının yorumlanması ve sunumunda kabul edilebilir hedefler nelerdir?
2. Kültür ve miras bağlamlarında hangi teknik araçların ve yöntemlerin uygun olduğunu belirlemede kullanılabilecek yardımcı ilkeler nelerdir?
3. Hangi genel etik ve mesleki hususlar, miras alanlarında “yorumlama” ve “sunumun” şekillendirilmesine yardımcı olmalıdır?

Bu sorulara bağlı olarak yeni bir çalışma yapılmış ve “Kültürel Miras Alanlarının Yorumu ve Sunumu Tüzüğü” hazırlanmıştır. Tüzüğün tanımlar bölümünde miras alanına yönelik olarak “yorum” ve “sunum” kavramlarının ne anlama geldiği

açıklanmıştır. Yorum, halkın bilinç düzeyini artırmayı ve kültürel miras alanı anlayışını geliştirmeyi amaçlayan tüm potansiyel faaliyetleri ifade etmektedir. Bunlar basılı ve elektronik yayınları, kamuya açık dersleri, yerinde ve doğrudan ilgili tesis dışı kurulumları, eğitim programlarını, topluluk etkinliklerini ve devam eden araştırma, eğitim ve yorumlama sürecinin değerlendirilmesini içermektedir. Sunum, daha çok, bir kültürel miras alanında yorumlayıcı bilgi, fiziksel erişim ve yorumlayıcı altyapının düzenlenmesi yoluyla yorumlayıcı içeriğin dikkatlice planlanmış iletişimini ifade etmektedir. Bilgilendirici paneller, müze tipi ekranlar, resmileştirilmiş yürüyüş turları, konferanslar ve rehberli turlar ve multimedya uygulamaları ve web siteleri gibi unsurlar bu faaliyetler içerisine girmektedir (ICOMOS, 2008).Tüzükteki diğer ilkelerde “bilgi kaynakları, bağlam ve ortam, özgünlük, sürdürülebilirlik, kapsayıcılık, araştırma, eğitim ve değerlendirme” gibi konular anlatılmaktadır.

2.3.3.2.Koruma ve Turizm Arasındaki İlişki ile İlgili Belgeler

Doğal ve kültürel miras unsurları ile turizm faaliyetleri arasında asla kopmayacak bir bağ bulunmaktadır. Somut ya da somut olamayan kültürel miras ve doğal miras unsurlarının neredeyse tamamı turizm endüstrisi içerisinde birer ticari ürüne dönüşmektedir. Özellikle kültür turizmi destinasyonlarında bu durum daha da yoğun yaşanmaktadır. Birbirlerini besleyen ve etkileyen doğal ve kültürel varlıklar ile turizm arasındaki bu ilişki konusunda değişik içeriklerde uluslararası belgeler üretilmiştir.

Burada endişeyle belirtilmesi gereken ve mirasın korunmasında vazgeçilmez bir öneme sahip olan ulusal ya da uluslararası sözleşmeler, tüzükler, tavsiye kararları ve/veya kanunlar incelendiğinde, doğal mirasa yönelik bir ihmalin söz konusu olduğudur. Miras kavramında daha ziyade kültürel miras unsurlarına yoğunlaşılmış, doğal mirasa çok az değinilmiştir. Doğal alanların korunmasına yönelik olarak yapılmış olan çalışmaların çoğunluğu doğal yaşamı ve ekolojik çevreyi koruma üzerine kurulmuş, doğal miras alanlarının korunmasına yönelik olarak 1972 UNESCO Doğal ve Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi dışında bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu durum turizmde miras alanlarının kullanılması hususunda da benzer bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Miras alanlarının turizm faaliyetlerinde kullanılmasına yönelik olarak yapılmış olan uluslararası çalışmalar ve bunların

neticesinde düzenlenmiş olan belgeler incelendiğinde, kültürel miras kavramına yer verildiği görülmüştür. Turizm için vazgeçilmez bir kaynak olan doğal miras alanlarının, turizm içerisindeki yeri ve önemine ya da kullanılırken korunmasına yönelik bir belgeye rastlanılmamıştır.

2.3.3.2.1. Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü: Miras Açısından Önem Taşıyan Yerlerde Turizmin Yönetilmesi, Etik Tüzüğü

Tüzük içerisinde, kendi amaç ve ilkelerinin yanı sıra, etik değerler, turizm ve kültürel miras arasındaki etkileşim de yer almaktadır. Etik değerler bölümünde, doğal ve kültürel mirasın, tüm insanlığa ait olduğu, bu nedenle korumanın da herkesin hakkı ve sorumluluğunda olduğu belirtilmektedir. Mirasa erişebilmenin hem bir hak hem de bir ayrıcalık olduğu ve bu durumda, ev sahibi toplumdaki kültürel mirasın değerleri, çıkarları ve kaynaklarına saygı gösterme sorumluluğu beklendiği vurgulanmıştır (Özgönül, 2013: 42).

Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü'nün hedefleri şöyle sıralanmaktadır (ICOMOS, 1999):

1. Kültürel mirasın korunması ve yönetimiyle ilgili olanların, kültürel mirasın önemini ev sahibi topluluğa ve ziyaretçilere anlatmalarını kolaylaştırmak ve teşvik etmek.
2. Somut kültür mirasa ve ev sahibi toplulukların yaşayan kültürlerine saygı gösterecek ve onları daha iyi duruma getirecek şekilde geliştirme ve yönetmesi yönünde turizm endüstrisine kolaylık sağlamak ve destek olmak.
3. Kültürel miras alanlarının, koleksiyonların ve yaşayan kültürlerin önemi ve kırılgan yapısı nedeniyle sürdürülebilir bir gelecek kurmanın gereği konusunda, korumadan sorumlu olanlar ile turizm endüstrisinin paydaşları arasında diyalog kurulmasını kolaylaştırmak ve desteklemek.
4. Koruma ile ilgili plan ve politikaları tanımlayan ve geliştirenlerin, kültürel miras alanlarının korunması ve konservasyonu bağlamında sunum, yorum ve kültürel etkinliklerle ilgili ayrıntılı, tanımlanabilir hedefler ve stratejiler geliştirmelerini teşvik etmek.

Turizmin politik, ekonomik, sosyo-kültürel, ekolojik başta olmak üzere pek çok farklı boyuta sahiptir ve boyutların çeşitliliğine bağlı olarak giderek daha karmaşık

bir yapıya bürünmektedir. Doğal ve kültürel miras, bu karmaşıklığın ortasında yer alan paha biçilmez turizm çekiciliklerini oluşturmaktadır. Doğru yönetilmeyen bir turizm ve buna bağlı yaşanan gelişmeler, bu eşsiz kaynakların ve çekiciliklerin doğasını, bütünlüğünü ve özgünlüğünü tehlikeye sokacaktır. Ev sahibi toplulukların yaşadığı ekolojik ortam, sahip olduğu kültür ve yaşam tarzı, artan ziyaretçi baskısı ile birlikte bozulabilir. Bu nedenle turizmin bir destinasyonda planlı bir gelişim göstermesi şarttır. Buna bağlı olarak Tüzüğün ilkeleri şöyle özetlenebilmektedir (ICOMOS, 1999):

- Turizm, kültürel alışveriş konusundaki önde gelen araçlardan biri olduğuna göre, koruma ev sahibi topluluğa ve ziyaretçilere yerel kültürel mirasla doğrudan temas kurmaları ve onu anlamaları için iyi yönetilen fırsatlar sunmalıdır.
- Kültürel miras alanları ile turizm arasındaki ilişki dinamiktir ve ikisi arasında çatışan değerler söz konusu olabilmektedir. Bu ilişki, günümüz ve gelecek kuşaklar için sürdürülebilir bir biçimde yönetilmelidir.
- Kültürel mirası alanları için yapılan koruma ve turizm planlaması çalışmaları, ziyaretçi deneyiminin kayda değer, memnun edici ve keyifli olmasını sağlamalıdır.
- Ev sahibi topluluklar ve yerel halk, koruma ve turizm için yapılacak planlamaya katılmalıdır.
- Turizm ve koruma etkinlikleri, ev sahibi topluluğa yarar sağlamalıdır.
- Turizm teşvik programları, doğal ve kültürel miras değerlerini korumalı ve geliştirmelidir.

Tüzükte turizmin miras alanlarının korunmasında sahip olduğu öneme sıklıkla vurgu yapılmıştır. İç ve dış turizm hareketleri, yalnızca farklı toplumların ya da toplulukların geçmişten kalan izleri ile ilgili değildir. Toplumların bugünkü yaşamı hakkında sunduğu özel deneyimle, kültürel alışverişin en önemli araçlarından biri olmayı sürdürmektedir. Turizmin, doğal ve kültürel mirasın korunmasında olumlu bir güç olarak değerlendirilebileceği giderek artan bir şekil vurgulanmaktadır. Turizm, kültürel mirasın ekonomik yönlerini yakalayıp kaynak yaratarak, yerel halkı eğitip bilinçlendirerek, politikayı etkileyerek, bunları mirasın korunmasında etkili ve

kullanılabilir bir hale getirebilecek bir potansiyele sahiptir. Birçok ülkenin ve hatta daha geniş bölgelerin, ekonomilerinin temel bileşeni olan turizm, iyi yönetildiğinde ve planlı bir gelişim gösterdiğinde, destinasyonların gelişmesi için önemli bir etken olabilmektedir (ICOMOS, 1999).

2.3.3.2.2. Sürdürülebilir Kalkınmanın Bileşenlerinden Biri Olan Kültürel Mirasın Korunmasında Turizmin Önemi Konulu Tavsiye Kararı

Doğal ve kültürel miras, pek çok ülke ve topluluk için çok önemli bir ekonomik sektör olan turizmin temel kaynaklarının başında gelmektedir. Bu durum, Türkiye için de geçerlidir. Türkiye'nin özellikle yabancı ziyaretçiler tarafından "çekici" görülmesinin nedenleri arasında doğal ve kültürel varlıklar, zengin yerel yaşamı izleme olanağı, değişik yaşam deneyimleri gibi hususlar yer almaktadır. Ayrıca turizm olgusu, artık sadece dinlenme ve eğlence öğeleri üzerine kurulmamakta, insanların merak ve bilgilenme istekleri de gittikçe önem kazanmaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak turizm ve miras arasındaki ilişki artmış ve bu nedenle yeni düzenlemelere gerek duyulmuştur. Kültürel ve doğal varlıkların korunması, çok büyük parasal kaynakları gerekli kılmaktadır. Parasal kaynak yetersizliği, ülkemizdeki koruma sektörü için de çok ciddi bir sorun oluşturmaktadır. Bu durumu aşmak için de ekonomik açıdan yeni "itici güçler" bulunması gerekmektedir. Turizmin bu noktada önemli bir girdi olarak değerlendirilmesi kaçınılmaz olmaktadır (Özgönül, 2013: 42-43). Ancak bu durum miras unsurlarının varlığı ve sürdürülebilirliği konusunda bazı riskler (özgünlük ve otantikliğin kaybedilmesi, fiziksel bozulma vb.) doğurmaktadır. Bu riskleri azaltabilmek adına Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından bir tavsiye kararı yayınlanmıştır.

Belgede kültürel turizmden hem ekonomik kalkınma hem de kültürel mirasın tanıtılması ve korunması adına yararlanabileceği belirtilmekte bu konuda aşağıdaki tavsiyelerde bulunmaktadır (COE, 2003):

1. Sürdürülebilir kültür turizmi, kaliteli mal ve hizmetlerin geliştirilmesi yoluyla yerel toplulukların yararına ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınma için bir faktördür.
2. Kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi sorumluluğu siyasi liderler, popülasyonlar, kültürel miras uzmanları, kültürel miras alanlarının sahipleri

ve yöneticileri ile turizm uzmanları arasında paylaşılmalıdır. Böylece faydalar ve maliyetler adil bir şekilde dağıtılabilecektir.

3. Bu amaçla, turizm sektörünün aşağıdakilere düzenli katkılarda bulunmasını sağlamak için tüm seviyelerde (ulusal, bölgesel ve yerel) mali mekanizmalar oluşturulmalıdır:
 - Mirasın korunması ve bakımı,
 - Halk için olanakların iyileştirilmesi,
 - Turizmden kaynaklanan ek maliyetler için tazminat.

Bu karar içerisinde belirtilen bir diğer husus da miras alanlarında sürdürülebilir kalkınmayı dikkate alarak alanın yönetimi için yöntem ve uygulamaların teşvik edilmesinin önemidir. Miras alanlarında yönetim yöntemleri geliştirilmesinde aşağıda belirtilen tavsiyeler önerilmektedir (COE, 2003):

1. Kamu otoriteleri, sürdürülebilirliği sağlayan bölgesel turizm geliştirme stratejilerini tanımlamalıdır. Bu stratejilerin tanımına, yalnızca koruma uzmanları, anıtların ve miras alanlarının yöneticileri, turizm profesyonelleri ve diğer ekonomik aktörler değil, aynı zamanda mirasın birincil koruyucuları, mirasçıları ve yöneticileri olan yerel toplulukları da dahil etmek esastır.
2. Geliştirilen stratejiler, ilgili mirasın turizm potansiyelini analiz etmek, turizm gelişiminin tarihi, kültürel, sosyal ve ekonomik çevrenin tüm yönleri üzerindeki kısa, orta ve uzun vadeli etkilerini değerlendirmek, kabul edilebilir sınırları tanımlamanın temeli olarak ilgili mirasın ziyaretçi kapasitesini, özellikle herhangi bir zamanda maksimum kapasitesini değerlendirmek; yönetim planlarının hazırlanması için temel oluşturmak konularını da içermelidir.
3. Yetkililer yönetim planlarını hazırlarken, bölgeyle ilgili mevcut kalkınma planlarını dikkate almalı, ilgililerin rollerini netleştirerek planın farklı hazırlık ve uygulama aşamalarını tanımlamalı, ilgili tüm kişi ve kuruluşları (miras koruma uzmanları, sitlerin sahipleri ve yöneticileri, turizm ve ekonomi uzmanları, kamu sektörü taşımacılığı temsilcileri, yerel seçilmiş organlar, dernekler ve bölge sakinleri) plana dahil etmelidir.

4. Hazırlanacak olan her türlü iyileştirme ve geliştirme projesi, asla miras alanının kendisiyle sınırlı kalmamalıdır. Miras alanını etkileyen çevresindeki geniş bir alan da bu çalışmalarda dikkate alınmalıdır.
5. Yönetim planları şunları içermelidir:
 - Turistlere ziyaret ettikleri yerler hakkında daha iyi bilgi vermek için tasarlanmış eylemleri tanımlamalıdır. Bunlar, ziyaretçi merkezlerinin oluşturulmasını, farklı kitlelere uyarlanmış ve hazır bilgi broşürlerinin ve eğitim belgelerinin üretilmesini içermelidir. Erişimin sınırlı olduğu veya koruma nedeniyle kapatılan miras alanları hakkında net ve detaylı bilgi sağlanmalıdır.
 - Ziyaretçiler için gerekli olan temel ihtiyaçlar karşılanırken yapıların ve miras alanlarının konumları ve mimarileri bozmayacak ve tarihi değerinden uzaklaşmayacak şekilde çalışılmalıdır. Mevcut binaların kullanımına ve kullanılan yerel ürünlere ve becerilere öncelik verilmelidir.
 - Tek erişim aracı olan motorlu araçlara alternatif olarak, kirletici olmayan ve uygun toplu taşıma araçlarıyla kültürel miras alanlarına erişim kolaylaştırılmalıdır.
 - Planlar, belirli bir süre için hazırlanmalı ve gerekirse, hedefleri uyarlamak, öncelikleri değiştirmek ve çalışma yöntemlerini veya planlanan eylemleri, deneyimler ışığında, revize etmek amacıyla periyodik olarak değerlendirilmelidir.

Avrupa Konseyi tarafından 2003 yılında kabul edilen “*Sürdürülebilir Kalkınmanın Bileşenlerinden Biri Olan Kültürel Mirasın Korunmasında Turizmin Önemi*” başlıklı tavsiye kararı, kültürel miras ve turizm arasındaki ilişkiyi değerlendiren en kapsamlı çalışmalardan biri olarak belirtilmektedir. Tüzük amaç ve ilkelerin yanı sıra etik değerler, turizm ve miras arasındaki etkileşimi de içermektedir. Tüzüğün etik değerler bölümünde, doğal ve kültürel mirasın, insanlığın tamamına ait olduğu, bu nedenle korumanın da herkesin sorumluluğu (yöneticiler, turizm çalışanları, yerel halk vb.) olduğu belirtilmektedir. Mirasa erişebilmenin her insan için bir hak ve bir ayrıcalık olduğu vurgulanmaktadır. Bu da özellikle turizmin ev sahibi topluluklarından, doğal ve

kültürel mirasın değerleri, çıkarları ve kaynaklarına saygı gösterme sorumluluğunu taşıması beklentisini doğurmaktadır (Özgönül, 2013: 42-43).

2.4. MİRAS ALANLARININ KORUNMASINDA ULUSAL MEVZUATTA YER ALAN UYGULAMALAR

Kültürel ve doğal varlıkların korunmasına yönelik olarak gerçekleştirilen uygulamaların temelini kanuni düzenlemeler oluşturmaktadır. Kültürel ve doğal mirasın korunması ile ilgili uyulması gereken ilke ve kurallar, bu alanda görevli olan idari teşkilatın yapısı, korumanın teşvik edilmesi gibi konularla ilgili olarak çıkarılmış olan kanunlar, kültürel ve doğal varlıkların korunması hukukunun en temel kaynakları arasında yer almaktadır. Kültürel ve doğal varlıkların korunmasına yönelik olarak düzenleme getiren kanunlar, kendi aralarında korumayla doğrudan ilgili olanlar ve korumayla dolaylı olarak ilgili olanlar olarak ayrılmaktadır (Çolak, 2015: 80).

2.4.1. Miras Alanlarının Korunmasına Yönelik Doğrudan Uygulamalar

Doğal ve kültürel varlıkların korunmasına yönelik yapılan çalışmalarının başarıya ulaşabilmesi için hukuki düzenlemelerin yürürlüğe konulması bir gereklilik olarak görülmüştür. Asar-ı Atika Nizamnamesi (1869) ile başlayan bu süreç, nizamnamenin değişen gereksinimlere bağlı olarak yeniden düzenlenmesi (1874, 1884, 1906) ile devam etmiş ve yaklaşık bir asır boyunca yürürlükte kalmıştır. Asar-ı Atika Nizamnamesi, 1973 yılında 1710 Sayılı Eski Eserler Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile uygulamadan kalkmıştır. 1710 Sayılı Eski Eserler Kanunu, doğal ve kültürel varlıkların korunması hususunda Cumhuriyet Dönemi'nde yapılmış ilk hukuki düzenlemedir. Bu kanun, 1983 yılında 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile uygulamadan kalkmıştır. 2863 sayılı yasa, 1987'den bu yana pek çok değişikliğe uğramış olsa da yürürlüğünü korumaktadır (Çolak, 2015: 43).

“2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası”, “2863 Sayılı Kanunda bazı değişikliklerin yapılmasına ilişkin 5226 Sayılı yasa”, “5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun” kültürel varlıklar için hazırlanmış ve yasalaşarak yürürlüğe koyulmuş ve doğrudan koruma ile ilgili olan yasal düzenlemelerdir (Özgönül, 2013: 79). Bu kanunlarla ilgili olarak oldukça fazla sayıda yönetmelik,

yönerge ve ilke kararı da yürürlüğe koyulmuş ve böylece ortaya çıkması olası aksaklıkların önüne geçilmeye çalışılmıştır (Çolak, 2015: 80).

2.4.1.1.2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu

1710 Sayılı Eski Eserler Kanunu'nun kentsel koruma konusunda yetersiz kalması ve 1982 yılında UNESCO Doğal ve Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nin imzalanması üzerine, 1983 yılında 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu yürürlüğe girmiştir.

Doğal ve kültürel varlıkların korunmasına yönelik olarak oluşturulmuş olan idari faaliyetlerin temelini ve ana çerçevesini, 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu oluşturmaktadır. Doğal ve kültürel varlıkların tanımlanmasından sınıflandırılmasına, koruma ilkelerinden bu uygulamaların kimler tarafından yürütüleceğine kadar pek çok konu, bu Kanun ile düzenlenmiştir. 2863 Sayılı Kanun'da yer alan düzenlemelerin teknik ayrıntısı birçok idari düzenleme ve ilke kararı ile belirlenmiş ve böylece uygulamada karşılaşılabilecek eksiklik veya hatalar önlenmeye çalışılmıştır (Çolak, 2015: 80).

Bu Kanunun amacı; *“korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmek”*; kapsamı ise *“korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hususları ve bunlarla ilgili gerçek ve tüzelkişilerin görev ve sorumlulukları”* şeklinde belirtilmektedir (Cumhur Başkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 1983).

2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda korumaya ilişkin olarak bazı tanımlar söz konusudur. Kanunun 3. Maddesinde geçen tanımlar şunlardır (Cumhur Başkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 1983):

- **Kültür Varlıkları:** Tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır.
- **Tabiat Varlıkları:** Jeolojik devirlerde, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde ve yer altında veya su altında bulunan değerlerdir.

- **Sit:** Tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, önemli tarihi olayların cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır.
- **Koruma ve Korunma:** Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza bakım, onarım ve restorasyon işleridir.
- **Koruma Alanı:** Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının muhafazaları veya tarihi çevre içinde korunmalarında etkinlik taşıyan korunması zorunlu olan alandır.
- **Değerlendirme:** Kültür ve Tabiat Varlıklarının teşhiri, tanzimi, kullanılması ve bilimsel yöntemlerle tanıtılmasıdır.

2863 Sayılı Kanun, korumayla ilgili pek çok yeniliği beraberinde getirmesine rağmen eleştirel bazı görüşlerle de değerlendirilmiştir. Özyiğit (1992) kanunla ilgili olarak yayımlanan yazısında 1983 yılında yasanın çıkması ile başlayan dönemi, “II. Büyük Tahribat Dönemi” olarak adlandırmaktadır. Özellikle yasaya bağlı olarak değişen Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK) üyelerinin büyük bir kısmının üniversitelerden seçilmiş uzman öğretim üyelerinden oluşmasının, varlıkların korunmasında oldukça tarafsız kararların alınmasını sağladığını belirtmektedir. Yerine oluşturulan yapılanma içerisindeki Koruma Yüksek Kurulu’nun üyelerinin ise büyük çoğunluğunun üst düzey bakanlık görevlilerinden oluştuğunu (10 bakanlık görevlisi, 5 YÖK tarafından seçilen öğretim üyeleri) dile getirmektedir. Yazar aynı çalışmada, bu dönemde 1. Derece sit alanı statüsünden çıkarılarak 3. Derece sit alanı statüsü verilen pek çok alanın yapılaşmaya açıldığını örneklerle belirtmektedir.

Kanun ayrıca daha önceki uygulamalara ve koruma sorumluluğu olan kurumlara yönelik pek çok değişikliği de beraberinde getirmiştir. Örneğin söz konusu Kanun ile “anıt” yerine, kültür varlığı kavramı benimsenmiştir. Ayrıca Kanun ile Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK), Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu olarak değiştirilmiştir. 2863 sayılı kanun ile korunması gereken taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları yeniden belirlenmiş; kentsel sit

alanlarında planlı korumanın kabul edilmesiyle Koruma Amaçlı İmar Planı kavramı gündeme gelmiştir. Bu doğrultuda doğal ve kültürel varlıkların korunması, tespit, tescil işlemleri bakımından Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurullarına çeşitli sorumluluklar yüklenmiştir (Nesli, 2018: 472).

2.4.1.2.2863 Sayılı Kanunda Bazı Değişikliklerin Yapılmasına İlişkin 5226 Sayılı Kanun

Ülkemizde 1983 yılında yürürlüğe giren 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, bugün hala yürürlükte olmasına rağmen 1987 yılından bu yana pek çok değişikliğe uğramıştır. 2863 sayılı kanunda ek ve değişiklik yapan pek çok mevzuat uygulaması ve aynı kanunun Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilen hükümleri bulunmaktadır (Çolak, 2015:43-44).

5226 sayılı kanunun getirdiği çok önemli yeniliklerden biri, yerel yönetimlere miras alanlarının korunması konusunda yeni sorumluluklar vermesi ve yeni yetkilerle donatmasıdır. Bu uygulama, korumanın giderek yerelleşmesini, hizmetlerin daha çabuk ve etkin verilebilmesini ve koruma olgusunun başta kültür ve tabiat varlığının sahipleri olmak üzere tüm toplum tarafından benimsenmesini sağlamayı öngören doğru bir politikanın göstergesi olarak belirtilmektedir (Madran ve Özgönül, 2006: 11).

Ayrıca, İl Özel İdareleri, Büyükşehir Belediyeleri ve Bakanlıkça izin verilen belediyeler bünyesinde, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarıyla ilgili işlemleri ve uygulamaları yürütmek ve denetimlerini yapmak üzere koruma, uygulama ve denetim işlevlerini yürütecek büroların kurulması, 5226 sayılı yasanın 13. Maddesi ile hükme bağlanmıştır. Bu konuda 11 Haziran 2005 tarihinde bir yönetmelik çıkartılarak Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB) olarak adlandırılacak olan bu birimlerin kuruluş ve işleyiş esasları ayrıntılarıyla açıklanmıştır (Madran ve Özgönül, 2006: 23).

2863 Sayılı Kanunun, Sit Alanlarında Geçiş Dönemi Koruma Esasları ve Kullanma Şartları İle Koruma Amaçlı İmar Planı başlıklı 17. Maddesinde, 14.07.2004 tarih ve 5226 Sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle, Koruma Amaçlı İmar Planları'nın ne şekilde yapılacağı şu şekilde açıklanmaktadır (Tunçer, 2013: 17):

“Koruma amaçlı imar planı yapılıncaya kadar, Koruma Bölge Kurulu tarafından üç ay içinde geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma

şartları belirlenir. Belediyeler, valilikler ve ilgili kurumlar söz konusu alanda ilgili meslek odaları, sivil toplum kuruluşları ve plandan etkilenen vatandaşların katılımı ile toplantılar düzenleyerek koruma amaçlı imar planı hazırlatıp, incelemek ve sonuçlandırılmak üzere Koruma Bölge Kurulu'na vermek zorundadır.”

5226 sayılı Kanun ile daha önce sözü edilmemiş “yönetim alanı, yönetim planı, bağlantı noktası” gibi yeni tanımlamalar oluşturulmuştur. Bu yeni kavramlar ve uygulamalar, koruma planlaması içinde eylem alanlarının ve önceliklerinin belirlenmesini olanaklı hale getirmektedir. Böylece uluslararası yaklaşımlara paralel olarak, ülkemizde koruma alanında var olan örgütlenme yapısının güçlendirilmesi ve özellikle Dünya Miras Listesi süreçlerinde ulusal mevzuatın uluslararası normlara uygun hale getirilmesi amaçlanmıştır (Erbey, 2018: 283).

2.4.1.3.5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun

Zaman içerisinde tarihi ve kültürel taşınmazlar turizm amaçlı olarak kullanılmaya başlanmış ancak bu taşınmazların bulunduğu alanların yeterli altyapıya sahip olmaması ve yeterli planlamanın yapılmaması gibi sebepler, tarihi kent merkezlerinde köhneleşmeye ve çöküntü bölgelerinin oluşmasına neden olmuştur. Diğer yandan, korunmaya başlandıktan sonra genellikle yapılar, tek tek ele alınmış, ancak yapının kent ve bölgelerle olan ilişkisi göz ardı edilmiştir. Bu nedenle bu gibi tarihi ve kültürel taşınmazların bulunduğu bölgelerin yeniden canlandırılması, bakımsızlık ve korunamama halinin giderilmesi ve sağlıklılaştırılması amacıyla alan bazında kentsel dönüşüm uygulamalarına ihtiyaç duyulmuştur (Kaplan, 2017: 278).

Kentsel dönüşüm uygulamaları ile hedeflenenlerden birisi, kentlerin kültürel ve tarihi kimliklerinin sürdürülebilir bir bakış açısıyla korunması, canlandırılması, doğal yapısının korunması ve gelecek nesillere aktarılmasıdır. Bu kapsamda 5366 sayılı Kanun ile, söz konusu alanların bozulmasının ve yok olmasının önüne geçilmesi ve bu alanlara canlılık kazandırılması hedeflenmiştir. Bir başka deyişle, belirtilen Kanun çerçevesinde yapılacak kentsel dönüşüm uygulamalarında, kentsel dokuların yenilenmesi ve geliştirilerek daha yaşanılabilir bir kentin yaratılmasının amaçlanmakta olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, 5366 sayılı Kanun kapsamında, tarihi ve kültürel alanlarda kentsel dönüşüm uygulaması yapılabilmesi

mümkün olmakla beraber, münferit biçimde tarihi yapıların korunması bu projeler çerçevesinde olmayacaktır. Dolayısıyla burada alan bazında gerçekleştirilen uygulamaların varlığı söz konusu olduğuna dikkat edilmelidir (Kaplan, 2017: 279).

16.06.2005 tarihinde kabul edilen 5366 sayılı kanunun amacı Madde 1’de aşağıdaki şekliyle açıklanmaktadır (Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2005):

“büyükşehir belediyeleri, büyükşehir belediyeleri sınırları içindeki ilçe ve ilk kademe belediyeleri, il, ilçe belediyeleri ve nüfusu 50.000’in üzerindeki belediyelerce ve bu belediyelerin yetki alanı dışında il özel idarelerince, yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılmasıdır.”

Kanunun 2. Maddesinde yenileme alanlarının, il özel idarelerinde il genel meclisinin ve belediyelerde belediye meclisinin üye tam sayısının salt çoğunluğunun kararı ile belirleneceği belirtilmektedir. İl özel idaresinde il genel meclisince ve büyükşehirler dışındaki belediyelerde belediye meclisince konu hakkında alınan kararlar, Cumhurbaşkanına sunulacaktır. Büyükşehirlerde ise ilçe belediye meclislerince alınan kararlar, öncelikle büyükşehir belediye meclisince onaylanacak, onaylanan kararlar Cumhurbaşkanına sunulacaktır. Cumhurbaşkanı projenin uygulanıp uygulanmamasına üç ay içinde karar vermektedir (Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2005).

5366 sayılı kanunda ayrıca yenileme projelerinin uygulanması konusu *“yenileme alanları olarak belirlenen bölgelerde il özel idaresi ve belediye tarafından hazırlanan veya hazırlatılan yenileme projeleri ve uygulamaları ilgili il özel idareleri ve belediyeler eliyle yapılır veya kamu kurum ve kuruluşları veya gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerine yaptırılarak uygulanır. Bu alanlarda Toplu Konut İdaresi ile ortak uygulama yapılabileceği gibi, Toplu Konut İdaresine de uygulama yaptırılabilir. Büyükşehirlerde, büyükşehir belediyeleri tarafından başlatılmayan uygulamalar ilçe ve ilk kademe belediyelerince tek başına veya müşterek olarak*

yapılır veya yaptırılır” şeklinde açıklanmaktadır (Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2005).

Sit alanı türlerinden biri olan kentsel sit alanlarında yenileme yapılmasını düzenleyen bu Kanun, yenileme alanlarında uygulanması planlanan projelerin, mevcut koruma bölge kurulları tarafından karara bağlanmasını sakıncalı görmüş ve yalnızca yenileme alanı olarak ilan edilen yerlerde koruma faaliyetleri konusunda karar almak üzere, “yenileme alanları koruma bölge kurulları” kurulmasını hükme bağlamıştır. Ancak 5366 sayılı kanun, yenileme alanı uygulamalarının kentsel sit alanları dışında uygulama alanı bulup bulamayacağı konusunda tartışılması gereken bir kanun olarak belirtilmektedir (Çolak, 2015: 105).

2.4.1.4. Milli Parklar Kanunu:

Uluslararası Doğayı Koruma Birliği’nin yaptığı koruma alanları sınıflandırmasına (IUNC, Protected Area Categories, 2022) bağlı olarak, “milli park”, “tabiat parkları”, “tabiat anıtı” ve “tabiatı koruma alanı” gibi kavramlar önem kazanmaya ve ülkelerin iç mevzuatlarında daha fazla yer alamaya başlamıştır. Bu kavramlar aynı zamanda Dünya Doğal ve Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinde ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunundaki doğal sitlerle ilgili hükümleri de desteklemektedir. Bu nedenle, milli parkların bir planlama süreci ile korunabileceği hükmünün yer aldığı Milli Parklar Kanunu, ülkemizdeki doğal alanların korunmasında önemli bir adım olarak görülmektedir. Yasa, kapsamına aldığı yerlerdeki tabii ve ekolojik denge ile tabii ekosistem değerlerinin bozulması ya da yok olmasına yönelik her türlü müdahaleyi yasaklamaktadır (Madran, 2013: 101).

Ülkemizde korunan alanlara yönelik milli park kavramının kanunlar içerisinde yer alması ilk kez 1956 yılında yürürlüğe giren 6831 sayılı Orman Kanunu’nun 25. Maddesi ile olmuştur. 1958’de Yozgat Çamlığı, Türkiye’nin ilk milli parkı olarak ilan edilmesi ile daha kapsamlı çalışmaların yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Böylece ülkemizde korunan alan konusundaki önemli gelişmelerden biri olan ve 1983 yılında doğrudan milli parkları konu alan 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun ile “yurdumuzdaki milli ve milletlerarası düzeyde değerlere sahip milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanlarının seçilip belirlenmesine, özellik ve karakterleri bozulmadan korunmasına, geliştirilmesine ve yönetilmesine ilişkin esasların düzenlenmesi” amaçlanmaktadır (Eroğlu, 2014: 88).

Kanunun 2. Maddesinde milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanı kavramları aşağıdaki şekliyle tanımlanmaktadır (Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 1983):

- Milli park; bilimsel ve estetik bakımından, ulusal ve uluslararası nadir bulunan doğal ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçalarıdır.
- Tabiat parkları; bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliğine sahip, manzara bütünlüğü içinde halkın dinlenme ve eğlenmesine uygun tabiat parçalarıdır.
- Tabiat anıtı; doğal ve/veya doğa olaylarının meydana getirdiği özelliklere ve bilimsel değere sahip ve milli park esasları dahilinde korunan tabiat parçalarıdır.
- Tabiatı koruma alanı; bilim ve eğitim bakımından önem taşıyan ender, tehlikeye altında veya kaybolmaya yüz tutmuş ekosistemler, türler ve doğa olaylarının meydana getirdiği seçkin örnekleri içeren ve mutlak korunması gereken, bilim ve eğitim amaçlarıyla kullanılmak üzere ayrılmış tabiat parçalarıdır.

Milli Parklar Kanunu aynı zamanda yukarıda belirlenen alanlar ile ilgili olarak aşağıdaki faaliyetleri de yasaklamaktadır (Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 1983):

- Tabii ve ekolojik denge ve tabii ekosistem değeri bozulamaz.
- Yaban hayatı tahrip edilemez.
- Bu sahaların özelliklerinin kaybolmasına veya değiştirilmesine sebep olan veya olabilecek her türlü müdahaleler ile toprak, su ve hava kirlenmesi ve benzeri çevre sorunları yaratacak iş ve işlemler yapılamaz.
- Tabii dengeyi bozacak her türlü orman ürünleri üretimi, avlanma ve otlatma yapılamaz
- Onaylanmış planlarda belirtilen yapı ve tesisler ve Genelkurmay Başkanlığınca ihtiyaç duyulacak savunma sistemi için gerekli tesisler dışında kamu yararı açısından vazgeçilmez ve kesin bir zorunluluk bulunmadıkça her ne suretle olursa olsun hiçbir yapı ve tesis kurulamaz ve işletilemez veya bu alanlarda var olan yerleşim sahaları dışında iskan yapılamaz.

Ayrıca Kanunun 15. Maddesi, kanun kapsamına giren yerlerdeki kamu idareleri, kamu kurum ve kuruluşları ve Hazineye ait taşınmaz mallar ile Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan yerlerdeki mevcut açıklıkların ve var olan ağaçların, bitki örtüsünün yanması, her ne sebeple olursa olsun kesilmesi, sökülmesi, boğulması, budanması sonunda oluşacak açıklıkların ve arazinin çeşitli şekillerde düzeltilmesi suretiyle elde edilecek sahalarda işgali, kullanılması, bu yerlere her türlü yapı ve tesis yapılması, bu yapı ve tesislerin tapuya tescilinin yasak olduğunu da özellikle vurgulamaktadır(Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 1983).

Ancak burada neoliberal politikaların, pek çok alanda olduğu gibi doğal ve kültürel değerlerin korunması alanında da yıkım yaratan bir süreci ortaya çıkardığını vurgulamak gerekmektedir. Ancak bu durumun sonuçları toplumun değişik kesimleri tarafından birbirinden farklı biçimde algılanmış ve yorumlanmıştır. Örneğin, Türkiye’de de neoliberal politikaların en katıksız ve sert uygulandığı dönem olarak 2002 sonrasındaki süreç belirtilmektedir. Bu süreçte, doğa koruma alanında yapılan uygulamalar, siyasi temsilciler ve ortaya çıkan politikaların uygulayıcıları olan bürokratlar tarafından farklı biçimde yorumlanırken, doğa koruma alanında faaliyet gösteren STK’lar, meslek odaları ve bir kısım sivil halk tarafından tam tersi şekilde açıklanmış ve yoğun şekilde eleştiriye tabi tutulmuştur (Serter, 2020: 243). Göreme Vadisi ve çevresinin milli park statüsünün kaldırılması bu durumun en iyi örneklerinden biridir.

Yakın bir tarihe kadar milli park statüsü taşıyan Görene Vadisi ve Çevresi, Resmi Gazete’de 22.10.2019 tarihinde yayımlanan Cumhurbaşkanlığı kararıyla milli park statüsünden çıkarılmıştır. Göreme Vadisi ve çevresi, 1986 yılına ait Bakanlar Kurulu kararı ile milli park ilan edilmiş ve ilgili Cumhurbaşkanlığı kararıyla, bu bakanlar kurulu kararı yürürlükten kaldırılmıştır. Bu uygulama çok ciddi tartışmalara, eleştirilere ve endişelere neden olmuştur. 33 yıl boyunca milli park statüsünde korunan ve 9600 hektar alanı kapsayan milli park, Uçhisar, Göreme, Çavuşin, Ortahisar, Avanos ve Ürgüp sınırlarını kapsayan bu alan, Kapadokya’nın daha iyi korunması, turizmin geliştirilmesi ve imar planlarının tek elden yapılması amacıyla Kapadokya Alan Başkanlığı kurulması sebep gösterilerek mevcut statüsünü kaybetmiştir. Kapadokya Alan Başkanlığı’nın kurulmasına ilişkin yasal düzenleme gereği Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Tarım ve

Orman Bakanlığı'nın ortak yetki alanı olan ve buna rağmen güçlükle korunan Göreme Vadisi ve çevresindeki yetkileri Kapadokya Alan Başkanlığı'na devredilmiştir (Hürriyet Gazetesi, 1999).

Ancak 2873 sayılı kanunda sayılan tabiatı koruma alanı, milli park, tabiat parkı ve tabiat anıtları 11.08.1983 tarihinden bu zamana aynı kanunla yönetilen ve diğer korunan alan türleri ile kıyaslandığında yasal ve idari değişikliklerden en az etkilenmiş, doğal karakteri daha yüksek olan koruma alanlardır (Serter, 2020: 243). Bu derece hassas ve önemli alanların korunması açısından, yönetim ve karar verme hakkının tek bir kurumda toplanmış olması pek çok sivil toplum kuruluşu, uzman ve bölge halkı tarafından endişeyle karşılanmıştır. Daha önce Göreme Vadisi ve çevresinin milli park statüsünde olduğu dönemde, yapılacak olan herhangi bir çalışma, üç ayrı bakanlığın olmasına bağlı olarak gerçekleştirilmekteydi. Bu nedenle, belirtilen dönemde alana zarar verebilecek uygulamaların hayata geçirilmesinin çok daha güç olacağı düşünülmektedir. Göreme Vadisi ve çevresinin milli park statüsünden çıkarılması ve kontrolün yalnızca Kapadokya Alan Başkanlığına verilmiş olması, her ne kadar pek çok konuda yürütmeyi kolaylaştırırsa da, kişi ya da kurumlara özel uygulamaların önünü açabileceği endişesini doğurmaktadır.

2.4.1.5.Doğal Sit Alanlarının Korunmasına Yönelik İlke Kararları

Mevzuatta, 2863 sayılı yasa dışında doğal miras alanlarına ilişkin doğrudan uygulamaya sayılabileceğimiz ilke kararları dışında bir uygulama bulunmamaktadır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın web sitesinde, doğal sit alanları ya da tabiat varlıkları ile doğrudan ilgili olan toplam 14 adet ilke kararı bulunmaktadır (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2022). Bu ilke kararları doğal sit alanlarının ya da bazı tabiat varlıklarının tespitinden doğal sit alanlarının pek çok farklı alanda kullanıma yönelik geniş bir alana yayılmaktadır. Aşağıda belirtilen ilke kararları ile doğal sit alanları ile ilgili mevzuattaki yasal boşluklar giderilmeye çalışılmaktadır.

- 740 sayılı İlke Kararı(728 Sayılı İlke Kararına Yönelik Değişiklik)
- 728 sayılı İlke Kararı) (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun Doğal (Tabi) Sitler Koruma ve Kullanma Koşulları İle İlgili İlke Kararı

- Doğal Sit Alanlarındaki Köy Yerleşik Alanlarında, Civarında ve Mezralarda Yapılacak Yapılara İlişkin Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu İlke Kararı
- Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonu İlke Kararı
- Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu İlke Kararı
- Doğal Sit Alanlarında Planlanan Hidroelektrik Santralleri (HES) Projelerinin Gerçekleştirilmesine Yönelik İlke Kararı
- Doğal Sit Alanlarında Kalan Yapılarda Yapı Ruhsatı Değişikliği ve Basit Onarımlara Dair İlke Kararı
- Tabiat Varlığı Olarak Belirlenecek Olan Doğal Mağaralara İlişkin İlke Kararı
- Doğal Sit Alanlarında Rüzgâr Enerjisi Santralleri (RES) İlke Kararı
- Doğal Sit Alanlarında Güneş Enerjisi Santralleri (GES) İlke Kararı
- Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonunun Mağara Teknik Değerlendirme Raporlarına İlişkin İlke Kararı
- Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu Ulusal Ölçekte Kamu Altyapı Yatırımları Hakkında İlke Kararı
- Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonunun, Doğal Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararı
- Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonunun, Tabiat Varlığı Olarak Belirlenecek Anıt Ağaçların Tespitine İlişkin İlke Kararı
- Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonunun, 109 Sayılı Doğal Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararında Değişiklik Yapılmasına Dair İlke Kararı

Yukarıdaki ilke kararlarından 728 sayılı ilke kararına göre doğal (tabii) sit, “jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup, ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından yer üstü, yer altı veya su altında bulunan korunması gerekli alanlar” olarak tanımlanmaktadır. İlke kararına göre, bu alanlarda yapılacak tespit çalışmalarında, alanın özelliğine göre ilgili kurum ve kuruluşların görüşlerinin alınması gerekmektedir. 728 Sayılı İlke Kararı aynı zamanda doğal sitleri aşağıdaki şekliyle sınıflandırmaktadır (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2022):

- **I. Derece Doğal (Tabii) Sit:** Bilimsel açıdan evrensel değere, ilginç özellik ve güzelliklere sahip olması ve ender bulunması nedeniyle kamu yararı

açısından mutlaka korunması gerekli olan, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak alanlardır. Bu alanlarda, aynı ilke kararında belirtilen istisnai durumlar dışında, bitki örtüsü, topografya, siluet etkisini bozabilecek, tahribata yönelik hiçbir eylemde bulunulamayacaktır.

- **II. Derece Doğal (Tabii) Sit:** Doğal yapının korunması ve geliştirilmesi yanında kamu yararı göz önüne alınarak kullanıma açılacak alanlardır. Bu alanlarda, turizm yatırım ve turizm işletme belgeli turistik tesisler ile hizmete yönelik yapılar dışında herhangi bir yapılamaya gidilemeyecektir.
- **III. Derece Doğal (Tabii) Sit:** Doğal yapının korunması ve geliştirilmesi yolunda, yörenin potansiyeli ve kullanım özelliği de göz önünde tutularak konut kullanımına da açılacak alanlardır.

Taşınmaz doğal varlıkların korunmasına yönelik olarak ilan edilen doğal sit alanlarında alınacak koruma tedbirlerinde ilke kararında yer alan esaslar doğrultusunda hareket edilmelidir. Koruma bölge kurulları tarafından doğal sit alanı yapılmasından hemen sonra yukarıdaki derecelendirmenin yapılması ve alanın hangi sit derecesinde olduğunun belirlenmesi zorunludur. Doğal sit alanlarında yeni yapı inşa etme yasağı sit alanının ve derecelendirmesinin ilanından sonrasını kapsayacaktır. Ancak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın bu ilke kararının, doğal sit alanlarındaki koruma bölge kurullarının yetkisini azaltmayacağı, sit alanlarında yapılacak uygulamaların koruma bölge kurulu kararları doğrultusunda gerçekleşeceği de unutulmamalıdır (Çolak, 2015: 681-682).

Burada belirtilmesi gereken bir diğer husus da “karma sit alanı” kavramıdır. Kapadokya, UNESCO Dünya Miras Listesi'ne karma miras olarak kaydedilmiştir. Ancak ulusal mevzuatımızda karma miras ya da karma sit alanı ile ilgili herhangi bir yasal düzenleme bulunmadığı gibi kavramın tanımı ve kapsamı konusunda da görüş birliği sağlanamamıştır. Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik mevzuat uygulamaları içerisinde karma sit alanlarına ilişkin tek düzenleme, kentsel arkeolojik sit alanlarına ilişkin ilke kararıdır (Çolak, 2015: 697). Ancak Dünya Miras Listesi'nde kayıtlı iki karma miras alanımızın bulunması ve aday listemizde de dört adet karma alan bulunduğu göz önünde bulundurulsa, bu eksikliğin giderilmesi son derece önem taşımaktadır. UNESCO'nun Dünya Miras Alanı ilanında, aday

başvurulularında alanın korunmasına yönelik plan ve politikaların varlığı etkili olmaktadır.

2.4.2. Miras Alanlarının Korunmasına Yönelik Dolaylı Uygulamalar

Kültürel ve doğal mirasın korunmasına yönelik olarak uygulamaya koyulmuş doğrudan uygulamalardan farklı olarak bir de amacı başka bir alanı düzenlemek olmakla beraber, içerdiği bazı hükümlerin korumayla dolaylı olarak ilgili olan düzenlemeler bulunmaktadır. Bu dolaylı mevzuat uygulamaları ve kanunlar içerisinde doğal ve kültürel mirasın korunmasına ilişkin ilgili madde ve ifadeler aşağıda açıklanmaktadır (Özgönül, 2013; Çolak, 2015):

2.4.2.1. Turizm Teşvik Kanunu:

Turizm sektörünü düzenlemeyi ve geliştirmeyi amaçlayan bu kanun, turizm bölge ve alanlarının belirlenmesinde, ülkenin doğal, tarihi, arkeolojik ve sosyo-kültürel değerlerinin dikkate alınmasını öngörmektedir. Bunun yanı sıra, turizme yönelik planlama etkinliklerinde, bölgenin doğal ve kültürel değerlerinin bozulmamasına özen gösterileceği de kanunda vurgulanmaktadır (Madran, 2013: 100).

Turizmi Teşvik Kanunu, 2634 Kanun numarası ile 1982 yılında Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Turizm Teşvik Kanunu’nun 3. Maddesi daha sonra değiştirilerek “Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri” tanımını getirmiştir. Bunlar tarihi ve kültürel değerlerin yoğun olarak yer aldığı ve/veya turizm potansiyelinin yüksek olduğu yöreleri korumak, kullanmak, sektörel kalkınmayı ve planlı gelişimi sağlamak amacıyla değerlendirmek üzere sınırları Bakanlığın önerisi ve Bakanlar Kurulu kararıyla tespit ve ilan edilen bölgelerdir (Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 1982).

Yasanın 2. Maddesine göre Kültür ve Turizm Bakanlığı kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri ve turizm merkezleri içinde her ölçekteki planları yapmaya, yaptırmaya, resen onaylamaya ve tadil etmeye yetkilidir. Ayrıca kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri ve turizm merkezlerinde diğer kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılacak satış, tahsis, kiralama, sınır ilanı ve değişikliği işlemleri ile çevresel etki yaratacak alt yapı ve üst yapı projeleri için Kültür ve Turizm Bakanlığının olumlu görüşünün alınması gereklidir (Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 1982).

2.4.2.2.Kıyı Kanunu:

Bu kanunun amacı, "...sahil şeritlerinin doğal ve kültürel değerlerini gözeterek koruma ve toplumun yararlanmasına açık, kamu yararına kullanma esaslarını tespit etmek..." olarak belirlenmiştir. Buradaki önemli vurgu, korumada kamu yararının olduğu, koruma alanlarının kullanma koşullarının belirlenmesinde yine kamu yararının gözetilmesinin gerektiğidir (Madran, 2013: 101).

2.4.2.3.İmar Kanunu:

1956 yılında yürürlüğe giren 6785 sayılı İmar Kanunu'nun, "yapılacak binaların eski eserlere ve arkeolojik sahalara olan mesafelerinin" hazırlanacak tüzüklerle belirlenmesine ilişkin hükmü, planlama/koruma ilişkisini gündeme getiren ilk düzenlemedir. İmar kanununda kimi değişiklikler yapan 1605 sayılı kanuna göre "...eski eser veya tarihi sanat yapılarının ve bunlarla bir bütünlük teşkil etmek üzere muhafazası gerekli çeşme, eski sokak ve meydanıkların muhafazasına dair esaslar..." ilgili Bakanlıklar tarafından ortak olarak oluşturulacaktır (Madran, 2013: 65).

2.4.2.4.Çevre Kanunu:

Özellikle doğal değerlerin korunması ve çevresel kirliliğin önlenmesine ilişkin düzenlemeler getiren bu yasanın amaçları arasında, "...ülkenin doğal ve tarihsel zenginliklerinin korunarak, bugünkü ve gelecek kuşakların sağlık, uygarlık ve yaşam düzeyinin geliştirilmesi ve güvence altına alınması..." yer almaktadır. Koruma konusunun gelecek kuşaklarla ilgili bu boyutu, yasal düzenlemelerimizde ilk kez yer almaktadır. Bu husus, 1975 Avrupa Mimari Miras Yılı'ndan bu yana vurgulanan ve görevimizin "doğal ve kültürel değerleri koruyarak bizden sonraki nesillere iletmek" olduğu ilkesinin, yasalarımızda da yer alması bakımından önem taşır (Madran, 2013: 101).

2.4.2.5.Maden Kanunu:

Maden Kanunu, 3213 kanun numarası ile 1985 yılında yürürlüğe girmiştir. Maden Kanununun 7. Maddesi, korunması gerekli doğal ve kültürel alanlara yönelik olarak şu ifadeler yer vermektedir: "Orman, muhafaza ormanı, ağaçlandırma alanları, kara avcılığı alanları, özel koruma bölgeleri, milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtı, tabiatı koruma alanı, tarım, mera, sit alanları, su havzaları, kıyı alanları ve sahil şeritleri, karasuları, turizm bölgeleri, alanları ve merkezleri ile kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri, askerî yasak bölgeler ve imar alanları ile mücavir

alanlarda madencilik faaliyetlerinin çevresel etki değerlendirmesi, gayri sıhhi müesseseler ile ilgili hususlar dahil hangi esaslara göre yürütüleceği ilgili bakanlıkların görüşü alınarak Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir(Madran, 2013: 101).”

2.4.3. Miras Alanlarının Korunması İle İlgili Diğer Uygulamalar

Destinasyonların yönetiminde kabul görmüş bazı uygulamalar, sürdürülebilir bir anlayış ve inançla, doğal ve kültürel miras alanlarının korunmasına yasal uygulamalar gibi doğrudan fayda sağlamayı amaçlamaktadır. Bu uygulamalar, taşıma kapasitesi, pazarlamama, alan yönetimi, master planlar ve planlı bir turizm gelişimini hedefleyen 2023 Türkiye Turizm Stratejisi olarak belirtilebilir.

2.4.3.1.Taşıma Kapasitesi

Destinasyonlardaki turizmin sınırlandırılması, doğal ve kültürel varlıklardaki bozulmayı önlemeye yönelik olarak uygulanan yöntemlerden birisi olarak kabul edilmektedir. Sınırlandırmadan kasıt, bölgenin kaldırabileceği büyüklükteki turizm faaliyetinin sınırlarını önceden belirlemektir. Bu sınırlandırma, aşırı talepten kaynaklanan baskının sebep olduğu doğal ve kültürel mirasın sınırsız ve sorumsuz bir Şekilde tüketilmesinin önlenmesi için uygulanabilecek bir yöntem olarak görülmektedir (Kahraman ve Türkay, 2009: 64).

Bütün ekonomik faaliyetlerde olduğu gibi turizmde de kullanılan kaynaklara bağlı olarak bir sınır sorunu bulunmaktadır. Ekonomik sektörlerdeki kontrolsüz büyüme, gerçekleştiği bölgede kaynaklar üzerinde büyük baskılar oluşurmaktadır. Turizm endüstrisinde temel çekicilik unsurları olan doğal ve kültürel kaynakların, kendini yenileyebilmesi, koruma-kullanma dengesi içerisinde kullanılarak gelecek nesillere aktarılması oldukça önemlidir. Bu durumun sağlanabilmesinde taşıma kapasitesi önemli bir rol oynamaktadır (Demir ve evirgen, 2006: 155).

Günümüzde mühendislik ve doğa bilimlerinin farklı alanlarında kullanılan “taşıma kapasitesi” kavramı, ilk olarak, deniz taşımacılığında, bir geminin taşıyabileceği yük miktarını ifade etmek için kullanılmıştır. Taşıma kapasitesi kavramının doğa bilimleri alanında kavramsal temelleri ise yaklaşık iki yüzyıl önce Malthus’un nüfus prensibi üzerine yapmış olduğu çalışmaya dayanmaktadır. Nüfus artışının geometrik, gıda ve tüketim maddelerinin ise aritmetik bir Şekilde artacağını savunan bu

düşünce,daha sonraları diğer canlılar (bitki ve hayvan toplulukları) için de tartışılmaya başlanmıştır (Göktuğ, Yıldız, Demir, & Bulut, 2013: 196).

Taşıma kapasitesi, kavramsal olarak bir sistemin herhangi bir durumu ya da değişikliği kabullenme veya içine çekme durumu anlamına gelmektedir. Farklı bir ifadeyle taşıma kapasitesi; “*bir bölgenin sosyo-kültürel değerleri ile doğal ve kültürel varlıklarına zarar vermeden ve ziyaretçi memnuniyetini düşürmeden ağırlayabileceği ziyaretçi sayısı*” olarak ifade edilebilir. Yani taşıma kapasitesi, bir destinasyonda turizmin gelişmesine sabit ve belirlenebilir bir sınır getirmektedir (Demir ve Çevirgen, 2006: 155; Kahraman ve Türkay, 2009: 64; Sonuç, 2014: 26).

Bazı yazarların ortaya çıkışını 1930’a kadar takip etmesine rağmen taşıma kapasitesi, 1960’lardan bu yana turizm ve rekreasyon çalışmalarında yaygın olarak uygulanan bir kavram olarak literatürde yerini almaktadır. Sürdürülebilir turizm söyleminin ortaya çıkmasında önemli bir kavram olarak görülmesine rağmen, “*Kabul Edilebilir Değişim Sınırları*”, “*Ziyaretçi Etki Yönetimi*”, “*Ziyaretçi Deneyimi ve Kaynak Koruması*” ve “*Rekreasyon Fırsatı Spektrumu*” gibi ilgili kavramların ortaya çıkmasıyla son yıllarda daha az popüler hale gelmiştir (Kannel, 2016:133).

“Bir destinasyonun turistlerin deneyimlerinde herhangi bir azalma ya da tatminsizliğe yol açmaksızın, taşıyabileceği, karşılayabileceği turist sayısı veya yeteneği olarak” tanımlanan turistik taşıma kapasitesinin dört farklı boyutu bulunmaktadır. Bunlar (Doğan, 2013: 94):

- 1. Sosyal Taşıma Kapasitesi:** Sosyal taşıma kapasitesi, bir destinasyondaki iki temel grubu oluşturan ziyaretçiler ve ev sahibi olan yerel halkın ilişkileriyle ilgili bir kavramdır (Doğan, 2013: 95). Sosyal taşıma kapasitesi, ziyaret edilen destinasyondaki yerel halkın, turistlerin huzuru için onların davranışlarına göstereceği hoşgörü düzeyi ve turistlerin kalabalıklaşma derecesinin diğer turistler tarafından kabul edilmeye hazır olduğu seviye olarak tanımlanmaktadır. Ziyaret edilen destinasyonlarda ziyaretçiler ile yerel halkın etkileşimi olarak tanımlanan sosyal taşıma kapasitesi; bu ilişkilerin olumlu veya olumsuz unsurlarını içermektedir. Yani; ziyaretçi yerel halktan, esnaftan, hizmetlerden ve konaklama yaptığı işletmeden memnunsu destinasyon hakkında olumlu, değilse olumsuz bir düşünceye sahip olmaktadır (Gökdeniz, 2019: 3007).

2. **Fiziki taşıma kapasitesi:** Bu kavram, tanımlanmış bir mekân içine, belirli bir zamanda fiziksel olarak sığabilen maksimum insan sayısını ifade etmektedir (Cengiz ve Ayhan, 2008: 98). Turizm faaliyetleri açısından fiziki taşıma kapasitesi, bir destinasyonu ziyaret edebilecek ve konaklama yapabilecek maksimum turist sayısını ve bir turist fiziksel olarak kaplayabileceği en az boşluğu ifade etmektedir (Sonuç, 2014: 27).
3. **Ekolojik Taşıma Kapasitesi:** Ekolojik taşıma kapasitesi, turizmin doğa üzerindeki etkisinin kabul edilebilir düzeyde olması için sınırların belirlenmesi anlamına gelmektedir. Belirlenen bu sınırların aşılması, telafisi mümkün olmayan pek çok sonucun doğmasına sebep olabilmektedir. Çevre ile turizmin birbirlerine ne derece bağımlı oldukları düşünüldüğünde, yaşanacak ekolojik bozulmalardan turizmin de olumsuz olarak etkileneceği muhakkaktır (Avcı, 2007: 491).
4. **Ekonomik Taşıma Kapasitesi:** Ekonomik taşıma kapasitesi, ekonominin turizme dayanma derecesi olarak açıklanabilmektedir. Turizmin bölgeye yararları ile maliyetleri arasındaki denge olarak da ifade edilmektedir. Bir ülkenin veya bölgenin ekonomisinin turizme aşırı bağımlılığı, diğer ekonomik sektörlerin ihmal edilmesi ile ilgilidir. Özünde ekonomik taşıma kapasitesi, turizmin sağladığı karlılık ve fırsat maliyetleri arasındaki güçlü bağlantılara bağlıdır (Avcı, 2007: 492; Sonuç, 2014: 27).

İlgili literatür çalışmalarının bir kısmı, taşıma kapasitesi yaklaşımına yönelik bazı eleştiriler dile getirmektedir. Örneğin; sosyal veya biyofiziksel taşıma kapasitesine ulaşmada kullanılan standartlarda aşırı indirgemeci davranmak ve istenen koşulların sağlanması için gereken açık standartlara atıfta bulunulmaksızın kapasitelerin oluşturulması, bu eleştirilerden bazılarıdır. Ayrıca taşıma kapasitesinin altında yatan temel sorunun “kaç kişi çok fazla?” sorusu olmadığı da ifade edilmektedir. Temel sorunun, bir alanın hedefleri göz önüne alındığında, mevcut koşullardan ne kadar etkilendiği ya da değişiklikleri ne kadar kabul edebildiği olarak belirtilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (McCool ve Lime, 2001: 379). Ancak yine de taşıma kapasitesinin, turizm faaliyetlerinin etkilerinin azaltılmasını ve buna bağlı olarak doğal ve kültürel alanların korunmasını amaçlayan yöntemlerden birisi olarak çok önemli olduğu söylenebilir.

2.4.3.2.Pazarlamama (Demarketing)

Uygulamada aşırı talep, fazla arz kadar bir pazarlama sorunudur. Pazarlama yöneticileri, aşırı talep dönemlerinde çok sayıda ve çözümü, zor müşteri karması ve pazarlama karması kararıyla karşı karşıya kalmaktadır. Uzun vadede müşteri ilişkilerine zarar vermeden, toplam talebi veya belirli talep sınıflarını arz seviyesine indirmenin yollarını bulmak zorundadırlar (Kotler ve Levy, 1971: 75). Turistik ürüne olan yüksek talep karşısında turistik arzın sınırlı ve mevsimsel olması, az sayıdaki turistik ürünün çok sayıda ziyaretçiye yetmemesi, turizm pazarlaması yöneticilerini talebi yönlendirmek üzere farklı politika ve stratejileri uygulamaya yöneltmiştir. Bu strateji ve politikalar bazı durumlarda, talebin azaltılması veya zararlı kabul edilen Pazar bölümünün ortadan kaldırılması gibi negatif yönlü de olabilmektedir. Tam da bu noktada 1970'lerden beri var olduğu bilinen pazarlamama (demarketing) uygulamaları devreye girmektedir. Bu uygulamalar, harcamamaya ya da harcatmamaya yönelik stratejiler sunmaktadır (Türkmendağ, Yılmaz ve Altıntaş, 2015: 107).

Pazarlamama, pazarlamacıların normalde talebi artırmak için kullandıkları araç ve teknikleri kullanarak ürün talebini azaltmaya yönelik kasıtlı bir girişim olarak tanımlanabilir. İlk başta, bu bir çelişki gibi görünmektedir. Pazarlamama, bazen genel olarak talebin azaltılması, bazen “istenmeyen” müşterilerden kurtulma, bazen de belirli zamanlarda bir ürüne olan talebi azaltmaya yönelik uygulamalardan oluşmaktadır. Bunun, Pazar bölümlendirmenin tam tersi olduğu söylenebilir (Bradley ve Blythe, 2014: 3).

Turizm açısından da oldukça önemli olan pazarlamama, turistik talebin yönlendirilmesinde ve turizm planlamasında kullanılan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca kitle turizmine yönelik planlama ve turizmin kültürel ve doğal çevre üzerindeki olumsuz etkilerini azaltıcı, sürdürülebilir stratejiler arasında da yer edinmiştir. Pazarlamamagenel olarak, müşterileri veya belirli bir sınıf müşteriyi geçici veya sürekli olarak vazgeçirmeyle ilgilenen bir pazarlama uygulaması olarak tanımlanmaktadır (Türkmendağ, Yılmaz ve Altıntaş, 2015: 109).

Kotler ve Levy (1971) pazarlamama kavramını, amacını, özelliklerini ve türlerini üç ana başlık altında açıklamaktadır. “Genel pazarlamama” aşırı talebin azaltılması, “seçici pazarlamama” istenmeyen Pazar bölümlerinin uzaklaştırılması ve “göstermelik pazarlamama” ise tüketicilerin cezbedilmesi amacıyla arzın (ürün

miktarının) kısıtlı veya kıt olduğu algısının yaratılmasıdır (Kotler ve Levy, 1971: 76). Bradley ve Blythe (2014: 3) ise pazarlamayı altı başlık altında sınıflandırmıştır. Bunlar aşağıda açıklanmaktadır:

- 1. Genel pazarlamama:** Bu pazarlamama uygulaması, genel pazardaki genel talebi azaltma girişimidir ve talep çok yüksekse gerçekleştirilmektedir. Kotler ve Levy (1971), genel pazarlamamayı bir restoran örneği vererek açıklamaktadırlar. Talebin kapasiteyi aştığı küçük bir restoranda, insanlar iptalden yararlanma umuduyla restoranda birikip beklemektedir. Bu kalabalığın, restoranın atmosferini etkileyebileceğini fark eden restoran yönetimi ise, doğal olarak talebi, kapasitenin karşılayabileceği noktaya çekmek isteyecektir. Bu gibi durumlarda da genel pazarlamama, uygulanabilecek faydalı bir yöntem olarak belirtilmektedir.
- 2. Seçici pazarlamama:** Bu, belirli müşteri sınıflarından gelen talebin caydırılmasını içermektedir. Örneğin, bir otel rahatsızlık verici misafirleri caydırmak isteyebilir veya bir sigorta şirketi iddiada bulunma olasılığı en yüksek olan kişileri uzaklaştırmak isteyebilir. Farklı fiyatlandırma uygulamaları ile bu amaç gerçekleştirilebilir. Ancak bazı durumlarda çok daha ince politikaların uygulanması da gerekebilmektedir.
- 3. Göstermelik pazarlamama:** Bu, talebi artırmak için bir araç olarak tüketicileri satın alma kararından caydırmaya çalışıyormuş gibi görünmektir. Bazen bir işletme, müşterilerini kaybetmek istiyormuş gibi görünüp, talebi arttırmak isteyebilir. Örneğin, sınırlı bir ürün arzı olduğunu veya birileri için ayrılmış olduğunu iddia eden bir işletme bu nedenle insanların satın almalarına izin verilen “seçilmiş birkaç kişiden biri olma” arzusunu artırabilir. Bazı durumlarda da işletmeler, satışlar düşük olduğu için ürünleri geri çekme tehdidinde bulunabilirler ve böylece satışlarını artıran bir yöntem geliştirmiş olurlar.
- 4. Senkron (eşzamanlı) pazarlamama:** Satış faaliyetlerini, işletmenin üretim planlamasıyla senkronize olan zamanlarda gerçekleşecek şekilde değiştirmeye çalışan bir pazarlamama uygulamasıdır. Amaç, mevcut satışları (zaten optimum seviyelerde olan),yeniden dağıtmaktır. Böylece satışlar, tedarikçinin tercih ettiği zamanlarda veya yerlerde gerçekleşecektir. Örneğin,

yüksek mevsimsel satışları olan ve bu nedenle kaynaklarını verimsiz kullanan kuruluşlar, mevsimsel olmayan satışlarını artırmak isteyebilir. Eşzamanlı pazarlamama, farklı fiyatlandırma politikaları uygulanarak, yoğun talep zamanlarında reklam faaliyetleri kesilerek veya yoğun zamanlarda kullanılabilirliği sınırlayarak gerçekleştirilebilir.

5. **Karşı pazarlamama:** Bu, satın alma baskısına karşı kasıtlı bir girişimdir ve genellikle uyuşturucu, tütün veya alkol tüketimini azaltmak için bir halk sağlığı kampanyasının bir parçası olarak yapılır. Genel olarak bir kamu sektörü faaliyetidir. Ancak bazen bir ürünün bazı kullanımlarının işletme imajına zarar verdiğinin tespit edilmesi halinde özel sektör tarafından da kullanılabilir. Bu pazarlamama türünde, amaç bazen tüketimi tamamen durdurmak da olabilmektedir.
6. **Kasıtsız (istemsiz) pazarlamama:** Satışları artırmak için gerçekleştirilen birçok başarısız uygulamadan sonra istemeden, satışların kaybedilmesine yol açan bir pazarlamama uygulamasıdır.

Pazarlamama stratejileri, pek çok sektörde olduğu gibi turizmde de çevreye duyarlı alanlarda, talep yoğunluğunun olduğu destinasyonlarda ve milli parklar üzerinde ziyaretçi baskısını azaltmak için kimi zaman bir araç olarak kullanılabilir. Turizm literatüründe, pazarlamamanın, istenen belirli hedeflere ulaşmakta bir yöntem olarak turizm yönetiminde kullanılabileceğini ifade eden birçok çalışma bulunmaktadır (Eren ve Bozkurt, 2020; Memiş, 2017; Zengin ve Kiper, 2020). Ayrıca birçok turizm destinasyonunda talebi azaltma veya düzenleme ihtiyacının günümüzde turizm yönetiminin önemli bir parçası olduğu da savunulan konulardandır. Destinasyonlardaki talep yoğunluğunun yönetilmesine yönelik bir kontrol aracı olarak pazarlamama uygulamaları, ziyaretçinin sınırlı kaynaklara sahip olan destinasyonlara erişimi kontrol altına almayı sağladığı için sürdürülebilir turizm noktasında oldukça etkili ve olumlu bir yöntem olarak nitelendirilmektedir (Öztürk, 2020: 752).

2.4.3.3. Alan Yönetimi

Koruma alanlarında yürütülen koruma ve yenileme çalışmaları ile koruma planlarının, bu çalışmalara yönelik olan katılım ve finans mekanizmalarının, bütünlük koruma anlayışına bağlı olarak gelişen bütünlük kentsel yönetim

stratejilerinin tartışıldığı günümüzde, alan yönetimi ve yönetim planı gibi kavramlar giderek önem kazanmaktadır. Sit alanlarının korunması, geliştirilmesi ve yönetiminde, alan yöneticileri için bir yol haritası ve rehber olarak tanımlanan yönetim planları ile ilgili olarak son yıllarda yapılan çalışmalar tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de önem kazanmaya başlamıştır. “Alan yönetimi” ve “yönetim planı” kavramları Türkiye’nin gündemine 1993 yılında taraf olduğu ve doğal koruma alanlarından sulak alanlar ile ilgili olan Ramsar Sözleşmesi (Ramsar Convention, 1971) ile girmiştir. Kültürel değerlerin korunması konusunda ise UNESCO Dünya Mirası Komitesi’nin aldığı kararlar doğrultusunda yayınlanan Dünya Miras Sözleşmesi ve Dünya Mirası Sözleşmesinin Uygulanmasına Yönelik İşlevsel İlkeler Uygulama Rehberi ile girmiştir (Gülersoy, 2012: 93-94).

Ülkemizde, alan yönetiminin ne olduğu hususunda doğrudan bir kanun hazırlanmamıştır. Bunun yerine 2863 sayılı kanuna eklenen bir madde ile alan yönetiminin nasıl gerçekleşeceğine ilişkin hükümler getirilmiştir. Bu ek maddede alan yönetimi, başkan, danışma kurulu ve denetleme kurulundan oluşan, yönetim planı doğrultusunda yönetim alanının idaresinden sorumlu olan idari yapılanma olarak tanımlanmıştır (Çolak, 2015: 190).

Korunacak alanların yönetiminde üç ana unsur bulunmaktadır. Bunlardan ilki “yönetim alanı” olarak adlandırılan ve yönetime konu olan alandır. İkincisi, alanın, nasıl, kimlerle, neden ve ne zaman korunacağıyla ilgili olan yönetsel eylemlerin bütünü olan yönetimdir ve “alan yönetimi” olarak adlandırılmaktadır. Alan yönetiminin etkili ve verimli bir şekilde gerçekleşmesini sağlamak üzere oluşturulan ve alan ile ilgili tüm girdilerin eşgüdümünü sağlamak amacı ile hazırlanan plan ise “yönetim planı” olarak adlandırılan üçüncü unsurdur (Güler ve Ekinci, 2010: 2).

2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda Değişiklik Yapan 5366 sayılı kanuna göre yönetim alanı, “sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahalarının doğal bütünlüğü içerisinde etkin bir şekilde korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi, belli bir vizyon ve tema etrafında geliştirilmesi, toplumun kültürel ve eğitsel ihtiyaçlarıyla buluşturulması amacıyla, planlama ve koruma konusunda yetkili merkezi ve yerel idareler ile sivil toplum kuruluşları arasında eşgüdümü sağlamak için oluşturulan ve sınırları ilgili idarelerin görüşleri alınarak Bakanlıkça belirlenen yerler” olarak tanımlanmaktadır. Aynı kanuna göre yönetim planı ise

“yönetim alanının korunmasını, yaşatılmasını, değerlendirilmesini sağlamak amacıyla, işletme projesini, kazı planı ve çevre düzenleme projesi veya koruma amaçlı imar planı dikkate alınarak oluşturulan koruma ve gelişme projesinin, yıllık ve beş yıllık uygulama etaplarını ve bütçesini de gösteren, her beş yılda bir gözden geçirilen planlar” şeklinde tanımlanmaktadır (Gülersoy, 2012: 98-99).

Alan Yönetimi İle Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri İle Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte yönetim planının hazırlanmasında yetki ve yöntemin sit alanının türüne ve bulunduğu yere göre tanımlanacağı belirtilmektedir. Ayrıca aynı yönetmelikte alan yönetiminin hedefleri şöyle belirtilmektedir (www.resmigazete.gov.tr, 2005):

1. Alan sınırlarının tarihi, sosyal, kültürel, coğrafi, doğal, sanatsal bir bütünlük içerisinde etkileşim sahaları ve tarihi, kültürel, sosyal, coğrafi ve sanatsal nedenlerle ilişkili bulunduğu bağlantı noktalarının alanın korunması, geliştirilmesi ve değerlendirilmesi bakımından doğru tespit edilmesi.
2. Koruma, erişim, sürdürülebilir ekonomik kalkınma ihtiyaçları ile yerel toplumun ilgisi arasında uygun bir denge oluşturmanın yollarının yönetim planı ile gösterilmesi.
3. Alanın değerini arttırarak uluslararası bir seviyeye çıkarmak için genel stratejiler, yöntemler ve araçların geliştirilmesi, mali kaynakların belirlenmesi ve yaratılması.
4. Kültür turizmini geliştirmek amacıyla uluslararası işbirliği ve paylaşımı oluşturacak etkinlik ağının kurulması.
5. Belirli bir bölge içerisinde bulunan ve birbirleriyle ilişkilendirilerek bir sektör oluşturma potansiyeli bulunan sit alanlarında, bölgesel kültür sistemlerinin gelişimi için uygulama planlarının hazırlanması.
6. Yönetim alanlarının korunması ve değerlendirilmesinde tüm paydaşların (kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri, alanda mülkiyet hakkı bulunanlar, gönüllü kişi ve kuruluşlar ile yerel halkın) işbirliğinin sağlanması.
7. Sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahalarının bakım, onarım, restorasyon, restitüsyon, teşhir, tanzim ve çevre düzenlemesi çalışmalarının alan yönetiminin amaçlarına uygun olarak uluslararası koruma prensipleri ve

sözleşme hükümleri çerçevesinde korunarak yaşatılması ve böylece kullanım ve gelişim ilkelerinin ve sınırlarının belirlenmesi.

8. Kültür varlıklarının yönetiminde, konservasyon alanında, tasarım ve uygulamada, uzmanlık ve ekipmanda yüksek standartların kullanılmasının sağlanması.

Mevcut kanun ve yukarıda belirtilen ilgili Yönetmeliğin, alan yönetimine ilişkin düzenlemeleri ağırlıklı olarak arkeolojik sit alanlarını konu alacak şekilde geliştirilmiştir. Bundan dolayı mevcut hâliyle Türkiye'nin sahip olduğu doğal ve kültürel varlıklarının çeşitliliğinin yönetimi konusunda yetersiz kalabilecektir. Alan yönetimi için gereken yönetim planlarının oluşturulmasına ilişkin bir şartnamenin bulunmaması, alan yönetimi konusunda yeterli deneyime sahip olmayan ülkemizde bir olumsuzluk olarak görülmektedir. Bu bilgi boşluğunun dışında, hem ülkemizdeki koruma terminolojisinde yeni olan bu kavramların ilgili yönetmelikte yeterince açık ve net biçimde ifade edilmemiş olduğu düşünülmektedir. Kanun ve yönetmelikte yer alan işletme ve turizm pazarlamasına ilişkin ifadelerden anlaşıldığı üzere yönetim yaklaşımları, doğal ve kültürel alanların korumasını bir ticari ilişki ve korunacak kültür varlıklarını da birer eşya olarak görme eğilimindedir. Bu durum ayrıca kaygı verici olarak değerlendirilmektedir (Madran, 2019: 3).

Korunması gerekli alanlar için çağdaş bir yönetim modeli olarak kabul edilen alan yönetimi uygulamalarının, ülkemizde de ilgili bir yönetmelik hazırlanarak yürürlüğe koyulmasına rağmen temellerinin çok da sağlam olmadığı düşünülmektedir. Örneğin, Ünver ve Alptekin (2017:1150-1151), alan yönetimi uygulamalarının, UNESCO'nun Dünya Mirası Listesi'ne kabulde aradığı bir ölçüt olmasından dolayı mevzuata çok olgunlaşmadan eklenen bir yöntem olduğunu ve on üç yılı aşkın bir süredir yürürlükte olmasına rağmen metinlerde birçok eksiklik, belirsizlik ve çelişkilerin bulunduğunu bu iddialarına dayanak olacak bulgularla ifade etmektedirler. Ayrıca çalışmanın sonuçları ışığında, alan başkanlıklarının önlerindeki sıkıntılarının tam anlamıyla ve konunun uzmanlarınca ele alınması ve yalnız ilgili mevzuat metinlerine değil, diğer kurumları yapılandıran kanunlarda bile birtakım değişiklikleri ön görecektir yasal düzenlemeler üzerinde çalışılması gerektiğini belirtilmiştir.

2.4.3.4. Master Planlar

Kelime anlamı olarak temel ya da ana plan anlamına gelen master plan, bir kentin uzun vadede ve imarlı bir şekilde gelişmesine yol gösterici olarak hazırlanmaktadır. Uygulanması esas olup gelişim ve değişimin mümkün olduğu alanlarda uygulanmaktadır. Turizm Master Planı ise, çekiciliği artırmak ve daha fazla turist çekmek amacıyla bir kentin turizm alanındaki sosyo-kültürel ve çevresel gelişmelerini, turizm alt ve üstyapısını göz önünde bulundurarak, uzun vadede (10-20 yıl) gelişime yol gösterici olarak, katılımcı planlama anlayışı ile hazırlanmaktadır. Genellikle araştırma, planlama, yönetim ve uygulama süreçlerini kapsamaktadır. Master plan ile kente gelen turist sayısı, kentte yapılan turizm türleri, kentte yer alan konaklama ile yeme-içme ve diğer turizm işletmelerinin sayısı, kentte turizm açısından önemli doğal ve kültürel alanlar, taşıma kapasitesi, turizm gelirleri ve ekonomiye katkısı belirlenmektedir. Bunu belirlemek için de kentin mevcut durum analizi, piyasa analizi, kıyaslama analizi, potansiyel analizi, GZFT (SWOT) analizi, turizm ve rekreasyon analizi gibi çalışmalar yapılmaktadır. Her ülkenin bölgesel, ulusal ve yerel ölçekte master planları bulunmakta olup Türkiye’de birçok kentin de turizm master planları yapılmıştır (Konakoğlu, 2018: 33).

Turistik bir cazibe merkezi hâline getirilmek istenen yörelerle ilgili olarak önceden yörenin altyapı, ulaşım, taşıma kapasitesi, çekicilik unsurları gibi sahip olduğu özelliklerin belirlenmesi ve bu özellikler dikkate alınarak önceden planlama yapılması, turizmden kaynaklanabilecek olası sorunların önlenmesi ve geleceğe dönük projeksiyonların geliştirilebilmesine imkân sağlayacaktır (Katırcıoğlu, Boyraz, Çetin ve Soybalı, 2019: 190). Katırcıoğlu ve arkadaşlarının (2019: 200-201) yaptığı çalışmada Türkiye’de 2012-2016 arasında yapılmış olan turizm master planları karşılaştırılmıştır. Aynı çalışmada, master planlar içerisinde illerin ve bölgelerin taşıma kapasitelerine yönelik değerlendirme ve tespitler yapılmıştır. Ayrıca master planların arka plan analizi yapılmış ve işlenen konular aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

- Turistik yerler ile ilgili olarak bölgenin kısa tarihi,
- Bölgenin coğrafik olarak tanımı, coğrafik gelişmeye uygun alanların belirlenmesi,
- Nehirlerin, göllerin ve kıyı alanlarının yapısı,

- Doğal afetlere veya kıyı erozyonu gibi diğer sorunlara karşı hassaslıklar,
- İklimsel olarak, turizm gelişimi ve faaliyetleri için uygun alanların belirlenmesi ile iklim modelleri,
- Yüksek rüzgârlara, yağışlara ve taşkınlara karşı her türlü duyarlılık,
- Turizmin geliştirilmemesi gereken ya da geliştirilemeyen alanların belirlenmesi ve doğal kaynak alanları,
- Mevcut arazi kullanım miktarı ve arazi kullanım şekilleri,
- Potansiyel turizm alanlarının çevre kalitesi,
- Mevcut kalkınma planları ve şu anda gerçekleştirilen turizm uygulamalarına etkisi,
- Nüfusun sayı ve dağılımı ile göç durumu,
- Mevcut tüm sektörlerin büyüme modelleri ve büyüme eğilimleri,
- Ekonomik olarak depresif (uzun süreli olarak aşağı yönlü olan) alanlar ve özel problemlerin belirlenmesi,
- Kültürel gelenek örüntüleri, dinî ve sosyal değerler ve diğer ilgili özellikler ve gelişimin kültürel gelenekler üzerindeki etkileri,
- Destinasyonun mevsimsellik durumu.

Görüldüğü üzere master planlar içerisinde korumaya yönelik olarak doğrudan ifadelere rastlanmamaktadır. Ancak kentlerde turizm gelişiminin doğru bir şekilde planlanması ve yönetilmesi doğal ve kültürel kaynakların korunması adına hayati bir önem taşımaktadır. Bu nedenle master planlar, planlı gelişimin gerçekleştirilmesini sağlayarak doğal ve kültürel kaynakların korunmasına dolaylı da olsa katkı sağlamaktadırlar.

2.4.3.5.2023 Türkiye Turizm Stratejisi

Türkiye Turizm Stratejisi, planlama, yatırım, örgütlenme, iç turizm, araştırma-geliştirme (ar-ge), hizmet, ulaşım ve altyapının güçlendirilmesi, tanıtım ve pazarlama, eğitim, kentsel ölçekte markalaşma, turizmin çeşitlendirilmesi, mevcut turizm alanlarının iyileştirilmesi ve destinasyonların geliştirilmesi konularında uzun

dönemli hedefler belirlemiştir. Türkiye Turizm Stratejisi, Türkiye'nin doğal, kültürel, tarihi ve coğrafi değerlerini koruma-kullanma dengesi içinde kullanmayı ve alternatif turizm türleri geliştirerek, turizmden alacağı payı arttırmayı hedeflemektedir. Strateji ile öngörülen hedefler arasında temel hedef, ülkenin dört bir tarafın dağılmış olan sağlık, termal, yayla,kış ve dağ sporları, kültürel açıdan önemli yer ve yerleşmelerin tek tek ele alınmasından çok, bunların birbirleriyle entegrasyonu sayesinde daha çekici ve daha güçlü alternatif destinasyonlar ve güzergâhlar oluşturulması olarak ifade edilmektedir. Böylece zayıf kalan yerleşmelerin kültür, el-sanatları, yeme-içme tesisleri ve konaklama imkanları gibi yönleri geliştirilerek güçlenmeleri sağlanmış olacaktır (Uygun, 2015: 236).

Hedefleri doğrultusunda turizm sektörünün gelişmesine yönelik olarak 16 adet strateji belirlenmiş ve bu stratejilere yönelik kavramsal eylem haritası oluşturulmuştur. Eylem planı incelendiğinde belirtilen stratejilerin; planlama, yatırım, örgütlenme, iç turizm, araştırma ve geliştirme, ulaşım ve alt yapının güçlendirilmesi, tanıtım ve pazarlama, eğitim, hizmet kalitesi, kentsel ölçekte markalaşma, turizmin çeşitlendirilmesi, mevcut turizm alanlarının rehabilitasyonu, turizm gelişim bölgeleri, turizm gelişim koridorları, eko-turizm bölgeleri ve turizm kentleri olduğu görülmektedir. Bu hedefler doğrultusunda; sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir turizm, turizmin çeşitlendirilmesi, markalaşan turizm bölgeleri, yöresel mimari ve aktörlerle işbirliği gibi ilkeler de benimsenmiştir. Araştırma ve geliştirme stratejisi kapsamında Türkiye için bir imaj oluşturularak turizm üzerinden bir marka yaratılması hedeflenmiştir (Başdoğan, 2019: 77).

2023 Eylem Planı incelendiğinde belirtilen hedefler doğrultusunda yapılacak çalışmaların planlı bir şekilde ilerlemesinin teorik olarak sıkça vurgulandığı görülmektedir. Ancak belirlenen stratejilerin gerçekleştirilmesinde temel kaynağın kültür ve doğal varlıklar olduğu görülmesine rağmen bu alanların korunmasına yönelik hedeflerin eksik kaldığı görülmektedir. Eylem Planı içerisinde, doğal ve kültürel kaynakların korunması ve koruma-kullanma dengesinin çok sınırlı kullanıldığı tespit edilmiştir. 63 nolu eylem kapsamında “Turizmle doğrudan bağlantılı konularda “koruma-kullanma” dengesi kapsamında yasal düzenlemeler yapılması” ve bunun gerçekleştirilmesi içinde Çevre Kanunu, Turizmi Teşvik Kanunu ve Kültür ve Tabiat Kanunu, Milli Parklar Kanunu uygulamalarında ve bağlı

yönetmeliklerde bu amaçla gerekli düzeltmeler yapılacağı belirtilmiştir. Ayrıca 96. Eylem kapsamında kıyılardaki koruma statülerinin yeniden değerlendirileceği belirtilmiştir. Eko-turizmin geliştirilmesine yönelik olarak belirlenen eylemlerin gerçekleştirilmesinde planlama çalışmalarına yol gösteren koruma-kullanma dengelerini gözeterek alanın sürdürülebilir kullanımını sağlayan yönetim planları hazırlanacağı belirtilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

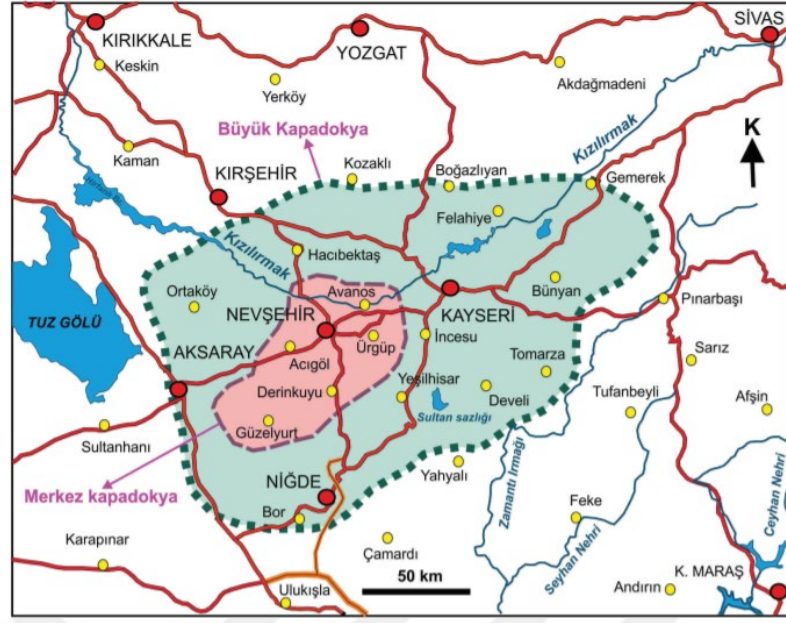
KAPADOKYA'DAKİ MİRAS ALANLARI VE TURİZM POTANSİYELİ

“-Tanrının akıl almaz işleri- dedi etrafını süzerek. Tanrı burada sanki çamur yoğurmuştu, taşları birbirinin üstüne koyup oyun oynamıştı.”

(Korat, 2000: 14)

Kapadokya çağlar boyunca sınırları değişen bir bölge olmuştur. Roma, Bizans (Doğu Roma), Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde hep farklı sınırlar çizilerek belirtilmiştir. Klasik antik yazarlar, Doğu Karadeniz'i Pontus Kapadokyası (*Pontus Cappadocia*); bugünkü Çorum, Yozgat, Kırşehir, Nevşehir, Aksaray, Niğde ve Kayseri illerinin bulunduğu bölgeyi ise Büyük Kapadokya olarak adlandırmışlardır (Pekin, 2018: 21).

Günümüzde de Nevşehir İli'nin tamamı ile Aksaray, Niğde, Kayseri ve Kırşehir illerinin de belirli kısımlarını içine alan, 38°12' ve 39°20' kuzey enlemleri ile 34°11' ve 35°6' doğu boylamları arasında kalan bölgeye Kapadokya denilmektedir. Bugünkü Kapadokya'nın sınırlarını gösteren harita Şekil 3.1'de sunulmuştur.

Şekil 3.1. Büyük Kapadokya ve Merkez (Çekirdek) Kapadokya Bölgeleri

Kaynak: (Kazancı ve Suludere, 2020)

Kapadokya'nın sınırları kadar, isminin kökeni ve anlamı da net değildir. Yaygın bir anlayışla Kapadokya “güzel atlar diyarı” anlamına gelen “katpatuka” sözcüğünden türemiştir. Ancak dilbilim araştırmalarına göre bu sözcük İran dillerinde belirtilen anlamı taşımamaktadır. Katpatuka sözcüğünü, önce Medler daha sonra da Persler kullanmıştır. Katpatuka ismine yazılı belgelerde ilk kez, Pers Kralı Büyük Daryuş'un fethettiği toprakları anlattığı yazıtlarda rastlanmaktadır. Bu yazıtlarda üç farklı dilde Katpatuka sözcüğü geçmektedir. Ayrıca bölgenin adının, bu bölgenin baştanrısı Hepat'ın (Khepat) adından türediğini ve “Khepat halkının yurdu” anlamına gelen “Khepatukh” adından türediğini savunanlar da bulunmaktadır. Bu konuda savunulan bir diğer görüş de Kapadokya sözcüğünün, Kızılırmak'ın bir kolu olan Kapadoks (Cappadox, Delice Çayı) adından türediği yönündedir (Pekin, 2018: 21-22).

Kapadokya'da ilk insan yerleşimi paleolitik döneme kadar uzanmaktadır. Bölgede yapılmış olan çeşitli araştırmalar ve kazılar neticesinde özellikle Nevşehir, Aksaray ve Kayseri illerinde tarih öncesi paleolitik, neolitik, kalkolitik dönemlere ait yerleşimler bulunmuştur. Kapadokya'nın geçmişi, paleolitik döneme kadar uzansa da bölgenin ilk önemli uygarlığının M.Ö. 2000'lerde bu bölgede koloniler kuran Asurlular olduğu belirtilmektedir. Asur egemenliği ise Hititlerin bölgeye göç etmesi ve burayı yoğun bir biçimde iskan etmesiyle son bulmuştur. M.Ö. 7. Yüzyılda

insanlık tarihinin en büyük imparatorluklarından biri olan Hitit İmparatorluğu'nun çöküşüyle bölgede karanlık ve bilinmeyen bir dönem başlamış ve bu durum, M.Ö. 6. Yüzyılda Perslerin bölgeyi işgaline kadar sürmüştür. Zerdüş olan Persler, bölgedeki ateş püskürten aktif volkanlara tapınmışlardır. Persler, M.Ö. 332 yılında Büyük İskender tarafından bozguna uğratılmıştır. Ancak Büyük İskender, burada büyük bir direnişle karşılaşmış ve bu dönemde Kapadokya Krallığı kurulmuştur. M.S. 17 yılında, son Kapadokya Kralı'nın ölmesiyle, bölge o dönemde gittikçe güçlenen Roma İmparatorluğu'nun bir eyaleti olarak imparatorluğa bağlanmıştır. Kapadokya, bundan sonraki süreçte Erken Hıristiyanlık döneminin en önemli merkezlerinden biri olmuştur. Daha sonrasında ise bölge önce Selçuklu sonra da Osmanlı egemenliğine girmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra gelişip büyüyen bölge, günümüzde Kayalık Kapadokya ya da Çekirdek Kapadokya olarak bilinen Nevşehir İli ve ilçelerini kapsayan bir turizm destinasyonu olarak karşımıza çıkmaktadır (Aydın ve Çokal, 2018: 252-253).Pekin (2018: 13-14) çalışmasında Kapadokya'nın önemini ve farklılığını aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

- Kapadokya, yalnızca tarihsel ve sanatsal bir mekan değildir. Muazzam doğal oluşumlarıyla bir doğa harikası, benzersiz bir jeoloji, jeomorfoloji ve jeoarkeoloji mekanıdır.
- Kapadokya sadece doğal güzellik değildir. Tüm dünyada benzeri olmayan doğa-insan etkileşimi ve uyumunun en güzel örneklerinden birisidir. ABD'deki Büyük Kanyon'da, Çin'deki Guilin Nehri çevresinde ve Vietnam'daki Halong Körfezi'nde benzer jeolojik oluşumlara rastlansa bile, bunların hiçbirinde Kapadokya'daki gibi süreklilik arz eden bir doğa-insan etkileşimi yoktur. Kapadokya'da doğa yaratmış, insanoğlu biçimlendirmiştir.
- Kapadokya, bugün yerli ve yabancı turistlerin yoğun olarak ziyaret ettiği Nevşehir, Avanos, Ürgüp üçgeninden ibaret değildir. Benzerlerinden farklı olarak, oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır.
- Kapadokya, yalnızca Hıristiyan Kültürü'nün ya da Anadolu Türk Kültürü'nün merkezi değildir. Asurlulardan bu yana pekçok kültür ve uygarlığın izlerini taşımaktadır.

- Kapadokya, tüm bunların dışında, mutfak kültürü, bağları ve şarap kültürü, halı-kilim, çanak-çömlek gibi el sanatlarıyla çok renkli bir kültürel yaşama da sahiptir.

Kapadokya, anlatılan tüm bu özellik ve birikimiyle günümüzde Türkiye'nin en önemli turistik destinasyonlarından biri konumundadır ve hem ulusal hem de uluslararası boyutta bilinirliği oldukça yüksektir. Her ne kadar bölgede patates, üzüm ve kabak çekirdeği gibi tarımsal ürünler üretilse de bölgenin temel ekonomik gücü turizmdir (Aydın ve Çokal, 2018: 253).

3.1. KAPADOKYA'NIN OLUŞUMU

Tüm dünyanın ilgisini çeken ve yöreye özgü olan doğal oluşumların öyküsü çok eski zamanlarda, Üçüncü Jeolojik Zaman'ın ikinci yarısında, Neojen adı verilen (yaklaşık 25 milyon yıl önce) dönemde başlamıştır. Şekil 3.2'de, Kapadokya'nın oluşum dönemi, jeolojik zaman çizelgesi üzerinde gösterilmektedir. Bu değişik manzaranın oluşmasında sırasıyla önce yer kürenin iç güçleri sonra da dış güçleri etkili olmuştur (Tuncel, 2000: 19). Derinlerde oluşan basınçla kırılıp yarılmaya ve ayrılmaya başlayan sert yer kabuğunda oluşan çatlaklardan kimi zaman gaz, kimi zaman akıcı ve kimi zaman da katı olan maddeler yüzeye püskürmeye başlamıştır. Püsküren ve soğuyan bu maddeler rüzgâr, yağış ve sıcaklık farklılıklarına bağlı olarak aşınmaya başlamıştır. En sonunda da adeta usta bir sanatçının eliyle boyanmış bir tablo gibi manzaralar oluşmuştur.

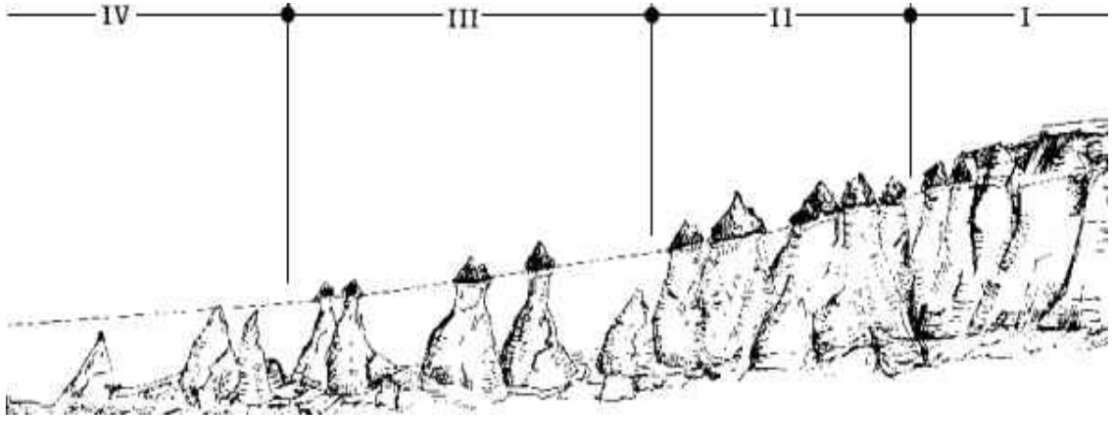

Şekil 3.2. Jeolojik Dönemler Çizelgesi

Kaynak: (Wikipedia, 2006)

Kapadokya'yı bugünkü haline getiren iki temel öge, yanardağlar ve aşınmadır. Anadolu'da Pleistosen döneminde (yaklaşık 1,6 milyon-10 bin yıl önce) oluşan ve Erdaş, Hodul, Kızıl, Oylu, Keçibuyduran, Göllü, Tekke, Aşıklı gibi küçük ama çok sayıda volkanik konilerden, binlerce yıl boyunca püskürerek bölgeyi kaplayan lav, tuf, volkan külü, tüffit, lahar, ignimbirit, kil, kumtaşı, marn, ponza, bazalt ve andezit yaklaşık 100 metre kalınlığında bir katman oluşmuştur. Bu katman daha ince olsaydı aşınmayla ortadan kalkabilirdi. Kapadokya'nın eşsizliğini sağlayan nedenlerden biri de püskürmeyle oluşan katmanın kalınlığı olmuştur. Volkanik patlamayı devamlı ve bol yağışların egemen olduğu "pluviyal dönem" izlemiş ve aşınma başlamıştır. Dördüncü zamanın başında volkanik tabakayla geniş bir plato haline dönüşmüş olan bölge atmosferik ve hidrografik nedenlerle değişmeye başlamıştır (Pekin, 2018: 26-29).

Bölgede, yaz-kış ve gece-gündüz ısı farklılıklarının yüksek olması nedeniyle tuf yüzeyinde ayrışma başlamış, bu ayrışmayı, sağanak yağışlar, sert rüzgârlar ve bölgenin ormansız oluşu hızlandırmıştır. Plato üzerinden Kızılırmak'a doğru eğimli olan yüzey üzerinde birbirine paralel vadiler ve bu vadilerin aralarında önce keskin sırtlar oluşmuş, daha sonra bu sırtlar, daha küçük yarıntılarla koniler, piramitler ve sütunlar biçiminde parçalanmıştır. Şayet, süpürmeyle değişmeye başlayan bu büyük plato üzerinde büyük ve sert kaya parçaları (bazalt ya da ignimbirit) varsa, bu kaya parçaları söz konusu piramitler üzerinde bir örtü veya baş gibi kalarak piramidi süpürmeye (denüdasyon) karşı korumuşlardır. Böylece, sanki bir heykeltıraşın elinde biçimlendirilmiş, üzerleri şapkalı, koni görüntüleriyle muhteşem sütunlar ortaya çıkmıştır. Dünyanın en etkileyici manzaralarından birisini oluşturan bu koniler, "peribacası" olarak adlandırılmıştır (Tuncel, 2000: 28). Aşağıdaki verilmiş olan Şekil 3.3'de, peribacalarının oluşum çizgisi anlatılmaktadır. Peribacalarının oluşumu dört dönemde ifade edilmiştir. I. dönem başlangıç, II. Dönem oluşum halinde, III. Dönem oluşumu tamamlanmış, IV. Dönem ise olgunlaşıp bozulmuş peribacalarını resmetmektedir.

Şekil 3.3. Peribacalarının Oluşum Çizgisi

Kaynak: (Giovannini 1971: s.61'den aktaran Pekin, 2018: 30)

Peribacaları, biçim olarak da farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar, gövdeyi oluşturan kayaç türüyle yakından ilgilidir. Gövdesi tek bir kayaç türünden oluşan peribacaları koni şeklini almaktadır. Yatay tabakaların bulunduğu alanlarda oluşan peribacaları, genellikle düzgün ve silindirik şekillerle ortaya çıkmaktadır. Tabaka eğimi ile yamaç eğimi arasında fark varsa o zaman asimetrik gövdeli peribacaları oluşmaktadır. Kimi yerlerde tüflerin üzerini sert lav akıntıları örtmüştür. Buralarda ise aşınmadan sonra ortaya çıkan şapkalı peribacaları olmuştur. Sert lavlardan oluşan kayaçlar, peribacalarının üzerinde bir şapka gibi kalmıştır. Kapadokya'da buldukları yerlere örnek vermek gerekirse Bağlıdere ve Görkündere vadilerinde silindirik gövdeli ve başlıklı, Alibağı mevkiinde asimetrik koni gövdeli, Paşabağı'nda simetrik koni biçimli bitişik iki-üç gövdeli, Devrent Vadisi'nde ise garip biçimli peribacaları görülmektedir (Tuncel, 2000: 30-32).

Kapadokya'nın sihirli atmosferini oluşturan yalnızca farklı yapılarıdaki jeolojik oluşumları değildir. Bölge, volkanik örtüsü içerisindeki kimyasalların bileşenlerine bağlı olarak muhteşem renklere bürünmektedir. Bölge bu bileşimlerin farklı dağılımı, farklı aşınma ve oksidasyon süreçleri nedeniyle bir renk cümbüşüne sahiptir. Kimi yerlerde külden dolayı griyi, bazı bölgelerde tüfün beyaz ve bej renklerini, andezitin bol olduğu yerlerde menekşe rengini, bazaltlı alanlarda ise siyahî renkleri görmek mümkündür (Pekin, 2018: 29-30).

Bölgenin bu farklı toprak yapısının bir diğer özelliği de ıslatıldığında kolayca şekillenmesi ve kurduğunda ise tekrar sertleşip sağlamlaşmasıdır. Toprağın bu özelliğini ve doğal oyukları keşfeden bölge halkı ev, ahır, mutfak, şaraphane,

ibadethane, soğuk hava deposu ve hatta yerin altında devasa şehirleri kazarak doğa ananın eserlerinin yanına kendilerininkini eklemişlerdir. Ayrıca yine bölgeye has olan ve kimi zaman Hacıbektaş Taşı olarak da isimlendirilen oniksi pek çok araç-gereç üretiminde kullanmışlardır. Oniksten üretilen bu unsurlar bugün bölgenin en önemli turistik ürünlerine dönüşmüştür. Yine Kızılırmak'ın taşıdığı alüvyonlar ve Avanos'un kendine has toprağının birleşimiyle ortaya çanak-çömlek üretiminin en güzel örnekleri çıkmaktadır (Pekin, 2018: 31).

3.2. KAPADOKYA'DAKİ MİRAS ALANLARI

1985 yılında UNESCO tarafından Dünya Mirası olarak tescillenen Kapadokya, Orta Anadolu platosunda volkanik erozyonla oluşmuş dağ sıraları, vadiler ve peri bacalarının birbirini izlediği Nevşehir ili, Ürgüp ve Avanos ilçeleri, Göreme Açık Hava Müzesi, Karain, Karlık, Yeşilöz ve Soğanlı yerleşimleri, Kaymaklı ve Derinkuyu yer altı şehirleri arasındaki bölgeyi kapsamaktadır (Demirçivi, 2017: 94).

Kapadokya'nın Dünya Miras Listesi'nde yer alması hem tanınırlığına hem de tercih edilirliliğine katkı sağlamaktadır. Ancak bu durum aynı zamanda hem Türkiye Cumhuriyeti'nin ilgili yönetim kademelerine hem de vatandaşlarına koruma anlamında daha fazla sorumluluk yüklemektedir. Kapadokya'nın eşsizliğinin doğa-insan etkilişiminden, üzerinde süregelen kesintisiz kültürel yaşamdan ve kapladığı coğrafik alanın genişliğinden kaynaklandığı daha önce belirtilmişti. Bu nedenle Kapadokya, hem bir bütün olarak değerlendirilmeli hem de o bütünü oluşturan parçalar tek tek tanınmalı ve özellikleri bilinmelidir. Çalışmanın bu bölümünde alan araştırmasının sınırlarını da oluşturan 14 miras alanı hakkında bilgi verilmektedir. Bu alanlar belirlenirken kriter olarak miras listesinde yer alması, bilinirliği ve ziyaretçi sayısı dikkate alınmıştır.

3.2.1. Göreme Açık Hava Müzesi

Literatürde yaygın olarak Kapadokya Bölgesi olarak isimlendirilen bölge hem doğal hem de kültürel özellikleri bakımından dünyanın önemli alanlarından birisidir. Bu nedenle bölgenin büyük bir bölümü, "Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Kayalık Sitleri" adıyla Dünya Mirası Listesi'ne dahil edilmiştir. Bu Miras Alanı'nın en geniş bölümünü kaplayan, bunun yanında tarihsel, arkeolojik ve doğal değerler bakımından birbirinden özgün varlıkları barındıran kesim ise Göreme Milli Parkı'dır. Kuzeyde Avanos ilçe merkezinin güneyi; Güneydoğuda Ürgüp ilçe merkezi; Güneyde

Ortahisar Kasabası; batıda Uçhisar Kasabası'nın batı kesimini kapsayan 9576 hektarlık alan, arkeolojik ve doğal değerlerin korunması amacıyla 25 Kasım 1986'da Milli Park ilan edilmiş, ancak 2019 yılında Milli Park statüsünden çıkarılmıştır. Göreme Açık Hava Müzesi, bu alan içerisinde yer alan ve Kapadokya'da en fazla ziyaretçi alan miras alanıdır (Somuncu ve Yiğit, 2008: 391).

İkinci yüzyılda çok büyük bir coğrafik alan olarak tanımlanan Kapadokya'da önemli sayıda bir Hıristiyan nüfusu bulunmaktaydı ve bu insanlar için oldukça önemli olan Kayseri ve Malatya gibi iki büyük dini merkez, yine bölge içerisinde yer almaktaydı. 3. Yüzyılda, bölgenin Hıristiyan nüfusu üzerinde çok etkili olan rahiplerin, çekirdek Kapadokya'yı hem dini düşüncenin hem de canlı bir yaşamın oldukça önemli bir merkezi haline getirdiğini görmekteyiz. 4. Yüzyılda Kapadokya üç büyük azizin memleketi olarak anılmaya başlamıştır. Bunlar Kayseri (Kaisareia) Piskoposu Basil (Basileios), kardeşi Nyssalı Gregorios ve Nazianuslu Gregorios'tur. Özellikle Aziz Basil'in öğretileri bugün bile Hıristiyan topluluklarında oldukça etkilidir. (Gülyaz, 2006: 57).

Nevşehir il merkezine 13 km. Göreme Kasaba merkezine 2 km. mesafede yer alan ve pek çok kaya oluşumu ile çevrili olan Açık Hava Müzesi, Hıristiyanlık döneminde manastır eğitiminin başladığı bir merkez olarak oldukça önemlidir. Göreme Açık Hava Müzesi içerisinde 4. Ve 13. Yüzyıllar arasına tarihlenen pek çok kilise, şapel, manastır, yemekhane gibi kayadan oyma yapı bulunmaktadır. Dış cephelerindeki sadeliğin aksine, iç duvarları birbirinden zengin dini resimlerle süslenmiş olan bu yapılar sebebiyle Göreme Açık Hava Müzesi, her yıl binlerce turist için bir çekim merkezi olmaktadır (Konyar, 2013: 70).

Kapadokya'nın Hıristiyan halkı, kilise duvarlarına bu renkli dini tasvirleri resmedebilmek için iki farklı yöntem kullanmışlardır. Kullanılan ilk yöntemde, düzleştirilen duvar yüzeyi üzerine başka hiçbir katman eklemeyen ya da farklı bir müdahalede bulunmadan doğrudan resmi boyamak yoluna gitmişlerdir. Kullanılan ikinci yöntemde ise saman ve yumurta akı gibi malzemelerle hazırlanmış bir çeşit sıvanın üzerine fresk¹ tekniği ile boyama işlemini gerçekleştirmişlerdir.

¹ “*Fresk*, aslı İtalyanca olan (*fresco*) terim, Antikite zamanından bu yana kullanılan ve taze kireç sıva üzerine uygulanan oldukça zor bir duvar resim tekniğidir. Oldukça titiz ve hızlı olunması gereken bir

Hıristiyanlığın İkonoklazma² döneminde Hz. İsa ve Havarilerini resmetmek yasak olduğu için bu dönemin yapılarında daha çok haç, palmiye ya da balık gibi figürler işlenmiştir. Yasaklı dönem sona erdikten sonra inşa edilen kiliselerde ise göz kamaştırıcı tasvirler ve anlatılar görülmektedir. Ancak İkonoklazma yaklaşımı ve doğal süreç kadar yöre halkının bilgisizliği de bu eşsiz eserlere zarar vermiştir. Göreme Açık Hava Müzesi, Dünya Mirası ilan edilmesi ve bir dönem milli park statüsünde olması nedeniyle 1985’den bu yana koruma altındadır. Yine de bölgede bugüne kadar uygulanmış olan koruma uygulamalarının yeterliliği tartışılabilir bir konudur (Konyar, 2013: 70).

Hem doğal hem de kültürel niteliklere sahip Göreme Millî Parkı ve Kapadokya, UNESCO’nun Liste’ye kayıt için belirlediği 10 ölçütten (1), (3), (5) ve (7) numaralı ölçütlere sahiptir. Söz konusu UNESCO ölçütleri, Göreme Millî Parkı açısından şu şekilde değerlendirilmektedir (Demirçivi, 2017: 95):

1. Kalite ve yoğunluklarından dolayı Kapadokya’nın kayalık mabetleri, ikonoklazm (725-842) sonrası Bizans sanatının yeri doldurulamaz tanıklığını sunan sanatsal bir başarıyı oluşturmaktadır.
2. Kaya yerleşimleri, köyler, manastırlar ve kiliseler, Bizans İmparatorluğu’nun bir ilinin, 4. Yüzyıl ile Selçukluların (1071) gelişi arasındaki dönemdeki eski imajını sürdürmektedir. Bundan dolayı Bölge, yok olmuş bir medeniyetin önemli kalıntılarına sahiptir.

tekniktir. Bu nedenle ressamlar, istedikleri boyutta hazırladıkları desenlerin bir günde boyayabilecekleri kadar kısmına denk gelen duvarı kireç ile sıvar ve hemen boyarlar(Turani, 2020: 47).”

²“**İkonoklazma**, tasvir anlamına gelen “ikon” kelimesiyle Yunancada “kırmak” fiilinin karşılığı olan “kiao” kelimelerinin birleşmesiyle oluşan ve “tasvir kırmak” anlamına gelen bir kelimedir. İkonoklazma Hareketi, her ne kadar Bizans tarihinde önemli bir yer tutuyor olsa da ortaya çıktığı asıl merkez İspanya’dır. Kiliselerdeki ikonların varlığı ve bu ikonların çeşitlenmesi nedeniyle M.S. 300’lü yıllarda Elvire Konsili toplanmış ve kiliselere ikona niteliği taşıyan herhangi bir şeyin konulmasını yasaklanmıştır. Avrupa’da alınmış olan bu karar ile kiliseler şekillenirken, Bizans Devleti sınırları içerisinde bulunan kiliselerde ikon ve ikon işlevini gören imgeler artmaya devam etmiştir. Bunun üzerine 692 yılında II. Jüstinyen İstanbul’da bir konsil toplayarak Bizans’ı yüz yirmi sene etkileyecek olan İkonoklazma Hareketi’nin temelini atmıştır. Böylece Ortodoks Kiliseleri’nin iç mimari yapısı değişmiş ve kiliselerde bulunan birçok ikonun yok olmasına zemin hazırlamıştır (Geyik, 2020).”

3. Kapadokya, doğal erozyon ve daha yakın dönemlerde de turizmin bileşik etkisi altında zarar gören geleneksel insan yerleşiminin seçkin bir örneğidir.
4. Çarpıcı biçimde erozyonun gücünü gösteren görülmeye değer manzarasıyla Göreme Vadisi ve çevresi, müthiş güzelliğe sahip ve Bölge'nin kültürel öğeleriyle etkileşmiş peribacası şekilleri ve erozyondan oluşan diğer şekillerin dünya çapında meşhur ve erişilebilir görüntüsünü barındırmaktadır.

Göreme Açık Hava Müzesi içerisinde Kızlar ve Erkekler Manastırı, Aziz Basileus Kilisesi, Elmalı Kilise, Aziz Barbara Kilisesi, Yılanlı Kilise, Karanlık Kilise, Çarıklı Kilise ve Tokalı Kilise ile birlikte 11 adet yemekhane yer almaktadır. Bunlardan Kızlar ve Erkekler Manastırları dışında kalan tüm yapılar ziyarete açıktır. İsimleri ile sayılan bu kiliseler, Sütunlu Kiliseler ve Yılanlı Topluluğu olarak sınıflandırılmaktadır. Sütunlu Kiliseler olarak adlandırılan grup, hepsi 11. Yüzyıla ait olan Elmalı, Karanlık ve Çarıklı kiliselerinden oluşmaktadır. Bu gruptaki kiliselerin duvarlarındaki resimler birbirini tamamlayan bir anlatımla, resimlerin bütünselliği ve mükemmelliği ile ünlüdür. Yılanlı Topluluğu ise, Yılanlı, Aziz Barbara, Azize Katarina ve Kızlar Manastırından oluşmaktadır. Bu kiliselerde birbirinden bağımsız ve bir sıra takip etmeyen resimler yer almaktadır. Çoğunda mezar işlevine sahip bir narteks³ bulunmaktadır (Pekin, 2018: 163; Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2022).

UNESCO tarafından Dünya Mirası ilan edilmiş olan Göreme Açık Hava Müzesi'nin maalesef hak ettiği önemi görmediği ve korumada bazı eksikliklerin mevcut olduğu düşünülmektedir. Bölgede daha ziyade bu alanın sağladığı ekonomik faydalar göz önünde bulundurulmaktadır. Örneğin son yıllarda müzeye oldukça yakın olan alanlarda ATV firmaları ya da at çiftliklerinin kurulduğunu görmek oldukça kaygı vericidir. Ayrıca alanın, bilinen ve gözlenen en büyük sorunu Açık Hava Müzesi'nin içerisinden geçen taşıt yoludur. Ürgüp ve Göreme'yi bağlayan en kısa yol olduğu gerekçesiyle bu yolun aktif olarak kullanılması yıllardır engellenememektedir. Çoğu

³“*Narteks*, aslı Yunanca olan (*nartex*) terim, Erken Hristiyan ve Bizans kiliselerinde ana mekanına açılan, portalın iç kısmına denk gelen ve bütün ön cephe boyunca uzanarak sahnalara açılan büyük hol, giriş bölümü. Erken Hristiyan kiliselerinde bir revak biçiminde şekillenen bölüm, Bizansta genel olarak kilisenin batısında ana eksene dik konumda yer alan ve dışa kapılarla açılan kapalı bir mekandır(Saltuk, 1997:124; Turani, 2020: 103).”

zaman ağır vasıtaların da kullandığı bu yol miras alanı için oldukça büyük bir risk teşkil etmektedir. Zira miras alanlarında ve taşınmaz kültür varlıklarında, altyapı çalışmaları ve yoğun trafiğin sebep olduğu titreşim ve kirlilik, bozulmaya yol açan ve insanların sebep olduğu hasarlar olarak belirtilmektedir (Seçkin, 2019).

Nitekim bu durum ilgili kurumun da dikkatini çekmiş ve Dünya Miras Komitesi, 1992 yılında “CONF 002 VIII” numaralı “Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Kayalıkları (Türkiye)” başlıklı kararında Göreme’ye yönelik aşağıdaki değerlendirmeyi yapmıştır (World Heritage Convention, 2014):

“Komite, alanın korunma durumu hakkında alınan bilgileri endişeyle kaydetmiştir. Söz konusu alanın değerlendirilmesinden sorumlu danışmana göre, Türk makamları ve özellikle Kültür Bakanlığı, 1985 yılında Komite tarafından alınan, Göreme sit alanının koruma alanının genişletilmesini öngören kararlardan haberdar görünmemektedir. Danışmanın raporuna göre, koruma altındaki bu sit, esas olarak sektördeki otellerin inşası nedeniyle ciddi değişikliklerden geçmektedir. Delegelerin UNESCO’nun uluslararası bir koruma kampanyası için başvuruda bulunduğu bir sitteki durumun ciddiyetini vurgulayan yorumlarını dinledikten ve ICCROM’dan 1993’te Göreme’de düzenlenecek bir seminerin hazırlıkları hakkında bilgi aldıktan sonra, Komite, Dünya’ya aşağıdaki kararları duyurmaktadır:

- Dünya Miras Komitesi, Türk makamlarına ilgili kararlarını hatırlatan bir yazı yazacaktır.
- Dünya Miras Komitesi Başkan Yardımcısı, bu bağlamda, Türk makamlarının, birkaç bakanlığın yetkisine giren bu sit için bir koordinasyon komitesi kurmasını ve bu konuda Komiteden yardım talep etmesi gerektiğini belirtmektedir.”

Dünya Miras Komitesi, Dünya Mirası Sözleşmesi’nin temel koruma izleme mekanizmalarından biri olarak bir periyodik raporlama programı sürdürmektedir. Bu uygulamaya göre Taraf Devletler, her altı yılda bir Dünya Mirası Sözleşmesi’nin, kendi topraklarında uygulanmasına ilişkin olarak hazırladıkları bir Periyodik Rapor’u Dünya Mirası Komitesi’ne sunmaya davet edilmektedirler (World Heritage Convention, 2014). Periyodik raporlama uygulaması bugüne kadar üç periyodik dönemde gerçekleştirilmiştir. Üçüncü dönem (2018-2024) periyodik raporlama

uygulamasının sonuçları henüz yayınlanmamıştır. Bu nedenle 2014 yılında yazılan ikinci periyodik dönem raporu sonuçları hala geçerlidir. Bu rapor, hükümet (bakanlık) yetkilileri, UNESCO personeli, sivil toplum örgütleri, UNESCO danışma kurulları (ICOMOS, ICCROM ve IUCN) ve yerel halkın katılımıyla hazırlanmıştır. Rapor içerisinde Kapadokya Bölgesi ve özellikle Göreme Açık Hava Müzesi'ne yönelik olarak derlenen bilgiler Dünya Miras Komitesi tarafından değerlendirilmiş ve Göreme Millî Parkı (raporun hazırlandığı dönemde hala milli park statüsündedir) ve Kapadokya'ya ilişkin aşağıda hâlinde sıralanan eksiklik tespit edilmiştir (World Heritage Convention, 2014; Demirçivi, 2017):

- Yerleşim yerlerindeki mevcut binaların mimari yapıları ve turistlere sunulan ürün ve hizmetlerin kalitesi düşüktür.
- Atlı turlar, sıcak hava balonları ve bisiklet turları olumlu etkilere sahipken ATV kullanımının (özellikle vadiler üzerinde) etkileri olumsuzdur.
- Doğal yapıların korunmasında ve iyileştirilmesinde, ısı, toz, kuraklık gibi doğal faktörler, koruma projeleri için engel teşkil etmektedir.
- Dünya Mirası olan varlığın sınırları idari yetkililerce bilinmekte, ancak yerel sakinler ve arazi sahiplerince bilinmemektedir.
- Miras Alanı'nın üstün evrensel değerini, bütünlük ve otantiklik özelliklerini sürdürebilmesi için yeterli yasal düzenlemelerin mevcut olmasına rağmen uygulamada bazı eksiklikler bulunmaktadır.
- Dünya Mirası olan varlıkla ilgili mevcut olan mevzuatı ve düzenlemeleri uygulamada ihtiyaç duyulan kapasite ve kaynak açısından büyük eksiklikler mevcuttur.
- Bu miras alanı geniş bir alanı kapsamaktadır ve Alan içindeki her koruma durumu, alanın yönetimini zorlaştırabilen farklı şartları taşımaktadır. Mevcut ulusal tahsis durumu, Kapadokya'nın kendine özgü değerlerini bire bir karşılamamaktadır. Bu yüzden, alana özgü yeni koruma şartlarına ihtiyaç vardır.
- Alana yönelik fiziki koruma önlemleri alınırken, yerel halkın sosyal ve ekonomik hayatının etkilenmemesi için geleneksel hayat tarzlarında ve bilgi sistemlerinde meydana gelen değişimleri yönetecek gerekli tedbirler alınmamıştır.

- Alanın doğal yapısını ve buna bağlı olarak korunmasını ve yerel halkın sosyal ve ekonomik hayatını olumsuz etkileyebilecek kuraklığa karşı gerekli tedbirler alınmamıştır.
- Henüz alana özgü herhangi bir yönetim planı oluşturulmamıştır ve alana bir yönetici/koordinatör ataması yapılmamıştır (2019 yılında 7174 nolu kanun ile Kapadokya Alan Başkanlığı kurulmuştur). Çeşitli organlarca yapılan planlar uyum sağlamamaktadır. Mevcut yönetim sistemi, yeterince etkili sayılmamaktadır.
- Dünya Mirası varlığın farklı yönleriyle ilgili hususlarda, yönetimle ilgili kesimlerde ve paydaşlar arasında iş birliği yok denecek kadar azdır. Bu bağlamda, özellikle arazi sahipleri iş birliği noktasında daha zayıftır.
- Alana yönelik yıllık bir çalışma planı mevcut değildir.
- Yerel halk, yönetimle ilgili kararlara katılmamaktadır.
- Alan ve çevresinin yönetimi ile ilgili sektörle iş birliği yok denecek kadar azdır.
- Mevcut bütçe, temel yönetim ihtiyaçları için yetersizdir ve kapasite yönetimi için ciddi bir kısıt oluşturmaktadır.
- İnsan kaynakları ihtiyacının karşılanması yetersizdir. Bu yetersizlik, idare, eğitim, tercüme, ziyaretçi yönetimi ve riske hazırlık gibi alanlarda daha da belirginleşmektedir.
- Kapasite geliştirme plan veya programı mevcut değildir. Dolayısıyla, Dünya Mirası olan alanın korunması ve yönetimiyle ilgili programlar, yerel uzmanlığın gelişmesine katkı vermemektedir.
- Birçok önemli alanda, alanın değerine ilişkin var olan bilgi yeterli olmakla birlikte boşluklar bulunmaktadır. Bu bağlamda, yerel halktan ziyade, ziyaretçilerin alana yönelik bilinci daha yüksektir.
- Tanımlanmış ihtiyaca rağmen, varlığın değeri ve yönetimine ilişkin planlı bir eğitim ve bilinçlendirme programı bulunmamaktadır.
- Varlığın üstün evrensel değeri yeterince gösterilmemiş ve yorumlanmamıştır.
- Bölge'yle ilgili bazı araştırmalar mevcuttur. Ancak bunlar, Bölge'nin yönetim ihtiyaçlarını karşılamaya ve üstün evrensel değer kavramı anlayışını iyileştirmeye yönelik değildir.

- Bölge'nin Dünya Mirası ilan edilmesi eğitim, bilgi veya farkındalık yaratma faaliyetleri yapılmasına etki etmemiştir.
- Tanımlanmış ihtiyaca rağmen, alanın üstün evrensel değer niteliğini koruyacak biçimde bir ziyaretçi kullanım planı mevcut değildir. Bu bağlamda, ziyaretçi kullanımı aktif biçimde yönetilememektedir.
- Miras Alanından sorumlu kişiler ile turizm sektörü arasındaki iletişim büyük ölçüde idari ve düzenleyici meselelerle sınırlı kalmaktadır. Bu nedenle, turizm sektörünün, ziyaretçi deneyiminin iyileştirilmesi ve alanın değerinin sürdürülmesine katkısı sınırlıdır.
- Bölge'de gerçekleştirilen denetimler yetersiz ve plansızdır.
- Alanın üstün evrensel değerinin sürdürülmesini izlemede kullanılacak koruma durumu göstergeleri, alanın değerine ilişkin yeterli bilgi olmasına rağmen tanımlanmamıştır.
- Bölgenin tarihî gelişiminin ayrılmaz bileşenleri olan ve şu anda miras alanına dahil edilmemiş yerlerin de dâhil edilmesi için gelecekte Mirası Alanı'nın sınırlarının genişletilmesi gerekecektir. Ayrıca, yer altı şehri sınırlarının netleşmesi için derinlemesine araştırmalara da ihtiyaç vardır.

Dünya Miras Komitesi'nin 1992 yılında yayınladığı karara ve 2014 yılında açıklanan periyodik rapor değerlendirmelerine rağmen, bölgede tespit edilmiş eksikliklerin pek çoğu hala giderilmemiştir. Bölgedeki plansız yapılaşma ve ATV turları artarak devam etmektedir. Göreme Açık Hava Müzesi için belki de en önemli risk faktörü olan araç yolu, hala oldukça aktif bir biçimde kullanılmaktadır. Ayrıca ziyaretçi yönetimine ilişkin (taşıma kapasitelerinin belirlenmesi vb.) herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Paydaşlar arasındaki işbirliği ve iletişimin hala sınırlı ve yetersiz olduğu görülmektedir. Yine paydaşlara yönelik olarak (özellikle turizm çalışanları ve yerel halk) eğitim ve farkındalık düzeyini artırma yönünde yeterince çalışma yapılmadığı ve bölgenin üstün evrensel değerinin öneminin hala göz ardı edildiği de bilinmektedir.

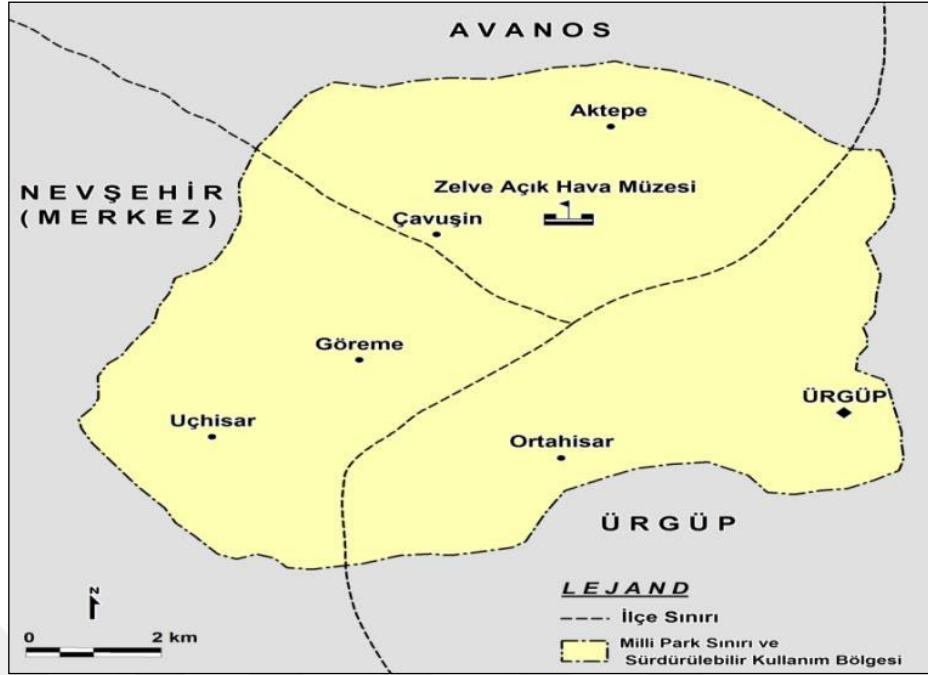
3.2.2. Zelve Açık Hava Müzesi

Kapadokya Bölgesi'nde volkanik ve tektonik hareketler gibi iç kuvvetler ile yağış ve rüzgâr gibi dış kuvvetlere bağlı olarak, dünyanın en karakteristik yüzey şekilleri gelişmiştir. Zelve Vadisi'nde de farklı dirençteki toprak üzerindeki yüzeysel aşındırma süreçleri, peri bacaları ve kırgıbayır (bandland) olarak isimlendirilen

yeryüzü şekillerini meydana getirmiştir. Zelve Vadisi içerisinde yaygın olan peribacaları, işlenmesi kolay, yumuşak tüflerden meydana geldikleri için 7. Yüzyıldan itibaren bu bölgede yerleşmiş olan Hıristiyan halklar tarafından oyularak konut, manastır ve kilise gibi yapılara dönüştürülmüştür. Türklerin Anadolu'ya yerleşmesinden sonra da kullanılmaya devam edilen bu yapıların bulunduğu vadilerin büyük bir bölümünde köyler kurulmuştur. Yamaçtan kaya düşmesi sonucu iki kişinin hayatını kaybetmesine kadar, Zelve köyü sakinleri de vadide yer alan tarihi yapıları, kiliseleri ve kayadan oyma mekânları kullanmışlardır. Kaya düşmesi ve göçme tehlikesinin artması nedeniyle Vadi içerisindeki yerleşim alanı, 1949-1954 yılları arasında vadinin 2 km. kuzeyinde kurulan Aktepe (Yeni Zelve) Köyü'ne taşınmıştır. 1954 yılında tamamen boşaltılan Zelve vadisi, 1967 yılında açık hava müzesi haline dönüştürülmüştür (Güngör, 2016: 208).

Bugün hala aşınma ve çökmenin devam ettiği Zelve'de aslında üç farklı vadi bulunmaktadır. Birinci vadide, Yazılı Kilise, vadinin İkinci Vadi tarafındaki girişinde ise kayadan oyma bir cami, büyük bir manastır kompleksi, büyük bir meydan ve çok sayıda ev (içlerinde bulunan kayadan oyma taş yatakları ve gömme dolapları oldukça ilginçtir) bulunmaktadır. Bu vadiden ikinci vadiye, demir merdivenli bir tünelden geçilmektedir. İkinci Vadide ise girişin sağında neredeyse tamamen çökmek üzere olan bir duvar üzerinde açıkta kalan ve bu nedenle rengi giderek solan bir geyik ve iki tarafında balık olan bir haç figürü bulunmaktadır. Üçüncü Vadi'de 1950'lilere kadar kullanılan bir değirmen, bu değirmenin biraz yukarısında ise Balıklı Kilise ve Üzümlü Kilise yer almaktadır (Pekin, 2018: 227-228).

Zelve Açık Hava Müzesi, Kapadokya Hıristiyanlarının ilk dinsel merkezlerinden birisidir. Açık Hava Müzesi'nde yer alan kiliselerin inşasının ve resmedilmesinin ikonoklazma dönemine rastladığı, duvarlardaki balık, üzüm, geyik ve haç figürlerinden anlaşılmaktadır. Buranın bir diğer önemli özelliği de ilk dinsel seminerlerin burada gerçekleştirilmiş olmasıdır. Ayrıca Zelve Vadisi'nde bulunan mağara evler, kayadan oyma yaşam alanlarının en iyi örneklerindedir. Bütün bu özellikler bakımından bölgede mutlaka ziyaret edilmesi gereken yerlerden birisi olarak belirtilmektedir (Pekin, 2018: 228).

Şekil 3.4. Zelve Açık Hava Müzesi'nin Lokasyon Haritası

Kaynak: (Güngör, 2016: 207)

Şekil 3.4'de verilen haritada Zelve Açık Hava Müzesi'nin, Bölge içerisinde ne kadar merkezi bir noktada olduğu ve bu nedenle ulaşımının son derece kolay olduğu anlaşılmaktadır. Yalnızca Açık Hava Müzesi değil aynı zamanda Zelve Vadisi içerisinde yer alan Eski Zelve Köyü de ulaşımı kolay bir noktada yer almaktadır. Her ne kadar doğal afet riski nedeniyle boşaltılmış olsa Eski Zelve Köyü, bölgedeki sosyal ve kültürel yaşamın en önemli örneklerinden biri olarak gösterilmektedir. Burası için de ATV turları ve özellikle yerli ziyaretçilerin bölgeyi yürüyerek değil de araçlarıyla gezmek istemeleri ciddi bir risk ve bozulma nedeni olmaktadır.

3.2.3. Paşabağları Ören Yeri

Çavuşin'den Avanos güzergâhına doğru giderken yaklaşık 1 km. sonra sağdan Zelve Vadisi yoluna giriş bulunmaktadır. Bu yola girip Alibağ olarak isimlendirilen yüksek ve ilginç peribacalarının bulunduğu alanı geçtikten 1km sonra Akgedik boğazını da aşınca sağda ve solda ilginç kaya oluşumları görülmektedir. Sağ tarafta kalan kısım eskiden Rahipler ya da Keşişler Vadisi olarak isimlendirilen, bugün ise Paşabağı adı verilen ören yeridir. Paşabağı Ören Yeri içerisinde, üzüm asmalarının arasında, üzerlerinde bazalt kaya parçaları bulunan, tek gövdeli ama bir, iki, üç başlı olan özgün peribacaları örnekleri bulunmaktadır. Paşabağı, Kapadokya'nın jeomorfolojik

oluşum sürecinin, farklı zamanlarında değişen su seviyeleri ve aşınma nedeniyle yüzeylerde oluşmuş olan değişik renk ve çizgilerinin en iyi gözlemlendiği doğal bir sergi alanı gibidir (Pekin, 2018: 225).

Bu ören yerinde yer alan çok başlı peribacalarının bazılarında şapel ve oturma alanları oyulmuştur. Burada bulunan üç başlı bir peri bacasının içerisinde, Aziz Simeon (Symeon) adına yapılmış olan bir şapel ve bir inziva hücresi bulunmaktadır. Dar bir bacaya benzeyen bir tünel vasıtasıyla ulaşılan keşiş hücresinin girişini haçlar süslemektedir. İçerisinde ocak, oturma ve yatma alanları ile ışık için küçük bir pencere yer almaktadır. Mucizeler yarattığına inanılan Aziz Simeon'un halkın bu ilgisinden kurtulmak için yaklaşık 15 m. Yüksekliğinde doğal bir sütun üzerinde yaşamaya başlaması ve sadece zorunlu ihtiyaçlar için kısa süreli bu sütundan inmesinin hikayesi, bölgeye farklılık katan unsurlardan birisidir (Gülyaz, 2006: 92). Aşırı çileci bu yaklaşımı ile Aziz Simeon, sütunlu azizler geleneğini başlatmıştır (Pekin, 2018: 226).

Bu alan içerisinde, göl sedimentlerinin⁴ hızlı aşınması sebebiyle düşme riski olan peribacası şapkaları, zaman zaman vinçlerle yerinden alınmıştır. Paşabağı, 2019 yılı sonu itibarıyla ören yeri olarak düzenlenmiş ve girişi paralı (müze kartlı) hale getirilmiştir. Ayrıca Paşabağı alanı içerisinde, yeni oluşan peribacalarının olduğu da görülmektedir. Bu alanlarda insanların rahatça dolaşabiliyor olması, yeni peribacası oluşumları üzerinde olumsuz bir etkiye neden olmaktadır (İmamoğlu, 2019: 62). Bölge içerisinde bu tür alanların tespitine yönelik çalışmaların ve tespit elden bu alanlarda ziyaretçi yönetimine yönelik önlemler alınması gerekmektedir.

3.2.4. Derinkuyu Yeraltı Şehri

Kapadokya Bölgesi'nin en ilginç yapılarından birisi de, sayıları net olmamakla birlikte, 150-200 civarında olduğu tahmin edilen yeraltı şehirleridir. Geçmişte sık sık saldırılara maruz kalan Kapadokya halkı, korunma ve saklanma amacıyla bu yapıları inşa etmiştir. Yörede yaşayan insanlar, daha fazla emniyet ihtiyacıyla yaşadıkları kaya evlerin özellikle alt kısımlarına, geçilmesi zor ve tuzaklı odalar inşa etmişlerdir. İnsanların emniyet amaçlı inşa ettikleri bu oda, koridor ve galerilerin çoğalmasıyla yeraltı şehri fikri doğmuştur (Gülyaz, 2006: 130).

⁴*Sediment: Sulara karışmış olan ve suların içerisinde taşınan ve geniş alanlara yayılan, ince taneli ve hafif, kil, silt ve kumdan oluşan ince taneli katı maddelerdir (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2019)."*

Yeraltı şehirleri, birbirlerine uzun galeriler ve labirent gibi tünellerle bağlanmış yüzlerce odadan oluşan mekanlardır. Düşmanın geçişini zorlaştırmak ve savunmayı kuvvetlendirmek amacıyla bu koridor ve galeriler, son derece dar ve uzun inşa edilmiştir. Koridorların duvarlarında kandil ve mum koymak için irili ufaklı oyuklar bulunmaktadır. Katlar arasında mekanları birbirinden ayıran ve savunma amaçlı koyulan sürgü taşlar, yeraltı şehirlerinin bir diğer özelliğidir. Yalnızca içeriden açılabilen, dışarıdan açılması mümkün olmayan ve 1-2,5 m. Çapında, 30-50 cm. kalınlığında ve 200-500 kg. ağırlığında olan bu taşlar savunma kapılarıdır. Bu sürgü taşlarının hemen hemen hepsi yerinde kesilme yöntemiyle yapılmıştır. Zaten bu taşları taşımak kadar dar ve uzun koridorlarından geçirmek de imkansızdır (Gülyaz, 2006: 130).

Ahır, yatak ve oturma alanları, bir tandır olan mutfaklar, şaraphane, depo, havalandırma boşlukları, iletişim kanalları, kaçış tünelleri gibi alanlardan oluşan yeraltı şehirleri, tehlike anında yöre halkını aylarca içeride güvende tutabilmektedir. Planlanan alanlardan da anlaşılacağı üzere yeme-içme, uyuma, tuvalet ve banyo gibi her türlü yaşamsal ihtiyacı karşılayacak şekilde inşa edilmişlerdir. Bu aşırı ayrıntılı düzenden de anlaşılmaktadır ki o dönemin toplulukları yüksek bir şehir planlama bilincine ve toplumsal örgütlenme yeteneğine sahiptirler (Pekin, 2018: 106).

Derinkuyu Yeraltı Şehri, Nevşehir-Niğde kara yolu üzerinde, Nevşehir'e bağlı, antik dönemdeki adı "Melogobia" olan Derinkuyu İlçesi'nde yer almaktadır. Nevşehir'e 29 km, Niğde'ye 50 km. mesafede bulunan yeraltı şehri, 1963 yılında tesadüfen bulunmuş ve 1965 yılında ziyarete açılmıştır. Diğer yeraltı şehirlerinde olduğu gibi Derinkuyu yeraltı şehri için de kesin bir tarih belirlenemezken Hatti, Hitit, Roma ve Bizans dönemlerinde kullanıldığı bilinmektedir. Derinkuyu Yeraltı şehrinin kapalı olan bölümlerindeki bir mekânda bulunan Roma dönemine ait mermer bir kartal heykeli, buradaki Roma dönemi yerleşiminin somut bir kanıtı olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte kilise ve misyoner okulunun ise Bizans döneminin özelliklerini taşıdığı görülmektedir (Okuyucu, 2007: 49).

Derinkuyu, Kapadokya'da bulunan yeraltı şehirlerinin en büyüğü ve hatta en görkemlisidir. Yerleşim katının derinliği 40 metre su kuyusunun derinliği ise 85 metreye ulaşan Derinkuyu Yeraltı Şehri, 2,5 km²'lik bir alanı kapsamaktadır. Bu alan, temizlenmemiş bölümlerin de eklenmesiyle yaklaşık 4 km²'lik bir genişliğe

ulaşmaktadır. Haberleşme ve havalandırma amacıyla açılmış toplamda 52 adet bacaya sahip olan Derinkuyu'nun toplamda 12 katlı olduğu tahmin edilmektedir. Ancak bugün temizlenmiş ve ziyaret edilebilen kısım sadece 8 kattır. Bu yeraltı şehrinin 3-5 bin arasında kişiyi barındırabilecek kapasitede olduğu düşünülmektedir (Konyar, 2013: 265).

Yer altı şehirleri, insan yerleşimlerinin farklı ve üstün örneklerinden birisidir. Taşdığı paha biçilmez değer nedeniyle Dünya Miras Alanı ilan edilmiştir. Ancak Kapadokya Bölgesi'ndeki pek çok alanda olduğu gibi yer altı şehirleri için de temel risk faktörü, fazla ziyaretçi sayısıdır. Ancak dünyanın eşsiz alanlarından olan bu yerleşimlerin korunması ve sonraki kuşaklara aktarılması bir sorumluktur. Bu nedenle yer altı şehirlerinde de acilen taşıma kapasiteleri hesaplanmalıdır. Bu yerleşimler toprak seviyesinin altında olduğu için nem ve küf diğer bir risk unsurudur. Yapılan literatür taramalarında bu konuya ilişkin herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Yer altı şehirlerinin sürdürülebilirliği açısından bozulmaya neden olacak doğal risk faktörleri de mutlaka değerlendirilmelidir.

3.2.5. Kaymaklı Yeraltı Şehri

Kapadokya Bölgesi'ndeki yeraltı yerleşimlerinden birisi de Kaymaklı Yer altı Şehri'dir. Bu yeraltı şehri adını, antik adı "Eneğüp" olan Kaymaklı Köyü'nden almaktadır. Bu köy halkı evlerini, yeraltı şehrinin 100'e yakın tünelinin etrafında yapılandırmıştır. Yörede bugün halen avlulara açılan bu tünellerden geçilerek, yeraltı şehirlerinin uygun odaları, kiler, depo, ahır gibi amaçlarla kullanılmaktadır. Kaymaklı Yeraltı Şehri, Derinkuyu yeraltı şehriden hem plan hem de kuruluş olarak farklı inşa edilmiştir. Kaymaklıdaki pasajlar, daha dar, alçak ve eğimlidir. Günümüzde yalnızca 4 katı açığa çıkarılmış olan Kaymaklı Yer Altı Şehri içerisinde, farklı amaçlar için oluşturulmuş mekânlar daha çok havalandırma bacalarının etrafında toplanmıştır. Yeraltı şehrinin birinci katında, diğerlerinde olduğu gibi, ahır yer almaktadır. İkinci katta ise tek nişli ve iki apsisli bir kilise yer almaktadır. Apsislerin önünde vaftiz taşı, kenarlarda ise oturmaya yarayan platformlar bulunmaktadır (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2021).

Çok sayıda erzak deposu, şirahane ve mutfağın bulunduğu üçüncü katta yer alan, çok çukurlu andezit bir taş oldukça ilgi çekicidir. Bu taş dışarıdan getirilmemiş, yeraltı şehrinin inşası sırasında açığa çıkan andezit lavlardan birinin şekillendirilmesiyle ortaya

çıkıştır. İhtiyaca bağılı olarak, üzerinde 57 adet bakır kırma-ezme çukuru açılmıştır. Bu çukurlar içerisinde yerleştirilen bakır madeni kırılarak eritmeye hazır hale getirilmektedir. Yeraltı şehrinin henüz tamamı, temizlenip ziyarete açılmamıştır. Yalnızca dört katının açılmış olmasına rağmen, bölgenin en büyük yeraltı yerleşimlerinden biri olarak belirtilmektedir. Bu düşünce erzak depolarının sayısı ve büyüklükleri göz önüne alınarak, burada çok sayıda insanın yaşamış olabileceği ihtimaline dayanmaktadır (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2021).

Derinkuyu Yeraltı Şehri için ifade edilen risklerin tamamı Kaymaklı için de geçerlidir. Burada şayet yetkililer özellikle bu iki yer altı şehri için ortak bir rezervasyon ya da randevu sistemi oluşturabilirlerse, belki ziyaretçi yoğunluğu paylaştırılarak azaltılabilir. Yer altı şehirlerinin üstün evrensel değerleri unutulmamalıdır. UNESCO' Dünya Miras Kriterleri arasında türdeşleri içerisinde üstün evrensel değere sahip olma kriterinin olduğu ve bu nedenle Kaymaklı ve Derinkuyu'da yer alanların, bölgede bulunan çok sayıda yeraltı şehri içerisindeki en iyi örnekler olduğu unutulmamalıdır.

3.2.6. Soğanlı Köyü

Anadolu tarihinin ilk devirlerinden bugüne kadar pek çok uygarlığa ev sahipliği yapan ve hala izlerini taşıyan Kayseri şehri, merkez ilçeleri de dahil olmak üzere 15 ilçe ve bunlara bağılı çok sayıda köyden oluşmaktadır. Bu ilçelerden birisi de Soğanlı köyünün bağılı olduğu Yeşilhisar ilçesidir. Eski çağlarda Karahisar halılarıyla tanınmış olan bu ilçede, bu halılar özelliğini koruyarak devam ettirilmektedir. El işi kilim ve çorap ile Soğanlı Köyü'ne özgü olan ve "Kapadokya Bebeği" olarak da adlandırılan, otantik bez bebekler, İlçede üretilen diğer ekonomik ürünleri oluşturmaktadır (Sakin, 2010: 179).

Kayseri, Niğde ve Nevşehir illerinin arasında kalan Soğanlı Köyü, Yeşilhisar ilçe merkezine 15 kilometre uzaklıkta, kaya kiliseleri ve mağaraları günümüz konutları ile iç içe geçmiş bir vadinin içerisinde yer almaktadır. Soğanlı Vadisi ya da Soğanlı Köyü olarak adlandırılan ören yeri, Roma Dönemi'nden itibaren yerleşim alanı olarak kullanılmaya başlanmış ve günümüze kadar kesintisiz yaşam devam etmiştir. Vadinin yamaçlarında bulunan çok sayıda kaya mekânlar, Roma Dönemi'nde mezarlık, Bizans Dönemi'nde ise kilise olarak kullanılmıştır. Soğanlı, M.S. 4. Yüzyıldan itibaren Hıristiyanlığın Kapadokya'daki merkezlerinden biri haline gelmiş

ve bu önemi, 7. Ve 8. Yüzyıllara kadar devam ettirmiştir. Soğanlı'daki kaya kiliselerde bulunan duvar fresklerinin stil açısından 10-12. Yüzyılları yansıttığı görülmektedir (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2021).

Soğanlı Köyü'nde bulunan kaya kilise ve mağaraların sayısı 50 civarındadır; ancak pek çoğunun kapısı ve pencereleri geçmiş yıllarda örülerek kapatıldığı için bu kiliselerden yalnızca sekiz tanesi gezilebilmektedir. Kiliselerde mezarların yanı sıra Hz. İsa ve havarilerine ait resimler ve İncil'den bazı sahnelerin resmedildiği freskler de yer almaktadır. Köyün içerisinde bulunduğu vadide yer alan peri bacaları da güzelliği ile ören yerine ayrı bir renk katmaktadır. Soğanlı Ören Yeri'nde gezilebilen kiliseler; Karabaş Kilisesi, Kubbeli Kilise, Tahtalı (Azize Barbara) Kilise, Yılanlı Kilise, Saklı Kilise, Tokalı Kilise, Ballık Kilise ve Geyikli Kilise'dir (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2021). Soğanlı Köyü (vadisi) aynı zamanda, UNESCO tarafında Dünya Miras Listesi'ne alınmış olan Kapadokya'nın beş bölgesinden birisidir. Ayrıca Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından 1. Derece doğal sit alanı olarak kabul edilmektedir.

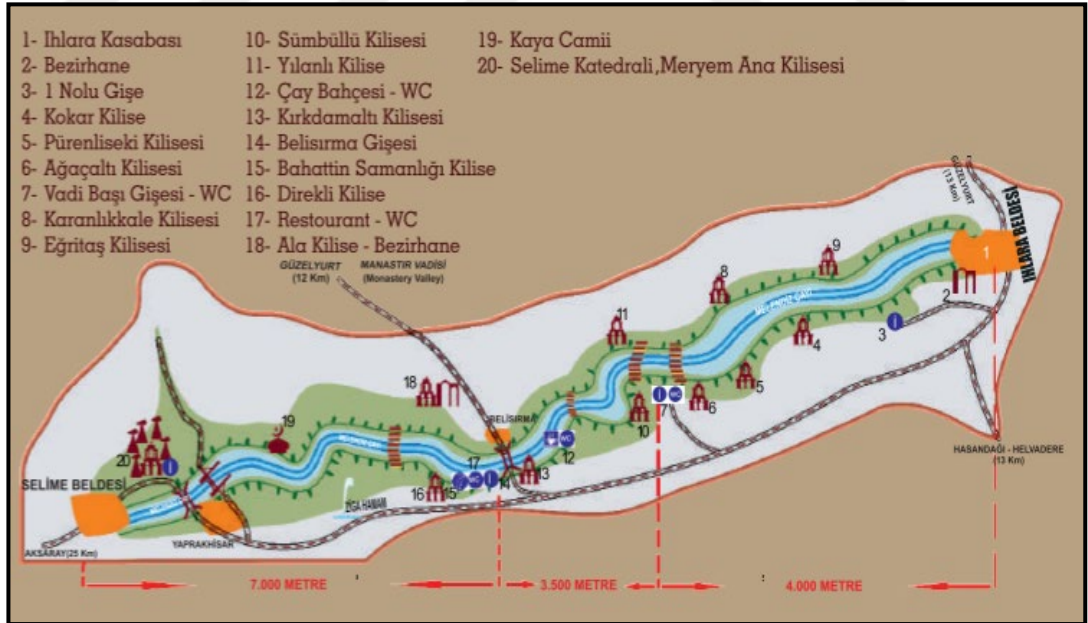
Soğanlı Köyü, son yıllarda korunamamadan daha ziyade unutulmak gibi bir riskle karşı karşıya bırakılmaktadır (KayseriNews, 2019). Çekirdek Kapadokya'ya uzak kalması bölgenin tur programlarına alınmayışının en önemli nedenini oluşturmaktadır. Ancak, dünya miras alanı ve 1. Derece doğal sit alan bu eşsiz Köyün, kaderine ve insansızlığa terk edilmesi de korumanın önünde bir engel teşkil etmektedir. Çünkü bu durum bakımsızlığa ve çürümeye neden olmaktadır. Bu durum ayrıca somut olmayan kültürel miras unsurlarının güzel örneklerinden biri olan Soğanlı Bebekleri'nin de unutulması ve yok olması riskini doğurmaktadır. 2019 yılı itibariyle bu bebeklerin üretimi ile uğraşan yalnızca 15 kişinin kaldığı belirtilmektedir (KayseriNews, 2019). Soğanlı Köyü, Nevşehir il sınırları dışında kalsa bile, Kapadokya'yı tamamlayan ve asla dışlanamayacak bir miras alanıdır. Bu nedenle, mutlaka turizm endüstrisi içerisinde hak ettiği yeri almasını sağlayacak önlemler alınmalı, planlı bir şekilde turizm gelişimi gerçekleştirilmelidir.

3.2.7. Ihlara Vadisi

Kapadokya Bölgesi'ni oluşturan illerden biri olan Aksaray ilinin sınırları içerisinde yer alan Ihlara (Peristrama) Vadisi, Kapadokya'nın en uzun yürüyüş parkurudur. İlkçağlarda adı "*Potamus Kapadukus (Kapadokya Irmağı)*" olan Melendiz Çayı'nın

binlerce yıl süren aşındırmasıyla şekillenen ve 14 km. uzunluğunda olan Vadi, derinliği yer yer 200 metreyi bulan bir kanyondur. Bir volkan olan Hasan Dağı'nın patlamasıyla oluşan arazi yapısını aşındıran doğa güçleri, muhteşem manzaraları ile eşsiz bir 126rekking alanı meydana gelmiştir. Ayrıca, Ihlara'ya yerleşen münzevi keşişlerin kayaları oyarak biçimlendirdiği kiliseler, vadiye değer katan bir diğer özellik olarak belirtilmektedir. Vadi, adını aldığı Ihlara Köyü'nden başlayarak Selime Köyü'ne kadar devam etmektedir (Aksaray Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2011: 6-7).

Ihlara Vadisi içerisinde Hıristiyanlığın ilk dönemlerinden itibaren doğal yapı insanlar tarafından hem barınma hem de ibadet yeri olarak kullanılmış ve bu özelliğinden dolayı da önemli bir kültürel peyzaj alanı haline gelmiştir. Kapadokya Bölgesi'nde halk, çok eski tarihlerden günümüze kadar kayaları oluşturan tuf malzemenin kolay oyulabilme özelliğinden sürekli olarak faydalanmıştır. Bu durum Ihlara Vadisi'nde de aynen devam etmiş ve yüzyıllar boyu devam eden jeolojik oluşum nedeniyle Vadi'de yerleşim kaya içi yaşamı biçiminde devam etmiştir. Ihlara Vadisi ve vadi içindeki köyler, 1990 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile ilan edilen Ihlara Özel Çevre Koruma Bölgesi sınırlarında yer almaktadır (Uzun ve Somuncu, 2011: 24).

Şekil 3.5. Ihlara Vadisi Yürüyüş Güzergahı

Kaynak: (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021)

Savaş ve istila zamanlarında bir saklanma yeri olan Ihlara Vadisi, jeomorfolojik özelliklerinden dolayı aynı zamanda keşiş ve rahipler için uygun bir ibadet ve inziva

yeri olmuştur. Bu nedenle vadi içerisinde çok sayıda kilise bulunmaktadır. Şekil 3.5, Ihlara'daki kiliseler ve bu kiliselerin Vadi içerisindeki konumlarını gösterilmektedir. Bu kiliselerdeki süslemelerin tarihleri, 6. Yüzyıldan 13. Yüzyılın sonuna kadar uzanmaktadır. Vadi içerisindeki kiliseler, farklı resim tekniklerinin kullanılması nedeniyle iki gruba ayrılmaktadır. Ihlara Köyü'ne yakın olanlar Kapadokya resim sanatından uzaktır ve daha fazla doğu etkisi taşımaktadır. Diğer grubu ise Belisirmaya yakın olan ve Bizans tarzı duvar resimleriyle süslü olanlar oluşturmaktadır (Gülyaz, 2006: 120).

Büyüleyici Kapadokya'nın en eşsiz köşelerinden biri olan Ihlara Vadisi doğal bir kanyondur. Dünyanın her yerinde kanyonlara rastlamak mümkündür. Ancak belki de bunların hiçbirisi doğa-insan uyumunu ve etkileşimini Ihlara Vadisi gibi göz önüne serememektedir (Pekin, 2018: 271).

Ihlara Vadisi, 2021 yılının en çok ziyaret edilen yerleri arasında belirtilmektedir. Bu neden yoğun bir ziyaretçi baskısına maruz kalmaktadır. Burası yalnızca kiliseleri ile bir kültürel miras alanı değildir. Jeolojik oluşumu ve ekolojik yaşamı nedeniyle, aynı zamanda önemli bir doğal miras alanıdır. Mikroklima özelliği de bulunan vadi, son dönemlerde başta Kore olmak üzere, Paraguay ve Pakistanlı turistlerden yoğun talep görmektedir ve kesinlikle ekstra önlemlerle korunmalıdır (Anadolu Haber Ajansı, 2022). Bu nedenle Ihlara Vadisinin, 2022 yılında, Cumhurbaşkanlığı kararı ile "kesin korunacak hassas alan" ilan edilmesi, özellikle doğal ve ekolojik yapının korunması açısından olumlu bir gelişme olarak görülmektedir.

3.2.8. Karain Güvercinlikleri

Kapadokya denildiğinde akla daima ilk kiliseler, vadiler ve peribacaları gelmektedir. Ancak, Kapadokya'yı gezerken neredeyse her vadinin yamacında, eski köy evlerinin çatılarında ya da kayadan oyma kiliselerin dış duvarlarında güvercinlikleri (kuş evleri) görmek mümkündür. Çok bilinmese ve fark edilmese de güvercinlikler, Kapadokya kültürünün ve mimari dokunun önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

Güvercinler, Antik Yunan'ın mitolojik hikayelerinden İslamiyet'e kadar pek çok inanç için kutsal kabul edilmektedir. Eski Yunan mitolojisinde güzellik ve aşkın tanrıçası Afrodit'i (Venüs) temsil eden güvercin, daha sonra karşımıza Tevrat'ta Nuh tufanının bittiğini ağzında zeytin dalıyla gemiye dönerek müjdeleyen kuş olarak çıkmaktadır. Hıristiyanlıkta Tanrı'nın ruhunu simgeleyen güvercin, İslamiyet'te de

mağaranın ağzına yuva kurarak Hz. Muhammed'in saklanmasına yardımcı olmaktadır. Bu sebeplerle neredeyse tüm topluluklarda kutsal kabul edilen güvercinler, aynı zamanda barışın, sevginin ve kardeşliğin simgesi olarak görülmektedir (Gülyaz, 2000: 549).

Kapadokya Bölgesi'nin güvercinlikleri, 18. Yüzyıla ait örneklerine rastlansa bile çoğunluk olarak 19. Yüzyılın sonları ile 20. Yüzyılın başlarına tarihlenmektedir. Bu yapılar, güvercinleri yakalamak ya da avlamak için değil, tarımda verimi arttırması nedeniyle gübrelerini biriktirmek ve toplamak amacıyla inşa edilmiştir. Kapadokya Bölgesi'ndeki güvercinliklerin hemen hepsinde yapım tekniği aynıdır. 5-10 m²'yi geçmeyen ve üç duvarında kuşların tünemesi ve yumurtlaması için açılmış 3-4 sıra halindeki küçük nişlerden oluşan odalardan meydana gelmektedirler. Bu güvercinlikler genellikle vadi duvarlarında yüksek yerlere açılmaktadırlar. Bu nedenle bu odacıklara ya içeriden oyulan ya da dışarıdan eklenen merdivenlerle ulaşılmaktadır. Bir ikinci tür güvercinlik şekli ise manastır ya da kilise gibi mimari yapıların giriş ya da pencere boşluklarına eklenmiş olanlarıdır (Gülyaz, 2006: 164).

Vahşi hayvanların güvercin evlerine ulaşamaması için yöre halkı iki farklı yöntem geliştirmiştir. Birisi güvercinlik girişlerinin metal plakalar ile kaplanması yöntemidir ki, bu oldukça yeni bir yöntem olarak belirtilmektedir. Daha eski ve geleneksel olan ise doğal beyaz boya, alçı, yumurta akı ve kireç kaymağı karışımı ile oluşturulan kaygan bir cila ile güvercinliklerin dış cephelerini kapatmaktır. Ancak koruma amaçlı bu sıvalara zamanla kök boyalarla desenler çizilmeye başlanmıştır. Bu desenler arasında kuş motifleri ya da bölgede dokunan halı ve kilim motiflerinin yanında, Türklerin Asya'dan beri kullandıkları çeşitli motifler de yer almaktadır. Bu da ortaya Türk-İslam halk sanatının şaşırtıcı ve ender bir örneğini çıkarmıştır (Pekin, 2018: 124-125).

Kapadokya güvercinliklerinin yoğun olarak bulunduğu yerlerden birisi de Karain Köyü'dür. Karain, Nevşehir ilinin Ürgüp ilçesine bağlı bir köydür. Köyün adı 1927 yılından beri aynıdır. Köy, Nevşehir iline 27 km, Ürgüp ilçesine 9 km uzaklıktadır (Wikipedi, 2021).

Karain köyünde, 1970'li yıllarda kayıtlara geçen ölüm oranı ve hasta sayısının oldukça yüksek olduğu görülmüştür. Önceleri bu hastalıklara verem teşhisi koyulmuş, ancak yapılan araştırmalar ile hastaların çoğunda, akciğer zarı kanseri anlamına gelen mezotelyoma olduğu anlaşılmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda,

köyün jeolojik yapısında bulunan “eriyonitin” minarelinin, kansere neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Köyde yapılan çalışmalar uluslararası bir boyut kazanmış ve birçok yabancı bilim insanı da Karain köyünde araştırmalarda bulunmuştur. Ancak, köy halkı, artan bu çalışmalardan rahatsızlık duymaya başlamış ve kanser için alınan tedbirlere uymayarak köyü boşaltmamıştır. Günümüzde hala köyde yaşam devam etmektedir (Özer, 2020).

UNESCO tarafından Kapadokya Bölgesinde Dünya Miras Listesi'ne alınmış alanlardan biri olan Karain Güvercinlikleri hakkında, köydeki kanser vakalarının fazlalığı ve boşaltıldığına yönelik gazete haberleri ve kanserojen jeolojik yapı üzerine yapılmış birkaç bilimsel araştırma dışında hiçbir kaynak ya da çalışmaya ulaşamamıştır. Köyün, Dünya Miras alanı kriterlerinden dolayı sahip olduğu değeri görememesi ve tanınmamasında, kanserle ilgili bu haber ve araştırmaların çok etkili olduğu düşünülmektedir.

Miras alanının neredeyse hiç ziyaretçi almaması ve profesyonel turist rehberleri, turizm işletmecileri ve uzmanları da dahil olmak üzere Köyü bilen çok az kişinin bulunmamasının nedeninin de bu kanser haberleri olabileceği düşünülmektedir. Ancak, Köyün hiç ziyaretçi almaması, her ne kadar köy halkı burada yaşamaya devam etse de, tam anlamıyla terk edilmesine sahipsiz bırakılmasına neden olmuştur.

Bu sahipsizlik, Kapadokya'daki diğer Dünya Mirası olan ve aşağıda haklarında bilgi verilmiş olan Karlık ve Yeşilöz kiliseleri içinde geçerlidir. KOP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı'nın (2018) yayınladığı KOP Bölgesi Entegre Turizm Master Planı Nihai Plan ve Plan Raporu'nda, Karain, Karlık ve Yeşilöz köylerinde alanın güvenliğinden sorumlu hiçbir görevlinin bulunmadığı, bu nedenle özellikle kiliseler ve buralardaki fresklerin ciddi risk altında olduğu belirtilmiştir. Bu alanlarla ilgili güncel çalışmalar gerçekleştirilerek acil koruma önlemleri alınmalı ve bu miras alanları turizm için cazip hale getirilerek ekonomik bir değer kazanmalıdırlar.

3.2.9. Karlık Kilisesi

Kapadokya Bölgesinde UNESCO tarafından Dünya Mirası olarak belirlenmiş alanlardan birisi olan Karlık Kilisesi hakkında ilgili alan yazında çalışma bulunamamıştır. Elde edilen oldukça sınırlı bilgilere göre 9. Yüzyıla tarihlenen Karlık Kilisesi, Kapadokya'nın bir döngü içerisinde Hristiyanlık ve İsa ile ilgili anlatımları resmeden duvar resimlerinin örneklerine sahiptir. Duvar resimlerinde 12

tane sahne resmedilmektedir. Bunlardan 11 tanesi İsa'nın çocukluğunu bir tanesi ise İsa'nın çektiği sıkıntıları anlatmaktadır (Ötüken, 1984: 150-151).

Karain Köyü içerisinde anlatıldığı gibi, bu miras alanı da neredeyse hiç ziyaretçi almayan ve neredeyse hiç tanınmayan bir miras varlığıdır. Ayrıca daha önce belirtildiği üzere, korumayla ilgili çok ciddi bir ihmal sözkonusudur. Nitekim, Kilise'nin duvarlarında yer alan eşsiz duvar resimleri tahrip edilmiştir. Karain Köyü ve güvercinlikler gibi burası içinde acil koruma uygulamaları başlatılmalıdır. Bu anlamda turizm faaliyetlerine ve ziyaretlere açılması ve böylece ekonomik bir değer kazanması, korunmasını hızlandıracaktır. Zira anlaşıldığı kadarıyla, maalesef miras alanları aldığı ziyaretçi ölçüsünde değerli bulunmakta ve buna bağlı olarak da korunması gerektiği düşünülmektedir.

3.2.10. Yeşilöz Theodoro Kilisesi

Nevşehir'in Ürgüp İlçesi'nin yaklaşık 10 km. güneydoğusundaki Yeşilöz köyünde bulunan kilise, mimari özellikleri ve duvar resimlerinin taşıdığı öneme rağmen, bugüne kadar gereken önemi görmemiş ve hakkında yeterince araştırılma yapılmamıştır. Yerleşimim eski adının Tağar olmasından dolayı bazı kaynaklarda kilisenin ismi Tağar Kilisesi olarak da geçmektedir. Ancak köyün kuzeyinde, büyük bir kaya kütesinin üzerine oyulmuş olan kilisenin kapısındaki tabelada, bu adı nereden aldığı tam olarak bilinmemekle beraber "Theodoro Kilisesi" yazmaktadır. Theodoro Kilisesi, gerek mimari özellikler gerekse duvar resimleri ile Kapadokya'da benzeri bulunmayan bir eser niteliği taşımaktadır. Kilise, bölgedeki kayaya oyulmuş kiliseler arasında örneği pek görülmeyen "üç yapraklı yonca planı"na sahiptir. Aynı zamanda sahip olduğu büyük boyutları ve yüksekliği ile de dikkat çekmektedir. Kilisenin mimari açıdan taşıdığı bir diğer farklılık da kubbeye geçiş elemanı ve bugün yerinde bulunmayan kubbesinin çapıdır. Güney eksedra⁵ içerisinde yer alan oturma yerleri, Kapadokya'daki çok az örnekte karşımıza çıkmaktadır. Kilise ile ilgili yapılmış olan sayılı çalışmada, kilisenin batı haç kolunun tamamlanmadığı belirtilmektedir (Pekak, 2010: 203-205).

⁵Eksedra: Dikdörtgen ya da yarım daire şeklinde olan, üstü açık ya da kapalı, içerisinde oturma sıraları olan, bir başka yapıya bağlı ya da bağımsız olabilen niş (Er, 2017:114).

Kilise duvarlarında bulunan resimler, ikonografi ve üslup açısından bölgedeki bazı kiliselerdeki örneklerle benzerlik gösterse de anıtsal boyutları ve bazı ikonografik özelliklerinden dolayı dikkat çekicidir. Apsiste ve kuzey eksedrada yer alan büyük boyutlu “deesis⁶” sahnelerinin yanı sıra, kuzey eksedrada orta şeritte yer alan ve İncil’den alıntılanmış olan “Meryem’e Müjde”, “İsa’nın Doğumu” ve “Çarmıhta İsa” konularını işleyen üç sahne bulunmaktadır. Bu sahnelerin dışında kemer içlerinde, yuvarlak madalyonlar içerisinde büst şeklinde peygamber, aziz ve havari portreleri de yer almaktadır. Araştırmacılar tarafından üç farklı sanatçının çalıştığı öne sürülen duvar resimleri, özellikle bölgedeki gelişmiş üslubu yansıtmaktadır. Karşılaştırmalı değerlendirme yöntemi ile kilisedeki duvar resimlerinin 10.-12. Yüzyıllara tarihlendiği belirtilmektedir (Pekak, 2010: 203).

Kilise hakkında, sanat tarihi alanında yapılan birkaç çalışma dışında herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu kadar değerli olan bir miras varlığı ile ilgili yapılmış bir habere de rastlanmamıştır. Ancak, Karlık ve Karain gibi, Yeşilöz Kilisesi de tanınmamakta ve ziyaretçi almamaktadır. Aynı şekilde korumaya yönelik büyük bir ihmal söz konusudur. Göreme Açık Hava Müzesi hakkında bilgi verilirken değinildiği gibi, UNESCO, Türkiye’nin bu miras alınının korunması ve yönetimi konusunda eksikleri olduğunu düşünmektedir. Çok geç kalınmadan gerekli önlemlerin alınması hayati önem taşımaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki varlıklar, Dünya Miras Listesi’nde sonsuza dek kalmayabilirler. Şayet Dünya Miras Listesi’nde yer almalarına neden olan özelliklerini kaybedecek kadar bozulurlarsa (büyük çapta kentsel veya turistik gelişim projeleri, afetler, savaş tehdidi vb.) veya aday gösterilirken karşı karşıya oldukları tehlikelere karşı UNESCO tarafından önerilen önlemler zamanında alınmazsa, listeden çıkarılmaktadırlar. Dünya Miras Listesi’nden çıkarılmadan önce ilk olarak varlıklar, Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi’ne kaydırılırlar. 2004 yılında Dünya Mirası Listesi’ne alınan ve sadece iki yıl sonra, Tehlike Altındaki Miras Listesi’ne kaydırılan Almanya’nın “Dresden Vadisi” örnek olarak gösterilebilir (Bursa Alan Başkanlığı, 2022). Nasıl ki Dünya Miras Listesinde yer almak, bir prestij kaynağı

⁶*Deesis: Kilise’nin, hiyerarşik bir düzende belirlediği kutsal figürler aracılığıyla insanoğlunun kurtuluşu için inananlara sunduğu kutsal yoldur. Hristiyan, Tanrı’ya kutsal figürler aracılığıyla dua etmekte, kurtuluş için belirlenmiş kutsal yolu izlemektedir (Ataç ve Pekak, 2016: 143).*

ise, bu alanları koruyamamak ve Miras Listesi'nden çıkarılmak da ülkelerin imajı açısından son derece olumsuz bir durumdur.

3.2.11. Gülşehir Açıksaray Ören Yeri

Nevşehir iline 15 km. uzaklıkta ve Gülşehir ilçesinin 4 km. güneyinde yer alan Açıksaray, aslında bir kayaoyma köydür. Bu küçük yerleşim yeri 10. Veya 11. Yüzyıla tarihlenmektedir. 1 km² genişliğinde bir alandan meydana gelen Açıksaray, üç taraflı bir avlunun etrafında toplanmış sekiz yapı topluluğundan oluşmaktadır (Pekin, 2018: 304-305).

Günümüzde birinci derece doğal ve arkeolojik sit alanı olan Açıksaray, daha çok erozyon sonucu oluşmuş olan özel şeklinden dolayı Mantar Kaya olarak adlandırılan ve Gülşehir'in simgesi haline gelen oluşumla tanınmasına rağmen, aslında Açıksaray'da kayaya oyma dikkat çekici cephelerden ve bunların ardında bulunan büyük salonlar ve diğer mekânlardan oluşan yan yana açılmış sekiz kompleks bulunmaktadır. Bu kompleks yapılar, Kapadokya genelinde "Avlulu Kompleksler" olarak isimlendirilen plan tipolojisinin en iyi korunan örnekleri arasında gösterilmektedir (Öztürk, 2011: 151).

Kapadokya kaya kiliseleri, dış mekanları ile bölgenin diğer sivil mimari yapısından çok da farklı değildir. Genellikle sade ve dikkat çekmeyen cephelere sahiptirler. Bu girişler zaman içerisinde özellikle belli mekanlarda bu alışılmış sadeliğin dışına çıkmaktadır. Kör revaklar, at nalı kemerler ve üçgen alınlıklardan oluşan gösterişli örnekler zaman içerisinde inşa edilmiştir. Açıksaray, bu gösterişli girişler ve girişlerin arkasındaki büyük mekanlarla eşsiz bir örnek olmaktadır (Akyürek, 2000: 284-286).

Açıksaray Ören Yeri'ne girildiğinde sağda ilk olarak Kapadokya'nın en ince işlenmiş dış cephesine sahip yapı topluluğu yer almaktadır. Bu kompleks içerisinde tavanında eşit kollu bir haçın işlendiği bir oda ile bundan farklı iki oda daha bulunmaktadır. Ana mekanın içerisinde giriş kapısının üzerinde, sonradan açılmış bir pencere nedeniyle kafaları olmayan ve dövüşen iki boğa figürü yer almaktadır. Hititler ve Anadolu'nun Neolitik toplulukları tarafından kutsal kabul edilen boğa figürü, Kapadokya Bölgesi içerisinde yalnızca Açıksaray'da görülmektedir. Bu kompleksin tam karşısındaki yapı topluluğu içerisinde de duvarlara kırmızı boya ile işlenmiş boğa resimleri görmek mümkündür (Pekin, 2018: 305-306).

Daha önceleri bölgedeki turist ziyaretleri açısından çok daha fazla tercih edilen Ören Yeri, daha sonraları tur programları dışında kalmış ve yeterince ziyaretçi alamamaya başlamıştır. Bu durumun giderilmesi için farklı çabalar içerisine girilmiştir. Bu çalışmalar sonucunda Ören Yeri, İlçe Belediyesine tahsis edilmiştir. Nevşehir'in yerel haber sitesi olan Fib Haber'de (2022) yayınlanan bir haberde, Gülşehir Belediye Başkanı'nın açıklamalarına yer verilmiştir. Habere göre Gülşehir Açık Saray Ören Yeri'nin tamamı, Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü'nden alınarak, Gülşehir Belediyesi'ne tahsis edilmiştir. Yaşanan bu gelişme, endişeyle karşılanmıştır çünkü Gülşehir Açık Saray Ören Yeri, Kapadokya yerleşimleri ve mimari yapıları bakımından oldukça farklı ve özel bir örnektir. Bu miras alanındaki, kullanma ve buna bağlı olarak gerçekleştirilmesi gereken koruma uygulamalarında, münferit ve keyfi uygulamaların yaşanabileceği düşünülmektedir.

3.2.12. Devrent (Derwent) Vadisi

Ürgüp-Avanos arasındaki eski yol üzerinde bulunan ve kimilerinin Derwent, kimilerinin ise Devrent dediği muhteşem manzarasıyla, peribacalarının en ilginç örneklerini barındıran “Pembe Vadi” yer almaktadır. Burada genellikle takkesiz, sivri uçlu, dar ve küçük peribacaları bulunmaktadır. Büyük olasılıkla bu nedenle de yerleşim yeri olmamıştır. Ayrıca taşlaşmış çeşitli hayvanlara benzeyen, garip şekilli peribacaları da bulunmaktadır. Bu nedenle Vadi, pek çok kaynakta “doğanın mükemmel heykeltıraşlığının en güzel örneği” olarak ifade edilmektedir (Pekin, 2018: 231).

Devrent Vadisi, aynı zamanda Kapadokya'daki renk cümbüşünün de en güzel örneklerinden birisidir. Vadiye “Pembe Vadi” denmesinin nedeni de pembe renkli kayalarından kaynaklanmaktadır. Garip biçimli peribacalarıyla dikkat çeken vadideki bu doğa oluşumları hem yöre insanının hem de ziyaretçilerin hayal gücünün de devreye girmesiyle kimi zaman çökmüş bir deveye kimi zamansa bir fok balığına benzetilmektedir. 18. Yüzyılın başlarında bölgeyi ziyaret etmiş olan Fransız Gezgin Paul Lucas, çeşitli biçimlerdeki kayalardan bazılarının kukuletalı rahiplere, bir başkasını da kucağında Hz. İsa'yı tutan Meryem'e benzediğini yazmıştır. Yine 19. Yüzyılda bölgeyi gezen İngiliz gezgin W. F. Ainsworth, yazısında bu vadide aslana, büyük bir kuşa, balığa ve timsaha benzeyen peri bacaları bulunduğunu belirtmiştir (Tuncel, 2000: 30-32).

Kapadokya'nın belki de en ünlü ve en çok ziyaretçi alan vadisi ve ören yeri olan Devrent Vadisi, nispeten ATV turlarının dışında kalmaktadır. Bu durum Vadi'nin korunması ve sürdürülebilirliği açısından olumlu bir durumdur. Ancak Göreme Açık Hava Müzesi'nde olduğu gibi, taşıma kapasitesi belirlenmeden ziyaretçi alınması ve Vadi içerisinden geçen araç yolu, korumayı ve sürdürülebilirliği güçleştiren iki temel sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar daha sonra faaliyete geçirilmiş, Ürgüp ile Avanos'u birbirine bağlayan ve Vadi dışından geçen ikinci bir yol bulunsa da, ziyaretçi araçları eski yolu kullanarak vadi içerisine kadar girmektedir. Bu araçlar arasında, ağır vasıta sayılan otobüsler de bulunmaktadır. Vadi içerisinden geçen bu eski yolun, tamamen araç trafiğine kapatılması ve yalnızca yaya ulaşımı ve atlı turlara açılması gerekirken, Ahiler Kalkınma Ajansı'nın hazırladığı bir raporda söz konusu yolun iyileştirilerek daha aktif hale getirilmesinden ve böylece bölge trafiğinin hafifletilmesinden bahsedilmektedir. Raporda bu durum, "Avanos-Ürgüp arası Derwent vadi yol projesi" olarak aktarılmıştır (AHİKA, 2019). Bu projenin hayata geçirilmesi Vadi için olumsuz sonuçlar doğuracaktır.

3.2.13. Ürgüp Peri Bacaları (Üç Güzeller)

Ürgüp İlçesi'nin Nevşehir girişinde ziyaretçileri ilk önce Üç Güzeller ya da Çatalkaya denilen, Kapadokya'nın simgesi haline gelmiş olan farklı boylarda üç peribacası karşılamaktadır. Bir manzara ve fotoğraf çekme terası haline getirilmiş olan bu yer, İlçe'nin girişindeki ilk ziyaret durağıdır (Pekin, 2018: 202).

Üç Güzeller, bölgenin hikayeye sahip alanlarından birisidir. Turizm endüstrisi içerisinde efsaneler ve hikayelerin önemi büyüktür. Konuya ilişkin olarak Ryan Methews, "Senin Hikâyen Ne?" isimli yapıtında pazarlama ve turizm sektörlerinde hikâyelemenin gücüne değinmektedir. Özellikle turizm endüstrisi içerisinde, sunulan bir ürünün yanında iyi bir hikâye anlatmak pazarlama faaliyetlerinin başarısını da arttırmaktadır. Bir ürünle birlikte mükemmel bir hikâye anlattığımızda ise bir hareket yaratabilirsiniz. Mükemmel hikâyeyi bir ikon niteliğinde bir sembolle sarmaladığımızda ise bazen bir sektör yaratabilirsiniz. Üç güzeller kayasının hikâyesi tam da Methews'ın söyledikleri için kullanılabilir güzel bir örnek oluşturmaktadır. İkonları ve mükemmel hikâyesi hazır olan bu doğal mekân için yapılması gereken tek şey hikâyenin pazarlanmasıdır (Özünel, 2011: 101). Buranın iki farklı şekilde anlatılan bir efsanesi vardır (Alptürker, 2013: 118). Bu efsaneler aşağıdaki gibidir:

- *“Bir kralın birbirinden güzel üç tane kızı varmış, düşmanlar Ürgüp’e savaş açmış. Şehri ele geçireceklermiş, kral da “Allah’ım kızlarım düşmanın eline geçmektense taş olsunlar.” Diye dua etmiş; kızlar taş olmuş, o yüzden Üç Güzeller adını almış...”*
- *“Kralın bir tane kızı varmış, kral bu kızı bir prensle evlendirmek istiyormuş. Ama gel zaman git zaman bu kız bir tane çobana âşık olmuş. Babası kız çobana vermeyince kaçmışlar. Belli bir zaman geçtikten sonra bunların bir tane çocuğu olmuş. Ama bunlar sürekli kaçış hâlindeymişler. Romalı askerler tam bunları yakalayacakken kız Allah’a dua ederek Allah’ım bizi kovalayanları taşa çevir, diyeceğine bizi taşa çevir, diye dua etmiş, hepsi orda taşlaşıp kalmışlar. Bu nedenle kayalar, anne, baba ve çocuk olarak anlandırılmaktadır. Ayrıca, arka tarafta iki tane de büyük kaya daha vardır, onlar da Romalı askerlerdir.”*

Bu mevkiye Ürgüp halkı eskiden beri “Peribacaları Mevki” demektedir. Üç Güzeller ismi yakın zamanda kullanılmaya başlanmıştır. Yakın zamanda kullanılmaya başlanan bu ismin, çok yaygın ve bilinen bir isim haline gelmiş olması, destinasyonların pazarlanmasında etkili olduğu belirtilen hikâyeleştirme uygulamasının, Peribacaları Mevki’nde kısmen başarılı olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Bir manzara izleme ve seyir terası haline getirilmiş olan Üç Güzeller, bölgede en çok ziyaret edilen noktalardan birisidir. Araçlarından inen ziyaretçiler, teras olan alana doğru bir parkuru yürüyerek geçmektedirler. Çok sayıda insanın, bu parkuru yürümesi hassas olan zemin yapısının hızlı aşınması anlamına gelmekteydi ve tepe için büyük bir risk teşkil etmekteydi. Yakın zamanda, bu parkur ahşap bir zeminle kaplanmış ve bir nevi aşınmanın önüne geçilmiştir. Bu uygulamanın, koruma açısından olumlu sonuçlar doğuracağı düşünülmektedir. Ancak, yine de günlük aldığı ziyaretçi sayısının çok fazla olduğu ve ziyaretçi yoğunluğunun yüksek olduğu diğer alanlarda olduğu gibi burada da taşıma kapasitesi belirleme çalışmalarının başlatılması oldukça faydalı olacaktır.

Mevcut ziyaret hacmini karşılayabilmek adına seyir terasının etrafındaki araç park alanları genişletilmiştir. Otopark alanlarının genişletilmesi, terasın etrafındaki doğal görünümü ve manzarayı bozmaktadır. Ayrıca, 2022 yılı içerisinde, Covid-19

pandemisinin bitiminden hemen sonra, seyir terasına kiralık ATV'ler koyulmuştur. Burada yeni bir ATV firmasının kurulması, koruma ve sürdürülebilirlik açısından kaygı verici bir durum olarak görülmektedir.

3.2.14. Uçhisar Kalesi ve Cevizli Mevki

Uçhisar Kalesi, Nevşehir merkeze 5 kilometre mesafede, Kapadokya'nın kalbinde yer alan ve yaklaşık 50 m. Yüksekliğinde, Kapadokya'nın her yerinden görülen en büyük ve en güzel peribacasıdır. Bölgenin en büyük peribacası olan bu yükselti, aynı zamanda Erciyes ve Hasan Dağı'nın aynı anda görülebildiği tek yerdir. Roma döneminden beri oyularak içine farklı kullanım amaçlı çok sayıda oda (konut, sığınak, depo, sarnıç, mezar, mahzen) inşa edilmiş, Arap akınlarına karşı önemli bir savunma noktası olarak kullanılmıştır. Üzerinde saldırı anında savunma amaçlı kullanılmak üzere büyük taş güller bulundurulmuştur. Hem bir gözetleme kulesi hem de bir savunma kalesi olarak kullanılan Uçhisar Kalesi, 12-14'üncü yüzyıllar arasında Selçuklu ve Beylikler döneminde de önemini korumaya devam etmiştir. Birkaç beyliğin sınır bölgesi konumunda olan kale, Selçuklular'ın doğu sınırı, Kadı Burhanettin Beyliği'nin batı sınırı, Karamanoğulları'nın doğu sınırını belirlediği için "Uçhisar" (halk arasındaki ifadesiyle "ucasar") olarak adlandırılmıştır. Bölgenin en yüksek noktalarına kurulmuş olan Başhisar (Ürgüp), Ortahisar ve Uçhisar Kaleleri, Selçuklu Dönemi'nde Nevşehir'in üç önemli koruma noktasını oluşturmaktaydı. Bu dönemde bir "uç beyliği" konumunda olan Uçhisar Kalesi'nin çevresinde yoğun bir nüfusun yaşadığı belirtilmektedir. Bu dönemlerde Kayseri Beyi'nin kardeşinin, Uçhisar Beyi olduğu söylenmektedir. 1398'de Osmanlı Beyliği'nin bölgeye hakim olmasından sonra, Uçhisar Kalesi Beyliği'nin II. Beyazıt'a teslim olduğu bilinmektedir. 1530 yılında yapılan ilk nüfus sayımında Uçhisar'da yaklaşık 3 bin kişinin yaşadığı tespit edilmiştir. 1960'lı yıllara kadar Kale'nin içerisinde ve etrafında yaşanmaya devam edilmiştir (Türkiye Kültür Portalı, 2021).

Kale, aslında halk arasında, "Ağanın Kalesi" ve "Çavuşın Kalesi" olarak adlandırılan iki tepeden oluşmaktadır. 1950'lerde çökmeler başladıktan sonra halk yavaş yavaş kale ve çevresindeki yerleşim alanlarını terk edip daha aşağılarda yeni bir yerleşim alanı kurmuştur. Uzun yıllar özel mülkiyette bulunan ve şu anda Uçhisar Belediyesi tarafından işletilen Kale'nin, mezar oyukları da bulunan tepesine kadar içerisinden merdivenlerle çıkılmaktadır (Pekin, 2018: 216).

Kalenin zirvesi, Kapadokya'nın kuş bakışı görüleceği tek yerdir. Bu zirveden bakıldığında Güvercinlik Vadisi'nden, Avanos'a doğru tüm vadileri, Ortahisar Kalesi'ni, Göreme'yi, Göreme Açık Hava Müzesi'ni, Kılıçlar Vadisi'ni, Kızılçukur'u, Güllüdere'yi, Çavuşin'i, Boztepe'yi, Aktepe'yi, Avanos'u, yani bütün Kapadokya'yı yukarıdan görmek mümkün olmaktadır. Kalenin zirvesinde çok sayıda oyma küp, oyma mezar ve büyük sarnıç bulunmaktadır (Türkiye Kültür Portalı, 2021).

Kaleden kuzeye doğru aşağılara bakıldığında Cevizli peribacalarını görmek mümkündür. Uçhisar yerleşiminin kuzey yamacında bulunan Cevizli (Cevizlibağ) Mevkii, Uçhisar Kalesi ve etrafındaki peri bacaları ile Kapadokya Bölgesi'nin en etkileyici panoramalarından birine sahiptir. Kentsel sit alanına bitişik, Uçhisar tarihi merkezine yürüme mesafesindedir. Zaman içinde, plansız ve kendiliğinden gelişen bakı terasları, servis birimleri ve dükkânlar, mevcut işleyişinde birçok sorun içermekte ve alanın değerlerini olumsuz etkilese de alanın ziyaretçi potansiyelini arttırmak ve kullanıcı ihtiyaçlarını karşılamak açısından önemli fayda sağlamaktadır (Türkiye Mimarlık Arşivi, 2015).

Cumhuriyet Döneminde, kale ve etrafı afet bölgesi ilan edilmiştir. Bu nedenle kale etrafındaki konutlar ve diğer kullanım alanları terk edilmiştir. Ancak şu anda bu eski konutlar ve diğer kullanım alanlarının tamamı birer turizm işletmesi şekline dönüştürülmüştür. Basında, durdurulan inşaatlarla ilgili haberlere sık sık rastlanmasına rağmen, Uçhisar kalesinin etrafı, belki de Göreme'den sonra en çok yapılaşan ve değişen alan olmuştur. Kale olarak adlandırılan peri bacası korunsa dahi, buraya anlam katan yerleşim alanı neredeyse tamamen değişmiştir. Bu bakımdan kasaba, muhteşem otellerin yer aldığı bir turizm cennetine dönüşse de, bu kültürel ve doğal hazinenin sürdürülebilir bir bakış açısıyla kullanıldığı ve korunduğu söylenemez.

Uçhisar Kalesi olarak adlandırılan peri bacası, bölgenin en büyük yükseltisi olduğu kadar, doğal bir apartmana dönüştürülerek kullanılmış olması nedeniyle de gerçekten eşsiz bir örnektir. İşletme hakkına sahip olan Kasaba Belediyesi'nin sık sık, Uçhisar kalesinin yeterince ziyaretçi almadığı gibi söylemleri olsa da, gazete haberlerinde, 2021 Pandemi döneminde dahi peri bacasını 107 bin 605 kişinin (Muşkara Haber, 2022) ziyaret ettiği belirtilmiştir. Burada da taşıma kapasitesi belirleme

alışmalarının yapılmadığı göz önünde bulundurulursa, ne kadar ziyaretçinin az ya da çok olduğu sadece gelirlere bakılarak söylenmektedir.

Hakkında bilgi verilen miras alanları, toplu olarak değerlendirildiğinde, bu alanların korunma-kullanma durumlarının, yalnızca mevcut ve genel mevzuat uygulamalarına dayandırılarak sürdürülmeye çalışıldığı belirlenmiştir. Alanların hiç birisi için ayrı ve özel bir durum tespiti yapılmamış ve alana özel uygulamalar geliştirilmemiştir. Genel mevzuat uygulamaları da yeterli görülse de ilgili yasa ve yönetmeliklerin uygulanmasında ciddi eksikliklerin oluğu, miras alanları hakkında bilgi verilirken açıklanmaya çalışılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MİRAS ALANLARININ KORUMA-KULLANMA DENGESİNİN BELİRLENMESİ: KAPADOKYA ÖRNEĞİ

Bu bölümde, bir önceki bölümde ayrıntılı olarak açıklanan Kapadokya'daki 14 miras alanının turistik açıdan çekiciliği ve dayanıklılığı araştırılmıştır. 14 miras alanının, çekicilik ve dayanıklılık durumları hakkında varlık bazında toplanan bilgiler, bölüm içerisinde ayrıntılı olarak açıklanan bir matris kullanılarak incelenmiştir.

4.1. ARAŞTIRMANIN GEREKLİLİĞİ VE KONUSU

Türkiye sınırları içerisinde Van'da, Erzurum'da, Konya'da ve Afyon'da, Dünyada ise İtalya ve İran gibi ülkelerde Kapadokya'ya oldukça benzeyen yüzey şekilleri ve alanlar bulunmaktadır. Ancak hiç birisi Kapadokya kadar eşsiz değildir. Kapadokya, UNESCO tarafından aşağıdaki kriterler gerekçe gösterilerek, benzerlerinin arasından eşsiz, üstün ve ünik olarak değerlendirilmiş ve bu nedenle Dünya Miras Listesi'ne alınmıştır.

- İnsanın yaratıcı dehasının bir başyapıtını temsil etmesi,
- Yaşayan veya ortadan yok olmuş bir kültürel geleneğe veya bir uygarlığa yönelik ünik veya en azından istisnai bir tanıklık üstlenmesi,
- Özellikle geri döndürülemez değişimin etkisi altında hassas hale geldiği zaman, bir kültürün (veya kültürlerin) veya insanın çevresiyle etkileşiminin temsilcisi olan geleneksel insan yerleşiminin, arazi kullanımının veya deniz kullanımının istisnai bir örneği olması,
- Üstün doğal bir fenomeni veya istisnai bir doğal güzelliğe ve estetik öneme sahip alanları içermesi.

Kapadokya Bölgesi, bütün bu özelliklerinden dolayı, ülkenin en çok ziyaretçi alan destinasyonlarından birisidir. Hem insanlık tarihi açısından hem de doğal ve ekolojik yaşam açısından eşsiz olan bu alan, ziyaretçi yoğunluğu yüksek bir destinasyona dönüşmüştür. Türkiye ekonomisi içerisinde turizmin rolü ve önemi son derece büyüktür ve bu alanlar ne kadar kıymetli de olsa, insansızlaştırmak ya da ekonomik değer kazandırmadan saklamak hem mümkün değildir hem de aslında koruma açısından uygun değildir. Burada doğru olan, eski işlevlerini yitirmiş olan alanların yeniden işlevlendirilmesi ve ekonomik değer kazandırılarak korunmasıdır.

Ancak daha önce yapılmış pek çok çalışmada da değinildiği gibi, turizm bir kurtuluş olabileceği gibi bir felakette olabilir. Burada, turizmin kurtuluş mu yoksa felaket mi olacağını belirleyecek olan, temel bakış açısının ne olacağıdır. Kapadokya Bölgesi'nin tarihi, kültürel, doğal, estetik ve bilimsel değeri mi? Yoksa aldığı ziyaretçi sayısına bağlı olarak ülke ekonomisine sağladığı fayda mı? Doğru olan her ikisini de dengede tutacak bir miras yönetimi anlayışının uygulanabilmesidir. Bu miras yönetim anlayışının geliştirilebilmesi için alandaki her bir varlık kendi özelinde değerlendirilmeli ve hangi yönünün (pazardaki çekiciliği mi dayanıklılığı mı) daha kuvvetli ya da zayıf olduğunun belirlenmesi gerekir. Alan ile ilgili yapılmış bilimsel çalışmalar, korumaya yönelik mevzuat ve hali hazırdaki uygulamaların hiç birisinin böyle bir ölçme yöntemine dayanmadığı görülmüştür. Bu nedenle bu eksikliği giderecek bir yöntem bulunması gerekliliğinden hareketle, Kapadokya Bölgesi'ndeki miras alanlarında, koruma-kullanma dengesini belirlemeye yönelik bir ölçme yöntemi denenmek istenmiştir.

Fransa'da 1940 yılında tesadüfen keşfedilen ve türünün en eski ve iyi korunmuş duvar resimleriyle dolu olan Lascaux Mağarası'nı koruyabilmek için Fransa hükümeti mağarayı ziyarete kapatmış ve onun yerine 40 yıllık bir çalışma ile mağaranın dört ayrı replikasını yapmış ve turistlerin ziyaretine açmıştır. Bunun nedeni olarak da yapılan çalışmalar sonucunda ulaşılan, mağaranın ziyaretler için son derece hassas ve dayanıksız olduğu bilgisi gösterilmiştir. Bu örnekten yola çıkarak, benzer bir hassasiyete sahip olduğu düşünülen Kapadokya miras alanlarındaki mevcut koruma uygulamalarının yeterli olup olmadığı sorusu akla gelmektedir.

İlgili ulusal literatür incelendiğinde miras alanlarının sürdürülebilirliği ve koruma-kullanma dengesinin belirlenmesi üzerine yeterince çalışma yapılmadığı

görülmektedir. Zira bu güne kadar koruma-kullanma dengesi ile ilgili olarak yapılmış olan çalışmalardan Doğanay (2009), Güngör (2016), Üzümcü vd. (2017) ile Somuncu ve Yiğit (2008)'e ulaşılabilmektedir. Doğanay (2009) çalışmasında, Cami Boğazı Yaylası ve Çakırgöl çevresinin turistik potansiyelini, koruma-kullanma dengesi açısından ortaya koymaya çalıştıkları bir uygulama gerçekleştirmiştir. Güngör (2016), koruma statülerinin miras alanları ve çevresinde, yerel halkın turizm yatırımı yapmasını ve turizmde yer almasını güçleştirdiğini belirtmiş ve Zelve Açık Hava Müzesi örneğinde koruma statülerinin koruma-kullanma dengesine etkisini değerlendirmiştir. Üzümcü vd. (2017), kırsal turizm konusunda yapılan diğer çalışmalardan farklı olarak kırsal turizmde koruma-kullanma ikileminde ve eleştirel bir açıdan bakmış ve turizmin faaliyetlerinin, doğal ve sosyo-kültürel çevreyi koruyarak nasıl yapılabileceğini irdelenmiştir. Somuncu ve Yiğit (2008) ise sürdürülebilir turizmin, UNESCO Dünya Mirası Alanlarının planlanması ve yönetiminde giderek artan bir öneme sahip olduğunu belirtmişlerdir. Bu nedenle, Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Kayalık Siteleri'nde yürütülen turizm faaliyetlerini, sürdürülebilirlik perspektifinden değerlendirmeye çalışmışlardır.

Ayrıca Göreme Açık Hava Müzesi başta olmak üzere Kapadokya'nın eşsiz miras alanlarının korunmasındaki mevcut uygulamaların yeterliliği de şüphe uyandırmaktadır. Bu çalışma ile çok önemli bir turistik destinasyon olan Kapadokya'daki alanlardan 14 tanesinin mevcut durumu belirlenecek ve hem bu destinasyon hem de diğer doğal ve kültürel miras alanları için faydalı olacak öneriler sunulacaktır.

Bu bağlamda tezin konusunu, sürdürülebilir turizm, Türkiye'deki miras alanlarının turizmde kullanılması ve korunması, Kapadokya Bölgesi'nde bulunan 14 miras alanının koruma-kullanma dengesinin belirlenmesi oluşturmaktadır. Bu çalışmada miras alanlarının, kullanılırken korunması gerektiği fikrinden yola çıkarak, Cros'un (2001) geliştirdiği bir matris kullanılacak, böylece Kapadokya Bölgesi'nde bulunan 14 miras alanının Pazar çekiciliği ve dayanıklılığı belirlenmeye çalışılacaktır. Ulaşılabilecek sonuçlar ışığında belirtilen miras alanlarının korunması için mevcut uygulamaların yeterli olup olmadığı ve daha fazla neler yapılabileceği tartışılacaktır.

Tez çalışması dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde "Kültürel Miras ve Sürdürülebilirliği" başlığı altında sürdürülebilirlik kavramı, sürdürülebilir kalkınma,

sürdürülebilir turizm, dünya miras alanları, Türkiye’deki Dünya Miras Alanları, kültürel miras ve turizm arasındaki ilişki ve miras alanlarının sürdürülebilirliğinin önemi konuları açıklanmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde miras alanlarının korunmasında uluslararası belirleyiciler ve koruma konusunda ulusal mevzuatta yer alan uygulamalar anlatılmaktadır. Mevcut koruma uygulamaları ışığında miras alanlarındaki koruma-kullanma dengesinin önemi açıklanmaktadır. Üçüncü bölümde Kapadokya Bölgesi’nin oluşumu ve çalışmanın uygulama alanını oluşturan 14 miras alanı detaylı olarak açıklanmıştır. Koruma-kullanma dengesinin belirlenmesine yönelik gerçekleştirilmesi planlanan alan araştırmasının sonuçları ve bu sonuçlar üzerinden diğer miras alanlarının korunmasında da faydalı olması amaçlanan önerilerin geliştirilmesi dördüncü bölümün konusunu oluşturmaktadır.

4.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Arkeolojik, tarihi, doğal yapılar ve onların bir araya gelerek oluşturdukları kentsel, kırsal ve arkeolojik alanlar, yaşamın mekâna yansımaları olarak kabul edilmektedir. Bu yapı ve alanlar, değişik dönemlerde yaşayan topluluklar ve onların sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal yaşamlarıyla ilgili olarak en somut bilgileri veren güvenilir kaynakları meydana getirmektedir. Yani tüm bu yapıların ve yapı topluluklarının öğretici değerleri vardır. Turizm faaliyetleri içerisindeki itici faktörler arasında, en sık rastlananlar geçmişi öğrenme, bilgilenme ve merak giderme isteğidir. Doğal ve kültürel varlıklar bu istekleri karşılayan somut odak öğeleri haline dönüşmektedir (Madran ve Tunçer, 2013: 21).

Kapadokya’nın üstün evrensel değerinin bir kez daha altını çizerek, bu alanda yaşayan, alanın yönetiminden sorumlu olan ve hatta yalnızca ziyarete gelen her bir bireyin, buradaki miras alanlarının sürdürülebilirliği ve korunmasında sorumluluğu bulunduğunu belirtmek gerekir. Bu nedenle, çalışma kapsamında belirlenmiş olan 14 miras alanının dayanıklılık ve Pazar çekiciliği durumuna göre matrise yerleştirilerek, bu alanlardaki koruma-kullanma dengesinin belirlenmesi ve böylece hem insanlığın tarihi hem de turizm açısından büyük öneme sahip miras alanlarının sürdürülebilirliğine katkı sağlamak, çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Miras alanlarının sürdürülebilirliğinde koruma-kullanma dengesinin büyük önemi olduğu düşünülmektedir. Koruma-kullanma dengesi, “sonraki kuşaklara da aktarılması gerektiği inancıyla, miras alanlarındaki tüm paydaşların sosyo-ekonomik

ve sosyo-kültürel çıkarları göz önünde bulundurularak kullanım koşullarının belirlenmesi” olarak ifade edilebilir. Ancak, aynı destinasyon içerisinde bulunsalar dahi, Kapadokya’da olduğu gibi, her bir miras alanı ya da varlık, diğerlerinden farklı ve kendine özgüdür. Koruma-kullanma koşulları belirlenirken bu farklılıklar göz önünde bulundurulmalıdır. Ancak ne literatürde ne de uygulamada, miras varlıklarını birbirinden bağımsız olarak değerlendirirken aynı zamanda karşılaştırılabilecekleri bir ölçme yöntemine rastlanmamıştır. Çalışmanın taşıdığı önem de hem literatür hem de uygulama açısından var olan bu eksikliği ve boşluğu dolduracak olmasıdır. Böylece, hem hali hazırda Dünya Miras Listesi’nde yer alan, Kapadokya dışındaki diğer 18 değerimizin mevcut durumu ve koruma uygulamalarının yeterliliği de değerlendirilebilecek hem de aday listesinde yer alan diğer 84 miras alanına yönelik koruma plan ve uygulamaları daha sağlıklı geliştirilebilecektir. Zira UNESCO’nun adaylık değerlendirme sürecinde, varlık ya da alana yönelik yönetim planlarının var olması, olumlu bir durum olarak değerlendirilmektedir.

Kısa dönemli ekonomik fayda beklentisi, küreselleşmenin toplumların tüketim alışkanlıklarını hızla değiştirmesi, kültürel ve tarihi varlıkların sahip olduğu değere yönelik toplumsal bilinç ve farkındalığın yeterince geliştirilememiş olması ya da vandalizm gibi pek çok sebep, hem toplumsal kimliğin bir parçası olan hem de tarihi, bilimsel ve ekonomik pek çok değer taşıyan miras alanları açısından göz ardı edemeyeceğimiz riskler oluşturmaktadır. Bu sebeple bu çalışma, miras alanlarının dayanıklılığını ve Pazar çekiciliğini tespit etmeye yönelik olarak geliştirilmiş olan bir matrisi, koruma-kullanma dengesinin tespitinde kullanılmak üzere Türkiye literatürüne kazandırmaktır.

Kültür turizmine yönelik olarak yapılmış olan çalışmalar, toplumların sahip oldukları kültürel varlıkları daha sağlıklı görebilmek için kataloglayarak işe başladıklarını göstermektedir. Ancak kataloglama çalışmalarına kültürel miras yönetimi ve turizm pencerelerinden farklı bakılmaktadır. Kültürel miras yönetimi bakış açısıyla kataloglamanın temel amacı, bölgenin somut ve somut olmayan mirasının temsili bir örneğinin gelecek nesiller için muhafaza edilmesi olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte, turizm açısından kataloglama çalışmaları ise, varlıkların gerçek değeri ile ilgilenmektense kullanım değerleriyle daha fazla ilgilenmektedir. Kataloglama, kritik bir varlık kitlesinin olup olmadığını ve bunlar arasında ortak

temalar olup olmadığını belirlemeye çalışır (McKercher ve Cros, 2012: 175). Bu çalışma ile miras alanlarını az, orta ya da yüksek çekicilikte; az, orta ya da yüksek dayanıklılıkta hem dayanıklı hem de çekici gibi farklı açılardan sınıflandırarak Kapadokya'daki miras alanlarına yönelik bir nevi kataloglama çalışması gerçekleştirilmektedir. Bu açıdan da fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Bir bölgede turizmin gelişme ve devamlılığı, politik olarak desteklenmesine ve tüm paydaşlar tarafından yararlı bulunmasına bağlıdır. Destinasyonlarda tüm paydaşların yararına olan sektörel çalışmaların ve projelerin desteklenmesi ve onaylanması çok daha kolay olacaktır. Öte yandan, turizme yönelik bir düşmanlık veya şüphe varsa o destinasyonda turizmin geliştirilmesi veya sürekliliği çok daha zor olacaktır. Bu çalışma ile Kapadokya'daki miras alanlarının hem Pazar çekiciliği hem de var olan turizm faaliyetlerinin baskısına dayanabilme gücü bilimsel olarak ortaya koyulmaktadır. Bu bilgiler ışığında, miras alanlarına yönelik olarak hem pazarlama hem de koruma stratejileri belirlenmektedir. Bu bağlamda araştırma sonuçlarının, Türkiye'nin en önemli destinasyonlarından biri olan Kapadokya'da hem miras alanlarının yönetimine hem de turizm sektörüne büyük katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2863 sayılı yasa ve bu yasada değişiklik yapan 5226 sayılı yasa ile koruma amaçlı imar planlarının (KİP), bir alan araştırmasına dayalı olarak hazırlanması gerektiği belirtilmektedir. Bu alan araştırmasında toplanacak verileri arkeolojik, tarihi, doğal, mimarî, demografik, kültürel, sosyo-ekonomik, mülkiyet ve yapılaşmaya ilişkin verilerin oluşturacağı da belirtilmektedir. Ayrıca koruma amaçlı imar planlarının “koruma esasları ve kullanma şartları, açık alan sistemi, yaya dolaşımı ve taşıt ulaşımı ile miras alanının yoğunluk durumu” gibi bazı hususları sağlaması gerektiği de aynı mevzuat içerisinde vurgulanmaktadır (Madran ve Özgönül, 2006: 42). Bu çalışmada test edilen model ile toplanan verilerin, koruma alanında söz sahibi otoritelere koruma amaçlı imar planı vb. çalışmalarında büyük fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Ayrıca son yıllarda korumaya yönelik geliştirilen yasal düzenlemeler, korumada yerel otoritelere daha fazla inisiyatif tanımaktadır. Ancak yönetim planlaması uygulamalarının ülke sınırları içerisindeki her sit alanı için geliştirilip geliştirilmeyeceği, şayet her sit alanı için ayrı ayrı yapılacaksa bu konudaki

politikanın nasıl olacağı ve bu sit alanları arasında bir öncelik sırası olup olmayacağı konuları açıklığa kavuşturulmamıştır (Madran, 2019: 3). Çalışmada kullanılan matris, miras alanlarının turizm faaliyetlerine dayanıklılığını ve turizm pazarı içerisindeki çekiciliğini belirleyeceği için koruma politikalarının şekillenmesine önemli ölçüde katkı sağlayacaktır. Yine sağlamlık durumlarına bağlı olarak sit alanları ya da diğer miras varlıkları arasında olası bir öncelik sıralamasının tespitini de kolaylaştıracaktır. Çalışmanın bu açıdan alan yönetimine ve alan başkanlıklarına büyük katkı sağlayacağı ve bu durumun çalışmanın önemini arttıran farklı bir boyut olduğu düşünülmektedir.

4.3. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI

Bu araştırmanın varsayımları şu şekilde ifade edilebilir:

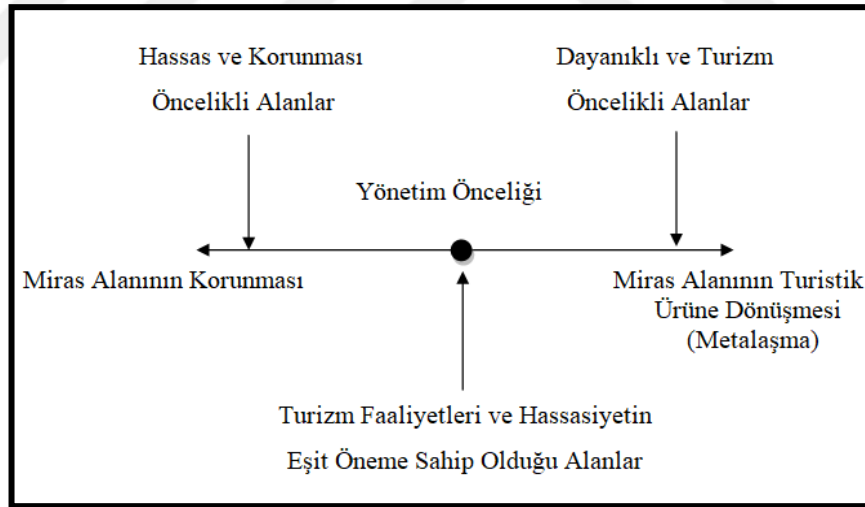
- Bir ülkenin doğal ve kültürel mirası, turizm çekiciliklerinin en önemlilerindedir. Bu nedenle hem manevi hem de ekonomik açıdan paha biçilmez değere sahiptirler.
- Sürdürülebilirlik turistik çekiciliklerin devamı için olmazsa olmaz bir yaklaşımdır.
- Mirasın turizm endüstrisi içerisinde sürdürülebilir bir bakış açısı ile kullanılması, Türkiye için maddi ve manevi pek çok fayda sağlayacaktır.
- Koruma-kullanma dengesinin belirlenmesi miras alanlarının sürdürülebilirliği için son derece önemlidir.

4.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Miras varlıklarının turizm potansiyelinin değerlendirilmesi karmaşıktır. Çünkü yalnızca Pazar potansiyellerinin değerlendirilmesinden çok daha fazlasını içermektedir. Miras varlıkları konusunda yapılacak herhangi bir değerlendirme, varlığın sağlamlığını veya olası ziyaret baskısı ile başa çıkabilme kabiliyetini de dikkate almalıdır. Pazar değerlendirmeleri, en çok, varlığın ziyaretçiler açısından çekici özelliklere sahip olup olmadığını ve varlığın potansiyelinin nasıl tüketilebilir ürünlere dönüştürülebileceğini belirlemekle ilgilidir. Öte yandan, sağlamlık değerlendirmesi, turistlerin ziyaret etmesine izin verilip verilmeyeceği ve eğer verilecekse, varlığın orijinal içsel değerlerinden ödün vermeden hangi ziyaret

düzeylerinin gerçekleştirilebileceği ya da engellenebileceği gibi daha temel bir soruyu cevaplamaktadır (McKercher ve Cros, 2012: 172). Bu nedenle varlıkların turizm potansiyeli belirlenirken aynı zamanda sağlık ve dayanıklılığına da birlikte bakmak sürdürülebilirlik açısından oldukça önemlidir.

Her miras alanı kendine has özellikler ve farklı türde çekiciliklere sahip destinasyonlar haline gelebilir ve bu durumda bir yönetim önceliği süreci ortaya çıkabilir. Miras alanlarında yönetim stratejilerinin ve modellerinin belirlenmesi, son yıllarda sürdürülebilirlik anlayışına bağlı olarak büyük önem kazanmıştır. Örneğin, ziyaret etkilerini azaltmak için koruma tedbirlerine çok dikkat edilmesi gereken miras yerleri veya hassasiyetlerine bağlı olarak turizme açılmaması gereken miras yerleri olabilir. Farklı olarak, ziyaretlere karşı daha dayanıklı ve turizm tanıtımı için daha yüksek önceliğe sahip olarak tespit edilen miras alanları da olabilir ya da kaçınılmaz olarak her ikisine de dikkat edilmesi gereken bazı miras alanları bulunabilir. Bu durum Şekil 4.1’de ifade edilmektedir.

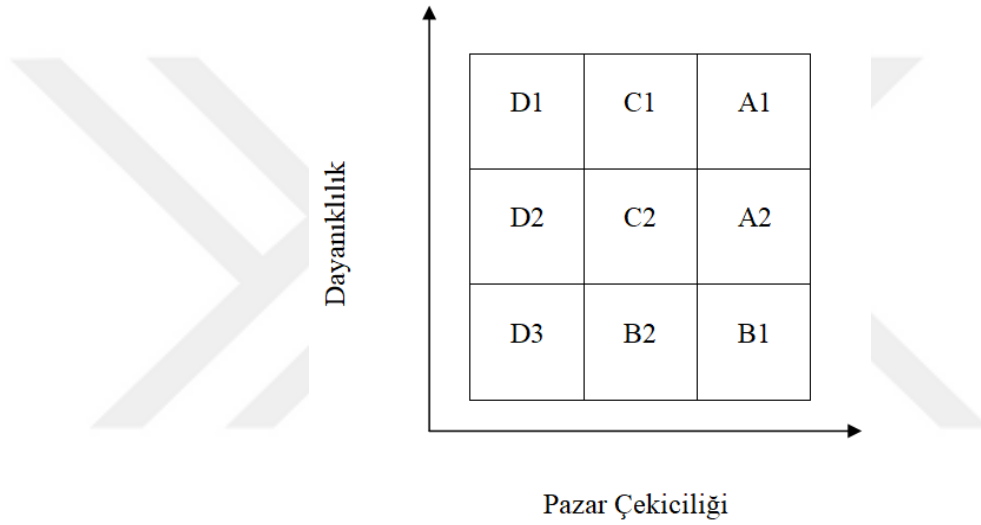
Şekil 4.1. Kültürel Miras Destinasyonlarında Yönetim Öncelikleri

Kaynak: Cros (2001: 168)'den uyarlanmıştır.

Miras yönetimi ve turizm gelişimi arasındaki bu ilişki, bir matris olarak ele alınarak daha fazla araştırılabilir. Buradan hareketle Cros (2001) “Pazar çekiciliği-dayanıklılık matrisi”ni geliştirmiştir. Cros’a göre, miras alanlarının matris içerisindeki yerleri, turistlere çekici gelmelerine ve sağlıklarına veya yüksek

düzyeyde ziyarete dayanma yeteneklerine göre belirlenmektedir. Matris, iki yönlü ilişkinin her iki ögesini de dinamik olarak sunmakta ve bunun iki sürekliliği temsil ettiğini göstermektedir.

Bu fikirden hareketle, Kapadokya Bölgesi'ndeki miras alanlarının mikro düzeyde (varlık boyutunda) dayanıklılık ve turistik çekiciliği, Cros'un (2001) geliştirdiği ve aslında *miras alanları için bir yönetim matrisi olan "Pazar çekiciliği-dayanıklılık matrisi"* uygulanarak belirlenmeye çalışılmıştır.

Şekil 4.2. Pazar Çekiciliği-Dayanıklılık Matrisi

Kaynak: (Cros, 2001: 168; McKercher ve Cros, 2012: 186)

Matriste yer alan bölümlerin hangi anlamlara geldiği şöyle belirtilmektedir (McKercher ve Cros, 2012; Cros, 2001):

- “A” sınıfı varlıklar (A1ve A2), orta ile yüksek Pazar çekiciliğine ve yüksek ile orta sağlamlığa sahip miras alanlarıdır. Turistlere hitap eden çekici özelliklere sahiptirler ve aynı zamanda yüksek kullanım seviyelerine dayanabilecek yapıdadırlar. Bu nedenle, bu alanlar önemli turizm aktiviteleri için idealdir. Doğal ve kültürel değerleri ağır ziyaretin etkisinden korumak için sadece minimum ile orta düzeyde koruma önlemleri yeterli kabul edilmektedir.

- “B” sınıfı varlıklar (B1ve B2), yüksek ve orta Pazar çekiciliğine sahiptir, ancak sağlamlığı düşüktür. Düşük sağlamlık, varlığın fiziksel dokusunun kırılğan olduğu veya kültürel ve doğal değerlerinin özellikle yoğun ziyaretlerden dolayı oluşabilecek etkilere karşı, son derece hassas olduğu anlamına gelmektedir. Bu alanlarda daha güçlü koruma önlemleri ya da ziyaret kısıtlamaları gerekebilir.
- “C” sınıfı varlıklar (C1 veC2), orta düzeyde turizm çekiciliğine ve ayrıca yüksek ve orta düzeyde dayanıklılığa sahiptir. Bu alanlara, iki yönetim seçeneği sunulmaktadır. Bu varlıklar, sağlam olduğu için, birçoğu mevcut Pazar çekiciliğine bağlı olan ziyaretlerden daha yüksek bir ziyaret düzeyine dayanabilir. Varlığın potansiyelini tam olarak geliştirmek veya Pazar çekiciliğini arttırmak için bir yönetim yaklaşımı benimsenebilir. Alternatif olarak, yönetim planları, turizm rakamlarının sınırlı olacağı bilinciyle mevcut durum da korunmaya çalışılabilir.
- “D” sınıfı varlıklar (D1, D2 ve D3), düşük Pazar çekiciliğine sahiptir ve varlık, içsel değerleri neredeyse tamamen feda edilecek kadar metalaştırılmadıkça, önemli ziyaretler çekmesi yani Pazar çekiciliğinin arttırılması olası değildir. Bu tür varlıklar turizm dışındaki eğitim ya da bilimsel uygulama gibi amaçlarla kullanılmalı ve bu bakış açısıyla yönetilmelidir.

Matris uygulanmadan önce miras alanları konusunda araştırma yapılmış, literatür bilgileriyle miras alanlarının geçmişleri, statüleri ve önemleri belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca uygulama alanına dahil edilecek miras alanları, Dünya Miras Listesi’nde yer alan Göreme Açık Hava Müzesi, Soğanlı Köyü, Karain Güvercinlikleri, Karlık Kilisesi, Yeşilöz Theodoro Kilisesi ile bölgenin en çok bilinen ve ziyaretçi alan alanları olduğu düşünülen Zelve Açık Hava Müzesi, Paşabağları, Derinkuyu ve Kaymaklı Yeraltı Şehirleri, Ihlara Vadisi ve Gülşehir Açıksaray Ören Yeri olarak belirlenmiştir. Belirlenen bu uygulama alanına yönelik olarak, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi ve Ürgüp Sebahat ve Erol Toksöz Turizm Meslek Yüksekoklu akademisyenleri (8 kişi), bölgede 10 yılı aşkın süredir profesyonel olarak çalışan turist rehberleri (5 kişi) ve Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi arkeoloji bölümünde ve Kapadokya Alan Başkanlığı’nda

görev yapan arkeologlardan (5 kişi) görüş alınmıştır. Görüşmecilere araştırmanın konusu ve uygulanacak matris hakkında özet bir bilgilendirme yapılmış ve belirlenmiş olan miras alanlarının konu ve yöntemine uygun olup olmayacağı sorulmuştur. Yapılan görüşmeler neticesinde uygulama alanı için belirlenen miras alanlarının ve belirleme kriterlerinin uygun olduğu, ancak bu listeye yine yüksek ziyaretçi sayısı ve bilinirlikleri dikkate alınarak, Devrent Vadisi, Üç Güzeller ile Uçhisar Kalesi ve Cevizli Mevki'nin de eklenmesi gerektiğine karar verilmiştir. Bu görüşmelerin tamamlanması ve araştırma alanının netleşmesi yaklaşık olarak iki hafta süren bir çalışma neticesinde tamamlanmıştır.

Araştırma alanını oluşturacak miras alanlarının belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen ön görüşmelerin ardından, orijinal çalışmadan Türkçeye çevrilen ve bölgeye uyarlanan görüşme formlarının hazırlığına başlanmıştır. Hazırlanan bu görüşme formları ile birlikte literatüre, bir miras alanının ne kadar çekici ve ne kadar dayanıklı olduğunu belirlemede kullanılacak kriterler kazandırılmış olacaktır. Bir sonraki başlıkta görüşme formlarının hazırlanma süreci ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

4.4.1. Görüşme Formlarının Hazırlanması

Araştırma alanını oluşturacak miras alanlarının belirlenmesinin ardından, bu alanları Pazar çekiciliği-dayanıklılık matrisine yerleştirmeyi sağlayacak bilgilerin toplanması aşamasına geçilmiştir. Ancak, belirtilen bu bilgilerin toplanmaya başlanmasından önce, bilgileri toplamak için kullanılacak olan formda yer alan ifadelerin uygunluğu ve yeterliliğini belirlemeye yönelik bir ön çalışma gerçekleştirilmiştir. Araştırma için kullanılacak görüşme formu, çalışmanın temel kaynağı olan çalışmalarda kullanılan soru formunun uyarlanması ile oluşturulmuştur.

Kullanılacak olan görüşme formu, McKercher ve Cros'un (2012) çalışmalarında kullanılan görüşme formundan uyarlanmıştır. Öncelikle orijinal görüşme formu Türkçe'ye çevrilmiştir. Türkçe'ye çevrilmiş olan görüşme formunda yer alan ifadelerin yeterliliği, Nevşehir Hacı Bektaş Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu'nda görev yapmakta olan bir öğretim görevlisi ve bir doçent tarafından incelenmiştir. Uzmanların incelemesi neticesinde birkaç kelime değişikliği dışında çevirinin anlaşılır ve yeterli olduğuna karar verilmiştir.

Daha sonra araştırma için tasarlanmış görüşme formuna son şeklinin verilmesi ve olası tasarım sorunlarının giderilebilmesi amacıyla çalışmanın örnekleme dahil edilecek 9 kişi ile bir ön görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmecilerden, görüşme formunda yer alan ifadeleri tek tek incelemeleri ve bu ifadelerin anlaşılabilirliklerini ve Kapadokya Bölgesi için geçerli olup olamayacağını değerlendirmeleri istenmiştir. Bu ön görüşmeler neticesinde, görüşme formunda yer alan birçok ifade, görüşme yapılacak uzmanlar için daha anlaşılır ve bölgenin özelliklerine daha uygun bir şekilde yeniden ifade edilmiştir. Böylece görüşme formunda yer alan ifadelerin anlaşılabilirliği üzerinde görüş birliğine varılmıştır.

Ayrıca görüşmecilere, Kapadokya Bölgesi'ni çekicilik ve dayanıklılık açısından değerlendirmek amacıyla kullanılacak ifade önerileri olup olmadığı da sorulmuştur. Yapılan değerlendirmelerden sonra alanın ulaşılabilirliği ve imkanları boyutuna “miras alanının destinasyon içerisindeki konumu” şeklinde bir ifadenin eklenmesi uygun bulunmuştur. Burada dikkat edilmesi gereken husus, mevcut görüşme formunun, Kapadokya Bölgesi'ndeki miras alanlarına uygun olarak düzenlenmiş olduğudur. Başka bölge ya da miras alanlarında uygulanmak istendiğinde, o alan ya da bölge için yeniden bir değerlendirme ve uyarlama yapılması faydalı olacaktır.

Görüşme formunu oluşturan ifadeler, matrisin yatay ve dikey eksenlerine uygun olarak “miras alanının Pazar çekiciliği” ve “miras alanının dayanıklılığı” olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Her bölüm aşağıda belirtildiği üzere kendi içerisinde iki alt boyuttan oluşmaktadır:

1. BÖLÜM: Miras Alanının Pazar Çekiciliği

- Miras Alanının Özellikleri
- Alanının Ulaşılabilirliği ve İmkânları

2. BÖLÜM: Miras Alanının Dayanıklılığı

- Alanın Taşıdığı Değer
- Koruma ve Yönetim

Miras alanlarının Pazar çekiciliği-dayanıklılık matrisine yerleştirilmesini sağlayacak bilgilerin derlenmesinin ileri derece bilgi ve uzmanlık gerektireceği düşünülmüş ve

bu nedenle jeoloji mühendisleri, müze müdürleri, koruma kurulu uzmanları, arkeologlar, sanat tarihçileri, profesyonel turist rehberleri ve turizm akademisyenlerinden oluşan bir örneklem ile görüşülmüştür. Görüşmeler yapılandırılmış bir görüşme formu kullanılarak, yüz yüze gerçekleştirilmiştir.

4.4.2. Araştırma Sorusunun Belirlenmesi

Kitle turizmi ile hem doğal hem de kültürel alanların hızla bozulduğu ve bunun etkilerinden kurtulmak için alternatif turizm türleri geliştirildiği bilinmektedir. Söz konusu alternatif turizm türlerinden birisi kültür turizmidir ve Anadolu toprakları bu turizm türünü destekleyecek çok büyük bir potansiyele sahiptir. Bulduğu coğrafik konumdan dolayı binlerce yıldır insanoğluna yurt olmuş bu topraklar, tarihin pek çok kadim uygarlığına ev sahipliği yapmıştır. Pers, Kapadokya, Hitit, Roma ve Osmanlı gibi büyük medeniyetleri ağırlamıştır. Bu nedenle bugün Türkiye Cumhuriyeti toprakları olan Anadolu hem renkli bir yaşam biçimi hem de binlerce yıllık arkeolojik birikimiyle turistik çekicilikler açısından oldukça zengindir.

Turizm pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye ekonomisinde de oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle bu tarihi, kültürel ve doğal değerlerin turizme açılmasının oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Bu noktada, bu zenginliklerin birer turistik çekicilik olarak kullanılması ve aynı zamanda korunması ikilemi ortaya çıkmaktadır. Unutulmamalıdır ki miras alanları insanlığın tarihine ışık tutan değerlerdir. Bunların yok olması, turistik bir çekiciliğin yok olmasından çok daha fazlasıdır. Bir milletin hatta insanlığın geçmişi ile ilgili bir bilgi kaynağının ya da doğal yaşamı derinden sarsacak bir ekolojik alanın da yok olması anlamına gelmektedir. Bu nedenle çalışmanın ana problemini, sürdürülebilir turizm anlayışıyla miras alanlarının koruma-kullanma dengesi açısından değerlendirilmesi oluşturmaktadır.

Yukarıda yapılan açıklamalara dayanılarak araştırmanın sorusu “miras alanlarının yönetiminde koruma-kullanma dengesi nasıl olmalıdır?” şeklinde belirlenmiştir. Belirtilen bu sorudan yola çıkılarak, Kapadokya örneği üzerinden miras alanlarının taşıdığı maddi ve manevi değerler ve bu değerlere bağlı olarak bu alanların sürdürülebilir bir bakış açısıyla yönetilmesinin mümkün olup olmadığı araştırılmıştır. Miras alanları için sürdürülebilir yönetim stratejileri geliştirebilmenin ve uygulayabilmenin hayati önemi göz önünde bulundurularak, bir miras varlığının durumunu belirleyecek ve ona yönelik stratejiler geliştirmek için kullanılacak

sonuçlar verebilecek örnek bir model kullanılmıştır. Böylece bu çalışma özünde aşağıdaki soruların cevaplarını içermektedir:

- Kapadokya'daki bir miras alanı için koruma-kullanma dengesinin belirleyicileri neler olmalıdır?
- Koruma-kullanma dengesinin belirlenmesi sonucunda elde edilecek veriler miras alanlarının sürdürülebilirliğine katkı sağlayabilecek midir?
- Araştırmanın alanını oluşturan, Kapadokya'daki 14 miras alanının, ziyaretler açısından dayanıklılık düzeyi nedir?
- Araştırmanın alanını oluşturan, Kapadokya'daki 14 miras alanının, turizm sektörü açısından çekicilik düzeyi nedir?
- Araştırmanın alanını oluşturan, Kapadokya'daki 14 miras alanının, yönetim stratejilerinin belirlenmesinde büyük kolaylık sağlayacak olan matris içerisinde, dayanıklılık ve çekiciliğe göre konumu nedir?
- Bu konuma bağlı olarak, her bir miras alanı için yönetim önceliği ne olmalıdır?

Bu soruların cevaplarına ulaşmanın ve miras alanlarının dayanıklılık ve çekicilik durumlarının belirlenmesinin, sürdürülebilirlik açısından büyük fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Sonuçlar ışığında, 14 miras alanının hangisinde yoğun koruma programlarının uygulanması gerektiğine ya da Pazar çekiciliğini artırmak için hangisinde daha fazla çalışma yapılması gerektiğine daha kolay karar verilebilecektir.

4.4.3. Araştırmanın Evreni ve rneklem Büyüklüğü

Çalışma kapsamında, miras alanlarında koruma-kullanma dengesinin belirlenmesine yönelik olarak geliştirilmiş olan bir model, Kapadokya Bölgesi'ndeki miras alanları üzerinde test edilmiştir. Bölgenin farklı ve ender jeolojik yapısını değerlendirmek üzere jeoloji mühendisleri, doğal oluşumların insan eliyle şekillendirilmesi nedeniyle oluşan kültürel alanlar hakkında detaylı bilgiye sahip olmaları nedeniyle de müze müdürleri, koruma kurulu uzmanları, arkeologlar ve sanat tarihçileri araştırmanın evreni içerisine dahil edilmiştir. Ayrıca, miras alanlarının Pazar ekiciliği ve bölgedeki turizm faaliyetleri hakkında uzman olmaları nedeniyle de profesyonel turist rehberleri ve turizm akademisyenleri görüşme yapılacak evren içerisinde

değerlendirilmiştir. Bu nedenle, çalışmada evren olarak miras alanları, koruma-kullanma dengesi, turizm ve kültürel miras ilişkisi gibi konularda uzman olarak görüş beyan edebilecek meslek grupları olarak değerlendirilen jeoloji mühendisleri, müze müdürleri, koruma kurulu uzmanları, arkeologlar, sanat tarihçileri, profesyonel turist rehberleri ve turizm akademisyenleri çalışmanın evreni olarak belirlenmiştir.

Bu bağlamda, araştırmanın doğasına en uygun örnekleme yönteminin yargısal (kasti-kararsal) örnekleme yöntemi olduğuna karar verilmiştir (Coşkun, Altunışık, Bayraktaroğlu ve Yıldırım, 2015: 142; Özdemir, 2010: 95). Böylece jeoloji mühendisleri, müze müdürleri, koruma kurulu uzmanları, arkeologlar, sanat tarihçileri, profesyonel turist rehberleri ve turizm akademisyenleri olarak belirlenmiş olan ve evreni oluşturan meslek grupları içerisinde seçilen bir uzman grubu ile görüşülmüş ve bu grup araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Evreni oluşturan meslek gruplarından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi öğretim elemanları ve Kapadokya Alan Başkanlığında görev alan uzmanlarla başlanmış ve kasti olarak belirlenmiş örneklem içerisinde görüşmeciyi yönlendirme ve tavsiyeleri de dikkate alınarak yeterli sayıda görüşme tamamlanmaya çalışılmıştır. Örnekleme dahil olacak ve görüşme yapılacak kişiler ile görüşmeden önce iletişime geçilerek randevu talep edilmiş ve belirlenen yer ve saatlerde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca soru formunda yer alan ifadelerle göre miras alanlarını değerlendirmeye başlamadan önce, görüşmecilere araştırmanın amacı, konusu ve matris hakkında özet bilgi verilmiştir.

30'dan büyük ve 500'den küçük bir örneklem büyüklüğünün pek çok çalışma için yeterli olacağı (Coşkun vd., 2015: 137) bilgisinden yola çıkarak, örneklem büyüklüğünün en az 30 uzmandan meydana gelen bir görüşmeci grubundan oluşması uygun bulunmuştur.

4.4.4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Bu çalışmada, Kapadokya Bölgesi'nde yer alan miras alanlarının koruma kullanma dengesinin belirlenmesi hedeflenmektedir. Bu maksatla çalışmanın kapsamı belirlenirken, miras alanları ve koruma-kullanma dengesi konularında daha önce yapılan araştırmalarda (Cros, 2000; McKercher ve Cros, 2012) izlenen yöntem benimsenmiştir. Kullanılacak matrise yerleştirilecek miras alanları tespit edilirken Kapadokya Bölgesi'nde yer alan miras alanları, Dünya Miras Listesinde bulunanlar,

en çok bilinen ve en çok ziyaret edilen yerler ile sınırlandırılmıştır. Araştırmanın kapsamını oluşturan miras alanları şunlardır:

- Göreme Açık Hava Müzesi
- Zelve Açık Hava Müzesi
- Paşabağları Ören Yeri
- Derinkuyu Yeraltı Şehri
- Kaymaklı Yeraltı Şehri
- Soğanlı Köyü
- Ihlara Vadisi
- Karain Güvercinlikleri
- Karlık Kilisesi
- Yeşilöz Theodoro Kilisesi
- Gülşehir Açık Saray Örenyeri
- Devrent Vadisi
- Ürgüp Peribacaları (Üç Güzeller)
- Uçhisar Kalesi ve Cevizli Mevki

Görüşme formu düzenlenirken Kapadokya Bölgesi miras alanlarına ve bu bölgedeki turizm faaliyetlerine uygunluğu değerlendirilmiştir. Ancak Türkiye'nin başka bölgelerindeki miras alanlarına uygulanmak istendiğinde görüşme formu, o bölge hakkında uzman olabilecek kişiler ile birlikte yeniden değerlendirilmelidir.

Miras alanlarının yönetiminde uygulanabilecek stratejiler önermeyi amaçlayan bu çalışmada, miras alanlarının Pazar çekiciliğini ve dayanıklılığını ölçmeye yönelik hazırlanmış olan görüşme formlarını, yalnızca turizm ve miras alanlarında bilgi ve birikime sahip uzmanların yanıtlamasının daha sağlıklı olacağı düşünülmüştür. Bu nedenle yeterli veriye ulaşabilmek adına, görüşmelerin yapılacağı uzmanlar turist rehberleri, turizm akademisyenleri, jeoloji uzmanları, arkeologlar ve sanat tarihçileri ile sınırlandırılmıştır. Öte yandan uygulamada kullanılan veriler, görüşme yöntemi ile sağlandığından, sonuçların yanıtlayıcıların öznel görüşleri ile sınırlı olduğu da göz ardı edilmemelidir.

Değişkenlerin çoğu nitelikselidir. Dolayısıyla doğası gereği, miras alanlarının değerlendirmesi öznel yargılara dayanmaktadır. Öznel değerlendirmeler, kişisel

önyargılara açıktır. Bu durum araştırmacılar için hem fırsatlar hem de zorluklar doğurmaktadır.

Ancak, en büyük zorluğun, çalışma neticesinde, herhangi bir miras alanı için tespit edilecek durumun, bu alanların yöneticilerine veya alanda faaliyette bulunan turizm işletmecilerine anlatılması ve onların ikna edilmesi olacağı düşünülmektedir. Örneğin, bu araştırmanın ya da aynı yöntemle daha sonra yapılacak araştırmaların sonucunda bir miras alanı hem çok hassas hem de çok çekici çıkarsa, bu alan için olası durum daha yüksek koruma önlemleri almak veya turizm faaliyetlerini kısıtlamak olacaktır. Ancak bu durumun, alanın bazı paydaşları tarafından hoş karşılanmama ihtimali söz konusudur.

4.4.5. Görüşmelerin Gerçekleştirilmesi ve Verilerin Toplanması

Araştırmanın kuramsal çerçevesi hazırlanırken, öncelikle doğal ve kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirliği, Kapadokya Bölgesi ve çalışmanın alan araştırmasını oluşturan miras alanlarına yönelik olarak kitap, makale ve internet siteleri kullanılarak belgesel kaynak derlemesine dayalı ikincil verilerden yararlanılmıştır. Ayrıca matrise yerleştirilecek miras alanları ile ilgili olan veriler ise görüşme yoluyla elde edilmiştir.

Araştırmada kullanılan modele (matris) uygun olarak oluşturulan görüşme formu, görüşmecilerin miras alanlarının dayanıklılığı ve çekiciliği ile ilgili görüşlerine dair fikir edinmek amacıyla oluşturulmuş iki bölümden ibarettir. Görüşmecilerin görüşme formunu yüz yüze görüşme yöntemiyle yanıtlamaları sağlanmıştır. Daha öncesinde uygunluğu yönünde değerlendirilmiş olan görüşme formu, örnekleme dahil olabilecek uzmanlık alanlarından kişilerle yapılan yüz yüze görüşmeler ile cevaplandırılmıştır. Görüşmecilerden, görüşme formunda yer alan miras alanlarını belirtilen ifadeler açısından “1 en düşük” ve “5 en yüksek” olacak şekilde puanlandırmaları istenmiştir. Bir ön değerlendirmeyeyle Kapadokya Bölgesi’ne ve buradaki miras alanlarına uygun olup olmadığı belirlenmiş olan ve EK 1’deki haliyle verilen form veri toplamada kullanılmıştır.

Hazırlanan soru formu kullanılarak jeoloji mühendisleri, müze müdürleri, koruma kurulu uzmanları, arkeologlar, sanat tarihçileri, profesyonel turist rehberleri, turizm sektör temsilcileri ve turizm akademisyenleri olarak belirlenmiş olan meslek gruplarından oluşan bir uzman grubu ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Evreni oluşturan meslek gruplarından öncelikle Nevşehir Hacı Bektaş Veli

Üniversitesi öğretim elemanları ve Kapadokya Alan Başkanlığında görev alan sanat tarihi, arkeoloji, turizm ve jeoloji uzmanlarına ulaşılmış ve ulaşılan bu ilk uzmanların yönlendirme ve tavsiyeleri de dikkate alınarak aynı uzmanlık alanından kurum dışı kişilere de ulaşılmıştır. Görüşmecilerden randevu alınarak belirlenen zaman dilimi içerisinde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmecilerin, görüşme formunda yer alan miras alanlarının her birini bağımsız olarak ve her bir ifadeyi karşılama durumuna göre “1 en düşük” ve “5 en yüksek” olacak şekilde değerlendirmeleri sağlanmıştır. Toplamda 34 uzmanla görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin yüz yüze yapılmasına bağlı olarak, 34 formun tamamı veri girişine uygun olarak toplanmıştır.

4.4.6. Verilerin Analizi

Bu veri toplama aracı, yukarıda belirtilen uzmanlık alanlarından (jeoloji mühendisleri, müze müdürleri, koruma kurulu uzmanları, arkeologlar, sanat tarihçileri, profesyonel turist rehberleri ve turizm akademisyenleri) ulaşılabilen örnek gruba uygulanmış ve elde edilen veriler bir istatistik yazılım programı kullanılarak analiz edilmiştir. Görüşmeciler, görüşme formundaki ifadelerin miras alanlarına uygunluğunu derecelendirerek “1 en düşük” “5 en yüksek” şeklinde puanlandırmışlardır. Her bir miras alanına verilmiş olan puanların ortalamaları alınarak miras alanı matris içerisinde uygun olan alana yerleştirilmiştir. Sonuç olarak Kapadokya Bölgesi’nde yer alan 14 miras alanının koruma-kullanma dengesi ile ilgili tespitler yapılmaya çalışılmış ve bu miras alanlarının sürdürülebilirliğine yönelik somut veriler elde edilmiştir.

4.4.7. İstatistiksel Analizler ve Bulgular

4.4.7.1. Miras Alanlarına Ait Ortalamalar

Görüşme formları, istatistik yazılım programı programına işlenirken, her bir miras alanı için ayrı bir dosya oluşturulmuş ve her bir miras alanı ayrı bir veri dosyası ile analiz edilmiştir. Öncelikle her bir miras alanı için görüşme formlarında yer alan ifadelere verilen cevapların ortalamaları alınmıştır. Bu ifadelere ait ortalamalar, tekrar yeni bir işlemine tabi tutularak ana boyutların ve bunları oluşturan her bir alt boyutun ortalamaları hesaplanmıştır. Sonuçlar Tablo 4.1’de yer almaktadır.

Tablo 4.1. Miras Alanının Özellikleri Boyutuna Ait Ortalamalar

	Göreme Açık Hava Müzesi	Zelve Açık Hava Müzesi	Paşabağları	Derinkuyu Yeraltı Şehri	Kaymaklı Yeraltı Şehri	Soğanlı Köyü	İhlara Vadisi	Karain Güvercinlikleri	Karlık Kilisesi	Yeşilöz Theodoro Kilisesi	Gülşehir Açık Saray Örenyeri	Devrent Vadisi	Ürgüp Peribacaları (Üç Güzelller)	Uçhisar Kalesi ve Cevizli Meyki
İfadeler	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.
Miras alanının eşsiz bir atmosfer ve ortama sahip olması	4,9	4,3	4,2	4,4	4,4	4,1	4,4	3,2	3,4	3,3	3,6	4,1	4,1	4,4
Miras alanının yerel alan dışındaki tanınırlığı (bilinirliği)	4,7	4,1	4,2	4,6	4,4	3,1	4,4	2,6	2,9	2,6	2,7	3,8	4,4	4,3
Miras alanının ulusal bir simge veya sembol olması	4,6	3,7	3,6	4,1	3,8	3,1	3,8	2,7	2,7	2,5	2,7	3,5	4,4	3,9
Miras alanının iyi bir hikayeye sahip olması (tanıtıcı ve hatırlatıcı)	4,6	3,9	3,9	4,3	4,1	3,4	3,8	3,0	3,0	2,9	3,0	3,7	4,3	3,9
Miras alanının destinasyondaki diğer alanlardan ayırt edici özelliklerinin olması	4,5	3,9	3,8	4,2	3,8	3,5	4,1	3,2	2,9	2,9	3,1	3,8	3,9	3,9
Miras alanının özel bazı ihtiyaçlara veya kullanımlara hitap etmesi (hac, festival, spor etkinlikleri vb.)	4,0	3,1	3,4	2,7	2,6	3,0	3,1	2,4	2,6	2,7	2,6	3,1	3,0	3,1
Miras alanının destinasyondaki diğer turistik ürünleri tamamlaması (desteklemesi)	4,5	4,1	4,0	3,9	4,0	3,3	4,0	3,4	3,2	3,1	2,9	3,9	4,1	4,1
Miras alanında aktivitelerin olması	3,7	3,2	3,5	2,6	2,6	2,6	3,4	2,3	2,4	2,3	2,5	2,9	3,1	3,2
Miras alanının "kültür" ve "miras" kavramları ile bütünleşmesi	4,8	4,3	4,0	4,3	4,4	4,0	4,1	3,6	3,8	3,7	3,6	3,9	4,0	4,3
Miras alanının politik olarak desteklenmesi (yasal uygulamalar vb.)	3,7	3,2	3,1	3,4	3,3	2,8	3,3	2,6	2,7	2,6	2,6	2,9	3,3	3,2
Miras Alanının Özellikleri	4,40	3,78	3,77	3,85	3,74	3,29	3,84	2,90	2,96	2,86	2,93	3,56	3,86	3,83

Kapadokya Bölgesi'nde bulunan miras alanlarının çekiciliğini belirleyen bir alt boyut olan miras alanlarının özelliklerine ait ifadeler ve bu ifadelerle ait ortalamalar Tablo 4.1'de yer almaktadır. Tabloda yer alan verilere göre bütün ifadeler için en yüksek ortalamalar Göreme Açık Hava Müzesi'ne aittir. Açık Hava Müzesi'ni sırayla Ürgüp Peribacaları (Üç Güzeller), Derinkuyu Yeraltı Şehri, Ihlara Vadisi ve Uçhisar Kalesi ve Cevizli Mevki izlemektedir. En düşük ortalamalar ise Karain Güvercinlikleri, Karlık Kilisesi, Yeşilöz Theodoro Kilisesi ve Gülşehir Açık Saray Ören Yeri'ne aittir. Tablo 4.1'de yer alan ifadelerle ait ortalamalar tek tek incelendiğinde ise aşağıda yer alan sonuçlar görülmektedir:

- “Miras alanının eşsiz bir atmosfer ve ortama sahip olması” ifadesinde en yüksek ortalama Göreme Açık Hava Müzesi'ne (4,9), en düşük ortalama ise Karain Güvercinlikleri'ne (3,2) aittir.
- “Miras alanının yerel alan dışındaki tanınırlılığı (bilinirliği)” ifadesine göre değerlendirilen miras alanları arasında en yüksek ortalama değerler, Göreme Açık Hava Müzesi (4,7), Derinkuyu Yeraltı Şehri (4,6), Ürgüp Üç Güzeller (4,4), Kaymaklı Yeraltı Şehri (4,4) ve Ihlara Vadisi'ne (4,4) aittir. En düşük ortalamaları ise Karlık Kilisesi (2,9), Gülşehir Açık Saray Ören Yeri (2,7), Karain Güvercinlikleri (2,6) ve Yeşilöz Theodoro Kilisesi (2,6) almıştır.
- “Miras alanının ulusal bir simge veya sembol olması” ifadesine verilen cevapların ortalamalarına bakıldığında ise Göreme Açık Hava Müzesi (4,6), Ürgüp Peribacaları (Üç Güzeller) (4,4) ve Derinkuyu Yeraltı Şehri'nin (4,1) en yüksek ortalamayı aldıkları görülmektedir. Bu ifade açısından en düşük ortalamalar ise Karain Güvercinlikleri (2,7), Karlık Kilisesi (2,7), Gülşehir Açık Saray Ören Yeri (2,7) ve Yeşilöz Theodoro Kilisesi'ne (2,5) aittir.
- “Miras alanının tanıtıcı ve hatırlatıcı, iyi bir hikayeye sahip olması” ifadesindeki en yüksek ortalamalar, Göreme Açık Hava Müzesi (4,6), Derinkuyu Yeraltı Şehri (4,3) ve Üç Güzellere (4,3) aittir. En düşük ortalamalar ise Karain Güvercinlikleri (3,0), Karlık Kilisesi (3,0), Gülşehir Açık Saray Ören Yeri (3,0) ve Yeşilöz Theodoro Kilisesi'ne (2,9) olarak görülmektedir.
- Göreme Açık Hava Müzesi (4,5), Derinkuyu Yeraltı Şehri (4,2) ve Ihlara Vadisi (4,1), miras alanları arasında “alanının destinasyondaki diğer

alanlardan ayırt edici özelliklerinin olması” açısından en yüksek ortalamayı almıştır. Gülşehir Ören Yeri (3,1), Karlık Kilisesi (2,9), Yeşilöz Theodoro Kilisesi (2,9) ise ayırt edici özelliğe sahip olmaları bakımından en düşük ortalamaya sahiptir.

- “Miras alanının özel bazı ihtiyaçlara veya kullanımlara hitap etmesi (hac, festival, spor etkinlikleri vb.)” ifadesine yönelik yapılan değerlendirmelerde en yüksek ortalamayı Göreme Açık Hava Müzesi (4,0) almıştır. Konser vb. etkinliklerin en sık yapıldığı alanlardan biri olan Paşabağları (3,4) ikinci sırada yer almaktadır. Bölgedeki Derinkuyu Yeraltı Şehri (2,7), Yeşilöz Theodoro Kilisesi (2,7), Kaymaklı Yeraltı Şehri (2,6), Karlık Kilisesi (2,6) ve Karain Güvercinlikleri (2,4) ise en düşük ortalamayı almıştır.
- Gülşehir Açıksaray Ören Yeri (2,9), Yeşilöz Kilisesi (3,1) ve Karlık Kilisesi (3,2), “Miras alanının destinasyondaki diğer turistik ürünleri tamamlaması (desteklemesi)” açısından diğer alanlara göre daha düşük ortalama değerler almıştır. Göreme Açık Hava Müzesi (4,5), Zelve Açık Hava Müzesi (4,1), Ürgüp Üç Güzeller (4,1) ve Uçhisar Kalesi ve Cevizli Mevki (4,1) ise en yüksek değerleri almıştır. Ancak genel olarak her bir miras alanı birbirini ve bölgedeki diğer turistik faaliyetleri ve ürünleri desteklemektedir. Kapadokya’nın bütün olarak değerlendirilmesi, eşsizliğini ona kazandıran geniş bir alan olması özelliğini de vurgulayacaktır.
- “Miras alanında aktivitelerin olması” hususunda Göreme Açık Hava Müzesi (3,7), Paşabağları (3,5), İhlara Vadisi (3,4), Zelve Açık Hava Müzesi (3,2) ve Uçhisar ve Cevizli Mevki (3,2), diğer alanlardan daha yüksek bir ortalama değer almıştır. Tablo incelendiğinde en düşük ortalamaların ise Karain Güvercinlikleri (2,3), Karlık Kilisesi (2,4) ve Yeşilöz Theodoro Kilisesi (2,3) olduğu anlaşılmaktadır.
- Miras alanları “kültür ve miras kavramları ile bütünleşmesi” açısından değerlendirildiğinde en yüksek ortalamaların Göreme Açık Hava Müzesi (4,8) ve Kaymaklı Yeraltı Şehri’nde (4,4) olduğu görülmektedir. Bu iki miras alanını 4,3 ortalama ile Zelve Açık Hava Müzesi, Derinkuyu Yeraltı Şehri ve Uçhisar Kalesi ve Cevizli Mevki izlemektedir. En düşük ortalamalar ise Karain Güvercinlikleri (3,6), Yeşilöz Theodoro Kilisesi (3,7) ve Gülşehir

Açıksaray Ören Yeri'ne (3,6) aittir. Bu değerlerden de anlaşılacağı üzere, kültürel ve doğal mirasın eşsiz bir örneği olan Kapadokya destinasyonunda bulunan miras alanlarının hepsi, kültür ve miras kavramları ile bütünleşmekte ve kavramların en güzel örneklerini oluşturmaktadırlar.

- “Miras alanının politik olarak desteklenmesi (yasal uygulamalar vb.)”ne yönelik değerlendirmede Göreme Açık Hava Müzesi (3,7), Derinkuyu Yeraltı Şehri (3,4), Kaymaklı Yeraltı Şehri (3,3) ve Ihlara Vadisi (3,3) en yüksek ortalama değerleri almaktadır. En düşük ortalama değerlerin ise Karain Güvercinlikleri (2,6), Yeşilöz Theodoro Kilisesi (2,6) ve Gülşehir Açıksaray Ören Yeri'nde (2,6) olduğu görülmektedir.

Tablo 4.2. Miras Alanının Ulaşılabilirliği ve İmkânları Boyutuna Ait Ortalamalar

	Göreme Açık Hava Müzesi	Zelve Açık Hava Müzesi	Paşabağları	Derinkuyu Yeraltı Şehri	Kaymaklı Yeraltı Şehri	Soganlı Köyü	Ihlara Vadisi	Karain Güvercinlikleri	Karlık Kilisesi	Yeşilöz Theodoro Kilisesi	Gülşehir Açıksaray Örenyeri	Devrent Vadisi	Ürgüp Peribacaları (Üç Güzeller)	Uçhisar Kalesi ve Cevizli Mevki
İfadeler	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.
Miras alanının özelliklerine erişebilme (özelliklerden faydalanma)	4,4	4,1	4,1	4,0	4,1	3,5	3,9	3,4	3,3	3,3	3,1	4,0	4,0	4,0
Yerleşim merkezlerinden miras alanına ulaşım imkanlarının varlığı	4,4	3,9	3,6	3,6	3,8	2,8	2,8	2,5	2,7	2,5	2,9	3,3	4,1	4,0
Alanının destinasyon içerisindeki diğer miras alanlarına yakınlığı	4,6	4,3	4,3	3,4	3,5	2,8	2,8	2,9	2,9	2,8	2,7	4,1	4,2	4,3
Miras alanındaki diğer imkanlar (tuvaletler, otopark, yollar, ikramlar, bilgilerin mevcudiyeti)	4,0	4,0	3,9	3,8	3,6	2,9	3,3	2,5	2,4	2,3	2,7	2,7	2,8	3,2
Miras alanının destinasyon içerisindeki konumu	4,6	4,3	4,3	3,9	3,8	2,9	3,0	2,8	2,9	2,6	2,5	3,9	4,0	4,0
Alanın Ulaşılabilirliği ve İmkânları	4,40	4,12	4,04	3,74	3,76	2,98	3,16	2,82	2,84	2,70	2,78	3,60	3,82	3,90

Alanın ulaşılabilirliği ve imkanları ile ilgili ifadeler değerlendirildiğinde Göre me Açık Hava Müzesi, Zelve Açık Hava Müzesi ve Paşabağları hem ulaşılabilirlik hem de sundukları çeşitli imkanlar (otopark, tuvalet, alışveriş vb.) açısından en yüksek ortalamaları almışlardır. Bölgenin merkezinde yer alan bu alanlara, diğer miras alanlarından, ilçelerden ve Şehir merkezinden ulaşmak gerçekten de oldukça kolaydır. Ayrıca özellikle açık hava müzeleri ve çevresinde belirtilen imkânların pek çoğunu bulmak mümkündür. Son dönemlerde benzer imkânlar Paşabağları'nda da yapılmıştır. Yine Tablo 4.2 incelendiğinde alanın sahip olduğu imkanlar ve ulaşılabilirlik açısından en düşük ortalamaların Karain Güvercinlikleri, Karlık Kilisesi, Yeşilöz Kilisesi ve Soğanlı Köyü olduğu görülmektedir. Tuvalet, market otopark vb. imkânların varlığı ve miras alanının ulaşılabilirliği, tercih edilmesini etkilemektedir. O nedenle, diğer miras alanlarında da kültürel ve doğal yapıyı bozmadan, koruma kurullarının onaylayacağı projeler geliştirmek ve bu imkânları sunmak önemlidir. Tabloda bulunan ifadeler tek tek incelendiğinde ise aşağıda belirtilen sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

- Miras alanları, “zelliklerine erişebilme (zelliklerden faydalanma)” açısından değerlendirilmiş ve 14 miras alanının hepsinin de sahip oldukları özellikleri sunabilmeleri ya da ziyaretçilerin bunlara erişebilmeleri açısından 3 üzeri ortalama olarak olumlu değerlendirildiği görülmüştür.
- “Yerleşim merkezlerinden miras alanına ulaşım imkanları” ile ilgili yapılan değerlendirmelerde Göre me Açık Hava Müzesi (4,4), Ürgüp  Güzeller (4,1) ve Uçhisar Kalesi ve Cevizli Mevki (4,0) en yüksek ortalamalara sahip olarak görülmektedir. rgp İlçesi sınırları içerisinde bulunan ve dolayısıyla Göre me ve Avanos'a da çok yakın olan Karain (2,5), Karlık (2,7) ve Yeşilöz'n (2,5) ise en düşük ortalama değerlere sahip olduğu görülmektedir.
- “Alanının destinasyon içerisindeki diğer miras alanlarına yakınlığı” ifadesine ilişkin sonuçlar incelendiğinde bir önceki ifade ile benzer sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir. Sonuçlar miras alanlarının konumları ve birbirlerine olan mesafeleri açısından Şaşırtıcı değildir. Ancak Şaşırtıcı olan yine Karain, Karlık ve Yeşilöz için ortaya çıkan sonuçlardır. Çünkü bu miras alanlarının diğer miras alanlarına uzaklıkları Soğanlı ve Ihlara ile kıyaslanamayacak kadar yakın olmasına rağmen sonuçların benzer çıkması Őařırtıcıdır.

- Bir miras alanındaki imkânlar (tuvaletler, otopark, yollar, ikramlar, bilgilerin mevcudiyeti) elbette ki çekiciliği arttıracak hususlardır. Bu nedenle Tablo 4.2’de görülen ortalamalar değerlendirildiğinde imkanlar açısından hangi miras alanlarının güçlü hangilerinin zayıf olduğu görülmektedir. Göreme (4,0), Zelve (4,8) ve Paşabağları (3,9) en yüksek ortalamaları alırken; Karain (2,5), Karlık (2,4) ve Yeşilöz (2,3) en düşük değerleri almıştır.
- “Miras alanının destinasyon içerisindeki konumu” ifadesi, görüşme formlarının hazırlanması aşamasında gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde forma eklenmiş olan bir ifadedir. Bu ifade Kapadokya içerisinde yer alan 14 miras alanının coğrafik açıdan konumlarının bilinirliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle Göreme (4,6) ve Zelve (4,3) Açık Hava Müzelerinin, Paşabağları (4,3), Ürgüp Üç Güzeller (4,0) ve Uçhisar Kalesi ve çevresinin (4,0) çok iyi bilindiği, diğer miras alanlarından daha yüksek puanlarla değerlendirilmesinden anlaşılmaktadır. Ancak yine Çekirdek Kapadokya’da, yüksek puanlarla değerlendirilen bu miras alanlarına oldukça yakın konumda olan Karain Güvercinlikleri (2,8), Yeşilöz Kilisesi (2,6) ve Gülşehir (2,5) destinasyon içerisindeki konumları değerlendirilirken düşük puanlarla değerlendirilmiştir.

Tablo 4.3. Alanın Taşıdığı Değer Boyutuna Ait Ortalamalar

	Göreme Açık Hava Müzesi	Zelve Açık Hava Müzesi	Paşabağları	Derinkuyu Yeraltı Şehri	Kaymaklı Yeraltı Şehri	Soğanlı Köyü	Ihlara Vadisi	Karain Güvercinlikleri	Karlık Kilisesi	Yeşilöz Theodoro Kilisesi	Gülşehir Açksaray Örenyeri	Devrent Vadisi	Ürgüp Peribacaları (Üç Güzeller)	Uçhisar Kalesi ve Cevizli Mevki
İfadeler	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.
Miras alanının taşıdığı estetik değer (mimari değer de dahil)	4,9	4,6	4,5	4,4	4,5	4,2	4,1	3,7	3,6	3,7	3,8	4,1	3,8	4,4
Miras alanının taşıdığı tarihi değer	4,8	4,6	4,4	4,7	4,5	4,3	4,3	3,9	3,9	3,8	4,2	3,8	3,8	4,3
Miras alanının taşıdığı eğitim değeri	4,7	4,3	3,9	4,4	4,4	3,8	3,8	3,6	3,7	3,6	3,6	3,6	3,6	3,7
Miras alanının taşıdığı sosyal değer	4,6	4,2	4,1	4,2	4,0	3,8	3,9	3,8	3,6	3,5	3,6	3,5	3,8	4,1
Miras alanının taşıdığı bilimsel değer	4,5	4,3	4,2	4,3	4,3	3,8	3,8	3,4	3,6	3,6	3,8	3,4	3,5	3,7
Miras alanının yöresel	4,6	4,3	4,2	4,3	4,3	3,8	4,2	3,6	3,6	3,6	3,6	3,8	3,8	4,0

bazda yaygın olma durumu														
Miras alanının ulusal bazda yaygın olma durumu	4,1	3,9	3,9	3,9	4,0	3,4	3,6	3,1	3,0	2,9	3,2	3,1	3,7	3,6
Miras alanının yöreyi temsil etme gücü	4,8	4,6	4,5	4,6	4,6	3,9	4,6	3,6	3,6	3,5	3,8	4,0	4,1	4,3
Miras alanının bölgeyi temsil etme gücü	4,9	4,5	4,5	4,7	4,6	3,9	4,6	3,4	3,6	3,4	3,9	4,1	4,2	4,4
Miras alanının ülkeyi temsil etme gücü	4,7	4,0	4,1	4,2	4,3	3,6	4,1	3,1	3,2	3,2	3,3	3,8	4,0	4,1
Alanın Taşıdığı Değer	4,66	4,33	4,23	4,37	4,35	3,85	4,10	3,52	3,54	3,48	3,68	3,72	3,83	4,06

Tablo 4.3 incelendiğinde 14 miras alanının tamamının, sahip oldukları değer açısından yüksek ortalamalarla değerlendirildiği görülmektedir. Bu tespit bizi, “bu kadar yüksek düzeyde değere sahip alanlar nasıl korunmalıdır?” sorusuna götürmektedir. Aslında çalışmanın özünde de bu sorunun cevabına duyulan merak yer almaktadır. Taşıdıkları bu önem ve değere bağlı olarak bu alanların son derece titiz değerlendirilmesi gerekmektedir. Esnek, kişiye ya da duruma göre değişen uygulamaların, bu evrensel hazinelere ciddi zararlar verebileceği unutulmamalıdır. Boyuta ait ifadeler incelendiğinde:

- Miras alanlarının tamamı taşıdıkları estetik, tarihi, sosyal, bilimsel ve eğitim değeri açısından 3 üzeri ortalamalar ile değerlendirilmiştir. İfadelerde en yüksek ortalama Göreme Açık Hava Müzesi’ne aittir. Göreme’yi sırasıyla Derinkuyu Yeraltı Şehri, Kaymaklı Yeraltı Şehri ve Zelve Açık Hava Müzesi takip etmektedir.
- Miras alanları yöresel bazda yaygın olmaları açısından değerlendirildiğinde, Göreme Açık Hava Müzesi (4,6), Derinkuyu Yeraltı Şehri (4,3), Kaymaklı Yeraltı Şehri (4,3), Zelve Açık Hava Müzesi (4,3), Paşabağları (4,2) ve Ihlara Vadisi (4,2) bölgede daha yaygın olarak kabul edilmiştir. Bölgede çok sayıda vadi, yeraltı şehri ve peribacasının bulunmasının bu algıyı etkilediği düşünülmektedir. Karain Güvercinlikleri, Karlık Kilisesi, Yeşilöz Theodoro Kilisesi ve Gülşehir Açık Saray Ören Yeri aynı ortalama değeri (3,6) alarak, en düşük ortalamalara sahip olmuşlardır.
- Miras alanlarının ulusal bazda yaygın olma durumları değerlendirildiğinde, ortalamaların yöresel bazda yapılan değerlendirmeye göre daha düşük olduğu görülmektedir. Ancak Göreme Açık Hava Müzesi (4,1) ve Kaymaklı Yeraltı

Şehri (4,0) diğer miras alanlarına göre ulusal bazda daha yaygın olarak değerlendirilmiştir. Bu ifade için en düşük ortalama ise Yeşilöz Theodoro Kilisesi (2,9), Karlık Kilisesi (3,0), Karain Güvercinlikleri (3,1) ve Gülşehir'e (3,1) aittir.

- Miras alanının bölgeyi temsil etme gücü incelendiğinde en yüksek ortalamaları, Göreme Açık Hava Müzesi (4,8), Zelve Açık Hava Müzesi (4,6), Derinkuyu Yeraltı Şehri (4,6), Kaymaklı Yeraltı Şehri (4,6) ve Ihlara Vadisi (4,6) almış olsa da miras alanlarının tamamı bu ifade için yüksek kabul edilecek (3 üzeri) puanlar almıştır.
- Miras alanının ülkeyi temsil etme gücü incelendiğinde, sonuçlar yine bir önceki ifadeyle benzer çıkmıştır. Burada Kapadokya Bölgesi'nin bir bütün olarak değerlendirildiği düşünülmektedir. Bu nedenle, 14 miras alanı hep birlikte, bir bütün olarak ülkeyi temsil etme gücüne sahip olarak algılanmıştır.

Tablo 4.4. Koruma ve Yönetim Boyutuna Ait Ortalamalar

	Göreme Açık Hava Müzesi	Zelve Açık Hava Müzesi	Paşabağları	Derinkuyu Yeraltı Şehri	Kaymaklı Yeraltı Şehri	Soğanlı Köyü	Ihlara Vadisi	Karain Güvercinlikleri	Karlık Kilisesi	Yeşilöz Theodoro Kilisesi	Gülşehir Açksaray Örenyeri	Devrent Vadisi	Ürgüp Peribacaları (Üç Güzeller)	Uçhisar Kalesi ve Cevizli Mevki
İfadeler	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.
Miras alanının hassasiyet (kırılganlık) derecesi	1,9	1,9	1,9	1,5	1,5	2,2	2,2	2,2	2,1	2,2	2,4	2,2	2,0	1,8
Miras alanının onarım durumu	3,7	3,7	3,2	3,5	3,3	2,8	3,3	2,9	2,9	2,7	2,7	2,9	3,0	3,2
Miras alanına yönelik politika ya da yönetim planların bulunması	3,4	3,4	3,3	3,3	3,2	2,8	2,8	2,7	2,8	2,5	2,4	3,1	3,1	3,1
Miras alanının düzenli olarak izlenmesi ve bakımının yapılması	3,6	3,4	3,4	3,1	3,0	2,8	3,0	2,5	2,3	2,4	2,2	2,7	3,0	3,1
Miras alanındaki kilit paydaşların, miras alanının durumuna yönelik sürekli katılım ve görüş belirtme potansiyeli	3,0	2,9	2,7	2,7	2,6	2,8	2,6	2,0	2,3	2,2	2,2	2,8	2,6	2,6
Yüksek ziyaretçi sayısının, miras alanının yapısı üzerinde yaratabileceği potansiyel olumsuzlukların varlığı	1,3	1,6	1,6	1,5	1,5	2,1	1,9	2,3	2,2	2,2	2,4	2,0	2,2	1,8
Yüksek ziyaretçi sayısının, yerli halkın yaşam tarzı ve gelenekleri üzerinde yaratabileceği potansiyel olumsuzlukların varlığı	2,5	2,5	2,5	2,6	2,6	2,8	2,8	3,1	3,2	3,3	3,3	3,0	3,0	2,6
Miras alanı üzerinde yapılan değişikliklerin, miras alanının yapısı üzerinde yaratabileceği potansiyel olumsuzlukların varlığı	1,7	1,6	1,6	2,1	2,1	2,1	2,0	2,3	2,2	2,4	2,2	1,8	2,0	2,2
Miras alanı üzerinde yapılan değişikliklerin, yerli halkın yaşam tarzı ve gelenekleri üzerinde yaratabileceği potansiyel olumsuzlukların varlığı	2,6	2,7	2,7	2,7	2,7	2,7	2,9	3,2	3,3	3,4	3,5	3,1	3,1	3,0
Koruma ve Yönetim	2,63	2,63	2,54	2,55	2,50	2,56	2,61	2,66	2,58	2,58	2,58	2,62	2,66	2,60

Tablo 4.4, miras alanlarındaki mevcut koruma ve yönetim uygulamalarını belirlemeye yönelik ifadelerle ait ortalamaları göstermektedir. Sonuçlar incelendiğinde, Kapadokya Bölgesi'nde yer alan 14 miras alanının koruma ve yönetim uygulamaları açısından aldıkları puanların ortalamalarının, diğer boyutlara kıyasla çok daha düşük olduğu görülmektedir. Bu durum, ifadeleri değerlendiren

uzmanların, alandaki koruma ve yönetim uygulamalarını eksik ya da yetersiz bulduğu şeklinde ifade edilebilir. Boyutu oluşturan ifadelerle ait değerler incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmaktadır:

- “Miras alanının hassasiyet (kırılganlık) derecesi” ile ilgili ortalamalara bakıldığında 14 miras alanının, birbirine yakın ortalamalara sahip olduğu ve hepsinin de kırılgan ve hassas olarak değerlendirildikleri görülmektedir. Yalnızca Derinkuyu (1,5) ve Kaymaklı (1,5) Yeraltı Şehirleri diğer miras alanlarına göre nispeten daha hassas olarak değerlendirilmiştir. Burada daha yüksek ortalama değerler olarak nispeten dayanıklı sayılan miras alanlarının, önceki tablolarda ulaşılan bulgular ile bilinirliği ve ziyaretçi potansiyeli düşük olduğu ifade edilen alanlar olduğu görülmektedir.
- “Miras alanının onarım durumu” için en yüksek ortalama değerleri Göreme Açık Hava Müzesi (3,7), Zelve Açık Hava Müzesi (3,7) ve Derinkuyu Yeraltı Şehri’nin (3,5) aldığı görülmektedir. Sonuçlar incelendiğinde en az müdahalenin, Karain (2,9), Karlık (2,9), Yeşilöz (2,7), Gülşehir (2,7) ve Devrent Vadisi (2,9) olduğu görülmektedir.
- “Miras alanına yönelik politika ya da yönetim planlarının bulunması” ifadesine ait değerler incelendiğinde, çok tanınan ve çok ziyaretçi alan alanlarda, politika ve yönetim planlarının diğer alanlara göre daha fazla uygulandığının düşünüldüğü görülmektedir. Az bilinen miras alanlarında ise bu planların ve politikaların olduğuna yönelik kanaat daha düşük görülmektedir.
- “Miras alanının düzenli olarak izlenmesi ve bakımının yapılması” hususunda miras alanlarının aldığı değerler incelendiğinde ortalamaların aslında olması gerektiği kadar yüksek olmadığı görülmektedir. Alanın düzenli izlenmesi ve bakımın yapılması konusunda en yüksek ortalamalar Göreme (3,6), Zelve (3,4) ve Paşabağları’na (3,4), en düşük ortalamaların da Karlık (2,3), Yeşilöz (2,4) ve Gülşehir’e (2,2) ait olduğu görülmektedir.
- “Miras alanındaki kilit paydaşların, miras alanının durumuna yönelik sürekli katılım ve görüş belirtme potansiyeli” ifadesi, soru formu içerisinde yer alan ifadeler arasında en düşük ortalama değerleri alan ifadelerden birisidir. İfadeye yönelik en yüksek değerler Göreme Açık Hava Müzesi (3,0), Zelve

Açık Hava Müzesi (2,9), Soğanlı Köyü (2,8) ve Devrent Vadisi'ne (2,8); en düşük değerler ise Karain Güvercinlikleri (2,0), Yeşilöz Theodoro Kilisesi (2,2) ve Gülşehir Açık Saray Ören Yeri'ne (2,2) aittir. Sonuçlara göre miras alanını etkileyen ya da ondan etkilenen paydaşlar arasında iletişim ve işbirliği eksikliği olduğu görülmektedir.

- “Yüksek ziyaretçi sayısının, miras alanının yapısı üzerinde yaratabileceği potansiyel olumsuzlukların varlığı” ifadesi incelendiğinde, Göreme (1,3), Derinkuyu (1,5) ve Kaymaklı (1,5) en düşük ortalamaları alırken; Karain (2,3), Karlık (2,2), Yeşilöz (2,2) ve Üç Güzeller'in(2,2) en yüksek ortalamalara sahip olduğu görülmektedir.
- “Yüksek ziyaretçi sayısının, yerli halkın yaşam tarzı ve gelenekleri üzerinde yaratabileceği potansiyel olumsuzlukların varlığı” değerlendirilirken, olası ya da mevcut risk algısının, somut miras alanlarında olduğu kadar yüksek olmadığı görülmektedir. Ancak ifade için en yüksek değerlerin Karlık (3,2), Yeşilöz (3,3) ve Gülşehir (3,3) alanlarında olduğu görülmektedir. En düşük değerler ise Göreme (2,5), Zelve (2,5), Paşabağları (2,5) olarak görülmektedir.
- “Miras alanı üzerinde yapılan değişikliklerin, miras alanının yapısı üzerinde yaratabileceği potansiyel olumsuzlukların varlığı” hususunda miras alanlarının tamamı hassas ve riskli görülmüştür. Sırasıyla Göreme (1,7), Zelve (1,6), Paşabağları (1,6) ve Devrent (1,8) en düşük; Karain (2,3), Karlık (2,2), Yeşilöz (2,4), Gülşehir (2,2) ve Uçhisar (2,2) ise en yüksek ortalamalara sahip olarak görülmektedir.
- “Miras alanı üzerinde yapılan değişikliklerin, yerli halkın yaşam tarzı ve gelenekleri üzerinde yaratabileceği potansiyel olumsuzlukların varlığı” ifadesinde en yüksek ortalamanın Karlık (3,3), Yeşilöz (3,4), Gülşehir (3,5) olduğu görülmektedir. En düşük değer Göreme (2,6) iken onu Zelve, Paşabağları, Derinkuyu, Kaymaklı ve Soğanlı (2,7) izlemektedir.

Tablo 4.5. Miras Alanlarına Ait Üst Boyutların Ortalamaları

	Göreme Açık Hava Müzesi	Zelve Açık Hava Müzesi	Paşabağları	Derinkuyu Yeraltı Şehri	Kaymaklı Yeraltı Şehri	Soğanlı Köyü	İhlara Vadisi	Karain Güvercinlikleri	Karlık Kilisesi	Yeşilöz Theodoro Kilisesi	Gülşehir Açık Saray Örenyeri	Devrent Vadisi	Ürgüp Peribacaları (Üç Güzeller)	Uçhisar Kalesi ve Cevizli Mevki	TOPLAM ORT.
	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	Ort.	
Miras Alanının Özellikleri	4,40	3,78	3,77	3,85	3,74	3,29	3,84	2,90	2,96	2,86	2,93	3,56	3,86	3,83	3,54
Alanın Ulaşılabilirliği ve İmkânları	4,40	4,12	4,04	3,74	3,76	2,98	3,16	2,82	2,84	2,70	2,78	3,60	3,82	3,90	3,47
PAZAR ÇEKİCİLİĞİ	4,40	3,95	3,90	3,79	3,75	3,13	3,50	2,86	2,90	2,78	2,85	3,58	3,84	3,86	3,50
Alanın Taşıdığı Değer	4,66	4,33	4,23	4,37	4,35	3,85	4,10	3,52	3,54	3,48	3,68	3,72	3,83	4,06	3,98
Koruma ve Yönetim	2,63	2,63	2,54	2,55	2,50	2,56	2,61	2,66	2,58	2,58	2,58	2,62	2,66	2,60	2,59
ALANIN DAYANIKLILIĞI	3,64	3,48	3,38	3,46	3,42	3,20	3,35	3,09	3,06	3,03	3,13	3,17	3,24	3,33	3,28

Tablo 4.5’de yer alan sonuçlar aşağıdaki şekilde ifade edilebilir:

- “Miras alanının özellikleri” ve “alanın ulaşılabilirliği ve imkânları” alt boyutlarının toplamından oluşan **miras alanının Pazar çekiciliği boyutu** için tabloda yer alan değerler incelendiğinde, en zayıf Pazar çekiciliğine sahip miras alanları Karlık Kilisesi (2,90), Karain Güvercinlikleri (2,86), Gülşehir Açık Saray Ören Yeri (2,85) ve Yeşilöz Theodoro Kilisesi (2,78) olarak belirlenmiştir. En yüksek ortalamalar ise Göreme Açık Hava Müzesi (4,40), Zelve Açık Hava Müzesi (3,95), Paşabağları (3,90), Uçhisar Kalesi ve Cevizli Mevki (3,86) ve Ürgüp Peribacaları (3,84) olarak tespit edilmiştir.
- Karain Güvercinlikleri (2,90), Karlık Kilisesi (2,96), Yeşilöz Theodoro Kilisesi (2,86) ve Gülşehir Açık Saray Ören Yeri (2,93), miras alanlarını çekici ve özel kılan özelliklere sahip olma açısından diğer alanlara göre daha zayıf

bulunmuştur. En yüksek ortalama değer alan miras alanları ise Göreme Açık Hava Müzesi (4,40), Ürgüp Peribacaları (3,86), Derinkuyu Yer altı Şehri (3,85), Uçhisar Kalesi ve Cevizli Mevki (3,83) ve Zelve Açık Hava Müzesi (3,78) olarak belirlenmiştir.

- Soğanlı Köyü (2,98), Karlık Kilisesi (2,84), Karain Güvercinlikleri (2,82), Gülşehir Açıksaray Ören Yeri (2,78) ve Yeşilöz Theodoro Kilisesi (2,70) aldıkları ortalama değerlere göre miras alanının kolay ulaşılabilir olması ve ziyaretçilerin bazı ihtiyaçlarını karşılayacak imkânlarla sahip olması açısından diğer alanlara göre daha zayıf bulunmuştur. Alanın ulaşılabilirliği ve ziyaretçiler için sağladığı çeşitli imkanlar değerlendirildiğinde en yüksek ortalamalar, Göreme Açık Hava Müzesi (4,40), Zelve Açık Hava Müzesi (4,12), Paşabağları (4,04), Uçhisar Kalesi ve Cevizli Mevki (3,90) ve Ürgüp Peribacaları (3,82) olarak belirlenmiştir.
- “Alanının taşıdığı değer” ve “koruma ve yönetim” boyutlarının toplamından oluşan **miras alanının dayanıklılığı boyutu** için Karlık Kilisesi (3,06), Gülşehir Açıksaray Ören Yeri (3,15), Karain Güvercinlikleri (3,09) ve Yeşilöz Theodoro Kilisesi (3,03) değerlerini almıştır. Bu da dayanıklılık açısından diğer 10 miras alanına göre daha zayıf olduğu anlamına gelmektedir. En yüksek ortalama değerler ise, Göreme Açık Hava Müzesi (3,64), Zelve Açık Hava Müzesi (3,48), Derinkuyu Yeraltı Şehri (3,46), Kaymaklı Yeraltı Şehri (3,42) ve Paşabağları (3,38) değerlerini almıştır. Bu da dayanıklılık açısından diğer 10 miras alanına göre daha yüksek oldukları anlamına gelmektedir.
- Alanın taşıdığı değer boyutu için de yine en düşük ortalama değerleri, Gülşehir Açıksaray Ören Yeri (3,68), Karlık Kilisesi (3,54), Karain Güvercinlikleri (3,52) ve Yeşilöz Theodoro Kilisesi (3,48) olarak görülmektedir. Her ne kadar bu değerler diğer boyutlara göre daha yüksek de olsa, alanın taşıdığı değer boyutu için tablonun en düşük değerleridir. Alanın taşıdığı değer ve sahip olduğu önemi belirlemeyi amaçlayan ifadelerden oluşan boyut değerlendirildiğinde Göreme Açık Hava Müzesi (4,66), Derinkuyu Yeraltı Şehri (4,37), Kaymaklı Yeraltı Şehri (4,35), Zelve Açık Hava Müzesi (4,33), ve Paşabağları (4,23) sonuçları ortaya çıkmıştır. Ayrıca

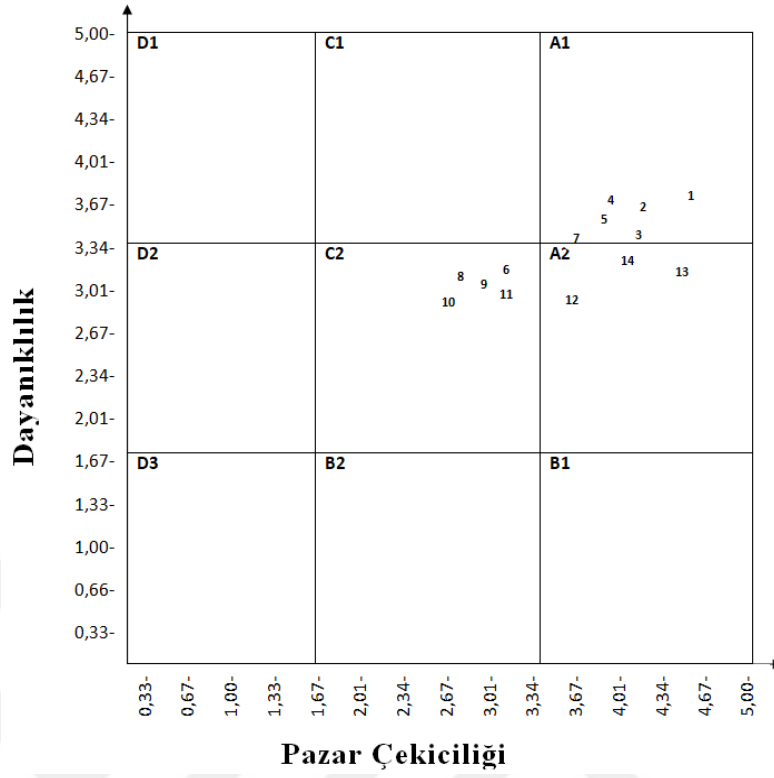
Uçhisar Kalesi ve Cevizli Mevki'in de (4,06) 4'ün üzerinde bir ortalama sahip olarak görülmektedir.

- Koruma ve yönetim boyutu için tabloda yer alan 14 miras alanı arasında en düşük ortalama Kaymaklı Yeraltı Şehri (2,50), Paşabağları (2,54), Derinkuyu Yeraltı Şehri (2,55), Soğanlı Köyü (2,56) almaktadır. Miras alanlarına yönelik koruma ve yönetim uygulamaları değerlendirildiğinde Ürgüp Üç Güzeller (2,66), Karain Güvercinlikleri (2,66), Göreme Açık Hava Müzesi (2,63), Zelve Açık Hava Müzesi (2,63) en yüksek ortalama değer alan miras alanları olarak tespit edilmiştir.

Ayrıca her boyut için toplam ortalama değerlere bakıldığında boyutların birbirine yakın değerler aldığı görülmüştür. Yine de boyutlar arasında en yüksek ortalama miras alanlarının sahip olduğu önem ve değere ait ifadelerin yer aldığı “alanın taşıdığı değer (3,98)” olduğu görülmektedir. En düşük ortalama sahip boyutun ise “koruma ve yönetim (2,59)” boyutu olduğu görülmektedir.

4.4.7.2.Pazar Çekiciliği-Dayanıklılık Matrisi

Miras alanları aldıkları ortalamalara göre Pazar çekiciliği-dayanıklılık matrisine yerleştirilmiş ve her birinin matristeki konumu Şekil 4.3'de belirlenmiştir.

Şekil 4.3. Miras Alanlarının Pazar Çekiciliği-Dayanıklılık Matrisi İçerisindeki Konumları

Her bir miras alanına bir numara verilmiş ve miras alanları matriste numaralarla gösterilmiştir. Miras alanlarına ait numaralandırma aşağıdaki gibidir:

1. Göreme Açık Hava Müzesi
2. Zelve Açık Hava Müzesi
3. Paşabağları Ören Yeri
4. Derinkuyu Yeraltı Şehri
5. Kaymaklı Yeraltı Şehri
6. Soğanlı Köyü
7. Ihlara Vadisi
8. Karain Güvercinlikleri
9. Karlık Kilisesi
10. Yeşilöz Theodoro Kilisesi
11. Gülşehir Açıksaray Örenyeri
12. Devrent Vadisi
13. Ürgüp Peribacaları (Üç Güzeller)
14. Uçhisar Kalesi ve Cevizli Mevki

4.4.7.3.Pazar Çekiciliği-Dayanıklılık Matrisinin Yorumlanması

Miras alanları, matris üzerine Pazar çekiciliği ve alanın dayanıklılığı boyutlarının ortalamalarına göre yerleştirilmiştir. Bu yerleştirme işlemi yapılırken Pazar çekiciliği yatay, miras alanının dayanıklılığı ise dikey eksen üzerinde gösterilmiştir. Bir miras alanının her iki boyut için aldığı değerler matrisin ilgili eksenleri üzerinde belirlenmiş, bu noktaların birbirleri ile kesiştiği noktalar miras alanının matris üzerindeki konumunu belirlemiştir. Kesişim noktalarının daha kolay tespit edilebilmesi için eksen doğruları bazı değerler verilerek bölünmüştür. Bu değerler hesaplanırken öncelikle ölçek formunda yer alan ifadeler 5 üzerinden puanlandırıldığı için $3/5=1,66$ şeklinde bir işlem yapılmış ve matristeki üç alanın başlangıç ve bitiş değerleri belirlenmiştir. Sonra her bir alanın bitiş değeri tekrar 5'e bölünmüş ve ara noktalar hesaplanmıştır.

Şekil 4.3, çalışmanın uygulama alanı olarak belirlenmiş olan Kapadokya Bölgesi'ndeki 14 miras alanının, uzmanların çeşitli kriterlere verdiği puanların ortalama değerlerine göre matrisin hangi bölgesinde yer aldığını göstermektedir. Buna göre A1 alanında 6, A2 alanında 3 ve C2 alanında da 5 miras alanı bulunmaktadır. Daha önce açıklandığı üzere her bir matris alanı, miras alanlarının çekiciliği ve dayanıklılığı ile ilgili farklı bilgiler vermektedir. Belirtilen matris alanlarına yerleşen miras alanları ve bu durumun miras alanları için ne anlama geldiği aşağıdaki şekilde açıklanmaktadır:

1. A1 Bölgesindeki Miras Alanları: Matristeki A1 bölgesinde yer alan miras alanları şunlardır:

- Göreme Açık Hava Müzesi
- Zelve Açık Hava Müzesi
- Paşabağları Ören Yeri
- Derinkuyu Yeraltı Şehri
- Kaymaklı Yeraltı Şehri
- Ihlara Vadisi

“A1” sınıfı varlıklar yüksek Pazar çekiciliği ve yüksek sağlamlığa sahip miras alanları şeklinde yorumlanmaktadır. Bu durum, belirtilen miras alanlarının turistlere hitap eden çekici özelliklere sahip olduğu ve aynı zamanda yüksek ziyaretçi sayısına dayanabilecekleri anlamına gelmektedir.

Bu nedenle, önemli turizm aktiviteleri için son derece uygun ve ideal kabul edilmektedirler. Bu miras alanları için doğal ve kültürel değerleri, ağır ziyaretin etkisinden korumak için sadece minimum ile orta düzeyde koruma önlemleri alınmasının yeterli olduğu belirtilmektedir.

Bu miras alanları arasında özellikle Göreme Açık Hava Müzesi'nin yüksek dayanıklılığa sahip olması, tahminlerin dışında bir sonuç olarak değerlendirilmektedir. Bu miras alanı Kapadokya Bölgesi'nde bulunan Dünya Miras Listesi alanlarından birisidir. Açık Hava Müzesi içerisinde yer alan kiliselerde bulunan duvar resimlerinin doğal boyalarla yapıldığı ve bu nedenle ısı, ışık, nem ve hatta koku moleküllerine karşı son derece hassas oldukları bilinmektedir. Ancak buna rağmen görüşmeciler tarafından yüksek dayanıklılığa sahip alanlar olarak değerlendirilmiştir.

2. A2 Bölgesindeki Miras Alanları: Matrisin bu bölgesinde Devrent Vadisi, Ürgüp Peribacaları (Üç Güzeller) ile Uçhisar Kalesi ve Cevizli Mevki bulunmaktadır. Bu alanlar orta dayanıklılığa ve yüksek çekiciliğe sahip alanlardır. Bu alanlarda koruma uygulamalarına A1 alanındaki alanlara göre biraz daha hassasiyet gösterilmeli, alan sürdürülebilir bir bakış açısı ile kullanılmalıdır.

3. C2 Bölgesindeki Miras Alanları: Matristeki C2 bölgesinde yer alan miras alanları şunlardır:

- Soğanlı Köyü
- Karain Güvercinlikleri
- Karlık Kilisesi
- Yeşilöz Theodoro Kilisesi
- Gülşehir Açıksaray Örenyeri

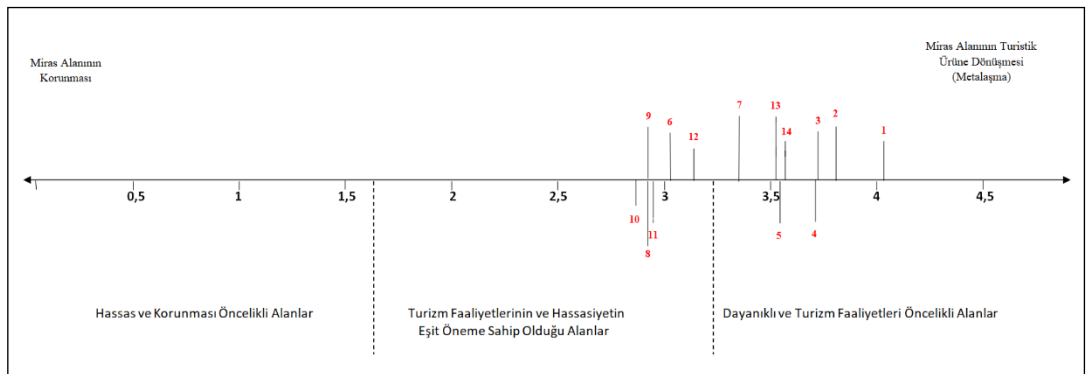
“C2” sınıfı varlıklar orta düzeyde turizm çekiciliğine ve orta düzeyde dayanıklılığa sahiptir. Bu miras alanları için uygun olan yönetim yaklaşımı, pazar çekiciliğini arttırmaya çalışırken çok da dayanıklı olmadıklarını göz önünde bulundurarak koruma önlemlerine dikkat edilmesi olmalıdır. Bu tür miras alanları için iki seçenek söz konusudur. Bunlar;

- Mevcut alanlar, ikinci derecede çekici turizm alanları olarak devam edebilirler.
- Mevcut miras alanlarının çekiciliği geliştirilerek bunlar birinci derece çekici alanlar haline dönüştürülebilir.

Bu sınıfta yer alan beş varlıktan dördünün Dünya Miras Listesi'nde yer alıyor olması ve buna rağmen tanınırlığının ve buna bağlı olarak da çekiciliğinin düşük olması araştırmanın en çarpıcı sonuçlarından birisidir. Bu nedenle Yeşilöz, Karain ve Karlık miras alanlarında elbette ki koruma önlemleri taşıdıkları öneme bağlı olarak üst düzeyde olmalıdır. Ancak bu değerdeki üç alanın yeterince değerlendirilmiyor olması da kabul edilir bir durum olarak görülmemektedir. Bu bağlamda bu üç miras alanı için uygun olan yönetim politikası, üst düzey koruma uygulamaları ile birlikte alanların Pazar çekiciliğini arttırarak bunları birinci derece çekici alanlar haline getirecek bir yönetim planı uygulanması olacaktır.

4.4.7.4. Miras Alanlarında Yönetim Öncelikleri Doğrusu

Matriste yer alan sonuçları farklı bir şekilde, Şekil 4.1'de belirtilen “miras alanlarında yönetim öncelikleri doğrusu” üzerinde de gösterebilmek mümkündür. Bu doğru üzerinde, miras alanlarının hangi bölgeye geldiği Şekil 4.4'de gösterilmektedir.

Şekil 4.4. Kapadokya Miras Alanlarında Yönetim Öncelikleri Doğrusu

Kapadokya miras alanlarında yönetim önceliklerinin belirlenmesine yardımcı olmak amacıyla Pazar Çekiciliği-Dayanıklılık Matrisi'nin daha kolay okunmasını sağlayacak Şekil 4.4'de belirtilen doğru hazırlanmıştır. Miras alanları bu doğru üzerine “Pazar çekiciliği” ve “dayanıklılık” boyutlarının ortalamaları alınarak

yerleştirilmiştir. Şekil incelendiğinde miras alanlarının çoğunluğunun turizm faaliyetleri açısından dayanıklı ve yönetim planları yapılırken turizm faaliyetlerine öncelik verilebilecek alanlar olarak ortaya çıktığı görülmektedir.

TARTIŞMA

Uzmanlarla yapılan görüşmelere bağlı olarak, miras alanlarını değerlendiren soru formu ile toplanan bilgilerin analiz edilmesiyle ulaşılan sonuçlara yönelik, aşağıda belirtilen hususlara dikkat edilmesi gerektiği düşünülmektedir:

- Kapadokya Bölgesi'nde bulunan miras alanlarının çekiciliğini belirleyen boyutlardan birini oluşturan, miras alanlarının özelliklerine ait ifadeler ve bu ifadelere ait ortalamalar incelendiğinde bütün ifadeler için en yüksek ortalama değerlerin Göreme Açık Hava Müzesi, Ürgüp Peribacaları (Üç Güzeller), Derinkuyu Yeraltı Şehri, Ihlara Vadisi ve Uçhisar Kalesi ve Cevizli Mevki olduğu görülmektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında, belirtilen miras alanlarının Bölgedeki en çok tanınan ve en çok ziyaretçi alan alanlar olmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle iyi biliniyor olmalarının değerlendirme sonuçlarını etkilediği düşünülmektedir. En düşük ortalamalar ise Karain Güvercinlikleri, Karlık Kilisesi, Yeşilöz Theodoro Kilisesi ve Gülşehir Açıksaray Ören Yerine aittir. Karain Güvercinlikleri, Karlık Kilisesi, Yeşilöz Theodoro Kilisesi'nin UNESCO tarafından Kapadokya Bölgesinde yer alan beş miras alanından üçü olduğu daha önce de belirtilmiştir. Dünya Miras Alanı ilan edilmenin en önemli ölçütü, üstün evrensel değere sahip olmaktır. Bu değere sahip olduğu şeklinde değerlendirilen ve Dünya Miras Alanı ilan edilen bu üç eşsiz miras alanının, sahip oldukları özelliklerin değerlendirildiği bir tabloda en düşük ortalamaları almaları, bu alanların korunması ve sürdürülebilirliği açısından kaygı vericidir. Ayrıca turizm açısından mevcut potansiyellerinin değerlendirilmiyor olması da ayrıca bir ekonomik kayıptır. Bu üç alanda turizm vb. faaliyetlerin gerçekleşmiyor olması, miras alanlarındaki koruma uygulamalarının olmamasına da sebep olmaktadır. Bu miras alanlarının mevcut potansiyellerini ortaya çıkaracak plan ve politikaların yapılması ve beraberinde ihmal edilen koruma uygulamalarının acilen başlatılması gerekmektedir.
- Gülşehir Açıksaray Ören Yeri, bölgenin en önemli özelliklerinden biri olan kaya mimari tarzının farklı ve özgün bir örneğidir. Burası da yine turizm açısından yeterince bilinmemektedir. Bunun nedeninin de Ören Yeri'nin Çekirdek Kapadokya'nın dışında kalması olabileceği düşünülmektedir. Ancak

yine de bu eşsiz Ören Yeri'nin hem sahip olduğu potansiyel hem de koruma önlemleri açısından ihmal edildiği görülmektedir. Ayrıca son dönemlerde basında çıkan Ören Yerinin sorumluluğunun ilçe belediyesine verildiği yönündeki haberler endişe ile karşılanmıştır. Bu derece özel bir alanın, seçimle değişebilecek bir yönetim anlayışına bırakılması doğru bulunmamaktadır. Tüm miras alanları için ilgili Başkanlıklar ve koruma ile yetkili kuruluşlardan daha farklı bir karar verici mercinin bulunmaması en doğru uygulamadır ve miras alanlarının sürdürülebilirliği için son derece önemlidir.

- “Miras alanının eşsiz bir atmosfer ve ortama sahip olması” ifadesinde en yüksek ortalama Göreme Açık Hava Müzesi'ne, en düşük ortalama ise Karain Güvercinlikleri'ne aittir. Elbette Açık Hava Müzesi eşsiz bir miras alanıdır. Ancak aynı değere sahip olan bir diğer alan ile aralarında böyle bir fark bulunması, Kapadokya Bölgesi'ne yönelik eğitim ve tanıtım çalışmalarında eksiklik olduğunu göstermektedir. Bu durum Kapadokya'nın yalnızca ekonomik değeri üzerinden değerlendirildiği, tarihi, bilimsel ya da kimlik oluşturma gibi değerlerin dikkate alınmadığı şeklinde değerlendirilmektedir.
- “Miras alanının yerel alan dışındaki tanınırlılığı (bilinirliği)” ifadesine göre değerlendirilen miras alanları arasında en yüksek ortalama değerler, Göreme Açık Hava Müzesi, Derinkuyu Yeraltı Şehri, Ürgüp Üç Güzeller, Kaymaklı Yeraltı Şehri ve Ihlara Vadisi'ne aittir. En düşük ortalamaları ise Karlık Kilisesi, Gülşehir Açık Saray Ören Yeri, Karain Güvercinlikleri ve Yeşilöz Theodoro Kilisesi almıştır. Dünya Miras Listesi'nde yer almak bir destinasyon için son derece önemli ve olumlu bir imajdır. Kapadokya'da toplamda beş farklı alan bu listede yer alırken, Kapadokya'nın yalnızca Göreme Açık Hava Müzesi ve çevresinden ibaretmiş gibi tanıtılması ve pazarlanması hem ekonomik açıdan hem de koruma açısından eksiklikler yaratmaktadır.
- “Miras alanının ulusal bir simge veya sembol olması” ifadesine verilen cevapların ortalamalarına bakıldığında ise Göreme Açık Hava Müzesi, Ürgüp Peribacaları (Üç Güzeller) ve Derinkuyu Yeraltı Şehri'nin en yüksek ortalamayı aldıkları görülmektedir. Bu ifade açısından en düşük ortalamalar ise Karain Güvercinlikleri, Karlık Kilisesi, Gülşehir Açık Saray Ören Yeri ve

Yeşilöz Theodoro Kilisesi'ne aittir. Bu durumun altında yatan nedenin, tanıtım amaçlı yapılmış olan vidolar ve görsel basın malzemelerinin neredeyse tamamında Göreme Açık Hava Müzesi ve Ürgüp Peribacalarının (Üç Güzeller) kullanılmış olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, maalesef son yıllarda değişen bir turist profiline rastlanmaktadır. Bugün pek çok insan Kapadokya'yı görsel olarak eşsiz bir açık hava stüdyosu olarak kullanmakta ve destinasyonun gerçek değerinin farkında olmadan ziyaretlerini gerçekleştirmektedirler. Bu nedenle hem yüksek güzellikte bir manzara sunan hem de kolay ulaşılabilen bu yerler, çağın en önemli iletişim aracı olan sosyal medya paylaşımlarında en sık karşılaşılan görüntüler olmaktadır. Bu durum da onları çok bilinen birer simge haline dönüştürmektedir. Bu durumun giderilmesinin ve atıl bir çekiciliğe dönüşmüş olan miras alanlarının hak ettiği değeri kazanmasının tanıtım ve yönetim politikaları ile düzelebileceği düşünülmektedir.

- “Miras alanının tanıtıcı ve hatırlatıcı, iyi bir hikayeye sahip olması” ifadesindeki en yüksek ortalamalar, Göreme Açık Hava Müzesi, Derinkuyu Yeraltı Şehri ve Üç Güzellere aittir. En düşük ortalamalar ise Karain Güvercinlikleri, Karlık Kilisesi, Gülşehir Açık Saray Ören Yeri ve Yeşilöz Theodoro Kilisesi'ne olarak görülmektedir. Hıristiyanlığın manastır yaşamının en eski ve önemli merkezi olması ve burada dinin en önemli keşiflerinden bazılarının yaşamış olması Göreme'nin mistik ve masalsi görüntüsüne derinlik katan bir hikâyeye oluşturmaktadır. Derinkuyu Yer altı Şehri'nin savaştan kaçan ve aylarca komün bir yaşam süren yöre halkına ev sahipliği yapması ise sanki fantastik bir film sahnesi gibi ziyaretçileri etkilemektedir. Üç Güzeller ise pek çok destinasyonda rastlansa da en klasik aşk hikâyelerinden birine mekân olmaktadır. Bu nedenle en yüksek ortalamanın bu üç miras alanında olması şaşırtıcı değildir. Ancak yine de tarihin çok uzun bir döneminde kesintisiz yaşamın sürdüğü bu topraklarda, diğer miras alanlarının da benzer hikâyelere sahip olup olmadığının araştırılması, bu alanların tanıtımı için faydalı olacaktır.
- Göreme Açık Hava Müzesi, Derinkuyu Yeraltı Şehri ve Ihlara Vadisi, miras alanları arasında “alanının destinasyondaki diğer alanlardan ayırt edici

özeliklerinin olması” açısından en yüksek ortalamayı almıştır. Gülşehir Ören Yeri, Karlık Kilisesi, Yeşilöz Theodoro Kilisesi ise ayırt edici özelliğe sahip olmaları bakımından en düşük ortalamaya sahiptir. Bu noktada yine belirtilen bu miras alanlarının eşsiz ve üstün evrensel değerlerinin hem yetkililer, hem uzmanlar hem de yöre halkı tarafından bilinmemesi ve vurgulanmaması etkili olmaktadır.

- “Miras alanının özel bazı ihtiyaçlara veya kullanımlara hitap etmesi (hac, festival, spor etkinlikleri vb.)” ifadesine yönelik yapılan değerlendirmelerde en yüksek ortalamayı Göreme Açık Hava Müzesi almıştır. Aslında Açık Hava Müzesi içerisinde ya da alanın çok yakınında böyle aktiviteler yapılmamaktadır. Ancak Göreme Kasabası ve civarında sıklıkla festival vb. etkinlikler düzenlenmektedir. Bu etkinlikler sanki Açık Hava Müzesi içerisinde yapılmış gibi değerlendirilmiştir. Konser vb. etkinliklerin en sık yapıldığı alanlardan biri olan Paşabağları ikinci sırada yer almaktadır. Bölgedeki Derinkuyu Yeraltı Şehri, Yeşilöz Theodoro Kilisesi, Kaymaklı Yeraltı Şehri, Karlık Kilisesi ve Karain Güvercinlikleri ise en düşük ortalamayı almıştır. Bu tespit oldukça doğrudur ve bu ifadede en düşük ortalamaları alan ve bölgedeki bilinirliğinin yetersiz olduğu düşünülen bu alanların tanıtımında, bu tarz faaliyetlerin gerçekleştirilmesinin etkili olabileceği düşünülmektedir.
- Gülşehir Açksaray Ören Yeri, Yeşilöz Kilisesi ve Karlık Kilisesi, “Miras alanının destinasyondaki diğer turistik ürünleri tamamlaması (desteklemesi)” açısından diğer alanlara göre daha düşük ortalama değerler almıştır. Gülşehir’in bu değerlendirme dahilinde düşük puanlandırılmasında ulaşım açısında uzak ve mevcut tur güzergahlarının dışında kalmasının etkili olabileceği düşünülmektedir. Ancak genel olarak her bir miras alanı birbirini ve bölgedeki diğer turistik faaliyetleri ve ürünleri desteklemektedir. Kapadokya’nın bütün olarak değerlendirilmesi, eşsizliğini ona kazandıran geniş bir alan olması özelliğini de vurgulayacaktır.
- “Miras alanında aktivitelerin olması” hususunda Göreme Açık Hava Müzesi, Paşabağları, Ihlara Vadisi, Zelve Açık Hava Müzesi ve Uçhisar ve Cevizli Mevki, diğer alanlardan daha yüksek bir ortalama değer almıştır. Ihlara

muhteşem bir doğal 180rekking parkurudur. Göreme, Zelve ve Paşabağları yaya yürüyüşleri, atlı safariler ve ATV turlarının oldukça yoğun gerçekleştiği alanlardır. Sıcak hava balonlarının kalkışı esnasında da Göreme merkezli hareket edilmektedir. Bu nedenle bu miras alanlarının en yüksek ortalama değerleri alması şaşırtıcı değildir. Diğer miras alanları ise aktivite olması konusunda daha yetersiz bulunmuştur. Özellikle atlı safariler, 180rekking parkurları ve balon kalkışına uygun farklı alanların ve güzergâhların tespit edilmesi, belli alanlarda ziyaretçi yoğunlaşmasını azaltacak ve ayrıca diğer alanlarında potansiyellerinin değerlendirilmesinde faydalı olacaktır.

- Kültürel ve doğal mirasın eşsiz bir örneği olan Kapadokya destinasyonunda bulunan miras alanlarının tamamı “kültür ve miras kavramları ile bütünleşmesi” açısından, görüşmeciler tarafından yüksek ortalamalarla değerlendirilmiştir. Bu da Bölgedeki her bir miras alanının aslında eşit önemde ve anlamda, birbirini bütünleyen alanlar olduğunun ispatı olarak ifade edilebilir. Tespit edilen bu durumdan hareketle bölgede pazarlama ve koruma çalışmaları konusunda köklü çalışmalar yapılması gerektiği anlaşılmaktadır.
- “Miras alanının politik olarak desteklenmesi (yasal uygulamalar vb.)”ne yönelik uzman değerlendirmelerinin sonuçları, genel anlamda miras alanlarının bu açıdan yeterince desteklenmediği şeklinde yorumlanabilir. Nitekim UNESCO’nun, bölgeye yönelik değerlendirme raporlarında hukuki açıdan yeterli koruma uygulamalarının mevcut olduğu, ancak ilgili mevzuatın ve düzenlemelerin uygulanmasında ciddi eksiklikler olduğunun vurgulandığı daha önce belirtilmişti. Maalesef, Kapadokya Bölgesi için yerel ve ulusal basında sık sık rastlanan usulsüz ve kaçak inşaat haberleri bunu doğrular niteliktedir. Bu nedenle, mevcut uygulamaların esnetilmeden uygulanması, hatta Kapadokya’nın kendi özel durumuna göre yeni düzenlemeler ve yenilemelerin yapılması faydalı olacaktır.
- “Özelliklerine erişebilme (özelliklerden faydalanma)” açısından değerlendirilen miras alanlarının hepsinin de sahip oldukları özellikleri sunabilmeleri ya da ziyaretçilerin bunlara erişebilmeleri açısından olumlu değerlendirildiği görülmektedir. Bu durum aslında ziyaretçiler açısından

oldukça olumlu kabul edilse de, mevcut durumun altında yatan nedenin, esnek koruma uygulamaları olup olmadığının araştırılması gerekmektedir. Şayet yeterli koruma önlemleri uygulanmasına rağmen durum analiz ve incelemeler sonucunda ortaya çıkan bulgulardaki gibi ise Kapadokya'daki miras alanlarının ziyaretçilere sunumu ile ilgili uygulamalar son derece başarılı kabul edilmelidir.

- “Yerleşim merkezlerinden miras alanına ulaşım imkanları” ile ilgili yapılan değerlendirmelerde Göreme Açık Hava Müzesi, Ürgüp Üç Güzeller ve Uçhisar Kalesi ve Cevizli Mevki en yüksek ortalamalara sahip olarak görülmektedir. Civardaki pek çok il ve ilçeden Ürgüp ilçesine direk sefer yapan toplu taşıma aracı bulmak mümkündür. Aynı zamanda Ürgüp üzerinden de Göreme ve Uçhisar'a ulaşmak son derece kolaydır. Ancak farklı il sınırları içerisinde olan Ihlara Vadisi ve Soğanlı Köyü'nden bile daha düşük ortalamaya sahip olan Karain, Karlık ve Yeşilöz, Ürgüp sınırları içerisinde yer almaktadır. Bu üç miras alanının, ulaşım kolaylığı açısından olumsuz değerlendirilmesinin nedeni aslında konum olarak nerede olduklarının bilinmemesi olduğu düşünülmektedir.
- Bir diğer düşük ortalamaya sahip miras alanı da Gülşehir Açıksaray Ören Yeri'dir. Ancak yine benzer şekilde sorunun altında yatan temel neden, bu miras alanının da yeterince bilinmiyor olması olarak görülmektedir. Çünkü Gülşehir İlçesi, Nevşehir ilini batıya bağlayan iki kapıdan birisidir. Yani aslında pek çok ziyaretçi Göreme, Ürgüp ya da Avanos gibi ilçelere ve diğer pek çok miras alanına ulaşmak için geldikleri Nevşehir'e girerken Açıksaray Ören Yeri'nin önünden geçmektedir. Konum olarak anayola uzak olmayan bu ören yeri için daha fazla tanıtım yapmak ve yol üzerine daha fazla tabela koymak faydalı olabilecektir.
- Bir miras alanındaki imkânlar (tuvaletler, otopark, yollar, ikramlar, bilgilerin mevcudiyeti) elbette ki çekiciliği arttıracak hususlardır. İmkanlar açısından Göreme, Zelve ve Paşabağları en yüksek ortalamaları alırken; Karain, Karlık ve Yeşilöz en düşük değerleri almıştır. Bu imkânlar her bir miras alanı için tamamlanmalıdır. Ancak yine bölgenin sahip olduğu kültürel ve doğal değere dikkat çekerek, istenen her yerde herhangi bir yapıya ya da inşaat işleminin

gerçekleştirilemeyeceği, bu alanların tamamının 1. Derece Sit Alanı olduğu bu nedenle, ancak ilgili mevzuat ve kurumların uygun gördüğü uygulamaların gerçekleştirilmesi gerektiği de unutulmamalıdır.

- “Miras alanının destinasyon içerisindeki konumu” ifadesi, görüşme formlarının hazırlanması aşamasında gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde forma eklenmiş olan bir ifadedir. Bu ifade Kapadokya’nın ve içerisinde yer alan 14 miras alanının coğrafik açıdan konumlarının bilinirliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle Göreme ve Zelve Açık Hava Müzelerinin, Paşabağları, Ürgüp Üç Güzeller ve Uçhisar kalesi ve çevresinin çok iyi bilindiği ve konum olarak diğer miras alanlarından daha yüksek puanlarla değerlendirilmesinden anlaşılmaktadır. Ancak yine Çekirdek Kapadokya’da, yüksek puanlarla değerlendirilen bu miras alanlarına oldukça yakın konumda olan Karain Güvercinlikleri, Yeşilöz Kilisesi ve Gülşehir destinasyon içerisindeki konumları değerlendirilirken düşük puanlarla değerlendirilmiştir. Bu son derece üzücü bir durumdur. Zira turizmciler, turist rehberleri, sanat tarihçileri, arkeologlar ve jeologlardan oluşan bir uzman grubunun dahi bu üstün evrensel değere sahip alanları tanımadıkları anlaşılmaktadır. Miras alanlarının daha etkin değerlendirilmesi ve korunmasına yönelik yapılan öneriler içerisinde, bu miras alanlarının belirtilen mevcut durumlarına değinilmiş ve bunların iyileştirilmesine yönelik bazı önerilerde bulunulmuştur.
- Miras alanlarının ulusal bazda yaygın olma durumları değerlendirildiğinde, ortalamaların yöresel bazda yapılan değerlendirmeye göre daha düşük olduğu görülmektedir. Ancak Göreme Açık Hava Müzesi ve Kaymaklı Yeraltı Şehri diğer miras alanlarına göre ulusal bazda daha yaygın olarak değerlendirilmiştir. Bu ifade için en düşük ortalama ise Yeşilöz Theodoro Kilisesi, Karlık Kilisesi, Karain Güvercinlikleri ve Gülşehir’e aittir. Ancak değerlendirmecilerin ifadeye göre miras alanlarını puanlandırırken çok bilinir olmakla yaygın olmak arasında bir algı karışıklığı yaşamış olabileceği düşünülmektedir. Örneğin Göreme Açık Hava Müzesinin ulusal bazda yaygın olma açısından aldığı yüksek değer beklenmeyen ve şaşırtıcı bir durumdur. Bölgedeki miras alanlarının her birinin değil ülke sınırları içerisinde, Dünya

üzerinde dahi benzerlerini bulmak oldukça zordur. Bu eşsizliği nedeniyle bölge Dünya Miras Alanı kategorisindedir.

- “Miras alanının hassasiyet (kırılganlık) derecesi” ile ilgili ortalamalara bakıldığında 14 miras alanının, birbirine yakın ortalamalara sahip olduğu ve hepsinin de kırılgan ve hassas olarak değerlendirildikleri görülmektedir. Bu tespitin koruma uygulama ve politikalarında dikkate alınması son derece önemlidir. Gerçekten de Kapadokya’yı oluşturan doğal süreç devam etmekte ve bu durum aynı zamanda bölgeyi değiştirmekte, yeni oluşumları oluştururken eskileri de yok etmektedir. Bu sürecin ne kadar hızlı olacağı ise insanlar tarafından nasıl kullanıldığına bağlı olarak değişecektir. Bu nedenle paydaşların tamamına bu hassiyet konusunda farkındalık kazandırmak, Bölge için son derece hayati öneme sahiptir. Özellikle Göreme ve Uçhisar çevresindeki imar ve yapılaşma çalışmaları endişe vericidir. Bu durum son zamanlarda diğer yerleşim alanlarına ve köylere doğru yayılmaktadır. Öncesinde belediyelerin inisiyatifinde olan imar ve yapılaşma çalışmaları, Bölgenin pek çok yerinde Koruma Amaçlı İmar Planlarının uygulamaya başlanmasıyla artık Alan Başkanlığı’nın sorumluluğuna girmiştir. Bu durum sevindirici olsa da Ürgüp’ün merkezinde gerçekleştirilen tartışmalı yapım çalışmaları bazı eksiklik ya da aksaklıkların olduğunu da göstermektedir.
- “Miras alanının onarım durumu” için en yüksek ortalama değerleri Göreme Açık Hava Müzesi, Zelve Açık Hava Müzesi ve Derinkuyu Yeraltı Şehri’nin aldığı görülmektedir. En fazla müdahalenin yapıldığı alanlardan biri olarak değerlendirilen Göreme Açık Hava Müzesi’nin bu durumunun, alanın kaldırabileceği ziyaretçi sayısı belirlenmeden, taşıyabileceğinin çok üzerinde ziyaretçi alması ve bu nedenle aşınmanın daha fazla olmasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir. 1952 yılında afet bölgesi olarak belirlenen Zelve Vadisi’nde, yerli halk yeni Zelve’ye (Aktepe) taşındıktan sonra, kaya yerleşim alanı sit alanı ilan edilmiştir ve bugün açık hava müzesi olarak hizmet vermektedir. Elbette erozyon sonucu oluşan Kapadokya’nın yine aynı sebeplerle yavaş yavaş yok olacağı bilinmektedir. Ancak taş ve kaya düşmesi gibi nedenlerle boşaltılan Vadi’nin, bugün kontrolsüzce ziyaretçi alıyor olmasının bu yok olma sürecini hızlandıracağı

düşünülmektedir. Doğal olarak bu kontrolsüz durum aşınmalara ve daha fazla müdahaleye de neden olacaktır. Ancak Venedik Tüzüğü ve Nara Özgünlük Belgesi gibi uluslararası çalışmalarda da vurgulandığı gibi yapı ya da alanlara müdahale ancak zorunlu durumlarda yapılmalıdır ve her müdahale yapı ya da alanın özgünlüğünden kaybetmesi anlamına gelmektedir. Sonuçlar incelendiğinde en az müdahalenin, Karain, Karlık, Yeşilöz, Gülşehir ve Devrent Vadisi olduğu görülmektedir. Devrent Vadisi kilise ya da başka herhangi bir yapının olmadığı, yalnızca doğal peribacası oluşumlarının bulunduğu bir alan olduğu için bu alanda herhangi bir müdahale söz konusu olmamaktadır. Ayrıca başka herhangi bir nedenle de (yürüyüş yolları, seyir terasları vb.) alanda bir çalışma söz konusu değildir. Karain, Karlık, Yeşilöz ve Gülşehir’de ise müdahalenin az olmasının nedeni, ziyaretçi almaması olarak yorumlanmaktadır. Bu miras alanlarında fazla müdahale olmaması bozulmanın da olmadığı anlamına gelmektedir. Ancak, her ne kadar kontrolsüz ziyaretçi ve yönetilemeyen yüksek çekicilik miras alanlarını tehdit etse de insansızlaştırmak ve terk de bozulma nedenlerindedir. Bu nedenle doğru yönetim politikaları ile kontrollü turizm faaliyetleri yüksek ziyaretçi sayısına sahip alanlarda bozulmayı ve buna bağlı olarak da restorasyon ve müdahaleyi önleyecektir. Aynı şekilde doğru yönetim politikaları ile ziyaretçisi ve çekiciliği düşük olan alanlarda turizm faaliyetleri kontrollü bir şekilde arttırılabilir ve böylece hem alanın potansiyeli değerlendirilmiş hem de terk nedeniyle oluşacak aşınma ve bozulmaların önüne geçilebilecektir.

- “Miras alanına yönelik politika ya da yönetim planlarının bulunması” ifadesine ait değerler incelendiğinde, yine çok tanınan ve çok ziyaretçi alan alanlarda nispeten politika ve yönetim planlarının olduğunun düşünüldüğü görülmektedir. Az bilinen miras alanlarında ise bu planların ve politikaların olduğuna yönelik kanaat daha düşük görülmektedir. 11.07.2020 tarihindeki 31182 sayılı Resmî Gazete yayınlanan Kapadokya Alan Planları Yapımı ve Yürürlüğüne İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğe göre Kapadokya Alan planları, Üst Ölçekli Kapadokya Alan Planı, Kapadokya Alan Yönetim Planı, Kapadokya Alanı Nazım İmar Planları ve Kapadokya Alanı Uygulama İmar Planları’ndan oluşmaktadır. Bu planlar, Kapadokya Alanının tamamı için geçerli sayılmaktadır. Ancak burada mevcut bir sıkıntıdan da bahsetmek

gerekmektedir. 2019 yılında kabul edilen 7174 sayılı Kapadokya Alanı Hakkında Kanun kapsamında, Kapadokya Alanı'nın sınırları aslında çok da anlaşılmayan ve net olmayan bir kroki ile tanımlanmıştır. Bu belirsizlik planların uygulanmasında güçlük yaratacaktır.

- “Miras alanının düzenli olarak izlenmesi ve bakımının yapılması” hususunda miras alanlarının aldığı değerler incelendiğinde ortalamaların aslında olması gerektiği kadar yüksek olmadığı görülmektedir. Alanın düzenli izlenmesi ve bakımın yapılması konusunda en yüksek ortalamalar Göreme, Zelveve Paşabağları'na, en düşük ortalamaların da Karlık, Yeşilözve Gülşehir'e ait olduğu görülmektedir. Ancak bu ortalama değerlerin araştırma kapsamında yer alan diğer ifadelerden daha yüksek olması arzu edilen bir durumdur. Çünkü miras alanlarının düzenli olarak izlenmesi ve bakımının yapılması, büyük çaplı bozulmaları ve buna bağlı olarak onarım gerekliliğini önleyecektir. Aslında, alanların izlenmesi ve bakımının düzenli yapılması koruma uygulamalarının ilk ve en önemli adımı sayılmaktadır. Bu nedenle arzu edilen bu ifadenin bütün miras alanları için yüksek ortalamalarla değerlendirilmesidir. Koruma plan, politika ve uygulamalarının bu bakış açısıyla hazırlanması çok önemlidir. Böylece minimum müdahale ve restorasyon çalışmasına gerek duyulacak, bu da özgünlüğün korunmasına fayda sağlayacaktır.
- “Miras alanındaki kilit paydaşların, miras alanının durumuna yönelik sürekli katılım ve görüş belirtme potansiyeli” ifadesi, soru formu içerisinde yer alan ifadeler arasında en düşük ortalama değerleri alan ifadedir. İfadeye yönelik en yüksek değerler Göreme Açık Hava Müzesi, Zelve Açık Hava Müzesi, Soğanlı Köyü ve Devrent Vadisi'ne; en düşük değerler ise Karain Güvercinlikleri, Yeşilöz Theodoro Kilisesi ve Gülşehir Açık Saray Ören Yeri'ne aittir. Miras alanını etkileyen ya da ondan etkilenen paydaşlar arasında iletişim ve işbirliği eksikliği olduğu görülmektedir. Bu durum, koruma önlemlerinin uygulanması ya da alanın turistik potansiyelinin değerlendirilebilmesi açısından risk teşkil etmektedir. Ancak yukarıda belirtilen Kapadokya Alan Planları'nın başarılı bir şekilde uygulanabilmesi ve aynı zamanda turizm faaliyetlerinin geliştirilebilmesi için bu eksikliğin giderilmesi son derece önemlidir.

- “Yüksek ziyaretçi sayısının, miras alanının yapısı üzerinde yaratabileceği potansiyel olumsuzlukların varlığı” ifadesi incelendiğinde, Göreme, Derinkuyu ve Kaymaklı en düşük ortalamaları alırken; Karain, Karlık, Yeşilöz ve Üç Güzeller en yüksek ortalamalara sahip olduğu görülmektedir. Mevcut ziyaretçi sayısının ve buna bağlı olarak miras alanlarının maruz kaldığı baskının yüksek olduğu sıklıkla dile getirilmiştir. Var olan bu durumun vahameti ve bir an önce tedbir alınmasının önemi göz ardı edilmemelidir. Süreç bu kadar kontrolsüz ilerleyecek olur ise yaşanmakta olan/olacak olan zararlar ve bozulmaların dönüşü mümkün olmayacaktır. Ürgüp Peribacaları yani Üç Güzeller, seyir terasından izlenen ancak yakın temasta bulunulmayan alanlar olduğu için, yüksek ziyaretçi potansiyeline rağmen düşük risk grubunda değerlendirilmiştir. Yüksek ziyaretçi potansiyelinin olası zararları konusunda, düşük riskli olarak değerlendirilen diğer miras alanları ise hemen hemen hiç ziyaretçi almamaktadır. Ancak ilerleyen süreçte durumun değişebileceği göz önünde tutulmalı ve bu yönde plan ve politika geliştirilmelidir.
- “Yüksek ziyaretçi sayısının, yerli halkın yaşam tarzı ve gelenekleri üzerinde yaratabileceği potansiyel olumsuzlukların varlığı” değerlendirilirken, olası ya da mevcut risk algısının, somut miras alanlarında olduğu kadar yüksek olmadığı görülmektedir. Ancak elbette ki kontrolsüz gelişen ya da sürdürülen turizm faaliyetleri, bir destinasyondaki somut miras öğelerini olduğu kadar, somut olmayan miras öğelerini de olumsuz etkileyecektir. Yerli halkın yaşam tarzı ve gelenekleri somut olmayan miras öğeleri arasında son derece önemli ve özel bir yere sahiptir. Bunlar bir topluluğun kimlik göstergeleridir. Bu nedenle çok da dikkate alınmayan bu hususun ilgili uzmanlık alanlarıyla yapılacak ortak inceleme ve çalışmalarla değerlendirilmesi son derece önemlidir. Yüksek ziyaretçi potansiyeline sahip alanlarda riskin daha yüksek olduğu görülmektedir.
- “Miras alanında yapılan değişikliklerin, miras alanının yapısı üzerinde yaratabileceği potansiyel olumsuzlukların varlığı” hususunda araştırmanın alanını oluşturan 14 miras alanının tamamı hassas ve riskli görülmüştür. Göreme, Zelve, Paşabağları ve Devrent en düşük; Karain, Karlık, Yeşilöz,

Gülşehir ve Uçhisar ise en yüksek ortalamalara sahip olarak görülmektedir. Miras alanları üzerinde yapılacak herhangi bir değişiklik o alanın özgünlüğünü ve üstün evrensel değerini değiştirecek ve hatta bozacaktır. Ziyaretçilerin (tuvalet, otopark vb.) ve yerel halkın ihtiyaçlarına (konut, yol, elektrik, su ya da doğalgaz şebekeleri yapım, bakım ve onarım işleri vb.) bağlı olarak alanlarda planlı ya da plansız değişiklikler yaşanabilmektedir. Bu hususlara ekonomik kazanç isteği eklendiğinde potansiyel riskler daha da artmaktadır. Bu olası zararlar, alandaki koruma uygulamaları eksikliklerinin giderilmesi ile önlenilebilecektir.

- “Miras alanında yapılan değişikliklerin, yerli halkın yaşam tarzı ve gelenekleri üzerinde yaratabileceği potansiyel olumsuzlukların varlığı” ifadesinde en yüksek ortalamanın 3,4 olduğu görülmektedir. Miras alanları üzerindeki değişikliklerin, yerel halkın yaşamında daha az riskli olduğu şeklinde yorumlanabilecek bu durum çok doğru ya da yeterli görülmemektedir. Belirtilen değerlendirmenin şu andaki zaten değişmiş olan Kapadokya için yapılmış olacağı düşünülmektedir. Eskiden kaya yerleşim bölgelerini kullanan daha çok bağcılık ve bahçecilik yapan, şarap, pekmez vb. yöresel ürünleri sıklıkla üreten yöre halkı, günümüzde Bölge'nin neredeyse tamamında eski kaya yerleşim alanlarını ve geleneksel ürün ve üretim yöntemlerini terk etmiştir. Günümüzde bu kaya yerleşim alanlarının çok büyük bir kısmı, turizm faaliyetleri içerisinde farklı işlevlerle kullanılmakta, buranın eski sakinleri ise yeni yerleşim alanlarında daha farklı şartlarda yaşamaktadır. Kaya yerleşim alanlarında yaşarken hayvanları olan, bağ ve bahçe işleriyle uğraşan yöre halkının büyük çoğunluğu, bu gün apartmanlarda yaşamakta ve turizm endüstrisi içerisinde istihdam edilmektedir. Aslında bu durum miras alanları üzerinde oluşacak fiziki değişimlerin insanların yaşam şekli, alışkanlıkları ve gelenekleri üzerinde ne kadar etkili olabileceğinin göstergesidir. Sürdürülebilir turizm ve çağdaş bütünleşik koruma anlayışı içerisinde miras alanlarının geleneksel yaşam formuyla birlikte korunması gerektiği belirtilmektedir. Aslında normal bir süreç gibi algılanan ve doğal kabul edilen bu değişimler, miras alanlarının taşıdığı değer üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bölge içerisinde gerçekleştirilmek istenen her türlü

plan ve projenin değerlendirme s¼recinde bu t¼r değişikliklerin de yaşanabileceği g¼z ¼n¼nde tutulmalıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bir destinasyonda turizm için arz oluşturan pek çok unsur bulunmaktadır. Bunları “**bağımlı ve bağımsız arz unsurları**” olarak sınıflamak mümkündür. Turistlere çeşitli hizmetler sunan alt ve üst yapı unsurları (ulaşım, konaklama, eğlence ve alışveriş sunan işletmeler gibi...) *turizme bağımlı arz unsurlarıdır*. Bir destinasyonun doğal güzellikleri (dağlar, göller, denizler, ormanlar vb.), tarihi yapıları, arkeolojik kalıntıları, anıtları, kutsal alanları, sanatsal değerleri, gelenek-görenekleri ve konukseverliği gibi unsurları ise *turizmden bağımsız olan arz unsurlarını* oluşturmaktadır (Bahar ve Kozak, 2018: 79).

Turizme bağımlı olan arz unsurlarında oluşacak herhangi bir bozulma uygun bir bütçe ayrılarak rahatlıkla giderilebilir. Örneğin yıpranan bir otel işletmesi tadilatla yenilenebilir. Ancak bir destinasyonun dağlarına, göllerine, denizlerine verilecek herhangi bir zarar, bazı canlı türlerinin yok olmasına varacak kadar, telafi edilemeyecek sonuçlar doğurabilir. Ya da yok olan bir arkeolojik alan, tarihin bir döneminin mimari üslubunun kanıtı olan bir yapı bozulduğunda bunun dönüşü olmayacaktır. Bunlar, restore de edilse, yerine bir replikası da yapılsa asla aynısı gibi olmayacaktır. Zira “özgünlük”, doğal ve kültürel miras unsurlarının en önemli özelliği olarak kabul edilmektedir. Bu unsurlara yapılan her müdahale özgünlüğünden çalacaktır. Bu nedenle yapılması gereken, herhangi bir bozulma yaşanmadan ve bu müdahalelere gerek kalmadan, miras alanlarını korumak ve bu bilinçle o alanları yönetmek olmalıdır.

Miras olarak kabul edilen değerlerin korunması ve yaşatılması son derece önemlidir. İster doğal ister kültürel miras unsuru olsun, bu değerlerin her biri, destinasyonların en önemli arz unsurlarını oluşturmaktadır. Bu unsurlara verilecek zarar destinasyonun çekiciliğini kaybetmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle kullanılırken korunması ve yalnızca ekonomik kaygılara dayanarak yönetilmemesi gerekmektedir. Ayrıca, bu miras unsurları topluluklar ve hatta insanlığın bütünü için ekonomik değerlerinin dışında, kimlik, eğitim, belge, enderlik ve anı gibi pek çok manevi değer de taşımaktadır. Bu nedenle korunmaları insan ırkının fiziksel varlığı için olmasa bile, manevi ve sosyal varlığı için hayati önem taşımaktadır.

Doğal ve kültürel mirasın önemi ve korunmasının gerekliliği her geçen gün artarak devam etmektedir. Bu miras alanları, kimi zaman ulusal kimi zamanda uluslararası çalışmalara ve düzenlemelere konu olmaktadır. Çünkü miras alanları her geçen gün daha fazla turizm endüstrisinin bir parçası, bir ürünü haline gelmektedir. Ayrıca, artan insan nüfusu ve bu nüfusun ihtiyaçlarına bağlı olarak devam eden kentleşme çalışmaları, sanayileşme vb. pek çok neden kültürel ve doğal mirası ciddi bir tehlike içerisine sokmaktadır. Ancak bu değerlerin yok olması, destinasyonlar için hem maddi hem de manevi pek çok kaybın yaşanmasına neden olacaktır. Kapadokya önemi ve korunmasının gerekliliği sıklıkla vurgulanan, hem doğal hem de kültürel mirasın bir arada bulunduğu nadir bir miras alanı ve bu özelliğinin sağladığı çekicilikle çok fazla ziyaretçi alan bir destinasyondur. Kapadokya Bölgesi'nde yer alan miras alanlarının turizm içerisinde kullanılırken nasıl korunması gerektiği sorusundan hareketle bu çalışma ortaya çıkmıştır. Çünkü “miras alanlarında önceliğin koruma mı yoksa ekonomik kazanç mı olması gerektiği”, cevaplanması gereken önemli bir sorudur. Bu sorudan hareketle çalışmada, Kapadokya'daki miras alanlarında koruma-kullanma dengesinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışma, miras alanlarının tüm paydaşları açısından faydalı tespitler ve öneriler sunması ve ulusal literatüre koruma-kullanma dengesinin belirlenmesinde kullanılabilecek yeni ve örnek bir yöntem kazandırması açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda, çalışmada kullanılan model, bugüne kadar mirasın korunması, destinasyonların pazarlanması, miras ve turizm arasındaki ilişkiyi konu alan her türlü çalışma ile toplanmış tüm bilgilerin etkili bir şekilde kullanımını sağlayan ve “**Pazar Çekiciliği-Dayanıklılık Matrisi**” olarak adlandırılan modeldir. Model, ilk olarak Cros (2001), sonrasında da McKercher ve Cros (2012)'un çalışmasında geliştirilmiş ve ayrıntılandırılmıştır. Bu çalışmalar sırasında, aynı zamanda Hong-Kong'daki miras alanlarında test edilmiştir. McKercher ve Cros (2012), miras alanları hakkında veri toplamak ve model içerisine yerleştirirken kullanılmak üzere bir soru formu da geliştirmiştir. Çalışmada bu model, Kapadokya Bölgesi'nde aynen kullanılarak test edilmiş, önerilen soru formu ise Kapadokya Bölgesi için uyarlanmıştır.

Uyarlanmış olan yapılandırılmış görüşme formu miras alanının turizm açısından çekiciliğini ve ziyaretlere karşı dayanıklılığını ölçmek üzere tasarlanmış ifadelerden oluşmaktadır. Görüşmecilerden, her bir miras alanını bir diğerinden bağımsız olarak “1 en düşük” ve “5 en yüksek” olacak şekilde puanlandırmaları istenmiştir. Doğal ve

kültürel miras ve turizm alanında uzman olarak kabul edilen ve kasti örnekleme yöntemi ile belirlenmiş olan bir örneklem ile yüz yüze görüşmeler yapılmış ve toplanan veriler bir istatistik yazılım programına, herbir miras alanı için ayrı bir veri seti oluşturacak şekilde işlenmiştir. Verilerin ortalaması alınmış ve bu ortalamalara göre miras alanları matrise yerleştirmiştir.

Elde edilen sonuçlara göre Soğanlı Köyü, Karain Güvercinlikleri, Karlık Kilisesi, Yeşilöz Theodoro Kilisesi ve Gülşehir Açıksaray Ören Yeri Pazar çekiciliği ve dayanıklılığı orta düzeyde olan miras alanları olarak belirlenmiştir. Matris üzerine bu alanlar C2 bölgesine yerleşmiştir.

Göreme Açık Hava Müzesi, Zelve Açık Hava Müzesi, Paşabağları, Derinkuyu ve Kaymaklı Yeraltı Şehirleri ile Ihlara Vadisi 14 miras alanı arasından çekiciliği ve dayanıklılığı en yüksek alanlar olarak belirlenmiş ve A1 bölgesine yerleşmiştir. Bu miras alanlarının, Kapadokya Bölgesi içerisinde en bilinen ve en çok ziyaret edilen yerler olduğu bilindiği için bu durum beklenmedik bir durum olarak görülmemektedir.

Miras alanlarının turizm aktivitelerine dayanma durumlarını değerlendiren ifadelerin ortalamalarına göre miras alanının tamamı 3 üzerinde ortalama olarak nispeten dayanıklı alanlar olarak değerlendirilmiştir. Dayanıklılığı boyutu için Göreme Açık Hava Müzesi, Zelve Açık Hava Müzesi, Paşabağları, Derinkuyu Yeraltı Şehri ve Kaymaklı Yeraltı Şehri en yüksek ortalama değerleri alarak, en dayanıklı alanlar olarak belirlenmiştir. Ancak bu durum, özellikle Göreme Açık Hava Müzesi ve Zelve Açık Hava Müzesi için riskli bir durum olarak görülmektedir. Nitekim sonuçlar, bu iki miras alanının yalnızca doğal taş yapılar olarak algılandığı ve bünyelerinde bulunan ve onlara en büyük anlamı katan kaya oyma kiliseler ve bu kiliselerin duvarlarındaki son derece hassas duvar resimlerinin göz ardı edildiğini göstermektedir. Bu durum Kapadokya miras alanlarının hassasiyet ve öneminin özellikle turizm işletmecileri ve turist rehberleri tarafından yeterince bilinmediği şeklinde yorumlanmıştır. Mevcut durumun çözümü için de ilgili kurum ve kuruluşların (üniversiteler, koruma kurulları ve Alan Başkanlığı gibi) seminer ya da çalıştay gibi eğitim amaçlı çalışmalar yürütmesinin uygun olduğu düşünülmektedir. Çünkü korumak yalnızca hukuki düzenlemeler yapmakla mümkün olmayacaktır. Gerçek anlamda bir koruma ancak

tüm paydaşlardaki bilgi ve farkındalığın arttırılmasına yönelik çalışmaların yapılması ile mümkün olacaktır.

Katılımcılar tarafından miras alanlarının kültürel önemi ve değerinin en yüksek ortalamaya sahip boyut olarak değerlendirildiği görülmektedir. Ayrıca miras alanının özellikleri, alanının ulaşılabilirliği ve imkânları, alanın taşıdığı değer, koruma ve yönetim boyutlarına ait toplam ortalamalara bakıldığında aralarında çok yüksek farklar olmadığı ancak yine de en düşük değerleri miras alanlarının koruma yönetimi ile ilgili olan ifadelerin aldığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle, dünyada bir eşi daha olmayan Kapadokya Bölgesi'nin, turizm faaliyetleri içerisinde parasal kazanç ağırlıklı bir bakış açısıyla kullanıldığı, bu bağlamda koruma ve yönetim anlayışının sorgulanması gerektiği söylenebilir.

Çalışmada kullanılan matris, toplamda dokuz bölgeye ayrılmıştır. A1 ve A2 bölgeleri orta ile yüksek Pazar çekiciliğine ve dayanıklılığa sahip miras alanlarını, B1 ve B2 bölgeleri yüksek ve orta Pazar çekiciliğine sahip ancak sağlamlığı düşük miras alanlarını, C1 ve C2 bölgeleri orta düzeyde turizm çekiciliğine ve ayrıca yüksek ve orta düzeyde dayanıklılığa sahip miras alanlarını, D1, D2 ve D3 bölgeleri ise düşük piyasa çekiciliğine sahip ve Pazar çekiciliğinin arttırılması olası olmayan miras alanlarını ifade etmektedir. Miras alanları aldıkları ortalamalara göre matris üzerindeki bu dokuz bölgeden üçüne denk gelecek şekilde yerleşmiştir. Göreme Açık Hava Müzesi, Zelve Açık Hava Müzesi, Paşabağları Ören Yeri, Derinkuyu Yeraltı Şehri, Kaymaklı Yeraltı Şehri, Ihlara Vadisi yüksek dayanıklı ve yüksek çekici olarak değerlendirilmiş ve matris üzerinde A1 bölgesinde yer almışlardır. Devrent Vadisi, Ürgüp Peribacaları (Üç Güzeller) ve Uçhisar Kalesi ve Cevizli Mevki yüksek Pazar çekiciliği ve orta sağlamlığa sahip miras alanları şeklinde yorumlanan A2 sınıfı varlıklar olarak tespit edilmiştir. Soğanlı Köyü, Karain Güvercinlikleri, Karlık Kilisesi ve Yeşilöz Theodoro Kilisesi UNESCO tarafından Dünya Miras Alanı olarak ilan edilmiş olmalarına rağmen orta Pazar çekiciliğine sahip alanlar olarak C2 bölgesinde yer almıştır. Görüşmecilerin pek çoğunun turist rehberi olmalarına rağmen C2'de yer alan bu alanları görmedikleri ve bu durumda sonucu etkilediği tespit edilmiştir. Aynı şekilde yine çok az arkeolog ve sanat tarihçi bu alanları bilmektedir. C2 bölgesinde bulunan bir diğer alan Gülşehir Açık Saray Örenyeri'dir. Gülşehir Açık Saray Ören Yeri, diğer üç alana nazaran daha çok görülen ve hakkında

daha fazla bilgi toplanabilen bir alandır. Bu alanın Pazar çekiciliğinin düşük çıkmasının en önemli nedeni de artık pazarlanmayan bir tur güzergâhı içerisinde yer alması olarak söylenebilir. Özellikle görüşmeciler arasındaki profesyonel turist rehberleri tarafından, bu miras alanının önceki yıllarda Kapadokya'daki sarı tur programında oldukça çok ziyaret edildiğini, ancak hem süre hem de maliyetleri düşürme gibi nedenlerle bu tur programının artık satılmadığı belirtilmiştir.

Araştırmanın bulguları ışığında destinasyon yöneticilerine yönelik aşağıdaki öneriler sunulabilir:

- Özellikle Göreme Açık Hava Müzesi ve Zelve Açık Hava Müzesi içerisinde yer alan kayadan oyma kiliseler ve bu kiliselerin duvarlarındaki resimlerin önemleri ve hassasiyetleri, tüm paydaşlara ve özellikle de turizm rehberlerine tekrar tekrar hatırlatılmalıdır. Göreme ve Zelve Açık Hava Müzeleri'nin en dayanıklı miras alanları olarak görülmesi ya da kabul edilmesi, belirtilen kiliseler ve resimler için büyük bir risk teşkil etmektedir.

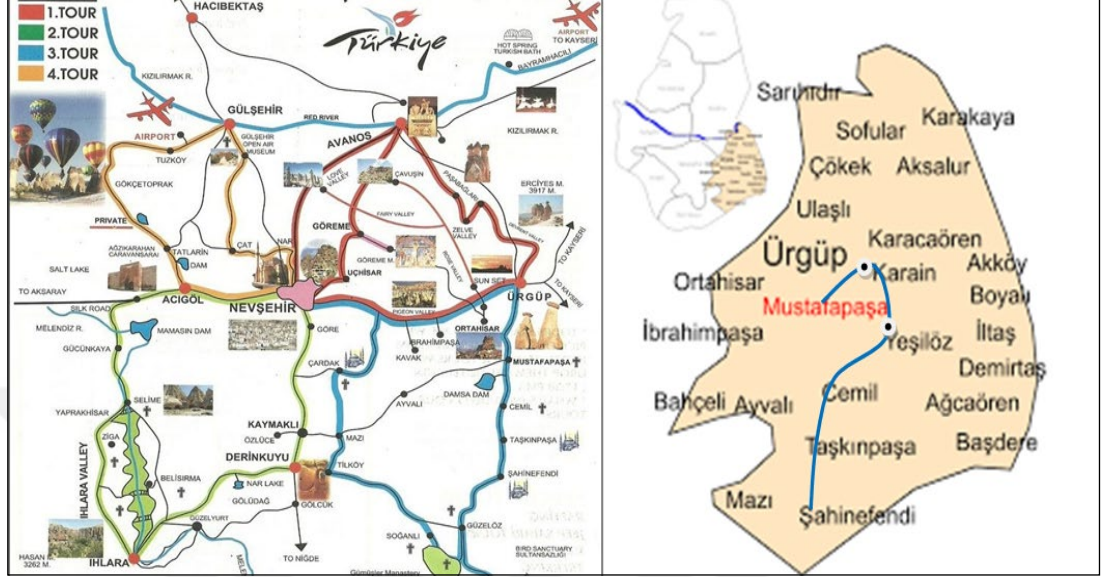
Ayrıca yalnızca kiliseler ve duvar resimleri zarar görebilir gibi düşünmemek gerekir. Çünkü Kapadokya erozyonla oluşmuş bir alandır. Bu doğal güzellik insan eliyle şekillenmiş ve bambaşka bir anlam ve önem kazanmıştır. Bununla birlikte, Kapadokya'yı oluşturan erozyon olayları hala devam etmektedir. Yani erozyonla oluşan peribacaları, yine erozyonla yok olacaktır. Ancak bölgenin ne şekilde kullanıldığı ve nasıl korunduğu bu süreci etkileyecektir. Örneğin Göreme Açık Hava Müzesi içerisinde yer alan Kızlar ve Erkekler Manastırları yakın zamana kadar ziyarete açıkken bugün çökme tehlikesi nedeniyle ziyarete kapalıdır. Bu anlamda taşıma kapasitelerinin titizlikle belirlenmesi ve uygulanması en etkili yöntem olarak söylenebilir.

- Özellikle Göreme Açık Hava Müzesi içerisinde ziyaretçileri yönlendiren ve mevcut koruma uygulamalarını (kiliselerde 3 dakikadan fazla kalınmaz, fotoğraf çekilmez vb.) takip eden görevlilerin, duvar resimlerinin hassasiyeti hakkında eğitilmeleri gerekmektedir. Ziyaretler sırasında pek çok kere esnek davranıldığı görülmüştür. Aslında bu alanlarda müzecilik ya da kültürel miras ve turizm mezunu kişilerin istihdam edilmesi çok daha uygun olacaktır.

- Bugün açık hava müzesi olarak yüksek ziyaret baskısına maruz kalan Zelve Vadisi, afet riski nedeniyle boşaltılmış eski bir yerleşim alanıdır. Bu alanda gerekli çalışmalar yapılmalı ve olası riskler acilen belirlenmelidir. Vadinin, ziyarete açık olarak kalıp kalmayacağı, ziyaretçi güvenliğine uygun olup olmadığı hususları uzmanlar tarafından değerlendirilmelidir. Şayet ziyaret için uygun olduğu belirlenecek olursa, ne düzeyde ziyaretlere dayanabileceği de ayrıca belirlenmelidir.
- Göreme Açık Hava Müzesi içerisinde aktif olarak kullanılan araç yolunun acilen araç trafiğine kapatılması gerekmektedir. Yoğun trafiğin sebep olduğu titreşim, hassas arazi yapısı ve kiliseler için yüksek bir risk faktörüdür. Bu yolun kapatılması için planlanan ve Açık Hava Müzesi'ne uzak bir noktadan geçecek olan bir yol planının olduğu ilgili belediyeler tarafından tartışılmakta ve çeşitli mecralarda ifade edilmektedir. Bu planın acilen ve geciktirilmeden hayata geçirilmesi ve tamamlanması, miras alanının korunmasında ve sürdürülebilirliğini sağlamada son derece faydalı olacaktır.
- Kapadokya Bölgesi'ndeki miras alanlarının koruma-kullanma önlemleri yeniden değerlendirilmelidir. Bu konuda gerekirse çalıştay vb. çalışmalar düzenlenmeli ve özellikle kiliseler ve yer altı şehirleri için taşıma kapasiteleri hesaplanmalıdır.
- Özellikle Paşabağları gibi yeni oluşumlara açık olan alanlarda taşıma kapasitelerinin hesaplanması ve ziyaretçilere yönelik planlamanın yapılması, Bölge için hayati önem taşımaktadır.
- Bölgede pek çok uygunsuz inşaatın ya da başka yapım çalışmasının sürdüğü bilinmektedir. Bu durum pek çok kez yerel ve ulusal basına konu olmuş, sosyal medyada da sıklıkla gündeme gelmiştir. Bu, alanın sürdürülebilirliği için oldukça tehlikeli bir durumdur. Kapadokya Bölgesi'nin genelinde (ama öncelikle çalışmada yüksek çekicilikte alanlar olarak belirlenen miras alanlarında) yapılacak olan yapım ve inşaat çalışmaları çok daha titizlikle incelenmeli ve takip edilmelidir. Koruma uygulamaları asla ve hiçbir koşulda esnetilmemelidir.

- Sarı tur programlarının (Ek 2), yeniden satılmaya başlanması çok özel bir yerleşim alanı olan Gülşehir Açık Saray Örenyeri'ni yeniden turizme kazandıracaktır. Ayrıca bu tur güzergâhında yer alan Tatların Yeraltı Şehri'nin turizme kazandırılması da Derinkuyu ve Kaymaklı'daki yoğunluğun azaltılmasına fayda sağlayacaktır.
- Soğanlı Köyü'nün mevcut çekiciliğinin artırılmasına yönelik çalışmaların yapılması uygun olacaktır. Soğanlı Köyü'nün, aşırı yoğunluk durumlarında çekirdek Kapadokya'nın biraz daha dışında bir alternatif olarak, diğer miras alanlarındaki yoğunluğu ve baskıyı hafifletebileceği düşünülmektedir. Çekirdek Kapadokya'dan ve Kayseri il merkezinden uzakta bulunan ve oldukça kırsal olan Soğanlı Köyü halkının turizme karşı daha bilinçli bir hale getirilmesinin de faydalı olacağı söylenebilir. Bir miras alanında devamlılık isteniyorsa, yöre halkının turizme yönelik olarak eğitilmesi son derece uygun olacaktır.
- Ayrıca her türlü yazılı ve görsel tanıtım çalışmalarında bölge bir bütün olarak değerlendirilmeli ve özellikle Dünya Miras Listesinde yer alan alanlar vurgulanmalıdır. Ayrıca bölgeyi bir açık hava stüdyosuna dönüştüren sosyal medya, buraya hak ettiği ilgiyi kazandırmakta da etkili olacaktır. Çeşitli platformlarda, bloglarda ve fenomenleri kişisel sayfalarında bölgenin değeri duyurulmalıdır.
- Karain Güvercinlikleri, Karlık Kilisesi ve Yeşilöz Theodoro Kilisesi'nin turistlerin ilgisini çekecek ve Pazar çekiciliğini artıracak şekilde yönetilmesi ve planlanması gerekmektedir. Potansiyel olarak güçlü bir Pazar çekiciliğine sahip olabileceği düşünülen bu alanların, göreceli izolasyon (tanıtım eksikliği) veya ürün geliştirme fırsatlarının eksikliği gibi sebeplerle daha yüksek bir sıralama kazanma kabiliyetleri engellenmektedir. Bu durumun ortadan kaldırılması için bu miras alanlarına yönelik iki öneri sunulabilir:
 - ✓ Ürgüp merkezden bu miras alanlarına giden toplu taşıma araçlarının sayısını arttırmak ya da mevcut ulaşım ağı içerisinde kullanılan yolların iyileştirilmesi bu olumsuz durumun giderilmesinde faydalı olacaktır.

- ✓ Karain Güvercinlikleri, Karlık Kilisesi ve Yeşilöz Theodoro Kilisesi, bazı değişikliklerle bölgedeki mavi tura eklenmelidir. Bu durum temsili olarak Şekil 4.5’de gösterilmiştir.

Şekil 4.5. Mavi Tur Programının Temsili Değişikliği

- Çalışma kapsamında, araştırma alanını oluşturan miras alanlarının çoğunluğunun turizm faaliyetleri açısından dayanıklı ve yönetim planları hazırlanırken turizm faaliyetlerine öncelik verilebilecek alanlar olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Ancak bu durum, miras alanlarının önem ve değerinin (eşsizlik) göz ardı edilmesi anlamına gelmemelidir. Yalnızca ekonomik kazanç ağırlıklı bir yönetim anlayışı, bu alanların bozulmasını hızlandıracak uygulamaların önünü açacaktır. Araştırmanın alanını oluşturan 14 miras alanından beşi UNESCO tarafından Dünya Mirası ilan edilmiştir. Yani bu alanlar, artık yalnızca bizim değil tüm insanlığın mirası konumundadırlar. Ancak listeye alınmış olmak, sonsuza kadar listede kalacağı anlamına da gelmemektedir. UNESCO tarafından düzenli olarak gerçekleştirilen denetleme ve incelemeler sonucunda statüsünü ve özgünlüğünü kaybettiği belirlenen alanlar, listeden çıkarılabilmektedir. Böyle bir durum yaşanması da bir ülke için büyük bir prestij kaybı anlamına gelecektir. Koruma önlemlerinin, hiçbir koşulda esnetilmemesi ve korumaya yönelik mevzuat

düzenlemelerinin uygulanmasındaki eksikliklerin giderilmesi belirtilen durumun yaşanmasını önlemede faydalı olacaktır.

Ayrıca yine araştırmanın bulguları ışığında konu ile ilgili olarak çalışmalar yapan ya da yapacak olan akademisyen ve araştırmacılara yönelik aşağıdaki öneriler sunulabilir:

- Çalışmada miras alanlarını koruma uygulamalarında varlıkların durumlarını ve yönetim önceliklerini belirleyecek bir model kullanılmıştır. Bu model (Pazar Çekiciliği-Dayanıklılık Matrisi), miras alanlarının korunması ile ilgili olan şehir planlamacıları, restoratörler, mimarlar ve belediyelerin imar birimleri gibi pek çok farklı uzmanlık alanının da kullanabileceği bir modeldir. Bu uzmanlık alanlarının kendi işleyişlerine göre ölçüm aracını geliştirmeleri önerilmektedir.
- Karain Güvercinlikleri, Karlık Kilisesi ve Yeşilöz Theodoro Kilisesi, UNESCO tarafından Dünya Miras Alanı olarak ilan edilmiş olmalarına rağmen bu üç miras alanı hakkında yapılmış akademik çalışma bulunamamıştır. Bu üç miras alanının tarihi ve kültürel önemini vurgulayan akademik çalışmaların yapılması ve gezi broşürlerine eklenmesi gerektiği düşünülmektedir. Unutulmamalıdır ki UNESCO tarafından Dünya Miras Alanı ilan edilmenin kriterleri vardır ve bu listeye alınan alanlar “üstün evrensel değere” sahip olarak kabul edilir. Böyle bir prestije sahip olan alanların hem bilimsel araştırmalarda hem de turizm pazarlamasında daha fazla yer bulması gerekmektedir.
- Bölge’deki değişim ve gelişmeleri yönlendiren ve aynı zamanda bunlardan etkilenen paydaşlar arasında yeterli iletişimin olmadığı tespit edilen hususlardandır. Bu durum, miras alanlarının korunması açısından son derece olumsuz sonuçlar doğurabilecektir. Bu nedenle, hem merkezi yem de yerel yönetimlerin paydaşlar arasındaki iletişimi güçlendirecek çalışmalar yapması uygun olacaktır. Bunun için haftalık ya da aylık olarak bölgedeki her türlü gelişim ve değişimin yer aldığı dergi ya da gazete benzeri yayınların yapılması, çeşitli komisyonlar oluşturulması ve periyodik toplantıların yapılması faydalı olacaktır.

- Mirasın korunmasında vazgeçilmez bir öneme sahip olan ulusal ya da uluslararası sözleşmeler, tüzükler, tavsiye kararları ve/veya kanunlar incelendiğinde, doğal mirasa yönelik bir ihmalin söz konusu olduğunu endişeyle belirtmek gerekir. Doğal alanların korunmasına yönelik olarak yapılmış olan çalışmaların çoğunluğu doğal yaşamı ve ekolojik çevreyi koruma üzerine kurulmuş, doğal miras alanlarının korunmasına yönelik olarak 1972 UNESCO Doğal ve Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi dışında bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu durum turizmde miras alanlarının kullanılması hususunda da benzer bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Miras alanlarının turizm faaliyetlerinde kullanılmasına yönelik olarak yapılmış olan ulusal ve uluslararası çalışmalar ve bunların neticesinde düzenlenmiş olan belgeler incelendiğinde, neredeyse tamamında kültürel miras kavramına yer verildiği görülmüştür. Turizm için vazgeçilmez bir kaynak olan doğal miras alanlarının, turizm içerisindeki yeri ve önemine ya da kullanılırken korunmasına yönelik bir belgeye ya da çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu durumun, çalışmanın literatür taramasında belirlenmiş ve en kısa sürede giderilmesi önerilen, önemli bir eksiklik olarak görülmektedir. Doğal miras alanlarının korunması ve kullanmasına yönelik olarak acilen hem yasal ve hukuksal hem de akademik çalışmaların başlatılması gerektiği düşünülmektedir.
- Üniversitelerin halk bilimi bölümleri ile kültürel miras ve turizm ile ilgili olan diğer bölümlerinin ortaklaşa yürütebilecekleri bir çalışma ile bölgedeki miras alanlarının tanıtımında ve pazarlanmasında kullanılabilecek hikâyeye ya da masalların derlenip, ilgililere duyurulması faydalı olacaktır. Bu çalışma aynı zamanda somut olmayan kültürel miras alanlarından biri olan dil ile ilgili uygulamaların tespit edilmesine ve yaşatılmasına da katkı sağlayacaktır.
- Çalışmada kullanılan matris ve soru formunun istatistik uzmanlarıyla ortak yürütülecek çalışmalarla yeniden sınanmasının faydalı olabileceği düşünülmektedir.
- Küreselleşme, sanayileşme, kentleşme vb. sebeplerle değişen yaşam şartları, yalnızca doğal ve kültürel mirası değil aynı zamanda toplulukların farklı kültürel renklerini yani somut olmayan kültürel miraslarını da tehdit

etmektedir. Küreselleşme, tüketim alışkanlıklarını değiştirerek tek tip insan oluşturmak ve böylece dünyayı küresel bir pazara çevirme yolunda hızla ilerlemektedir. Bu bağlamda turizm endüstrisi içerisinde pek çok somut olmayan kültürel miras unsuru ticari ürüne dönüşmektedir. Bu dönüşüm, geleneksel üretim yöntemleri sonucunda oluşan pek çok ürünün özgünlüğünü ve geleneksel yapısını bozabilmektedir. Bu nedenle bu ürünler içinde mevcut soru formunda yapılacak bir düzenleme ile ürünlerin tercih edilirliliğini ve özgünlüğünün korunmasını değerlendirmenin mümkün olabileceği ve böyle bir çalışmanın da hem turistik ürün çeşitlendirmesine hem de geleneksel ürünlerin bozulmadan korunmasına faydalı olabileceği düşünülmektedir.

Miras alanları ile bu alanların turizm potansiyeli arasında iki yönlü bir etkileşim vardır: Bütünlük veya sağlamlık (fiziksel kalıntıları ve korunma statüsünü) ile miras alanlarının miras turizmi açısından bir destinasyona dönüştürülmesine yönelik ticari faktörlerdir. İdeal olan, etkileşimin bu iki yönü arasında karşılıklı faydaya dayanan bir ilişki kurmaktır. Ancak uygulamada çoğu zaman kültürel değerlerin korunmasını veya bunların Pazar çekiciliğinin artırılması arasında bir tercih söz konusu olmaktadır. Böyle bir durumdan kaçınmanın en iyi yolu, hem turistler açısından son derece cazip olan hem de ağır ziyaretlere dayanma potansiyeli en yüksek olan miras alanlarını tespit etmektir. Turizm cazibe merkezleri olarak kültürel miras alanlarının planlanması ve geliştirilmesinde, kültürel miras yönetimi ve turizm kaygılarının başarılı bir şekilde birleştirilmesi ve her biri için farklı önceliklerin olduğunu göz önünde bulundurmak gerekir.

KAYNAKÇA

- AHİKA (2019) *Mini Kapadokya Fizibilite Raporu* (Nevşehir: Eoropa Danışmanlık).
- Akın O (2013) Dünya Miras Alanları ve Yönetim Planı. B. D. Sel içinde, *Kentsel ve Çevresel Koruma* (s. 76-93). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Aksaray Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2011) *Kapadokya Aksaray'dan Başlar* (Başak Matbaacılık, Ankara).
- Aksoy A, Enlil Z (2012) Kültürel Miras Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar. Aksoy A, Ünsal D içinde, *Kültürel Miras Yönetimi* (s. 2-29). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Akyürek E (2000) MS IV.-XI Yüzyıllar: Kapadokya'daki Bizans. Sözen M içinde, *Kapadokya* (s. 226-395). İstanbul: Ayhan Şahenk Vakfı Yayınları.
- Alkan C (2015) Sürdürülebilir Turizm: Alaçatı Destinasyonuna Yönelik Bir Uygulama. *Journal of Yasar University* 10 (40): 6692-6710.
- Alptürker İ G (2013) Nevşehir Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma (İnceleme-Metinler). Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Nevşehir.
- Altınay M, Dinçer F İ (2017) Geleneksel El Sanatlarının Yaratıcı Turizm Kapsamında Değerlendirilmesi. *Journal of Recreation and Tourism Research* 343-352.
- Anadolu Haber Ajansı (2022) *Ihlara Vadisi'nin 'Kesin Korunacak Hassas Alan' İlan Edilmesi*. <https://www.aa.com.tr> (18.05.2022)
- Asatekin N (2004) *Kültür ve Doğa Varlıklarımız/ Neyi, Niçin, Nasıl Korumalıyız?* (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara).
- Ascaniis S D, Gravari-Barbas M, Cantoni L (2018) *Tourism Management at UNESCO World Heritage Sites* (Università della Svizzera Italiana, Lugano).
- Ataç N, Pekak M S (2016) Bizans Sanatında Deesis Sahnesi. *Arkeoloji ve Sanat* 143-164.
- Avcı N (2007) Turizmde Taşıma Kapasitesinin Önemi. *Ege Akademik Bakış* 7 (2): 485-501.

- Aydın Ş, Çokal Z (2018) Göreme Milli Parkı ve Kapadokya (Nevşehir). Karaman A, Ateş A, Sayın K içinde, *Türkiye'nin UNESCO Değerleri ve Turizm Potansiyeli* (s. 250-269) 8Eğitim Yayınevi, Konya).
- Ayvacı H, Gülcan B (2021) Türkiye’de Turizm Animasyonlarında Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Unsurlarından Yararlanma ve Türk Gecesi Gösterileri Sorunu. *Turizm Akademik Dergisi* 111-129.
- Bahar O, Kozak M (2018) *Turizm Ekonomisi* (Detay Yayıncılık, Ankara).
- Basat E M (2013) Somut ve Somut Olmayan Kültürel Mirası Birlikte Koruyabilmek. *Millî Folklor* 25 (100): 61-71.
- Bassiago A D (1999) Economic, Social and Environmental Sustainability in Development Theory and Urban Planning Practice. *The Environmentalist* 19: 145-161.
- Başdoğan G (2019) Merkezden Taşraya Turizm Politikalarının Yansımaları. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Ek-1 Özel Sayı*: 69-88.
- Baysan O (2003) Sürdürülebilirlik Kavramı ve Mimarlıkta Tasarıma Yansımaları. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı. İstanbul.
- Bozlağan R (2005) Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* 50: 1011-1028.
- Bradley N, Blythe J (2014) Demarketing: an Overview of the Antecedent and Current Status of the Discipline. Bradley N, Blythe J. İçinde, *Demarketing* (s. 1-7). (Routledge, Oxon).
- Bulin, D, Călăretu B (2012) Sustainable Development Through Sustainable Tourism- A Conceptual Note. *Quality-Access to Success* 13: 58-65.
- Bursa Alan Başkanlığı (2022). *Dünya Miras Listesi'nden Çıkarılmak Söz Konusu mu?* <http://alanbaskanligi.bursa.bel.tr> (19 Mayıs 2022).
- Cengiz T, Ayhan Ç K (2008) Korunan Alanlarda Taşıma Kapasitesinin Belirlenmesi: Troya Tarihi Milli Parkı Örneği. *İntepe Değerleri Sempozyumu*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları, Çanakkale.
- Ceylan S, Somuncu M (2016) Kültür Turizmi Alanlarında Turizmin Çeşitlendirilmesine Eleştirel Bir Bakış: Safranbolu UNESCO Dünya Miras Alanı. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi* 1 (1): 53-64.

- Chhabra D (2010) *Sustainable Marketing of Cultural and Heritage Tourism* (Routledge Taylor and Francis Group, New York).
- COE (2003). *Recommendation on the Importance of Tourism in the Protection of Cultural Heritage, One of the Components of Sustainable Development*. <https://rm.coe.int> (17 Ocak 2022)
- Coşkun R, Altunışık R, Bayraktaroğlu S, Yıldırım E (2015) *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri (SPSS Uygulamalı-8. Baskı)* (Sakarya Yayıncılık, Sakarya).
- Cros H d (2001) A New Modal to Assist in Planning for Sustainable Cultural Heritage Tourism. *International Journal of Tourism Research* 165-170.
- Cumhur Başkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi (1982) *Turizmi Teşvik Kanunu*. <https://www.mevzuat.gov.tr> (14 Mayıs 2022).
- Cumhur Başkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi (1983) *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu*. <http://www.mevzuat.gov.tr> (24 Ekim 2019).
- Cumhur Başkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi (1983). *Milli Parklar Kanunu*. <https://www.mevzuat.gov.tr> (15 Mayıs 2022)
- Cumhur Başkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi (2005) *5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun*. <https://www.mevzuat.gov.tr> (18 Ocak 2022)
- Çağlayan M (2018) Kırsal Mimarlığın Korunması ile İlgili Uluslararası Çabalar, Tüzükler. 4. *Uluslararası Kültür ve Medeniyet Kongresi Tam Metin Kitabı*. İktisadi Kalkınma ve Sosyal Araştırmalar Derneği, Mardin.
- ÇEKÜL Vakfı (2012). *Sürdürülebilir Kültür Turizmi İçin Kamu-Yerel-Sivil-Özel İşbirliği* (ÇEKÜL Vakfı Tarihi Kentler Birliği Yayınları, Gaziantep).
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2022). *Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü*. <https://tvk.csb.gov.tr> (14 Mayıs 2022).
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı(2022). *Özel Çevre Koruma*. <https://csb.gov.tr/sss> (16 Ocak 2022).
- Çiçek R, Doğan İ C (2009) Müşteri Memnuniyetinin Artırılmasında Hizmet Kalitesinin Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma: Niğde İli Örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi* 199-2017.
- Çokişler E (2019) Silahlı Çatışmalar Sırasında Kültürel Malların Korunması Rejimi: Tarihsel Gelişimin Analizi. *Uluslararası İlişkiler* 16 (61): 55-74.

- Çokişler N, Arslan A, Çokişler E (2016) Silahlı Çatışmaların Somut Kültürel Miras Üzerindeki Etkilerinin Turizm Bağlamında Değerlendirilmesi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 24: 15-25.
- Çolak N İ (2015) *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku (Güncellenmiş ve Genişletilmiş II. Baskı)* (On İki Levha Yayıncılık, İstanbul).
- Demir C, Çevirgen A (2006) *Turizm ve Çevre Yönetimi-Sürdürülebilir Gelişme Yaklaşımı* (Nobel Yayıncılık, Ankara).
- Demirçivi B M (2017) Göreme Millî Parkı ve Kapadokya Kayalık Bölgeleri'ne İlişkin UNESCO Raporu Değerlendirmeleri ve Öneriler. *Turizm Akademik Dergisi* 91-106.
- Dışişleri Bakanlığı (2019). *Avrupa Konseyi*. <http://www.mfa.gov.tr> (02 Aralık 2019).
- Dilek S E, Türksöy S S, Şanlıöz-Özgen H K, Çelebi S K (2016) Turizm ve Çevre: Kuramsal Çerçeve. Koçak N içinde, *Sürdürülebilir Turizm Yönetimi* (Detay Yayıncılık, Ankara).
- Doğan M (2013) Bir Kriz Faktörü Olarak Taşıma Kapasitesi Aşımı ve Bozcaada Örneği. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 15 (1): 85-108.
- Doğanay S (2009). Koruma-Kullanma Dengesi Açısından Cami Boğazı Yaylası ve Çakırgöl Çevresinin Turistik Potansiyeline Coğrafi Bir Yaklaşım. *Doğu Coğrafya Dergisi* 165-186.
- Doğaner M S (2014). *Kültürel Miras Turizmine Giriş Ders Notu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Dundes A, Aydın G (2005) Folklor Nedir? *Milli Folklor* 127-129.
- Emekli G (2003) Kültür Mirasının Kültürel Turizm Yaklaşımı ile Değerlendirilmesi. *Coğrafi Çevre, Koruma ve Turizm Sempozyumu*. İzmir, 16-18 Nisan.
- Er Y (2017) *Klasik Arkeoloji Sözlüğü* (Phoenix Yayınevi, Ankara).
- Erbey D (2018) Tarihi, Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması ve Yönetiminde Yeni Bir Yaklaşım: Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı. *Planlama* 28 (3): 282-301.
- Erdem M (2018) Silahlı Çatışma Esnasında Kültürel Malların Uluslararası Toplum Yararına Korunması. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 9 (1): 185-2016.

- Erdem, N, Coşkun A A (2009) Avrupa Peyzaj Sözleşmesi Hükümlerinin Türk Planlama Mevzuatına Uyumluluk Analizi. *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi* 59: 67-81.
- Erdoğan C A (2015) Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Doğal ve Kültürel Varlıkların Değerlendirilmesi ve Korunması: Alaçatı Örneği. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Erdoğan M, Çobanoğlu, Ş A (2019) Sustainable Cultural Heritage Management: Example of Troy Archaeological Site. *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research* 3 (1): 35-58.
- Eren D, Bozkurt İ (2020) Aşırı Turizm Sorunsalı: Kapadokya Bölgesi'ne Yönelik Bir Çalışma . *Journal of Tourism and Gastronomy Studies* 8 (4): 3090-3107.
- Eroğlu S (2014) Milli Parklar Kanununda Belirlenen Korunan Alan Metodolojisi. *Denetim* 85-90.
- Faganel A, Trnavcevic A (2012) Sustainable Natural and Cultural Heritage Tourism in Protected Areas: Case Study. *ANNALES: Ser. Hist. Sociol* 22 (2): 589-600.
- Feil A A, Schreiber D (2017) Sustainability and Sustainable Development: Unraveling Overlays and Scope of Their Meanings. *Codernos Ebape.Br* 14 (3): 667-681.
- Fib Haber (2022) *Açıksaray Ören Yerinin Tamamı Gülşehir Belediyesine Tahsis Edildi*. <https://www.fibhaber.com> (19 Mayıs 2022).
- Geyik N E (2020) Bizans Tarihinde İkonoklazma Dönemi ve İkonoklazmanın Aya Sofya'ya Etkisi. *International Journal of Social, Political and Economic Research* 7 (3): 575-590.
- Gögebakan Y (2018) Kültür Varlıklarının Korunmasının ve Algılanabilirliklerinin Sağlanmasının Yönetsel ve Hukuksal Boyutu: Malatya Karakaş Konağı. *Sanat Tarihi Dergisi* 121-141.
- Gökdeniz A (2019) Turistik Destinasyonlarda Sosyal Taşıma Kapasitesi Algısı Ve Tekrar Ziyaret Niyetine Etkisi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8 (3): 3003-3031.
- Göktuğ T H, Yıldız N D, Demir M, Bulut Y (2013) Taşıma Kapasitesi Kuramının Milli Parklarda Oluşum – Gelişim ve Modellenme Süreci. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi* 44 (2): 195-206.

- Gülbahar O (2009) 1990'lardan Günümüze Türkiye'de Kitle Turizminin Gelişimi ve Alternatif Yönelimler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 14 (1): 151-177.
- Güler M, Ekinci Y (2010) Tarihi Çevre Korumanın Yönetimsel Boyutu ve Alan Yönetimi. *Çağdaş Yerel Yönetimler* 19 (3): 1-24.
- Gülersoy N Z (2012) Dünya'da ve Türkiye'de Alan Yönetimi Tanımı ve Örnekleri. Aksoy A, Ünsal D içinde, *Kültürel Miras Yönetimi* (Anadolu Üniversitesi Yayınları Eskişehir).
- Gültekin N T, Uysal M (2018) Kültürel Miras Bilinci, Farkındalık ve Katılım: Taşkale Köyü Örneği. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 8 (15): 2030-2065.
- Gülyaz M E (2006) *Kapadokya Doğa, Tarih, Kültür* (Retma Yayınevi, Antalya).
- Güngör Ş (2016) Koruma Statülerinin Koruma-Kullanma Dengesine Etkisi: Zelve Açık Hava Müzesi (Nevşehir/Avanos). *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 15 (1): 205-223.
- Gürcan B (2010) Türkiye'de Kültür Turizminin Ürün Yapısı ve Somut Kültür Varlıklarına Dayalı Ürün Farklılaştırma İhtiyacı. *İşletme Araştırmaları Dergisi* 2 (1): 99-120.
- Harris J M (2003) Sustainability and Sustainable Development. *Internet Encyclopaedia of Ecological Economics* 1-12.
- Hürriyet Gazetesi (1999) "Kapadokya milli parktan çıktı... Daha iyi korunacak diye 'tek el'de". <https://www.hurriyet.com.tr> (15 Mayıs 2022).
- ICCROM (2019). <https://www.iccrom.org> (27 Kasım 2019).
- ICOMOS (1990) *Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü*. <http://www.icomos.org.tr> (04 Şubat 2020).
- ICOMOS (1999) *Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü*. <http://www.icomos.org.tr> (02 Mayıs 2020).
- ICOMOS (1999) *Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü: Miras Açısından Önem Taşıyan Yerlerde Turizmin Yönetilmesi, Etik Tüzüğü*. <http://www.icomos.org.tr> (19 Şubat 2020).
- ICOMOS (2003) *Mimari Mirasın Analizi, Korunması ve Strüktürel Restorasyonu için İlgelere İlişkin Tüzük*. <http://www.icomos.org.tr> (05 Şubat 2020).

- ICOMOS (2008) *Kültürel Miras Alanların Algılanması ve Sunumu Tüzüğü*. <http://www.icomos.org.tr> (18 Şubat 2020).
- ICOMOS (2021) *ICOMOS' Mission*. <https://www.icomos.org> (27 Kasım 2021).
- ICOMOS TÜRKİYE, (2019) *ICOMOS Türkiye Komitesi Web Sitesi*. <http://www.icomos.org.tr> (27 Kasım 2019).
- IUCN, UNEP-WCMC (2003) *Terrestrial Biodiversity and the World Heritage List, Identifying Broad Gaps and Potential Candidate Sites for Inclusion in The Natural World Heritage Network* (International Union for Conservation of Nature, Gland).
- IUNC (2022) *Protected Area Categories*. <https://www.iucn.org> (15 Mayıs 2022).
- IUNC (2022) *World Heritage*. <https://www.iunc.org> (05 Mayıs 2022).
- İmamoğlu A (2019) Peribacaları. Uysal A, İÇEN H içinde, *Kapadokya Araştırmaları* (Pegem Akademi, Ankara).
- Kahraman N, Türkay O (2009) *Turizm ve Çevre (3. Baskı)* (Detay Yayıncılık, Ankara).
- Kannel J (2016) Carrying Capacity. *In Encyclopedia of Tourism*. Springer International Publishing.
- Kaplan O (2017) 5366 Sayılı Kanun Kapsamında Yenileme Alanlarında Gerçekleştirilen Kentsel Dönüşüm Süreci Üzerine Bir Deneme. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi* 7 (2): 275-304.
- Katırcıoğlu E, Boyraz M, Çetin A, Soybalı H H (2019) Turizm Master Planlarının Karşılaştırılması: Türkiye Örneği. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 17 (4): 189-215.
- KayseriNews (2019) *Soğanlı Kaderine Terk Edildi*. <https://www.kayserinews.com> (18 Mayıs 2022).
- Kazancı N, Suludere Y (2020) Kapadokya'nın Litolojik Yapısı ve Sınırları, Türkiye. *Türkiye Jeoloji Bülteni* 373-380.
- Konakoğlu S S (2018) Katılımcı Turizm Planlaması Yaklaşımı ile Amasya Kent Örneğinde Mekânsal ve Senaryo Analizi. Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Konyar H Ö (2013) *Kapadokya* (Türsab Kültür Yayınları, İstanbul).
- KOP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (2018) *Kop Bölgesi Entegre Turizm Master Planı Nihai Plan ve Plan Raporu*. Belda LTD.

- Kozak M (2014) Sürdürülebilirlik-Turizm İlişkisi. Kozak M içinde, *Sürdürülebilir Turizm Kavramlar-Uygulamalar* (Detay Yayıncılık, Ankara).
- Köroğlu Ö, Karaman S (2014) Doğaya Dayalı Turizm Faaliyetlerinin Gelişiminde Toplum Temelli Doğal Kaynak Yönetiminin Önemi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 16 (26): 95-106.
- Kurtar C, Somuncu M (2013) Kentsel Kültürel Mirasın Korunması ve Sürdürülebilirliği: Ankara Hamamönü Örneği. *Ankara Araştırmaları Dergisi* 1 (2): 35-47.
- Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü (2021) *Kaymaklı Yeraltı Şehri*. <https://kvmgm.ktb.gov.tr> (09 Ekim 2021).
- Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü (2021) *Yeşilhisar Soğanlı Ören Yeri*. <https://kvmgm.ktb.gov.tr> (09 Ekim 2021).
- Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü (2022) *Göreme Örenyeri*. <https://muze.gov.tr> (12 Nisan 2021).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (1954). *Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme*. <https://teftis.ktb.gov.tr> (06 Mayıs 2022).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (1982). *Akdeniz'de Özel Koruma Alanlarına İlişkin Protokol*. <https://teftis.ktb.gov.tr> (31 Ocak 2020).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2007). *2023 Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı*. <https://www.ktb.gov.tr> (8 Temmuz 2020).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2018). *658 Nolu İlke Kararı: Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları*. <https://teftis.ktb.gov.tr> (13 Eylül 2021).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2019). *Avrupa Birliği*. <https://disiliskiler.ktb.gov.tr> (04 Aralık 2019)
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2019). *Dünya Kültürel Ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi*. <https://teftis.ktb.gov.tr> (16 Aralık 2019).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2021). *Dünya Miras Geçici Listesi*. <http://www.kulturvarliklari.gov.tr> (03 Ocak 2021).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2021). *Dünya Miras Listesi*. <https://kvmgm.ktb.gov.tr> (03 Ocak 2021).
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2021). *Kültür ve Turizm Bakanlığı İhlara Vadisi Broşürü*. <https://turkishmuseums.com> (09 Ekim 2021).

- Madran E (2013) Yürürlükteki Kültürel Mirası Koruma Mevzuatı. Akpolat M S içinde, *Kültürel Miras Mevzuatı*. (Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir).
- Madran E (2019) Alan Yönetimi. Alanyalı F içinde, *Arkeolojik Alan Yönetimi* (Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir).
- Madran E, Özgönül N. (2006) *Son Yasal Düzenlemelerde Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması ve Yerel Yönetimler El Kitab* (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara).
- Madran, E, Tunçer M (2013) Koruma Kavramının Tarihsel Gelişmesi. Akpolat M S içinde, *Kültürel Miras Mevzuatı* (Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir).
- McCool S F, Lime D W (2001) Tourism Carrying Capacity: Tempting Fantasy or Useful Reality? *Journal of Sustainable Tourism* 372-388.
- McKercher B, Cros H d (2012) *Cultural Tourism The Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management* (Routledge, New York).
- Muşkara Haber (2022) *Uçhisar Kalesi'ni 107 Bin Kişi Ziyaret Etti*. <http://www.muskarahaber.com> (19 Mayıs 2022).
- Nalcioğlu Z S (2018) Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ve Müze: Yaklaşımlar, Uygulama Örnekleri, Risk Alanları. *Milli Folklor Dergisi* 30 (120): 131-139.
- Nesli A (2018) Eski Eserlerin Korunmasının Hukuk Tarihi Yönüyle İncelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 20 (1): 431-478.
- Oğuz M Ö (2009) *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?* (Geleneksel Yayıncılık, Ankara).
- Okuyucu A, Somuncu M (2012) Kültürel Mirasın Korunması ve Turizm Amaçlı Kullanılmasında Yerel Halkın Algı ve Tutumlarının Belirlenmesi: Osmaneli İlçe merkezi Örneği. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi* 4 (1): 37-51.
- Okuyucu D (2007) Derinkuyu Yeraltı Şehri. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Erzurum.
- Ortaçşme V, Sayan M S (2002) Avrupa Peyzaj Sözleşmesi ve Peyzaj Mimarlığı Mesleğine Getirdikleri. *YAPI-Mimarlık, Kültür ve Sanat Dergisi (Hakemsiz Dergi)* Sayı 245.
- OWHC (2019) <https://www.ovpm.org> (28 Kasım 2019).

- Önge M (2020) Türkiye’de Mimari Mirasın Korunmasında Proje Sürecine İlkesel Bazda Bir Yaklaşım Denemesi. *GRİD Mimarlık, Planlama ve Tasarım Dergisi* 3 (1): 28-50.
- Öter Z, Özdoğan O N (2005) Kültür Amaçlı Seyahat Eden Turistlerde Destinasyon İmajı: Selçuk-Efes Örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi* 16 (2): 127-138.
- Ötüken S Y (1984) Kappadokya Bölgesindeki Kapalı Yunan Haçı Kiliselerde Resim Programı. *Ege Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergisi* 143-167.
- Özdemir A (2010) *Yönetim Biliminde İleri Araştırma Yöntemleri ve Uygulamalar (2. Baskı)* (Beta Yayıncılık, İstanbul).
- Özdemir M Z (2005) Türkiye’de Kültürel Mirasın Korunmasına Kısa Bir Bakış. *Planlama Dergisi* 20-25.
- Özden, G. B. (2005). Türkiye’de Koruma Alanı Statüleri. *Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Özer A (2020) *Jeolojik Yapının Kurbanları: Karain Köyü ve Kansere Yakalanan Yerliler*. <http://repository.bilkent.edu.tr> (19 Mayıs 2022).
- Özgönül N (2013) Uluslararası Koruma Mevzuatı. Akpolat içinde M S, *Kültürel Miras Mevzuatı* (Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir).
- Öztürk F G (2011) Açısaray: Mimari Bir Okuma Manastır Yaşamı ve Seküler Yerleşimin Sorgulanması. *1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu*. Nevşehir, Türkiye, 16-19 Kasım.
- Öztürk Y (2020) Turistik Destinasyonlarda Talep Yönetimi ve Demarketing Uygulamaları. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi* 4 (1): 746-757.
- Özünel E Ö (2011) Peri Bacalarına Sihirli Değnek: Nevşehir Turizminin Kültürel Animasyon ve Uygulamalı Halkbilimi Bağlamında Değerlendirilmesi. *1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu*. Nevşehir, Türkiye, 16-19 Kasım.
- Özyiğit Ö (1992) Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası Üzerine. *Ege Mimarlık Dergisi* 3 (4): 22-27.
- Pekak M S (2010) Ürgüp, Yeşilöz, (Tağar) Kilisesi. *Edebiyat Fakültesi Dergisi* 27 (1): 203-218.
- Pekin F (2018) *Kapadokya Kayalardaki Şiirsellik (2. Baskı)*. (İletişim Yayınları, İstanbul).

- Poon A (2007) The Meaning of Sustainable Development. *Meeting on the Trade and Development Implications of Tourism Services for Developing Countries: UNCTAD XII pre-event*, Geneva, 19-20 November.
- Resmi Gazete (2005). *Alan Yönetimi İle Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik*. www.resmigazete.gov.tr (27 Kasım 2021).
- Sakin N (2010) Yerel Bir Kültür Ürünü Örneği: Soğanlı Bebekleri. *Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Folklor ve Edebiyat Dergisi* 16 (63): 179-190.
- Saltuk S (1997) *Arkeoloji Sözlüğü (3. Baskı)*. (İnkılap Kitabevi, İstanbul).
- Seçkin N (2019) Anıtlarda Bozulmaya Neden Olan Etkenler. Uçkan B Y içinde, *Restorasyon ve Koruma İlkeleri* (Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir).
- Senthil M R (2016) Sustainable Heritage Management-Need and Challenges. *Paripex-Indian Journal of Research* 5 (12): 478-483.
- Serter G (2020) 2002 Sonrası Milli Parklar Kanunu Kapsamında İlan Edilen Doğa Koruma Alanlarına Eleştirel Bir Bakış. *Planlama* 30 (2): 242-256.
- Somuncu M, Yiğit T (2008) Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Kayalık Sitleri Dünya Mirası Alanı'ndaki Turizmin Sürdürülebilirlik Perspektifinden Değerlendirilmesi. *TÜCAUM V. Ulusal Coğrafya Sempozyumu*, Ankara.
- Sonuç N (2014) Sürdürülebilir Turizm: Tanımı ve İçeriği. Kozak M içinde, *Sürdürülebilir Turizm Kavramlar-Uygulamalar* (Detay Yayıncılık, Ankara).
- Şanlıöz-Özgen H K, Dilek S E, Türksoy S S, Çelebi S K (2016) Sürdürülebilir Turizm. Koçak N içinde, *Sürdürülebilir Turizm Yönetimi* (Detay Yayıncılık, Ankara).
- Şen H, Kaya A, Alpaslan B (2018) Sürdürülebilirlik Üzerine Tarihsel ve Güncel Bir Perspektif. *Ekonomik Yaklaşım* 29 (107): 1-47.
- Tarım ve Orman Bakanlığı (2019). *Hidrometrik Ölçüm Yönergesi*. <https://cdniys.tarimorman.gov.tr> (18 Mayıs 2022).
- TBMM (2003) *Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'nin Kabul Edildiğine Dair Kanun*. <https://www.tbmm.gov.tr> (14 Mayıs 2022).
- Timothy D J, Nyaupane G P (2009) Heritage Issues and Challenges in Developing Regions. D. J. Timothy, & G. P. Nyaupane içinde, *Cultural Heritage and Tourism in the Developing World -A Regional Perspective* (Taylor & Francis Group, New York).

- Tuncel M (2000) Oluşum Çağları. M. Sözen içinde, *Kapadokya (İkinci Baskı)* (s. 16-43). (Ayhan Şahenk Vakfı Yayınları, İstanbul).
- Tunçer M (2013) Ankara Tarihi Kent Merkezi Yenileme Alanı Koruma Planı. *Ankara Araştırmaları Dergisi* 1 (2): 10-34.
- Turani A (2020) *Sanat Terimleri Sözlüğü (19. Baskı)* (Remzi Kitabevi, İstanbul).
- Turgut S (2013) Koruma Kavramının Yasal-Yönetmelik Boyutları. Sel B D içinde, *Kentsel ve Çevresel Koruma* (Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir).
- Türkiye Kültür Portalı (2021) *Uçhisar Kalesi – Nevşehir*. <https://www.kulturportali.gov.tr> (09 Ekim 2021).
- Türkiye Mimarlık Arşivi (2015). *Cevizlibağ Mevkii Doğal Sit Kapısı Kentsel Tasarım ve Peyzaj Öneri Projesi*. <http://www.arkiv.com.tr> (09 Ekim 2021).
- Türkmendağ Z, Yılmaz Y, Altıntaş V (2015) Pazarlamama. Kılıç B, Öter Z içinde, *Turizm Pazarlamasında Güncel Yaklaşımlar* (Beta Yayıncılık, İstanbul).
- TÜRSAB (2020) *Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi*. <https://www.tursab.org.tr> (29 Ocak 2020).
- Uçar A. Örmecioglu H T (2018) Yeniden İnşa Problematikliği ve Arkeolojik Alanların Sunumu. *ATA Planlama ve Tasarım Dergisi* 2 (1): 21-28.
- UNEP (2019) *United Nations Environment Program*. <https://www.unenvironment.org> (02 Aralık 2019).
- UNESCO (1972) *Convention Concerning The Protection of The World Cultural and Natural Heritage*. Paris: UNESCO.
- UNESCO (2003) *Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. <https://ich.unesco.org> (31 Ocak 2020).
- UNESCO (2013) *World Heritage Resource Manual* (UNESCO, Paris).
- UNESCO (2015) *Tourism and Sustainable Development Goals*. <http://cf.cdn.unwto.org> (19 Şubat 2019).
- UNESCO (2019) *UNESCO Dünya Mirası*. Dünya Mirası Bilgi Notu. <http://www.unesco.org.tr> 03 Mayıs 2019).
- Usta Ö (2002) *Genel Turizm*. (Anadolu Matbaacılık, İzmir).
- Uygun M (2015) Türkiye Turizm Stratejisi (2023) Vizyonunda Türkiye Sağlık Turizmi'nin Analizi. *I. Avrasya Uluslararası Turizm Kongresi: Güncel Konular, Eğilimler ve Göstergeler*. Konya.

- Uygur S M, Baykan E (2007) Kültür turizmi ve turizmin Kültürel Varlıklar zerindeki Etkileri. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi* 2: 30-49.
- Uzun F V, Somuncu M (2011) Kültürel Peyzajın Korunması ve Turizm İlişkisi Bağlamında Yerel Halkın Görüşleri: İhlara Vadisi rneği. *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi* 3 (2): 21-36.
- nsal D, Pulhan G (2012) Türkiye’de Kültürel Mirasın Anlamı ve Yönetimi. Aksoy A, nsal D içinde, *Kültürel Miras Yönetimi* (Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir).
- nver H, Alptekin O (2017) Alan Yönetimi Konusunda Uygulamada Görülen Eksiklikler, Türkiye rneği. *1. Uluslararası Türk Dünyası Mühendislik ve Fen Bilimleri Kongresi*. Antalya.
- zmc T, elik A, Karataş M (2017) Koruma-Kullanma İkilinde Sürdürülebilirlik ve Kırsal Turizm: Konya-Sille rneği. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi* 10 (1): 53-64.
- Vatan, M, Kaptan K (2012) Kültür Mirasının Mimari Strktrde Tezahürü, Korumada Farklı Bir Yaklaşım: Japon Pagodaları. *Mimar.ist Dergisi* 43: 49-54.
- Wijesuriya G, Thompson J, Young C (2013) *World Heritage Resource Manual: Managing Cultural World Heritage* (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization Publication, Paris).
- Wikipedi (2021) *Karain, Ürgüp*. <https://tr.wikipedia.org> (09 Ekim 2021).
- Wikipedia (2006). <https://tr.wikipedia.org> (17 Temmuz 2020).
- World Heritage Convention (2014). <http://whc.unesco.org> (17 Mayıs 2022)
- Yazgan A (2013) Koruma/Miras Alanlarının Turizm Amaçlı Kullanımı ve Korunması. Sel B D içinde, *Kentsel ve evresel Koruma* (Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir).
- Yerel Diplomasi (2019). *Avrupa Tarihi Kentler ve Bölgeler Birliği*. <http://www.yereldiplomasi.gov.tr> (29 Kasım 2019).
- Yerel Diplomasi (2019). *Dünya Mirası şehirler rgt*. <http://www.yereldiplomasi.gov.tr> (29 Kasım 2019).
- Zengin B, Kiper V O (2020) Destinasyon Sürdürülebilirliği Kapsamında De-Marketing Uygulamaları: Sapanca Destinasyonuna Dair nleyici Bir alışma. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi* 4 (3): 2102-2112.

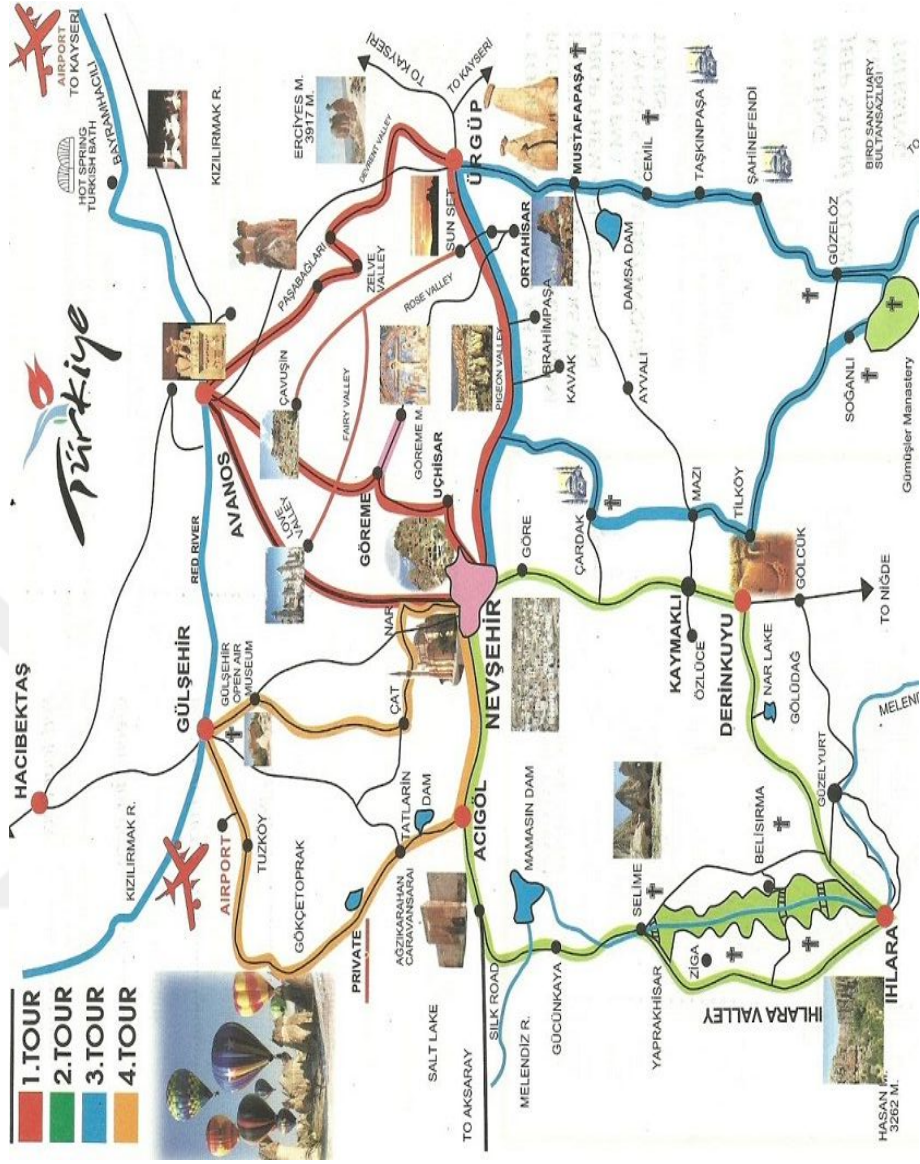
EKLER

EK 1: Pazar Çekiciliği-Dayanıklılık Matrisi Görüşme Formu

Yan tarafta belirtilmiş olan miras alanlarını, belirtilmiş ifadeler açısından “1 EN DÜŞÜK” “5 EN YÜKSEK” olacak şekilde puanlayınız.	Göreme Açık Hava Müzesi	Zelve Açık Hava Müzesi	Paşabağları	Derinkuyu Yeraltı Şehri	Kaymaklı Yeraltı Şehri	Soğanlı Köyü	İhlara Vadisi	Karain Güvercinlikleri	Karlık Kilisesi	Yeşilöz Theodoro Kilisesi	Gülşehir Açık Saray Örenyeri	Devrent Vadisi	Ürgüp Peribacaları (Üç Güzeller)	Uçhisar Kalesi ve Cevizli Mevki
1. BÖLÜM: TURİZM														
ALANIN PAZARDAKİ (DESTINASYON İÇERİSİNDEKİ) ÇEKİCİLİĞİ														
Miras alanının eşsiz bir atmosfer ve ortama sahip olması														
Miras alanının yerel alan dışındaki tanınırlılığı (bilinirliği)														
Miras alanının ulusal bir simge veya sembol olması														
Miras alanının iyi bir hikayeye sahip olması (tanıtıcı ve hatırlatıcı)														
Miras alanının destinasyondaki diğer alanlardan ayırt edici özelliklerinin olması														
Miras alanının özel bazı ihtiyaçlara veya kullanımlara hitap etmesi (hac, festival, spor etkinlikleri vb.)														
Miras alanının destinasyondaki diğer turistik ürünleri tamamlaması (desteklemesi)														
Miras alanında aktivitelerin olması														
Miras alanının “kültür” ve “miras” kavramları ile bütünleşmesi														
Miras alanının politik olarak desteklenmesi (yasal uygulamalar vb.)														
ÜRÜN TASARIMINA YÖNELİK İHTİYAÇLAR														
Miras alanının özelliklerine erişebilme (özelliklerden faydalanma)														
Yerleşim merkezlerinden miras alanına ulaşımın imkanlarının varlığı														
Alanının destinasyon içerisindeki diğer miras alanlarına yakınlığı														
Miras alanındaki diğer imkanlar (tuvaletler, otopark, yollar, ikramlar, bilgilerin mevcudiyeti)														
Miras alanının destinasyon içerisindeki konumu														

2. BÖLÜM: KÜLTÜREL MİRAS YÖNETİMİ														
KÜLTÜREL ÖNEM														
	Göreme Açık Hava Müzesi	Zelve Açık Hava Müzesi	Paşabağları	Deninkuyu Yeraltı Şehri	Kaymaklı Yeraltı Şehri	Soğanlı Köyü	İhlara Vadisi	Karain Güvercinlikleri	Karlık Kilisesi	Yeşilöz Theodoro Kilisesi	Gülşehir Açksaray Örenyeri	Devrent Vadisi	Ürgüp Peribacaları (Üç Güzeller)	Uçhisar Kalesi ve Cevizli Mevki
Miras alanının taşıdığı estetik değer (mimari değer de dahil)														
Miras alanının taşıdığı tarihi değer														
Miras alanının taşıdığı eğitim değeri														
Miras alanının taşıdığı sosyal değer														
Miras alanının taşıdığı bilimsel değer														
Miras alanının yöresel bazda yaygın olma durumu														
Miras alanının ulusal bazda yaygın olma durumu														
Miras alanının yöreyi temsil etme gücü														
Miras alanının bölgeyi temsil etme gücü														
Miras alanının ülkeyi temsil etme gücü														
MİRAS ALANININ DAYANIKLILIĞI														
Miras alanının hassasiyet (kırılganlık) derecesi														
Miras alanının onarım durumu														
Miras alanına yönelik politika ya da yönetim planların bulunması														
Miras alanının düzenli olarak izlenmesi ve bakımının yapılması														
Miras alanındaki kilit paydaşların, miras alanının durumuna yönelik sürekli katılım ve görüş belirtme potansiyeli														
Yüksek ziyaretçi sayısının, miras alanının yapısı üzerinde yaratabileceği potansiyel olumsuzlukların varlığı														
Yüksek ziyaretçi sayısının, yerli halkın yaşam tarzı ve gelenekleri üzerinde yaratabileceği potansiyel olumsuzlukların varlığı														
Miras alanı üzerinde yapılan değişikliklerin, miras alanının yapısı üzerinde yaratabileceği potansiyel olumsuzlukların varlığı														
Miras alanı üzerinde yapılan değişikliklerin, yerli halkın yaşam tarzı ve gelenekleri üzerinde yaratabileceği potansiyel olumsuzlukların varlığı														

EK 2: Kapadokya Bölgesi' ndeki Tur Güzergahları

Kaynak: <https://cappadocia4u.com/tr/wp-content/uploads/tours-map-of-cappadocia-1.jpg> (cappadocia4u.com)